T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

İSFENDİYAR BEY VE ZAMANI

87597

MASTER TEZİ

Hazırlayan
Cevdet YAKUPOĞLU

Başarılıdır
Prof. Dr. Refik TURAN

T 87597

Ankara – 1999

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Cevdet YAKUPOĞLU'na ait "İSFENDİYAR BEY VE ZAMANI" adlı çalışma, jürimiz tarafından Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan ...Prof. Dr. Refika Turan.....

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(İmza)

Üye .....

Akademik Unvanı, Adı Soyadı (Danışman)

(İmza)

Üye .....

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

ÖNSÖZ

Türklerin tarih boyunca kurduğu yüze yakın siyasî teşekkül arasında yer alan dört büyük imparatorluktan biri olan Büyük Selçuklu Devleti'nin, varisi olarak Anadolu toprakları üzerinde ortaya çıkan Türkiye Selçukluları'nın Moğol istilası ve tahakkümü sonucu zayıflaması ile, adı geçen topraklarda müstakil hareket eden Türkmen beyliklerinden Kastamonu-Sinop-Çankırı havalisine sahip olanına "Candar-oğulları Beyliği" denmektedir.

Türk kültür ve uygarlığının ileri bir düzeye eriştiği ve dolayısıyla Türkleşmenin tam anlamıyla gerçekleştirildiği Anadolu beylikleri döneminde, Candar-oğulları beyleri üzerlerine düşeni fazlasıyla yapmışlardır. Bu beyler içinde, XIV. yüzyıl sonlarından XV. yüzyıl ortalarına kadar yaklaşık yarım asır hükümdarlık yapmış bulunan Celâleddin Bayezid Bey oğlu İsfendiyar Bey (1385-1440), siyasî faaliyetleri, devletler arası ilişkileri, renkli kişiliği, uzun süren beyliği ve önemini idrak ettiği ilmî çalışmalara verdiği desteği ile gerçekten dikkatleri üzerinde toplamayı başarmıştır. Öyle ki, bu hükümdar döneminden itibaren Osmanlı kaynakları, Candar-oğulları beyliğini "İsfendiyar-oğulları beyliği" olarak anmaya başlamışlar, İsfendiyar Bey'in haleflerini de "İsfendiyar-oğlu" diye kaydetmişlerdir. Hatta kuzey-batı Karadeniz paralelinde uzanan Küre dağları "İsfendiyar dağları" adıyla coğrafî literatüre geçmiştir.

İçinde bulunduğu şartları sonuna kadar değerlendirerek beylik sınırlarını bir dönem Samsun'dan Safranbolu'ya, İnebolu'dan Kalecik'e kadar genişleten, Mısır Memlûk sultanlarından tutun da, Timur'a, Şahruh'a, Eflak beylerine, Anadolu Türkmen hükümdarlarına, Osmanlı padişah ve şehzadelerine varıncaya kadar birçok siyasî ve hatta Şeyh Bedreddin gibi dinî-siyasî yapıdaki güçlerle ilişki kuran İsfendiyar Bey hakkında derli toplu müstakil bir çalışma mevcut bulunmamaktadır. Ancak, cumhuriyetin ilk yıllarında yazılmış Candar-oğulları beyliği tarihinin tamamını kapsayan kitap ve makalelerin yetersizliğini gören Prof. Dr. Yaşar Yücel'in son yıllarda ortaya koyduğu çalışmalar bu konuya bir nebze ışık tutmaktadır. Yücel'in, "Çelebi İsfendiyar Bey" (TADII/2-3 , 1964) adlı makalesi ve

Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I. (TTK, Ankara, 1991) isimli eseri içinde yer verdiği İsfendiyar Bey bahsi, ağırlıklı konu olarak adı geçen hükümdarın siyasi faaliyetleri üzerine kaleme alınmıştır. Sosyal ve ekonomik vaziyet, etnik-demografik ve dinî yapı, ilmî ve edebî faaliyetler üzerinde ciddi bir değerlendirme yapılmamıştır. Bahsi geçen bu çalışma, İsfendiyar Bey devrinin tam olarak aydınlatılması için yeterli olmamaktadır. Buna ilaveten, Candar-oğulları beyliği tarihine ışık tutulabilmesi için, yarım asırdan fazla bir süre siyasi hakimiyet kurmuş bulunan bu bey döneminin, müstakil bir çalışma ile bir değerlendirmesinin yapılması gerekli görülmektedir.

Türklerin bin yıllık yurdu ve bundan sonra da sonsuza kadar vatanı olarak kalacak Anadolu topraklarının millî tapusunun tarih ilmiyle tescili için sadece Osmanlı değil, bu topraklar üzerinde Türkler tarafından oluşturulmuş bütün siyasî teşekküller incelenmeli, her hükümdar dönemi ayrı ayrı ele alınmalıdır. Bu yapılırken de sadece askerî-siyasi hadiseler üzerinde durulmamalı; aksine, âlemin nizamı için Türk beylerinin gerçekleştirdiği içtimaî, iktisadî, dinî ve kültürel açılardan pek çok müspet faaliyetlerine, Türk-İslam kültürünün, evrensel kültürü etkileyen muhtelif boyutlarına daha fazla ağırlık verilmelidir. İşte biz de bu kanaatten hareketle, bir Anadolu Türkmen beyi olan, İsfendiyar Bey'i çalışmamıza konu edindik.

Araştırmamızın giriş kısmında Anadolu'nun fetih ve Türkleşme sürecini kısaca ele alarak İsfendiyar Bey dönemine kadar meydana gelen ve Kuzey-batı Anadolu sahasını yakından ilgilendiren önemli siyasi hadiseleri değerlendirdik. Birinci bölümde İsfendiyar Bey'in ailesi, yetişmesi ve bunda etkili olan amillerden başlayarak, Sinop'ta beyliğe yükselmesi ve daha sonra Kastamonu hakimiyeti ile bütün Candarlı topraklarına sahip olduğu dönemi konu edindik. İkinci bölümde Osmanlı müdahalesi ve baskısı ile beyliğin siyasî olarak parçalanmışlığını, bu durumdan kurtulmak isteyen İsfendiyar Bey'in Osmanlı Devleti ile olan mücadelesini anlattık; ölümü ve şahsiyeti hakkında bilgi verdik. Üçüncü ve dördüncü bölümde ise İsfendiyar Bey devri, beyliğin sosyal, iktisadî, dinî, ilmî ve etnik durumu üzerinde geniş bir mutala'ada bulunduk.

Biz bu çalışmamızla, İsfendiyar Bey ve devrinin olaylarını, özelliklerini elbette eksiksiz olarak verdiğimiz iddiasında değiliz. Temennimiz bu hükümdar hakkında bilgi sahibi olmak ya da daha kapsamlı bir araştırma yapmak isteyenler için önlerine derli toplu bir çalışma çıkarmış olabilmektir.

Araştırmalarım sırasında büyük bir kadirşinaslıkla maddî ve manevî olarak yardımlarını esirgemeyen sayın hocam Prof. Dr. Refik Turan'a, Doç. Dr. Necdet Hayta'ya ve Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu'na en içten duygular ile teşekkürlerimi sunmayı bir borç sayıyorum.

Cevdet YAKUPOĞLU

Ankara, 1999

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ i
İÇİNDEKİLER iv
TABLOLAR CETVELİ ix
KISALTMALAR xi

GİRİŞ 1

Kuzey-batı Anadolu'nun Türk Hakimiyetine Girişi 1
XIII. Yüzyılda Kuzey-batı Anadolu'da Çoban-oğulları ve Bölgede Gelişen Hadiseler 7
Sinop'ta Pervane-oğulları Beyliği 10
Candar-oğulları Beyliği 10
Şemseddin Yaman Candar 11
Şücaüddin Süleyman Paşa 11
Gıyasüddin İbrahim Bey 12
Emir Adil Bey 12
Kötürüm Bayezid Bey 13

I. BÖLÜM
ESKİ CANDAR-OĞULLARI TOPRAKLARINA SAHİP OLUNCAYA KADAR İSFENDİYAR BEY VE FAALİYETLERİ 15

A. İsfendiyar Bey'in Yetişmesi Ve Sinop'ta Beyliğe Yükselişi 15
1. İsfendiyar Bey'in soyu, ailesi ve doğumu 15
2. İsfendiyar Bey'in Yeşitmesi ve Bulunduğu Muhitin Bunda Etkisi 19
3. Babası Kötürüm Bayezid'in Beyliği Döneminde İsfendiyar Bey 24
B. İsfendiyar'ın Sinop'ta Beyliğe Yükselişinden Ankara Savaşına Kadar Olan Hadiseler (1385-1402) 35
1. Kardeşi II. Süleyman Paşa Zamanında İsfendiyar'ın Sinop Beyliği (1385-1392) 35

2. II. Süleyman Paşa'nın Ölümü İle İsfendiyar Bey'in Sinop'ta Müstakil Candar-oğlu Beyliği (1392-1402) 42
a) İsfendiyar Beyin Yıldırım Bayezid ve Kadı Burhaneddin'le Münasebetleri: ... 42
b) İsfendiyar Bey'in Timur'la münasebetleri (1394-1402) 47

II. BÖLÜM
İSFENDİYAR'IN KASTAMONU TAHTINA ÇIKIŞINDAN ÖLÜMÜNE KADAR OLAN HADİSELER(1402-1440) 55

A. Ankara Savaşı'ndan Osmanlılar Tarafından Parçalanmasına Kadar İsfendiyar Beyliği (1402-1417) 55
1. Ankara Savaşı sonrası Timur-İsfendiyar Bey münasebeti (1402-1405) 55
2. Osmanlı Fetret Devrinde İsfendiyar Bey'in Takip Ettiği Siyaset (1402-1413) 61
a) İsfendiyar Bey'in Yeğeni Kara Yahya'yı Mehmed Çelebi Üzerine Göndermesi 61
b) İsfendiyar Bey'in İsa Çelebi'ye yardımı 63
c) İsfendiyar Bey'in Musa Çelebi'ye desteği 66
d) Bafra'nın ele geçirilmesi 69
3. Çelebi Mehmed'in Hükümdarlığının İlk Yıllarında İsfendiyar Bey-Osmanlı Münasebeti, (1413-1417) 70
a) İsfendiyar Bey'in, I. Mehmed'in Karaman Seferine Yardım Göndermesi ... 70
b) İsfendiyar Bey'in Şeyh Bedreddin'e Yardımı 72
c) I. Mehmed'in Eflak Seferine İsfendiyar Bey'in Yardım Göndermesi. 73
d) İsfendiyar Bey'in I. Mehmed Tarafından Sinop'ta Muhasara Edilmesi ve Beylik Topraklarının Küçülmesi 74

B. Beyliğinin Parçalanışından Ölümüne Kadar İsfendiyar Bey'in Faaliyetleri (1417-1440) 77
1. Sinop Muhasarası (1417)'ndan Sonra İsfendiyar Bey'in Faaliyetleri 77
a) Müslüman Samsun'un İsfendiyar Bey Tarafından Alınması ve Tekrar Elden Çıkması 78
b) İsfendiyar Bey-Kasım Mücadelesi ve II. Murad'ın Te'dip Hareketi (1421) 82

c) İsfendiyar Bey'in II. Murad'la Borlu Savaşı ve Mağlûbiyeti (1423-1424) 83
2. Hükümdarlığının Son Yıllarında İsfendiyar Bey ve Barış Siyaseti (1425-1440) 86
a) Kastamonu'da Yapılan Düğün Merasimi (H. 828/1425 M.) ve II. Murad'la Akrabalık Tesisi 87
b) İsfendiyar Bey'in Mısır-Memlûk Sultanlığı İle Münasebeti. 90
c) İsfendiyar Bey'in ölümü şahsiyeti ve siyaset anlayışı 92

III. BÖLÜM
İSFENDİYAR BEY DÖNEMİ SOSYAL HAYAT VE TEŞKİLAT 97

A. İsfendiyar Bey Dönemi Beyliğin Sosyal ve Ekonomik Durumu 97
1. Kuzey-batı Anadolu'nun etnik yapısı 97
a) Kuzey-batı Anadolu'da Oğuz Yer Adları 105
b) Kuzey-batı Anadolu'da Türk Boylarına Ait Yer Adları 119
2. İctimai Hayat 123
3. Dinî yaşayış ve düşünce 138
4. Ekonomik durum 154
B. Hükümet Teşkilatı Ordu ve Donanma 171
1. Hükümet teşkilatı 171
a) Hakimiyet anlayışı: 171
aa) Ulu Beylik 173
bb) Ünvan ve Lakaplar 174
cc) Para 175
dd) Hutbe 176
b) Saray Teşkilatı 177
aa) Divan Teşkilatı 178
bb) Av Tertibatı 180
2. Askerlik İşleri ve Ordu 180
3. Donanma 183

IV. BÖLÜM

İSFENDİYAR BEY DÖNEMİNE AİT MADDİ KÜLTÜR BAKİYYELERİ 187

A. Paralar-Mimarî Eserler ve Kitabeler 187
1. Paralar 187
a) Kastamonu'da basılan paralar 188
b) Sinop'ta Basılan Para 189
c) Samsun'da Basılan Para 190
d) Basıldığı yer bilinmeyen paralar 190
2. Mimarî Eserler ve Kitabeler 193
a) Camiler ve mescidler 193
aa) İmâret Camii 193
bb) Frenkşah (Küçük Atabey) Mescidi tamir kitabesi 194
cc) Kubbeli (İbn-i Neccar) mescid 194
dd) Honsalar Köyü Camii 195
ee) Honsalar (Hond Sâlâr) Camii 195
ff) İsfendiyar Bey Camii 197
gg) Şâdi-Bey Camii 197
hh) Bey Köyü Camii 198
ıı) Deveci Sultan Camii 199
ii) Sinop Ulu Camii veya Sultan Alâaddin Camii tamir kitabesi 199
b) Türbeler-kabirler ve kitabeleri 201
aa) Sinop-İsfendiyarlar Türbesi 201
bb) Sinop-Sultan Hatun (Aynalı Kadın) Türbesi: 205
cc) Şeyh Hüsameddin Türbesi ve Mezar Kitabesi 206
dd) Selçuk Hanım Türbesi ve Kitabesi 208
ee) Hatun Sultan (Selçuk Hatun) türbesi-Mezarlar ve Kitabeler 208
ff) Hatunlar Türbesi – Mezarlar ve Kitabeleri 213
gg) Abdal Hasan Türbe-Tekke ve Hamamı 214
hh) Kız Evliya Türbesi 214
ıı) Hızır Bey Türbesi 215
c) Tekke ve Zaviyeler 215

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

aa) Rufai Tekkesi (H. 817/1414-15 M.) 215
bb) İsfendiyar Bey Zaviyesi 216
d) Çeşme ve Hamamlar – Kitabeler 216
aa) Kastamonu'da H.797 Tarihinde İnşa Edilen Çeşme 216
bb) Taşköprüde Kornapa Köyündeki Çeşme 216
cc) Emir Şehabeddin (Şahabeddin Ağa) Çeşmesi 217
dd) Bey Hamamı 217
e) Diğer Bazı Kitabeler 218
aa) Sinop-İç Kale Tamir Kitabesi 218
bb) İsfendiyar Bey'in zevcesi Esenkutlu (Tatlı) Hatun'un Vakfettiği Kur'an-ı Kerîm'in Kabındaki Kitabe 218
B. İlmî ve Edebî Eserler 219
1. Cevâhiru'l-esdaf 221
2. Hulviyyât-ı Sultânî 225
3. Tezkiretü'l-evliya 226
4. Miftahu'n-nur ve Hazainü's-sürûr 226
5. Aynü'l-hayât fî Tefsîr-i Kelâm-ı Haliki'l-beriyyât bi-irâd-ı Ahseni'l-i'tirâzât 227
6. Miracnâme 227
7. Hulâsatü't-tıbb 228
SONUÇ 229
KAYNAKÇA 234
EKLER 244
ÖZET 258
ABSTRACT 259

TABLOLAR CETVELİ

Tablo 3.1. Kastamonu Vilayeti Nüfus Durumu 102
Tablo 3.2. Çankırı Vilayeti Nüfus Durumu 102
Tablo 3.3. Bolu Vilayeti Bir Kısım Kazaları Nüfus Durumu 103
Tablo 3.4. XVI. Yüzyıl Kayı Yer Adları 105
Tablo 3.5. Günümüzde Kayı Yer Adları 106
Tablo 3.6. XVI. Yüzyıl Bayad (Bayat) Yer Adları, ... 106
Tablo 3.7. Günümüzde Bayad (Bayat) Yer Adları 107
Tablo 3.8. XVI. Yüzyıl Kara-evli Yer Adları 107
Tablo 3.9. Günümüzde Kara-evli Yer Adları 107
Tablo 3.10. XVI. Yüzyıl Alka-evli (Halka-havlı) Yer Adları 107
Tablo 3.11. Günümüzde Alka-evli (Halka-havlı) Yer Adları 107
Tablo 3.12. XVI. Yüzyıl Yazır Yer Adları 108
Tablo 3.13. XVI. Yüzyıl Dodurga (Todurga) Yer Adları 108
Tablo 3.14. Günümüzde Dodurga (Todurga) Yer Adları 109
Tablo 3.15. XVI. Yüzyıl Avşar (Afşar) Yer Adları 109
Tablo 3.16. Günümüzde Avşar Yer Adları 110
Tablo 3.17. XVI. Yüzyıl Beğ-dili Yer Adları 110
Tablo 3.18. Günümüzde Beğ-dili Yer Adları 110
Tablo 3.19. XVI. Yüzyıl Karkın Yer Adları 111
Tablo 3.20. Günümüzde Karkın Yer Adları 111
Tablo 3.21. XVI. Yüzyıl Bayındır Yer Adları 111
Tablo 3.22. Günümüzde Bayındır Yer Adları 112
Tablo 3.23. XVI. Yüzyıl Çavuldur (Çavundur) Yer Adları 112
Tablo 3.24. Günümüzde Çavuldur Yer Adları 112
Tablo 3.25. XVI. Yüzyıl Çepni Yer Adları 113
Tablo 3.26. Günümüzde Çepni Yer Adları 113
Tablo 3.27. XVI. Yüzyıl Salur Yer Adları 113
Tablo 3.28. Günümüzde Salur Yer Adları 114
Tablo 3.29. XVI. Yüzyıl Eymür (Eymir) Yer Adları 114

Tablo 3.30. Günümüzde Eymür Yer Adları 114
Tablo 3.31. XVI. Yüzyıl Ala-yundlu Yer Adları 115
Tablo 3.32. XVI. Yüzyıl Üregir (Yüreğir) Yer Adları 115
Tablo 3.33. XVI. Yüzyıl İğdir Yer Adları 115
Tablo 3.34. Günümüzde İğdir Yer Adları 116
Tablo 3.35. XVI. Yüzyıl Büğdüz Yer Adları 116
Tablo 3.36. Günümüzde Büğdüz Yer Adları 116
Tablo 3.37. XVI. Yüzyıl Yıva (Yuva) Yer Adları 117
Tablo 3.38. Günümüzde Yıva Yer Adları 117
Tablo 3.39. XVI. Yüzyıl Kınık Yer Adları 117
Tablo 3.40. Günümüzde Kınık Yer Adları 118
Tablo 3.41. XVI. Yüzyıl Kızık Yer Adları 118
Tablo 3.42. Günümüzde Kızık Yer Adları 118
Tablo 3.43. XVI. Yüzyıl Çiğil Yer Adları 119
Tablo 3.44. Günümüzde Çiğil Yer Adları 119
Tablo 3.45. XVI. Yüzyıl Kañglı (Kañlı) Yer Adları 119
Tablo 3.46. Günümüzde Kalaç Yer Adları 120
Tablo 3.47. XVI. Yüzyıl Karluk Yer Adları 120
Tablo 3.48. Günümüzde Karluk Yer Adları 121
Tablo 3.49. XVI. Yüzyıl Danişmendlü Yer Adları 121
Tablo 3.50. XVI. Yüzyıl Alpagud (Alpu) Yer Adları 122
Tablo 3.51. Günümüzde Alpagud Yer Adları 122
Tablo 3.52. İsfendiyar Bey Zaviyesine Vakfedilen Köy Adları 125
Tablo 3.53. XV. Yüzyıl Anadolu'sunda Kullanılan Bazı Türkçe Kelimeler 129
Tablo 3.54. Cevahiru'l-esdaf'ta Geçen Bazı Türkçe Kelimeler 130
Tablo 3.55. Kuzey-batı Anadolu'dan Kefe İskelesine İhraç Edilen Bir Kısım Mallar 162

KISALTMALAR

a.g.ç.	: Adı Geçen Çeviri
a.g.d.	: Adı Geçen Defter
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tebliğ
A.Ü. DTCFD	: Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi
AÜEF.	: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Başk.	: Başkaları
BDAGM.	: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DGBİT.	: Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi
EFTDED.	: Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi
gös. yer.	: Gösterilen Yer
Haz.	: Hazırlayan
İA.	: İslam Ansiklopedisi
İED.	: İstanbul Enstitüsü Dergisi
İÜEF.	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İÜEFM.	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mecmuası
KTÜİMF.	: Karadeniz Teknik Üniversitesi İnşaat ve Mimarlık Fakültesi
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
Nu.	: Numara
Not	: Dipnot
Nşr.	: Neşreden
ODTÜ.	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SAD.	: Selçuklu Araştırmaları Dergisi
TDAV.	: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
TDK.	: Türk Dil Kurumu
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
TM.	: Türkiyat Mecmuası.
TOEM.	: Tarihi Osmanî Encümeni Mecmuası
TTEM.	: Türk Tarihi Encümeni Mecmuası.
VD.	: Vakıflar Dergisi
v.d.	: Ve Devamı.
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Kuzey-batı Anadolu'nun Türk Hakimiyetine Girişi

Türkler, İlk-çağlardan Orta-çağların sonlarına kadar, İç Asya'dan Uzak Şark, Hindistan, Orta Avrupa, Balkanlar ve Yakın Şark istikametlerinde bir çok istila ve göçler gerçekleştirmişler; değişik ülkelerde muhtelif devletler ve imparatorluklar, geçici veya kalıcı yurtlar kurmuşlardır.[1] Bu devletlerden biri olan Büyük Selçuklular zamanında, Türkler kendilerine yeni bir yurt bulma gayesiyle batı istikametinde harekete geçmişler ve bir anda Bizans İmparatorluğu ile komşu olmuşlardır.[2] Tabiidir ki, bu komşuluk ilişkileri dostane bir şekilde devam etmemiş, uzun sürecek bir mücadele dönemini de beraberinde getirmiştir. Büyük Selçuklu Devletinin devamı olan Türkiye Selçukluları bu mücadele döneminin hemen akabinde vücuda gelmiş ve Anadolu'nun Türkler tarafından fethi hadisesi içinde pek mühim roller üstlenmiştir.[3] Anadolu'nun bir Türk yurdu olmasında etkili olan büyük göçler de XI. yüzyıl son çeyreğinde yani adı geçen devlet zamanında vuku bulmuştur.

Bizans kaynaklarında Paflagonya adı verilen Kuzey-batı Anadolu bölgesinin Türkler tarafından ilk fethini ve buraya ilk ciddi Türk yerleşmesini de aynı yüzyıl sonlarında göstermek yerinde olur. Nitekim, 26 Ağustos 1071'de vuku bulan Malazgirt Meydan Muharebesi'[4] nin akabinde Anadolu'nun büyük bir kısmı gibi bu bölge de, Türklerin hakimiyeti altına girmeye başlamıştır. Türk fütuhâtının buralarda 1074'lerde başlamış olması ve bu hususta Selçuklularla beraber bilhassa Danişmendlilerin de rolünün bulunması muhtemeldir.[5] Bölgenin önemli

---

[1] Osman TURAN:Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti.Boğaziçi Yay., 4. Baskı(İst,1993) s.11.

[2] Büyük Selçuklu Devleti için bk. M. A. KÖYMEN: Büyük Selçuklu İmparatorluğunun Kuruluşu. TTK (Ankara, 1991).

[3] Türkiye Selçukluları hakkında malumat için bk. Osman TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye (İstanbul,1993).

[4] Bu savaş hakkında bk. Faruk SÜMER: İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı.,(Ankara,1971).

[5] Besim DARKOT: "Kastamonu" İA, c.6, 401.

şehirlerinden biri olan Kastamonu civarına, adı geçen bu yıllarda gelen ilk Türk birlikleri, Selçuklu kumandanı Tutak komutasındaki Türklerdir.

1075 yılında İznik'i fethedip kendine başkent yaparak böylece Türkiye Selçuklu Devleti'nin temelini atan Kutalmış-oğlu Süleymanşah döneminde, bu hükümdarın bir valisi ve komutanı olarak görünen Kara Tekin Bey, Orta Anadolu'dan hareketle bu günkü Çankırı ve Kastamonu şehirlerini Bizanslılardan fethetmiş, muhtemelen aynı tarihte buraları kendi idaresi altına almıştır.[6] O, 1084'te de Sinop'u muhasara ederek zapta muvaffak olmuş ve bu havalide kısa bir süre beylik sürmüştür. Bu mühim bölgenin ilk fatihi olan Emir Kara Tekin, Süleymanşah'ın ölümünden sonra, onun tâbii olduğu için Melikşah'ın tedibine uğramış; sonuçta Melikşah onu öldürtmüştür.[7]

Bizans'ın Karadeniz'deki donanmasının kumandanı olan Konstantin Dalassenos gemileriyle, Türklerin eline geçmiş bulunan Sinop ve batı Karadeniz sahillerini kurtarmak istemiş, ancak onu imparator Alexis, Çaka Bey üzerine gönderince bu kurtarma hareketi sonuçsuz kalmıştır.[8]

I. Haçlı Seferi (1096) sonucunda Anadolu Selçuklularının top yekûn iç bölgelere çekilme stratejisi neticesinde Kastamonu ve civarı da bir süre Türk hakimiyetinden çıkmıştır. "Dânişmendnâme", bölgenin Dânişmend Gâzi tarafından haçlılardan kurtarıldığını yazmaktadır. Ancak buralarda kesin bir Türk hakimiyetinin kurulması uzun yıllar alacaktır.[9]

Anadolu'ya geçen ilk haçlıların başarısızlığa uğraması üzerine sevk edilen esas büyük haçlı ordusu doğu istikametinde ilerleyerek Ankara istihkamlarını yıkmış, şehirde oturan Türkleri öldürdükten sonra, oradan Kızılırmak'ı geçerek Çankırı'ya varmış, fakat

---

[6] Refik TURAN: " Selçuklular Döneminde Kastamonu" Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, tebliğler (Ankara, 1989),s. 2.

[7] a.g.m.; Danışmendnâme'ye göre Kuzey-batı Anadolu'nun fethini 1074'ten itibaren Emir Danişmend ve arkadaşları yapmıştır. Danişmend'in arkadaşı ve komutanı olan Kara Tekin, Sinop, Samsun, Çankırı ve Kastamonu bölgelerinde bir beylik kurmuştur. Bk. M. Halil YINANÇ. Türkiye Tarihi Selçuklular devri I Anadolu'nun Fethi (İstanbul, 1934), 58, 74. ; aynı müellif, "Danişmendliler" İA, c.3, 468-479; ayrıca "Tekin" lakabı ve Karatekin'in Soyu hakkında bk. A.Zeki Velidî TOGAN: Umumî Türk Tarihine Giriş I, (İstanbul, 1981), 197.

[8] Osman TURAN: a.g.e.,90.

[9] R. TURAN: a.g.m., 2.

şehirde bulunan kuvvetli Türk garnizonu burayı müdafâa ettiği için, etrafını yakıp yıkarak Kastamonu'ya doğru çekilmiştir (1101). Temmuz başlarında buradan hareket eden haçlılar Amasya'yı muhasara ederken I. Kılıç Arslan ve Dânişmend Gâzi onları bozguna uğratmış, pek az insan Sinop'a kaçarak İstanbul'a varabilmiştir. Haçlıları takip edenin Dânişmendli Emîr Belek olduğu rivayeti vardır.[10]

I. Kılıç Arslan'ın ölümü (1107)'nü müteakip Bizans imparatoru Alexis kuvvetlerini artırarak, Kara Tekin'in fethettiği Sinop ve Karadeniz sahillerini geri almıştı.[11] Bu sırada babası I. Kılıç Arslan'ın ölümü üzerine B. Selçuklu merkezinde tutuklu bulunan oğlu Melik Arap kaçarak Anadolu'ya gelmiş ve tespit edemediğimiz bir tarihte Kastamonu-Çankırı-Ankara bölgesine sahip olmuştur. Ereğli ve Karadeniz sahillerini fethederek, sürekli Bizans topraklarına taarruz eden Arap, bölgede mühim bir güç olarak görünmekte, Bizans imparatoru Yuannis'i korkutmaktadır.

Türkiye Selçuklu sultanı I. Mesud'un Malatya'yı Emir Gazi'ye terk etmesini bahane eden Melik Arap'ın 30 bin kişilik kuvvetiyle kardeşi üzerine yürüyüp onu yenmesi ve Bizans'a sığınmak zorunda bırakması imparator Yuannis'e beklediği fırsatı verdi. Mesud'a yardım ederek Arap'ın yenilmesini sağladı. Daha sonra da Kastamonu üzerine bir sefer düzenleyerek şehri Türklerden aldı ve içindekileri esir ederek İstanbul'a götürdü (1127). Ancak Bizanslıların Balkanlarda meşgul bulunmasından faydalanan Danişmend-oğlu Emir Gazi Kastamonu'yu tekrar kurtararak Bizans garnizonunu kılıçtan geçirdi (1132) [12]. Bundan sonra bölge Bizans ve Türkler arasında sürekli el değiştirdi. 1133'te Yuannis, intikam için sefere çıktı ve Kastamonu'yu aldı. Bir kez daha Emir Gazi'nin kurtardığı Kastamonu, onun ölümü üzerine yine Bizans'ın eline geçti (1134). Ayrıca imparator Çankırı'yı da teslim alıp esirleri İstanbul'a

---

[10] O. TURAN: a.g.e., 139-140.

[11] a.g.e., 148.

[12] O.TURAN:a.g.e.,169,171-172; Emir Gazi hakkında bk. YINANÇ: a.g.m.,470.

gönderdi. Bunun üzerine ittifak eden Selçuklu ve Danişmendli kuvvetleri Çankırı ve Kastamonu'yu yeniden Türk egemenliği altına soktular (1135)[13].

Bundan böyle bölgenin, Danişmendli Muhammed'in ölümüne kadar, Danişmendlilerin elinde kaldığı anlaşılmaktadır(1143). Daha sonra buraları, Selçuklu İzzeddin Mesud'un hakimiyetine geçmiştir. Onun ölümü (1155) ile oğullarından Şahinşah, daha önce "melik" olarak bulunduğu Ankara- Çankırı ve Kastamonu bölgesinde, babasından sonra tahta geçen kardeşi II.Kılıç Arslan'a karşı isyan etmiş, ancak o yenilince bu bölgeye Selçuklu sultanı Kılıç Arslan hakim olmuştur. Bizans'ın Kuzey-batı Anadolu topraklarından elini çekmesi 1176'da "Miryokefalon Muharebesi" ve zaferiyle kesinlik kazanmıştır.[14]

Sultan II. Kılıç Arslan babasının yaptığı gibi memleketini eski Türk hakimiyet telâkkîsine dayanarak on bir oğlu arasında taksim ettiğinde; oğullarından Muhiddin (Muhyiddin yahut Muiniddin) Mesud, Ankara merkez olmak üzere Çankırı, Kastamonu ve Eskişehir toprakları üzerine melik tayin edilmiş oldu.[15]

Muhiddin Mesud 1190'lı yıllarda yani melikliği döneminde, Kastamonu tarafından Karadeniz sahillerine kadar ilerleyerek Bizanslılara karşı yaklaşık iki yıl gazâ yaparak pek çok esir aldı. Dört aylık bir kuşatma sonucu Safranbolu (Dadybra-Zalifra)'yu ele geçirdi. Hristiyan halkın şehri terk etmesi şartı ile hayatlarına dokunmadı ve yerlerine Türkleri iskân etti. Ankara, Çankırı, Kastamonu, Bolu, Gerede, Devrek, Eskişehir bölgelerinin büyük bir kısmı Mesud'un hakimiyetine geçmiş bulunuyordu.[16] Sinop ise bu tarihlerde henüz Türklerin eline geçmemişti.

Türkiye Selçuklu tahtına oturan Rükneddin Süleymanşah (1196-1204) adı geçen bölgeyi kesin olarak merkeze bağlamıştır. Daha sonra Türk iskanına açılan bölge içinde "Uç" merkezi olarak Kastamonu seçilmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti teşkilatında "Uç Beyliği" olarak bilinen iki merkezden biri olan Kastamonu'nun,

---

[13] Coşkun ALPTEKİN: "Türkiye Selçukluları" Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi. VIII. (İstanbul, 1992),240.

[14] R.TURAN: a.g.m.,3.

[15] C.ALPTEKİN: a.g.m., 257; O.TURAN: "II. KılıçArslan", İA, cüz 55, s.696.

[16] O. TURAN: a.g.e., 261; Yaşar YÜCEL: Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I (Ankara 1991), 34.

daha Alaaddin Keykubad'ın şehzadeliği zamanında, "Melik'ül-Ümera" olarak anılan Hüsameddin Çoban Bey'in yönetiminde olduğunu kaynaklar bildirmektedir. [17]

XIII. yüzyıl başlarına gelindiğinde Türkiye Selçuklu Devleti tahtında I. İzzeddin Keykavus'u görüyoruz. O, Antalya'yı fethettikten sonra (1207) yönünü Karadeniz sahillerinin önemli liman kentlerinden olan Sinop'a çevirmiştir. Çünkü, yalnız Türkiye'nin ithalat ve ihracatı değil, milletler arası kervan yolları ve ticaretin gelişmesi de Samsun ve Sinop limanlarının Türk hakimiyetinde bulunmasını gerektiriyordu.[18]

IV. Haçlı seferi (1204)' nden sonra Trabzon'da devletini kuran Alexis Komnenos'un Canit (Canik) bölgesinde ve onun kardeşi David'in Sinop ve Ereğli şehirlerinde Türkler aleyhinde saldırılarda bulunması üzerine sefere çıkan Sultan, bir av sırasında esir edilen Alexis'i de yanına alarak Sinop'u karadan ve denizden kuşatmıştı. Cesareti kırılan Sinop halkı ve askerleri şehirden serbestçe çıkmalarına müsaade etmek şartıyla teslime razı olmuş, 3 Kasım 1214'te anlaşma yapılarak Türk askerleri şehre girmiştir. Fetih halifeye ve Müslüman hükümdarlara fetihnâmelerle bildirilmiştir.[19]Sultan, bir müddet şehirde kalıp Sinop'un imar, iskan ve muhafazası için gerekli tedbirleri aldırmış;[20] şehrin hem Türkleşmesine, hem de ticarî ehemmiyeti dolayısıyla Türk sermayedarları elinde ticarî kuruluşlar ile teşkilatlandırılmasına çalışmıştır.

---

[17] İBN BİBİ: El- Evamiru'l- Alâiyye Fi'l- Umûri'l Alâiyye I. Çev. Mürsel ÖZTÜRK (Ankara, 1996), 159; R. TURAN: Türkiye Selçuklularında HükümetMekanizması (İstanbul, 1995), 60: Sağ kol uç vilayeti denilen kuzey kesimi Kastamonu Uç Beylerbeyliğinden ve Sol kol uç vilayeti denilen güney kesimi ise Ankara yahut Kütahya'dan idare olunuyordu. Sinop- Kastamonu- Bolu- Eskişehir- Kütahya- Denizli- Antalya hattı etrafı hem idari hem de siyasi ve askeri manasıyla hakiki "Uç"u teşkil etmekte idi. Bk. Mustafa AKDAĞ: Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi I. (İstanbul, 1979), 59, 84; Öztuna, Hüsameddin Çoban'ın 1204'te Kastamonu'yu fethedip "uç" beyi olduğunu kaydediyor. Bk. Yılmaz ÖZTUNA; Büyük Türkiye Tarihi II., (İstanbul, 1983),13.

[18] O, TURAN: a.g.e., 303.

[19] İBN BİBİ: a.g.e., 175-176.

[20] Her şehirden kâfi derecede zengin ve itibarlı kimselerin seçilerek Sinop'a gönderilmeleri fermanlarla bildirilmiş; Sinop'tan ayrılanlar yurtlarına getirilmiştir. Ayrıca kiliseler camiye tahvil edilmiş, kadı, hatip, imam, müezzin ve kaleye kutuval ve muhafızlar yerleştirilmiştir. Daha fazla bilgi için bk. İBN BİBİ: a.g.e. , 174-175; O. TURAN: a.g.e. , 306.

İlk Selçuklu devrinde Kara Tekin tarafından fethedilen Sinop, Anadolu'da haçlı seferlerinin sebep olduğu büyük sarsıntı dolayısıyla bir asırdan uzun süren bir işgalden sonra ancak Sultan Keykâvus'un himmetiyle kurtarılmış oldu.[21]

1220 yılında kardeşinin ölümüyle Selçuklu tahtına geçen I. Alaaddin Keykûbad, Kıpçak İli'nin Moğollar tarafından istilası ve Kırım sahilindeki büyük ticaret şehri Suğdak'ı işgali (1223) üzerine, Sinop- Suğdak deniz ticaret yolunun emniyetini sağlamak amacıyla Kastamonu "Uç Beylerbeyi" Hüsameddin Çoban'ı görevlendirmişti. Emir Çoban emrine verilen kuvvetlerle Sinop'tan Karadenize açılarak Suğdak'a ulaştı. Üzerlerine gelen bu güçlü donanmadan çekinen Suğdak halkı boyun eğip bağlılık bildirdi. Kırım içlerinde harekâtına devam eden Hüsameddin Çoban'a karşı ordu çıkaran Rus ve Kıpçaklar da yenilmekten kurtulamadılar. Bu seferden çok büyük bir başarı ile dönen Çoban'ın beraberinde Kıpçak köleleri, Macar atları, Rus ketenleri, altın ve sair kıymetli hediyeler bulunuyordu[22]. Böylece Kastamonu ve Sinop servetle dolmuştu.

1227 yılında gerçekleşen deniz-aşırı bu Suğdak Seferi, Sinop'un fethinden takriben 12-13 yıl gibi kısa bir süre geçmiş olmasına rağmen, orada vücuda getirilen Türk donanmasının böyle bir sefere girişecek kudrete sahip bulunduğunu göstermesi bakımından çok mühim bir hadisedir.[23]Bunun yanında XIII. yüzyıl başlarında Kuzey-batı Anadolu'nun Karadeniz'e açılan liman kenti ve donanma merkezi Sinop'la, tam manasıyla askerî bir merkez durumunda olan ve donanma inşasında kullanılan keresteye kaynaklık edecek ormanları bulunan Kastamonu şehirlerinin jeo-stratejik önemini de göz önünde bulundurmak icap etmektedir.

Suğdak Seferi'nden kısa bir süre sonra Trabzon Rumları Doğu Anadolu'ya giren Celâleddin Harzemşah'tan cesaret alıp Karadeniz sahillerini, bu arada Sinop şehrini de yağmalamışlardı. Ancak Sultan Keykûbad, Sinop, Samsun ve Ünye'ye kadar olan kıyıları Rumların elinden tekrar kurtarmıştır.[24]

---

[21] O. TURAN: a.g.e., 307; Sinop hakkında ayrıca bk. aynı müellif: Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar (Ankara, 1988); I. İzzeddin Keykâvus hakkında geniş bilgi için bk. aynı müellif: "I. İzzeddin Keykâvus" İA, VI, s.636.

[22] Bu sefer hakkında geniş bilgi için bk. İBN BİBİ: a.g.e., 325-345; Şehabeddin TEKİNDAĞ: Anadolu'da Türk Tarihi ve Kültürü (Trabzon, 1967), 13.

[23] O. TURAN: a.g.e., 359.

[24] ALPTEKİN: a.g.m., 288.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

XIII. Yüzyılda Kuzey-batı Anadolu'da Çoban-oğulları ve Bölgede Gelişen Hadiseler

Çoban-oğulları hanedanının atası olarak kabul edilen Hüsameddin Çoban Bey (Melikül-Ümera)'den daha önce bahsetmiştik. Onun Kastamonu'daki beyliğinin başlangıcını II.Kılıç Arslan dönemine kadar götürenler vardır.[25] H.Çoban, I. İzzeddin Keykâvus'un, kardeşi I. Alaaddin Keykubad'ı Ankara Kalesindeki muhasarasında ve daha sonra iki kardeş arasında yapılan barış esnasında bulunmuş (1212); Keykavus'un sultanlığı döneminde Kastamonu beyi olarak Bizans'a karşı akınları idare etmiş; sayısız kazançlar sağlamıştı. Bilahare Alaaddin Keykûbad'ın Selçuklu tahtına cülûsunda (1220) Kastamonu'dan sayısız kıymetli hediyelerle Konya'ya gelerek ona bağlılığını sunmuş ve uhdesindeki Kastamonu beyliği menşurunu yeniletmişti.[26]

Suğdak Seferi'nden dönen H. Çoban Bey'in daha sonra hangi faaliyetleri gerçekleştirdiği ve ne zaman vefat ettiği hakkında kesin malumat yoktur. Onun, Bizans'a karşı gaza hareketini bir süre daha devam ettirdiğini kabul edebiliriz.[27]

H. Çoban Bey Kuzey-batı Anadolu topraklarında "Uç" beyi olarak geniş yetkilere sahipti ancak, Selçuklu sultanı I. Alaaddin Keykûbad'ın tâbii idi. Onun ölümü ile yerine oğlu Alp Yürek'in geçtiği biliniyorsa da, bu şahıs ve faaliyetleri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Buna sebep olarak, Türkiye'nin siyasal yapısında büyük değişikliklere yol açan Moğol İstilası'nı ve 1243 "Kösedağ Bozgunu"nu gösterebiliriz. Zira bu yenilgi sonucunda Türkiye Selçuklu Devleti Moğollara tâbi bir il durumuna düşmüş, Selçuklu Devletine yarı bağımlı bir beylik durumunda bulunan Çoban-oğulları, dolayısıyla Alp Yürek, Türkiye'nin yeni hakimlerini metbu olarak tanımış; yeni şartlara itirazsız boyun eğmiştir.[28]Hülagu'dan aldığı vezirlik yarlığındaki bir hüküm gereğince, vezir Baba Şemseddin Tuğraî'nin, 1258 yılında

---

25 YÜCEL: a.g.e., 36

[26] İBN BİBİ: a.g.e., 325.

[27] YÜCEL: a.g.e., 37.

[28] a.g.e., 41.

Kastamonu bölgesinin gelirlerini vezirlik dirliği olarak tasarrufuna aldığına dair kayıt bunun en açık belirtisidir.[29]

XIII. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Kuzey-batı Anadolu topraklarındaki hadiseler daha çok Çoban-oğulları dışında cereyan etmiştir. Nitekim 1259 yılında Trabzon Rumlarının yönetimine geçen Sinop, 1266'da Pervane Muineddin Süleyman tarafından tekrar ele geçirilmiştir. Pervane, buranın kendine mülk olarak verilmesini Selçuklu sultanı IV. Kılıç Arslan' dan istemiş, karşı koyma gücü olmayan sultan ise, kolayca bağışlanabilmesi zor bu değerli şehri ona vermek zorunda kalmıştır.[30] Güçlenen ve Moğolların desteğini alan Pervane Süleyman, Kılıç Arslan'ı öldürtmüş, böylece Sinop'ta bilahare, Pervane-oğulları beyliğinin kurulmasına zemin hazırlamıştır.[31]

1277 yılına geldiğimizde Anadolu'da Moğol tahakkümünün artarak devam ettiğini görüyoruz. İlhanlı veziri Şemseddin Cüveynî Kastamonu, Sinop, Simre ve "Uç" beylerbeyine hil'atler ve hediyeler göndererek hepsini Abaka Han'a itaate davet etmiş, mektupları alan beyler de itaatlerini göstermişlerdir.[32]

Aynı tarihlerde Selçuklu Devleti'nin içinde bulunduğu karışıklıklardan istifadeye kalkışan Trabzon Rumları, asker ve cephane dolu kadırgalarla Sinop'a saldırmış, ancak Sinop tutgavulu (muhafız kuvvetleri komutanı) Taybuğa[33] ve komutanları, bölgedeki Çepni Türkleri ile beraber karşı koyarak onları püskürtmüştür. Müjdeyi alan Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev Taybuğa'ya mülk vererek onu vazifesi başına göndermiştir.[34]

Çoban-oğulları beyliğinin başına Alp Yürek'ten sonra 1280'li yıllarda oğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan geçmiş, bu tarihten itibaren beyliğin Selçuklulara ve Moğollara karşı izlediği siyaset değişerek aktif duruma gelmiştir. Şöyle ki 0,1280 yılında Kırım'da ölen II. İzzeddin Kevkavus'un oğlu II. Mesud'u Sinop'ta

---

[29] R.TURAN: Mekanizma, 91.

[30] İBN BİBİ: a.g.e. II., 165.

[31] Bk. Pervane-oğulları konusu.

[32] İBN BİBİ: a.g.e., 216.

[33] Sinop'ta Taybuğa'ya ait bir mezar kitabesi ve buna istinaden onun Türk olduğu hakkında bk. Sinop Kitabeleri, 145'ten naklen O. TURAN: a.g.e., 529.

[34] İBN BİBİ: a.g.e., 238.

karşılamış, Selçuklu tahtına geçmesi için ona yardım etmiştir (1284). Ancak 1291'de Moğol tahtında meydana gelen iktidar değişikliğinin ardından Anadolu Türkmenleri arasında Moğol idaresine karşı büyük bir ayaklanma vuku bulmuştu. II. Mesud'un kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan da Kastamonu "Uc"una gelerek "Uc" Türkmenlerinin desteğini sağlamak için Yavlak Arslan'la işbirliği yapmış, Moğollar'a ve II. Mesud'a karşı savaş açmıştı. Zaten Moğolların baskısından ve zulmünden bıkan Türkmenler Yavlak Arslan liderliğinde Selçuklu-Moğol müttefik kuvvetlerine karşı savaşmış ancak, ordusu dağılan Muzaffereddin Yavlak Arslan bu muharebe sırasında şehit düşmüştür.[35] 1292 yılında meydana gelen bu hadisenin ardından Moğol kuvvetleri Kastamonu'yu ele geçiremeden geri dönmüştür.

Yavlak Arslan[36]'ın ölümünü müteakip yerine geçen oğlu Mahmud Bey, beyliğin bir süre daha devam etmesini sağlamış, batıda Bizans'a karşı gaza faaliyetlerini sürdürmüştür. Onun döneminde Moğollar Anadolu'yu dört kişiye pay etmiş, Kastamonu bölgesi Pervane Muineddin Mehmed Bey'e düşmüştür. O, geçmiş ve gelecek yıllara ait vergileri birden almış, askerlerinin ihtiyaçları için yeni vergiler koymuş ve zorla tahsilat yapmıştır.[37]

Mahmud Bey'in emirliğinin kısa sürdüğü anlaşılmaktadır. Çünkü, Eflani'de babasının yerine geçen Candar-oğlu I. Süleyman Paşa, topladığı kuvvetlerle Borlu (Zalifre yani safranbolu) kalesini ve Kastamonu'yu ele geçirmiş, Mahmud Bey'i ortadan kaldırmıştır.[38] Böylece Çoban-oğulları beyliği de tarihe karışmıştır.

Bundan sonra Kuzey-batı Anadolu'da hakimiyet tesis eden beylikler içinde Candar-oğullarını göreceğiz. Ancak, önce Sinop ve çevresinde beylik kuran Pervane-oğullarına kısa bir göz atmak yerinde olacaktır.

---

[35] Bk. Aksarayî s.170-171'den naklen YÜCEL: a.g.e., not 84, s.46.

[36] Adına telif edilmiş eserler için bk. YÜCEL: a.g.e., kaynaklar kısmı, 22-27.

[37] ALPTEKİN: a.g.m., 351.

[38] Bk. Yazıcı-zâde Ali'nin Selçuknâmesi, vrk 280b.'den naklen YÜCEL: a.g.e., 58.

Sinop'ta Pervane-oğulları Beyliği

Sinop'un, Muineddin Süleyman Pervane tarafından Trabzon Rumlarının elinden alındığını ve kendisine temlik olarak verildiğini daha önce kaydetmişlik. O, Sinop'ta yerine oğlu Muineddin Mehmed'i bırakmıştır. Süleyman Pervane'nin 1277'de Abaka Han tarafından öldürülmesi ile oğlu müstakil kalarak beyliğini kurmuş ve 1296 tarihinde vefatına kadar iktidarda kalmıştır. Yerine geçen oğlu Mühezzibüddin Mesu'd Bey Moğollarla iyi geçinmiştir. Bir ara denizden Sinop'a gelen Cenevizli gemiciler onu yakalayıp Kefeye götürmüşler, ancak fidye vererek kurtulabilmiştir (1298). İki yıl sonra vefat eden Mesud Bey'in yerine oğlu Gazi Çelebi[39] Sinop beyi olmuştur.

Cesur, ateşli bir zat olan Gazi Çelebi, donanmasıyla gerek Trabzon-Rum imparatorluğu ve gerek Ceneviz müstemlekecileri ile başarılı deniz muharebeleri yapmıştır. İktidarının son senelerinde Kastamonu hükümdarı Candar-oğlu Süleyman Paşa'nın hakimiyetini tanımış ve 1322'de vefat edince Sinop doğrudan doğruya Candar-oğullarına ilhak olunmuştur[40]. Böylece Kuzey-batı Anadolu havalisinin büyük kısmı Candar-oğlu hanedanı yönetimine geçmiş bulunmaktadır.

Candar-oğulları Beyliği

Esas Konumuzu teşkil eden "İsfendiyar Bey" in de ataları olan Candar-oğulları hanedanı aslen Türkmen bir ailedendir. Ancak hangi boya mensup oldukları hakkında kat'î bir delil bulunmamaktadır.[41]

---

[39] İ. Hakkı UZUNÇARŞILI: Anadolu beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri (Ankara, 1988), 148; Düvel-i islamiyye'de Gazi Çelebi Sultan II. Gıyaseddin Mesud'un oğlu olarak gösterilmiştir. Krş. HALİL EDHEM: Düvel-i İslamiyye. (İstanbul, 1345), 272; Gazi Çelebi hakkında malumat için bk. Ibn Batuta Seyahatnâmesinden seçmeler. Haz. İ. PARMAKSIZOĞLU (Ankara, 1981), 59.

[40] UZUNÇARŞILI: a.g.e., 149; R. TURAN, Sinop'un Candar-oğullları eline geçmesini 1324 olarak veriyor Krş. R. TURAN: Mekanizma, 152.

[41] Geniş bilgi için bk. İsfendiyar Bey'in soyu konusu

Şemseddin Yaman Candar

Beyliğin müessisi Şemseddin Yaman Candar[42], Çoban-oğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan'la yapılan "Derbend Savaşı"nda yenilen Sultan Mesud'u kurtarmış, bu muvaffakiyet üzerine Yavlak Arslan'ın iktaı olan Kastamonu ve havalisi, İlhan Geyhatu tarafından kendisine verilmiştir. Ancak Yavlak Arslan'ın oğlu Mahmud Bey'in Kastamonu'da duruma hakim olması üzerine Eflani'de ikâmete mecbur olmuş, XIV. yüzyıl başlarında ise vefat etmiştir. Yerine oğlu Şücaüddin Süleyman Paşa geçmiştir.

Şücaüddin Süleyman Paşa

Babasının yerine Eflani'de bey olan I. Süleyman Paşa, 1309 yılından evvel aniden Kastamonu'ya hareketle Çoban-oğulları hakimiyetine son vermiş ve beyliğin merkezini buraya nakletmiştir. Otuz seneden ziyade hükümet etmiş olup 1335 yılına kadar İlhanlıların yüksek hakimiyetini tanımış, İlhan adına para kestirip her sene vergi vermek suretiyle tabiiyetini sunmuştur.

Süleyman Paşa, Safranbolu ve Sinop'u beyliğine katarak Kuzey Anadolu'da nüfuzunu böylece artırmıştı. Ebu Said Bahadır Han'ın ölümü ile de namına para bastırarak tam istiklaliyet elde etmişti. Ancak bu nüfuz fazla uzun sürmemiş, Sinop'u onun adına yöneten oğlu İbrahim Bey isyan ederek Kastamonu'yu zapt ile babasını tahtan indirmiştir.[43]

Mezarının nerede olduğu bilinmeyen Süleyman Paşa hakkında İbn Batuta eserinde geniş bilgi vermekte[44], "Mesalik-ül-Ebsar" da da onun askerî gücünden bahsedilmektedir.[45] Sağlığında, Mevlana'nın torunu Ulu Arif Çelebi tarafından ziyaret edilen Süleyman Paşa adına, Mahmud Şirazî "İntihâb-ı Süleymanî" adlı Farsça bir eser telif etmiştir.[46]

---

[42] "Candar" kelimesi için bk. Mecdut MANSUROĞLU: "Candar" İA, III., 24-25; Ayrıca "Yaman" kelimesi için bk. H. EDHEM: a.g.e., 303.

[43] UZUNÇARŞILI: a.g.e., 123.

[44] Seyahatname: 54-57.

[45] ŞİHABEDDİN EL-ÖMERİ: Mesâlik ül-Ebsar Çev. Y. YÜCEL. a.g.e. içinde "Mesâlik ül-Ebsar'a göre Anadolu Beylikleri", s.183-203.

[46] Uzun Çarşılı a.g.e. ,123.

Gıyasüddin İbrahim Bey

Babasını devirerek Candar beyliğine sahip olan bu zatın dönemi hakkında çok az malumata sahibiz. Onun 1339'dan sonraki bir tarihte iktidara gelip, 1345 veya daha önce tahtan indiğine hükmedebiliriz. İbn Batuta onun hakkında az da olsa bilgi vermektedir.[47]

İbrahim Bey'in devrinin en önemli faaliyeti olarak 1341 yılında Venedik ve Ceneviz ile yapılan bir deniz savaşını gösterebiliriz. Bu savaş sonunda Candar-oğlu filosu büyük bir başarı göstermiştir.[48]

İbrahim Bey'den sonra iktidar mevkiine amcası Yakup Bey'in geçtiği hakkında bulunan mevcut deliller zayıf addedilmektedir.[49] Bey olduğu kabul edilse bile hükümdarlığı çok kısa sürmüş olmalıdır. Zira, 1345'te oğlu Adil Bey tahta çıkmış görünmektedir.

Emir Adil Bey

Devri hakkında pek bilgi sahibi olamadığımız bu bey döneminde Sinop'ta ilk defa Ceneviz ve Venedik ticaret kolonilerinin kurulmasına izin verilmiş olduğunu ve Karadeniz'deki deniz gücünü hala koruyan Candar-oğulları ile bu denizci devletler arasında bir ihtilafın çıkmamasına gayret gösterildiğini Heyd'in batı arşiv ve kaynaklarına dayanan klasik tetkikinden öğreniyoruz.[50]

Adil Bey'in 1362'den önce vefat ettiği tahmin olunmaktadır. Kabri Kastamonu-Ilgaz-Çankırı yolu üzerinde merkeze bağlı Terzi Köyü sınırları içinde bulunmaktadır.[51]

---

[47] Seyahatname: 58.
[48] YÜCEL: a.g.e. 66.
[49] a.g.e., 67.
[50] Heyd, I., 552-553'ten naklen YÜCEL: a.g.e., 68.
[51] Fazıl ÇİFCİ: Kastamonu Camileri-Türbeleri ve Diğer Tarihî Eserler I., (Ankara, 1995), 192-193.

Kötürüm Bayezid Bey

En geç tarihle 1362'de[52] babası Adil Bey'in yerine Candar tahtına oturan Celâleddin Kötürüm Bayezid bey, araştırmamızı teşkil eden İsfendiyar Bey'in babasıdır.

Sert bir tabiata sahip olan Kötürüm Bayezid'in devrinin ilk yıllarında, Karadeniz'de Ceneviz ve Venediklilerle olan deniz savaşlarında, Candar donanması başarılar kazanmıştır.[53]

Bayezid Bey zamanında Osmanlı Devleti ile dostane münasebetler tesis edilmiştir. I. Murad'ın Balkanlardaki yaptığı fütuhatı tebrik için Osmanlı sarayına bir mektup göndermiş, ayrıca yine I. Murad'ın oğullarının sünnet düğünü ile daha sonra yapılan şehzade Bayezid (Yıldırım)'le Germiyan-oğlu Süleyman Şah'ın kızının düğün merasimine de hediyelerle birlikte elçiler göndermiştir.[54] Ancak Osmanlı Devleti'nin I. Murad idaresinde Rumeli'de ve Anadolu'da bir dizi fetih hareketinin ardından beyliğinin mukadderatı bakımından endişeye düşen Bayezid Bey siyaset değiştirerek yakın komşuları ile ilişkilerini geliştirmeye ve onların desteğini sağlamaya çalışmıştır. Bu münasebetleri asıl konumuzda detayı ile göreceğimizden burada bahsetmiyoruz. Ayrıca Kötürüm Bayezid'in, oğlu Süleyman Paşa ile olan taht

---

[52] Uzunçarşılı'ya göre 1362, Yücel'e göre 1361 olarak kabul edilen bir tarihte Bayezid Bey adına Yusufi'nin Ebu Mihnef'ten tercüme ettiği "Maktel-i Hüseyin" adlı esere istinaden böyle bir yargıya ulaşıyoruz. Krş. UZUNÇARŞILI: a.g.e., 125; YÜCEL: a.g.e., 69.

[53] YÜCEL: a.g.e., 70.

[54] a.g.e., 71; Sünnet düğünü için bk. H. AKIN: Aydın-oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma (Ankara 1968) , 58; Ayrıca Yıldırım'ın düğün merasimi için bk. M. Çetin VARLIK :Germiyan-oğulları Tarihi. (Ankara 1974) , 59.

mücadelesi ve ölümü hakkındaki malumatı da daha sonra vermeyi uygun buluyoruz.[55]

Mücadeleler içinde geçen beyliği sırasında çeşitli eserler meydana getiren Beyezid Bey'in kendi adına basılmış gümüş sikkeleri mevcut olup, kabri Sinop'ta "İsfendiyarlar Türbesi"nde bulunmaktadır.[56]

[55] Bk. I. Bölüm.

[56] Kötürüm Bayezid'in mezar kitabesi için bk. H. HİLMİ: Sinop Kitabeleri (Sinop, 1339-1341), s.40.

I. BÖLÜM
ESKİ CANDAR-OĞULLARI TOPRAKLARINA SAHİP OLUNCAYA KADAR İSFENDİYAR BEY VE FAALİYETLERİ

A. İsfendiyar Bey'in Yetişmesi Ve Sinop'ta Beyliğe Yükselişi

1. İsfendiyar Bey'in soyu, ailesi ve doğumu

Kuzey-batı Anadolu havalisinde atalarından tevarüs eden taht üzerinde yarım asırdan fazla bir zaman hükümet eden İsfendiyar Bey'in ailesi malum olduğu üzere Candar-oğulları hanedanıdır. Adı geçen topraklar üzerinde XIV. yüzyıl boyunca hakimiyet tesis eden Candarlı ailesinin, dolayısıyla İsfendiyar Bey'in atası, kaynaklarda Şemseddin Yaman Candar veya daha değişik bir okunuşla Şemseddin Temir ya da Timur Candar olarak geçmektedir.[1]

İsfendiyar'ın dedesi olan Adil Bey'in, büyük babası olarak görülen bu zat, Selçuklu ümerasından olup Candarlık vasfı da buradan gelmektedir.[2] İlhan Geyhatu tarafından kendisine mülk olarak verilen Eflani'de beyliğini tesis ettiğini daha önce kaydetmiştik.

İsfendiyar Bey'in şeceresinde gelebildiğimiz son isim şüphesiz Yaman Candar değildir. Zira, Uzunçarşılı'nın verdiği Candar- oğulları şeceresinde[3] Şemseddin Yaman Candar'ın babası Alp Arslan olarak gösterilmekte, başka bir araştırmada[4] da Mehmed adı verilmektedir. Bunun haricinde değişik bir rivayet de Mordtmann' dan gelmektedir ki o, Evliya Çelebi' ye dayanarak Bolu'yu zapteden Sungur Bey (Şemsî Paşa)'in Şemseddin Yaman Candar'la aynı şahıs olduğunu kaydetmiş, verdiği

---

[1] İsfendiyar Bey'in torunu olup bilahare beyliğin başına geçen İsmail Bey'in H.876/1472 M. tarihli vakfiyesiyle, kendinin kaleme aldığı "Hulviyat-ı Sultânî" adlı eserinin mukaddimesinde düzenlenen şerecede yazılı Yaman'ı, Paflangonya'da Candar-oğullarının kurucusunun mutad olarak Temir veya Timur okunan isminin en iyi tarzda rivayet edilen şekli olarak kabul edebiliriz. Bk. YÜCEL:a.g.e.,56.

[2] Bk. MANSUROĞLU: "Candar" İA. III., 24-25.

[3] UZUNÇARŞILI: a.g.e., 147.

[4] Talat Mümtaz YAMAN: Kastamonu Tarihi.I , (İstanbul, 1935), Candar-oğulları şeceresi.

şecerede ise Şemseddin' in babası olarak Yaman Candar (Yaman b. Candar)'ı göstermiştir.[5] Bu kayıtlardan hareketle şu sonuçlara ulaşabiliriz:

İsfendiyar'ın büyük atası Şemseddin Yaman Candar'ın Türkçe adı Sungur olabilir. Selçuklu ümerası iken Bolu'yu Bizans'tan fethetme ihtimali vardır. Bu zatın baba adı olarak geçen Alp Arslan ve Mehmed isimlerinden ilki yine Türkçe adı, ikincisi ise o dönemin adeti veçhile verilen Müslüman adı olarak yorumlanabilir. Ayrıca, Şemseddin Yaman Candar' ın babasının "Yaman Candar" vasfı ile anılmasından, onun da Selçuklu sarayında Candarlık, yani hükümdar muhafızlığı yaptığı sonucu çıkarılabilir.[6] Ancak elde kesin bir kayıt olmadığından bu izahat tahminlerden öteye geçmemektedir.

Yaklaşık olarak XIII. yüzyılın son çeyreğine yani Türkiye Selçukluları'nın son dönemlerine kadar götürebildiğimiz büyük ataları ile İsfendiyar Bey arasında gelip geçen cedlerinin de bir listesini verecek olursak ortaya şöyle bir şecere çıkmaktadır: İsfendiyar Bey b. Bayezid Bey b. Adil Bey b. Yakup Bey b. Şemseddin Yaman Candar b. Alp Arslan Yaman Candar Mehmed Bey.

Bu açıklamalardan sonra İsfendiyar Bey'in ve ailesinin etnik menşei hakkında da kaynakların el verdiği ölçüde biraz bilgi vermek yerinde olacaktır. Ancak bu konu hakkında kaynaklarda açık kayıtlar yoktur. Amasya Tarihi'nde, bu ailenin, Oğuzlar'ın Alayundlu boyuna mensup bulunduğu yazmaktadır.[7] Fakat yazar bu hususta tafsilat vermemiş olduğu gibi kaynak da göstermemiştir. Bu nedenle Alayundlu boyu ile Candarlı ailesi arasında kavmî bir münasebet kurup mütalâa yürütmek pek yerinde görünmemektedir. Sadece, XVI. yüzyılda Kastamonu bölgesinde bu kabileye mensup bir oymağın varlığı ve adı geçen boyun bölgenin iskânına iştirak etmiş olmasının yer adlarına dayanarak söylenmesi, zayıf da olsa bir bağın kurulabilmesine imkan vermektedir.[8]

---

[5] J.H.MORDTMANN: "İsfendiyar-oğuları" , İA V / 2, 1072-1073.

[6] Öztuna, Şemseddin Yaman Candar'ın babasının adını Yazıcı-oğlu'nun "Selçuknâmesi"ne dayanarak "Alp (Melik-) Arslan Yaman Candar Mehmed Bey" olarak verir. Bk. ÖZTUNA: a.g.e., 39.

[7] HÜSEYİN HÜSAMEDDİN: Amasya Tarihi II., (İstanbul, 1327), 432.

[8] Faruk SÜMER: "Osmanlı Devrinde Anadolu'da Yaşayan Bazı Üçoklu Oğuz Boylarına Mensup Teşekküller", İÜİFM, XI (1952), 468; Sümer "Oğuzlar" isimli kitabında Kastamonu Sancağının Boy-obası (Boy-abad) kazasında 20 vergi nüfuslu bir Alayundlu oymağının varlığından bahsediyor. Bk. SÜMER: Oğuzlar (İstanbul, 1992), 257.

Candar-oğlu ailesinden, İsfendiyar Bey'in torununun torunu olan Şemsî Ahmed Paşa'ya ait olup Peçevî Tarihi'nde verilen bir manzumede, Şemsi Paşa, ailesinin Halid b. Velid'e kadar çıkan bir şeceresini vermiş, kendilerinin onun neslinden geldiklerini ispata çalışmıştır.[9] Fakat bu iddiaya mevsuk nazarıyla bakılamayacağı gibi bazı müverrihlerin Candar-oğlu ailesine "Taife-i Ekrât' tandır" demeleri de zayıf bir rivayetten ibarettir.[10] Bu iddiayı, devrin modası İslâmî bir düşüncenin neticesi olarak görmek doğru olacaktır.

O halde, İsfendiyar Bey'in de mensubu olduğu Candar-oğlu ailesinin menşeini, diğer Anadolu Tavâif-i Mülûk'u gibi Selçuk devrinde Ankara-Kastamonu bölgesine yerleştirilen Türkmen boyları arasında aramak tarihî gerçeklere uygun düşecektir. Zira, XV-XVI. yüzyıllara ait Osmanlı tahrir defterleri Kuzey-batı Anadolu'daki Türkmen yerleşmesinin genişliğini kesinlikle tespit etmektedir. Oğuz boylarından olan ve daha önce bahsi geçen Alayundlu' lardan başka, Ankara-Kastamonu-Sinop üçgeninde, Kara-evli, Çavuldur, Kayı, Bayad, Yazır, Dodurga, Avşar, Karkın, Beğ-dili, Bayındır, Çepni, Salur, Eymür, Yüregir, İğdir, Büğdüz, Yıva ve Kınık boylarından olan Türkmenlerin adını almış yer isimlerinin incelenmesi bizlere yeteri kadar bir fikir vermektedir.[11] Burada esas tespit edilmesi gereken, Candar-oğlu ailesinin bu Türkmen boylarından hangisi ile soy bağının bulunduğudur ki, şimdilik eldeki kaynaklar bu belirsizliği ortadan kaldırmak için yeterli görünmemektedir.

İsfendiyar Bey'in babası, hakkında daha önce kısa bilgi verdiğimiz, Candar-oğlu hükümdarlarından Celâleddin Kötürüm Bayezid Bey[12] dir. Bayezid Bey Osman-oğulları hanedanından Sultan I. Murad Hüdâverdigâr'ın ağabeyi olan Şehzade Süleyman Paşa'nın büyük kızı Efenzed Hatun (Sultan)'la evlenmiş, bu izdivaçtan İsfendiyar Bey doğmuştur. Dolayısıyla İsfendiyar Bey ana tarafından Osman-oğludur.[13]

---

[9] MORDTMANN: a.g.m., 1074.

[10] HALİL ERDEM: a.g.e., 303.

[11] Bölgenin etnik yapısı incelenirken teferruatıyla bilgi verileceğinden şimdilik bu boyların isimlerini vermekle yetiniyoruz. Geniş bilgi için bk. SÜMER: a.g.e., 305-325.

[12] Beyliği (1362-1385). Bk. Giriş kısmı.

[13] Ana tarafından Osman-oğlu olan prenslere "Sultan- zâde", Prenseslere ise "Hanım-Sultan" denir. ÖZTUNA: a.g.e., 39-40; UZUNÇARŞILI: Osmanlı Tarihi I. (Ankara, 1988), 84.

Mezarı Sinop'ta Sultan Hatun (Aynalı Kadın) türbesinde bulunan Efenzed Hatun'un kız kardeşi de Kötürüm Bayezid'in büyük oğlu II. Süleyman Paşa ile evlidir.[14]

İsfendiyar Bey'in siyasi faaliyetlerine bakacak olursak, daha babası Bayezid Bey'in hükümdarlığı sırasında, eniştesi olan Amasya emîri Ahmed'e, Kadı Burhaneddin'e karşı yapacağı savaş için gönderilen Candar-oğlu yardımcı kuvvetinin başında kendisinin bulunduğunu görürüz.[15] 1383 yılında gerçekleşen bu hadisede İsfendiyar'ın hiç de küçümsenmeyecek bir orduyu yönettiği anlaşılıyor. O halde bu tarihlerde, İsfendiyar Bey'in yetişkin yaşlarda olması gerekir. Ancak o devrin adetlerine göre hükümdar çocukları henüz, küçük yaşlarda saraydan ayrılarak bir şehre vali olarak gönderilebilir ve emirlerinde de asker bulundurabilirlerdi. Burada ise durum biraz farklıdır; çünkü İsfendiyar Bey emrindeki orduyla Orta Anadolu'nun en güçlü hükümdarına karşı savaşmaya yani ciddi bir mücadeleye gönderilmektedir ki, en az on beş yaşlarında olması icap etmektedir.

İleriki konumuzda da geçeceği üzere, 1393 yılında Kadı Burhaneddin'in, ele geçirdiği Maden Kalesini İsfendiyar Bey'in oğlu Murad Bey'in yönetimine bırakması hadisesinin bilinmesi, adı geçen beyin tahmini olarak doğum yılına yaklaşabilmemize yardımcı olacaktır. Zira, Murad Bey bu tarihlerde en az on iki-on beş yaşları arasında veya daha yüksek bir yaşta bulunmalıdır. O halde 1393 yılında, Murat Bey'in babası olan İsfendiyar Bey'in yaşı elbette ki oğlundan en az on beş-on altı yaş fazla olmalıdır. Buna göre 1393 senesinde, iyimser bir tahminle, otuz yaşlarında olması icap eden İsfendiyar Bey'in, en geç olarak 1365'li yıllarda dünyaya gelmiş olması gerekmektedir. Tabiî bu tarihten önce de doğmuş olması mümkün ve makuldür.

---

[14] Türbenin, kapısı üzerinde bulunan kitabeye göre inşa tarihi H. 797/1394-1395 M. görünüyor. Efenzed Sultan'ın vefat tarihi olarak en erken bu yılı almamız gerekir. Ancak türbeyi inşa ettirdikten sonra ne zaman vefat ettiği bilinmiyor. Bir de bazı tarihlerde bu türbede yatan kadının Süleyman Paşa'nın karısı Sultan Hatun olduğu yazılıdır. Ancak kitabede herhangi bir açıklama yoktur. Sadece Sultan Hatun tabiri ve Orhan b. Süleyman Paşa kızı olduğu yazılıdır. İsfendiyar Bey uzun süre Sinop'ta ikamet etmiş olduğundan ve babasının da burada vefatından dolayı annesinin Sinop'ta medfun bulunması, bir Osmanlı prensesi olduğu için de Sultan Hatun olarak anılmış olması doğal karşılanmalıdır. Kitabe için bk. YÜCEL: a.g.e., 163; Öztuna da, Efenzed Hatun'un Sinop'ta Aynalı Kadın türbesinde yattığını yazmaktadır. Bk. ÖZTUNA: a.g.e., 39.

[15] AZÎZ BİN ERDEŞİR-Î ESTERÂBÂDÎ: Bezm ü Rezm. Çev. Mürsel ÖZTÜRK. (Ankara, 1986), 277.

Bütün bu açıklamalardan sonra varabileceğimiz netice, İsfendiyar Bey'in ortalama bir tahminle 1360-1365'li yıllarda doğmuş olabileceğidir. Şüphesiz, gün ışığına çıkacak tarihi yeni bir kaynak ya da ipucu ileride, ona ait kesin doğum tarihinin düşülebilmesine yardımcı olacaktır.

2. İsfendiyar Bey'in Yeşitmesi ve Bulunduğu Muhitin Bunda Etkisi

XIV. yüzyılın ikinci yarısının ortalarında dünyaya gelen ve bu yüzyılın sonlarında Candar-oğlu tahtına çıkarak, Anadolu'nun içinde bulunduğu siyasi çalkantılara, Timur istilasına ve Osmanlı Devleti'nin Anadolu siyasi birliği politikasına rağmen, XV. yüzyılın ilk yarısı boyunca da iktidarını devam ettirmeyi başarabilen İsfendiyar Bey'in, böyle uzun süre hükümdarlık yapabilmesinin temelinde, elbette ki daha küçük yaşlardan itibaren iyi bir eğitim almış olması ile içinde bulunduğu muhitin köklü bir geçmişe, askerî-siyasî-ilmî-kültürel açıdan yeterli bilgi birikimini sağlayabilecek kapasiteye sahip bulunması yatmaktadır. Bu nedenle, İsfendiyar Bey'in doğup büyüdüğü şehir olarak tahmin edilen Kastamonu ve çevresinin onun yetişmesinde mutlak bir rolü olduğu göz ardı edilemez.

İki yüz yıllık Selçuklu tarihi içinde Kastamonu, gerek askerî bölge, gerekse önemli iskân sahası oluşuyla her zaman mevkisi yüksek, hassas bir bölge olarak dikkat çekmiş[16]; Selçuklu devri Anadolu'sunun kültür ocaklarından biri haline gelmiştir. Kastamonu'da Hüsameddin Çoban ve oğullarının oluşturdukları ilim an'anesi, bu aileden sonra buraya sahip olarak kendilerine başkent yapan Candar-oğulları beylerinin de ilmî ve edebî faaliyetlere hayranlıkları sayesinde önemini devam ettirmek imkanını bulabilmiştir. Gerek Hüsameddin Çoban ve oğullarının gerekse İsfendiyar Bey'in atalarının medenî ve ilmî faaliyetlere yakın alâkaları, memleketlerine gelen değerli şahsiyetlere karşı gösterdikleri hürmet, Türkistan, İran ve Irak taraflarından âlim, mütefekkir ve sanatkârların Kastamonu'ya gelmelerine sebep olmuştur.[17]

---

[16] R. TURAN: a.g.m., 1.
[17] YÜCEL: a.g.e., 21.

İbn Batuta H.732/1333-1332 M. yılında Kuzey-batı Anadolu'yu dolaşırken Kastamonu şehrine de uğramıştır. Onun verdiği bilgiler o dönem Kastamonu'sunun ilmî seviyesini göstermesi açısından önemlidir: "Kastamonu (Anadolu'daki) şehirlerin en büyüğü ve en güzellerindendir... Burada ulemânın büyüklerinden Taceddin es-Sultanöyüği ile karşılaştım. Kendisi aynı zamanda Müftülük yapan âlim bir Müderris ve İmam idi. Irakeyn'de ve Tebriz'de okumuş, bir müddet Tebriz'de kalmış, Dimaşk'ta ders görmüş ve Haremeyn-i Şerifeyn'de mücâvirlik yapmıştı. Yine burada âlim bir Müderris olan Sadreddin Süleyman el-Finikî'yi gördüm. Kendisi Anadolu ülkesindeki Finike şehrinden idi. Beni At Pazarı'ndaki Medresesine konuk etti. Bu şehirde yaşlı, sâlih bir Şeyh gördüm. At Pazarı yakınındaki zâviyesinde onu ziyaret ettim".[18] Batuta'nın naklettiği bu âlim ve şeyhler yanında bahsedilen şehirde ikâmet etmiş olan daha birçok şahsiyetin adı bilinmektedir.

"Bezm ü Rezm"e göre; Kadı Burhaneddin'in atalarından Mehmed isimli bir zat Harzem'den Kastamonu'ya göç ederek buraya yerleşmiş ve orada doğan oğlu Celâleddin Habib, ilim öğrenmeye başlayarak derin bilgi sahibi bir alim olmuştu. Selçuklu devlet adamlarından Kadı Cemâleddin Hotenî Kastamonu'ya uğradığında, bu bölgenin âlim ve imamlarını tanımak ve onların ilim ve edebiyattaki yerlerini öğrenmek istemişti. Ona Cemâleddin Habib'in bilgisinin derinliğini, ahlakının iyiliğini arz ettiklerinde o, Habib'le görüşmüş, konuşmasına, ifade mükemmelliğine, yazısına hayran kalmış ve Kayseri kadılığına tayin etmiştir.[19]

Yine büyük âlimlerden Kutbeddin Şirazî Kastamonu'ya gelerek Muzaffereddin Yavlak Arslan adına, onun emri ile "İhtiyarât-ı Muzafferî" adlı heyete dair bir eser yazmıştır. Aynı dönemde adı geçen hükümdar adına telif edilmiş "Fustâtu'l- adale fî kavâidi's-saltana" adlı Farsça bir eser ile Hoy'lu Hasan b. Abdülmü'min'in "Nüzhetül-küttâb" adlı inşâ kitabı ve yine aynı müellifin, Yavlak Arslan'ın oğlu Emir Mahmud adına telif ettiği "Kavâidür-risâil", Kastamonu'nun ilimle ve alimlerle nasıl iç içe olduğunu göstermesi bakımından dikkate şâyândır.[20]

---

[18] Kâzım Yaşar KOPRAMAN: "Memlûk Kaynaklarına göre XV. Yüzyılda Kastamonu ve Çevresi", Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler. (Ankara, 1989), 21-22; Krş. Seyahatnâme: 53-54.

[19] Bezm ü Rezm: 52-53.

[20] O. TURAN: Vesikalar, 172-173; Bu eserler ve mukaddimeleri için bk. YÜCEL: a.g.e., 21-27.

İsfendiyar Bey'in büyük amcası I. Süleyman Paşa adına kaleme alınmış "İntihab-ı Süleymanî" (müellifi Kutbeddin Şirâzî) isimli eser ile babası Kötürüm Bayezid namına Yusufî'nin Ebû Mihnef'ten naklen telif ettiği "Maktel-i Hüseyn" adlı mesnevî, bu beyin, havasını teneffüs ettiği Candar-oğlu hanedanı saraylarını süslemiş edebî ve ilmî eserler olarak bilinmektedir.

Tarihe mal olmuş değerli âlim ve devlet adamlarını yetiştiren medreselere gelince, Anadolu'da, ilk açılan şehirlerin başında şüphesiz yine Kastamonu'nun geldiği görülmektedir. Zira, XIII. yüzyılın ilk yarısında Hüsameddin Çoban Bey'in yaptırdığı "Atabey Medresesi" ile Taşköprü'de bulunan "Muzaffereddin Medresesi" ilk örnekler arasında sayılabilir. 1341 yılından sonra yapıldığı anlaşılan "I. İbrahim Bey Medresesi" de bahsedilen şehirde bulunmaktadır.[21]

Bütün bu açıklamalar dikkate alındığında gerçekten İsfendiyar Bey'in yetiştiği muhitin ilmî ve kültürel açıdan ne denli köklü bir maziye sahip bulunduğu görülmektedir.

Onun, almış olabileceği eğitimin muhteviyatını incelemek için daireyi daha da daraltarak baktığımızda, karşımıza Candar-oğlu hanedanı-ailesi sarayının çıktığını görürüz.

Başta Türkiye Selçukluları olmak üzere Anadolu beyliklerinin ve hatta Osmanlı Devleti saraylarının bir çok teşrifat kuralı, geleneği, teşkilat yapısı birbirine benzemektedir. Bunun yanında bu kurallar ve an'aneler kolay kolay değişmemekte, uzun yıllar sonunda değişikliğe veya tekâmüle uğramaktadır. İşte XIV. yüzyılın son çeyreğinde çocukluğunu geçiren İsfendiyar Bey'in saray hayatını aydınlatabilmek için yarım asır öncesi Süleyman Paşa dönemi, Candar-oğulları beyliği sarayındaki bir takım teşrîfat kurallarına, hükümdar-şehzade ilişkilerine göz atmakta bu yüzden bir mahzur olmasa gerektir.

İbn Batuta'nın anlattıklarına göre 1332'li yılların Candar-oğulları sarayında Şehzadenin geçirdiği bir günün özeti şöyledir. "Sultan'ın adeti idi ki Sabahleyin erkenden husûsî bir Mecliste oturur; oğlu gelir ve ellerini öper ve meclisteki yerine

---

[21] ÇİFCİ: a.g.e., 257-258.

otururdu. Devlet erkânı gelerek onunla birlikte yer ve ayrılırlardı. Cuma günleri evinden bir hayli uzakta olan Camiye atla giderdi. Bu Cami ahşap olup üç katlıdır. Sultan,Devlet erkânı, Kadı, Fakihler ve askerin ileri gelenleri en alt katta namaz kılarlar; Sultan'ın kardeşi olan efendi,arkadaşları, hizmetçiler ve şehir halkından bir kısmı orta katta namaz kılarlar; Sultan'ın kardeşi olan efendi, arkadaşları, hizmetçileri ve şehir halkından bir kısmı orta katta namaz kılarlar; Sultan'ın Veliahdi olan en küçük oğlu- ki el-Cevâd diye anılırdı- arkadaşları ve memlûklarıyla hizmetçiler ve halkın geri kalan kısmı da en üst katta namaz kılarlar... Cuma'yı kıldıktan sonra hepsi nafile namazı kılarlar. Kâri'lerden biri Sultan'ın önünde bir Aşır okur. Ondan sonra Sultan ve maiyyeti Cami'den ayrılırlar, sonra Kâri, Sultan'ın kardeşinin önünde okur. Kıraat bitince o da ayrılır. Sonra Kâri Sultan'ın oğlunun önünde (bir) Aşır okur. Kıraatını bitirince, Muarrif (müezzin) karkar ve Türkçe bir şiir ile Sultan'ı öğer; oğlunu medhedip, ikisi için dua eder ve gider. Sultan'ın oğlu yolda, kendisini ayakta beklemekte olan amcasının elini öptükten sonra, babasının evine gelir. İkisi birlikte Sultan'ın huzuruna çıkarlar, önce kardeşi Sultan'ın elini öper ve yerine oturur. Diğer yakınları da otururlar. İkindi vakti gelince hep birlikte Namaz'ı kılarlar. Namaz'dan sonra kardeşi Sultan'ın elini öperek Meclisten ayrılır. Gelecek Cuma'ya kadar bir daha Sultan'ın yanına gelmez. Oğluna gelince, daha önce söylediğimiz gibi, o her sabah, babasının huzuruna gelir."[22]

Görüldüğü gibi Candar-oğlu sarayında şehzadenin eğitimine, hareketlerine ayrı bir ihtimam gösterilmekte, her davranışı bir kurala bağlı bulunmaktadır. Şehzade her sabah Sultan babasının özel olarak kurduğu meclise gelerek onun elini öpmekte ve kendisine ayrılmış olan yere oturmaktadır. Bu sırada devlet erkânı gelir; birlikte yemek yerlerdi. İşte bu esnada şehzade, Sultan ve devlet ileri gelenleri arasında muhtemelen konuşulan gündelik devlet ve hükümet işlerini dinleyerek bilgi sahibi olmaktadır. Cuma namazlarını da babası ve devlet adamları ile aynı camide ancak ayrı bir bölümde kılmak durumunda olan şehzadenin yanında kendi arkadaşlarının bulunduğu, bununla beraber halkla iç içe aynı katta namaz kıldığı anlaşılmaktadır. Namaz bitiminde şehzade, sırası gelmeden dışarı çıkmamakta, yolda kendini

---

[22] KOPRAMAN : a.g.m., 22-23.

bekleyen hanedan üyesinin elini öpmeden yoluna devam etmemektedir. Anlatılana göre bu sefer, Sultan'ın hususi evine gidilmekte ve şehzade kendinden büyük hanedan üyesinden sonra babasının elini öpmektedir. Burada da muhtemelen ileri gelen kişilerle Sultanın konuşmalarından istifade etme imkanına sahip şehzade, en son olarak babasının yanından ayrılmaktadır.

Her sabah babasının meclisinde aynı protokolü gerçekleştiren Candar-oğlu şehzadeleri arasında, şüphesiz İsfendiyar Bey de bulunmakta idi. Çünkü Süleyman Paşa zamanı ile İsfendiyar Bey'in çocukluğu arasında geçen yaklaşık kırk elli yıllık dilim içerisinde, elbette büyük bir değişikliğin olması beklenemez.

Onun eğitimi ve hükümdarlığa namzet bir şehzade olabilmesi için devrin adeti veçhile özel hocaların görevlendirilmesi, diğer beyliklerde ve Türk devletlerinde örneği görüldüğü üzere, imkan dahilindedir. Nitekim Uzunçarşılı, İsfendiyar Bey'in emriyle telif edilmiş olan "Cevahirül-Esdâf"isimli Türkçe tefsîrin müellifinden bahsederken: "Merhum Ali Emirî Efendi bu tefsir sahibinin Çankırı'lı olup İsfendiyar Bey'in hocası olduğunu söylemişlerdir" demektedir[23]. Ancak tefsir sahibinin ismi üzerinde ihtilaf vardır ve henüz açıklığa kavuşmamıştır.[24] A. Topaloğlu, "Kur'an tercümesinin sonundaki ketebe kaydına göre eser Muhammed b. Hamza'nın eliyle tamamlanmıştır. Sadece ketebeden, eserin müellifi mi yoksa müstensihi mi olduğu hakkında kesin bir hükme varılmayan Muhammed b. Hamza ile Molla Fenarî diye tanınmış olan, ilk Osmanlı şeyhülislamı Şemseddin Muhammed b. Hamza el - Fenari'nin aynı adı taşıdığı görülmektedir" görüşü ile konuya tam bir açıklık getirememiştir.[25] Bizim için daha önemli olan İsfendiyar Bey'in böyle bir hocasının olmasıdır. Ancak, elbette ki bu zatın adının Molla Fenarî olduğunun ispatlanabilmesi İsfendiyar Bey adına gurur verici bir hadise olarak yorumlanabilirdi.

---

[23] Bk. UZUNÇARŞILI: Anadolu Beylikleri,143.

[24] Abdülkerim ABDULKADİROĞLU: "Cevâhirul-Esdaf'ın Müellifi veya Mütercimi Meselesi" Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler (Ankara,1989)s.35-42.Kültürümüzden Esintiler, (Ankara,1997),460-467.

[25] Ahmed TOPALOĞLU: Muhammed b. Hamza, XV. Yüzyıl Başlarında Yazılmış. "Satır-arası" Kur'an Tercümesi I.(İstanbul, 1976), 13.

Sonuç itibariyle İsfendiyar Bey'in yetişme tarzı ve yetiştiği çevre ile ilgili bilinenler bunlardan ibarettir. Şüphesiz, bu beyin elde ettiği bilgi birikimini ve tecrübesinin büyük kısmını bilfiil siyasî olayların içerisine girmesiyle kazandığı da bir gerçektir.

3. Babası Kötürüm Bayezid'in Beyliği Döneminde İsfendiyar Bey

1361'li yıllarda Candar-oğulları tahtına geçip 1385'te Sihop'ta ölümüne kadar hükümdarlık yapmış bulunan babası Kötürüm Bayezid Bey döneminde, henüz çok genç yaşlarda olan İsfendiyar Bey'in, o dönemde ne tür faaliyetler gerçekleştirdiği hakkında pek mahdut bilgiye sahibiz.

Bilindiği üzere Selçuklularda olduğu gibi, Anadolu beyliklerinde de, devlet bir ailenin ortak malı addediliyordu. "Ulu Bey", yani devletin en büyük reisi, kendisine merkez yaptığı şehirde oturur, oğulları ise kendilerinin idarelerine verilen vilayetlerde hükümet işlerini idare ederlerdi[26]. Bu beyliklerden biri olan Candar-oğulları'nda da durumun aynı olduğu görülmektedir[27]. O halde İsfendiyor Bey'in de, şehzadeliği zamanında ,büyük bir ihtimalle lalası ile birlikte, Candar-oğulları toprakları dahilindeki vilayetlerden birinde, babasının izni ile onun adına valilik yapmış olduğunu söyleyebiliriz. Bu vilayet ise Sinop olabilir. Çünkü o, babasının Sinop'ta öldüğünü duyması üzerine hemen oraya hareket etmiş ve hiç çekinmeden beyliğini ilan etmiştir. Kastamonu hakimi kardeşi Süleyman'ın bu durumu kabullenmiş olması ve Sinop ileri gelenlerinin de sesinin çıkmaması bize gösteriyor ki, İsfendiyar Bey şehzadeliği sırasında burada bulunmuştur[28].

Candar-oğulları hükümdarı olmadan evvelki bu dönemde İsfendiyar'ın adının geçtiği en önemli hadiseler, şüphesiz Amasya civarında, bölgenin siyasî güçleri olan Emîr Ahmed ile Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed arasında meydana gelen mücadeleler sırasında gerçekleşmiştir. İsfendiyar'ın, bu olaylar sırasında üzerine aldığı rolün daha iyi anlaşılabilmesi için Kadı

---

[26] UZUNÇARŞILI: a.g.e., 199.

[27] I. Süleyman Paşa'nın oğullarının Safranbolu ve Sinop'u babaları adına yönettikleri bilinmektedir. Bk. III. Bölüm İsfendiyar Bey zamanı hükümet teşkilatı.

Burhaneddin-Emir Ahmed, Emir Ahmed -Kötürüm Bayezid ve Kötürüm Bayezid-I.Murad arası siyasî ilişkilerinin kısaca gözden geçirilmesi yerinde olacaktır.

XIV. yüzyılın ikinci yarısında, Orta Anadolu topraklarında, kurucusu Eretna Bey'in ölümünden sonra son derece zayıflamış bulunan Eretna Devleti[29] hizmetinde kadılık, vezirlik ve nâiblik görevlerinde bulunmuş olan Kadı Burhaneddin Ahmed, fırsatları çok iyi değerlendirerek Eretna ümerasını birer birer ortadan kaldırmış, en son rakibi olarak Amasya Emîri Hacı Şad geldi'yi bir çok muharebe neticesinde bertaraf etmiş (H.783 / 1381 M.) ve böylece onun oğlu Emîr Ahmed'i intikam hisleri ile kendisine düşman kılmıştı.[30] Bu tarihten itibaren istiklâlini ilan ederek kendi devletini kuran Kadı Burhaneddin ile, babasının yerine Amasya emîri olan Ahmed birçok defa savaşmasına rağmen muvaffak olamamıştır. Böylece yalnız Amasya ile yetinmek zorunda kalan Emîr Ahmed, bir süre Kadı ile iyi geçinmenin yolunu tutmuştur.[31]

Bu sırada, Anadolu'nun batısında Bizans'tan, Balkanlardan ve Anadolu beyliklerinden kopardığı topraklarla devamlı genişleyen Osmanlı Devleti ile, önce iyi ilişkiler içinde olan Candar-oğlu Kötürüm Bayezid, I. Murad'ın bu yayılma politikasından çekinerek ilişkilerini askıya almış, doğudaki siyasî güçlerin desteğini kendi yanına alabilmenin hesaplarını yapmaya başlamıştı. Kendisine yardım edebileceklerin başında gelen Amasya Türkmen emîri Ahmed Bey, onun damadı oluyordu. Emîr Ahmed Bey'in, biraz önce bahsettiğimiz gibi, Kadı Burhaneddin'e karşı kayınpederinin desteğine ihtiyacı bulunuyordu. İşte bu ortak menfaatler iki hükümdarın birbirine yaklaşmasına neden oldu.

İktidarını sağlamlaştırmak için, Seyyidî Hüsam (Eretna ümerasından-Tokat hakimi)'ın elinde bulunan Tokat kalesini kuşatmış bulunan Kadı Burhaneddin Ahmed, kendisinden kaçarak bölgedeki Moğolların desteğini alan Seyyidî Hüsam'ın üzerine geldiği haberini alınca geri çekilip kale ile Kazâbad (Kazova) arasında

---

[28] İsfendiyar Bey'in Sinop beyliği için bk. I. Bölüm.

[29] YÜCEL:a,g,e,II.,3-25.

[30] AHMED TEVHİD: " Kadı Burhaneddin Ahmed"TOEM (1330) 25-30/181.

[31] YÜCEL: a.g.e., 90-95.

pusuya yatmıştı. İşte bu sırada, bir süre önce yapılan anlaşma gereğince yardıma gelmesi için Amasya emîrine gönderilen elçi geri döndü. Elçi, Kadı Burhaneddin'e Emîr Ahmed Bey'in, Moğolların bu teşebbüsünü işittiğini, elindeki askerle Turhal'a gelerek müttefiken Moğollara karşı harekete geçmek üzere hazır olduğunu bildirdi. Ayrıca kayınpederi olan Kötürüm Bayezid'in de, damadına muharip bir kuvvet göndermiş olduğu haberini de getirdi.[32]

Candar-oğlu beyinin, Emir Ahmed'in yardımına göndermiş olduğu muharip kuvvetin başında oğlu İsfendiyar Bey'in bulunduğunu "Bezm ü Rezm" den öğreniyoruz.[33] Kaynaklardan tespit edebildiğimiz kadarıyla İsfendiyar'ın bu ilk siyasî faaliyeti 1382 yılının yaz aylarına tesadüf etmektedir. Zira, Kadı Burhaneddin bu aylarda Tokat Kalesi kuşatmasında bulunmakta idi.[34] Ancak bahsi geçen bu yardım kuvvetinin zamanında gelerek Emir Ahmed'in kuvvetlerine katılıp katılmadığı hakkında açık bir kayda rastlanmamaktadır.

Çok geçmeden bölgedeki siyasî denge tekrar değişerek ittifaklar altüst oldu. Çünkü Moğollara karşı Sivas hükümdarına destek vadeden Emîr Ahmed'e, yardım esasları üzerinde bir karara varılması için gönderilen Hoca Yakut, Kadı Burhaneddin'e ihanet etmiş, Amasya emîrini babasının intikamını alması için Kadı'ya karşı kışkırtmıştı. Hoca Yakut ile gizli bir antlaşma yapan Emîr Ahmed böylece eski düşmanı Kadı Burhaneddin üzerine hareket etmiş, Kazâbâd yakınlarında yaptığı saldırı ile, onun iki ateş arasında kalarak Sivas'a kadar geri çekilmesini sağlamıştır. Biraz önce de söylediğimiz gibi, bu muharebede İsfendiyar komutasındaki Candar-oğlu güçlerinin bulunup bulunmadığı konusu meçhul görünmektedir. Yine aynı yılın kış aylarında Gomanat'ta, Amasya emîrinin Kadı Burhaneddin'i bir kez daha mağlup ettiği muharebede de İsfendiyar'ın adı geçmemektedir. Anlaşılan Emîr Ahmed'in siyaset değişikliğini tasvîp etmeyen Kötürüm Bayezid Bey onu geri çağırmış olmalıdır.

---

[32] YÜCEL: a.g.e., 95-96.
[33] Bezm ü Rezm, 250,270.
[34] YÜCEL: a.g.e., 95.

Kısa bir süre içinde Türkmen ve Moğol tehlikesini bertaraf eden Kadı Burhaneddin, düşmanlarından Seyyidî Hüsam'ın af ricasını kabul ederek kendi yanına çekmiş, hazırladığı kuvvetlerle Emîr Ahmed'e kesin bir darbe vurmak için Turhal'a gelmişti. 1383 yılının sonu olan kış ayında Amasya'dan Turhal'a hareket eden Emîr Ahmed, Kadı Burhaneddin karşısında büyük zayiat verince Çengel mevkiine çekildi.[35] Sivas hükümdarının artık çok güçlenmiş olduğunu fark eden Emîr Ahmed, onunla başa çıkamayacağını anladığından, daha önceden Kötürüm Bayezid'den istemiş olduğu yardım kuvvetini beklemeye başladı. Gerçekten de Bayezid Bey, oğlu İsfendiyar kumandasında bir orduyu damadının imdadına göndermiş; İsfendiyar Bey, emrindeki bu güçlü ordu ile Emîr Ahmed'in yanına varmıştır.

Kadı Burhaneddin ile girecekleri muharebe öncesi hangi taraftan harekete geçecekleri üzerinde İsfendiyar'ın ileri sürdüğü fikrin kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Zira, Ahmed Bey, İsfendiyar Bey'in sözlerine bakarak Çengel mevkiinden dönerek Gomanat'a hareket etmiştir.[36]

Sık sık saf değiştirmekte mahir görünen Seyyidî Hüsam, Kadı Burhaneddin'in gözüne girebilmek için onun düşmanı olan Emîr Ahmed ve İsfendiyar hakkında bilgi toplamıştı. Emir Ahmed'in, savaş hazırlıkları görerek kalabalık bir ordu meydana getirdiğini, Kastamonu'ya elçi göndererek K. Bayezid'den yardım istediğini, onun da oğlu İsfendiyar'ı büyük bir ordu ile yardıma gönderdiğini, hep birlikte Gomanat'a doğru ilerlediklerini bir haberci ile Sivas Sultanına bildirmişti.[37] Bu bilgileri alan Kadı Burhaneddin, rakiplerine karşı harekete geçti. Kazâbâd'a vardığında Emîr Ahmed'in öncü kuvveti bozuldu ve Turhal'dan çekildi. Ancak Ahmed-İsfendiyar asıl müttefik kuvvetlerinin yeniden bir taarruz hareketinde bulunabileceğini tahmin eden Kadı Burhaneddin, daha ileri gitmeyip Zile'ye çekilerek on gün kadar burada ikâmet etmeyi uygun bulmuştur.

---

[35] H. HÜSAMEDDİN: a.g.e., C.III, 124-125; Yücel, onun Amasya'ya kadar çekildiğini kaydediyor. Bk. YÜCEl: a.g.e.,107.

[36] a.g.e.,125.

[37] Bezm ü rezm, 277; A. TEVHİD: a.g.m., 239.

Amasya emîri o sırada ordusunu yeniden düzenlemiş ve İsfendiyar Bey'in kuvvetleri de beraberinde olmak üzere Turhal önlerine gelmişti. Bulunduğu Zile'den düşmanının hareketini takip eden Kadı Burhaneddin, derhal ordusunu harp nizamına sokarak Turhal'a hareket etti. O, yolu üzerindeki, Amasya emîrine ait Endiz kalesini muhasaraya başlayarak rakiplerini üzerine çekmek ve savaşı Kazâbâd ovasında onlara kabul ettirmek istiyordu.[38] Fakat Kadı Burhaneddin, yanlış bir hesaplama ile İsfendiyar ve Ahmed Bey kuvvetlerinin daha uzakta olduğunu tahmin edip kuvvetlerinin bir kısmını, hayvanlarının ihtiyaçlarını görmeleri için dağıtmış bulundu. İşte bu sırada Emîr Ahmet-İsfendiyar Bey müttefik güçleri, Kadı Burhaneddin'in bu zayıf durumundan istifade ederek ani bir taarruzda bulundular.

Bu savaş sırasında Emir Ahmed'in kumandasında bulunan ağır süvârî kuvvetlerinin sayısı 7000 olarak geçmektedir. Ancak İsfendiyar Bey'in ordusu buna dahil mi yoksa ayrı mı tutulmuş bir açıklama bulunmamaktadır. Her nasıl olursa olsun, yapılan bu ilk saldırıda Amasya-Kastamonu kuvvetleri muvaffak olmuş, Kadı Burhaneddin'in karargâhına kadar yaklaşmışlardı.[39] Ancak Kadı , dağılmış askerini tekrar toplamayı becerdi ve Seyyidî Hüsam'la beraber taarruza geçerek zafere ulaşmayı başardı. Emir Ahmed ve İsfendiyar Bey dağılan kuvvetlerini alarak Amasya istikametine çekilmeye mecbur kaldılar.[40]

1383-1384 kış aylarında vuku bulan bu muharebe İsfendiyar Bey 'in girmiş olduğu ilk fiilî çatışma olarak tespit edilmiştir. Ancak görüldüğü üzere onun bu savaşta, pek varlık göstermediği, savaşın mukadderatını değiştirebilecek büyük bir gayrette bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu, belki de henüz çok genç yaşlarda olmasından, ya da düşman Kadı Burhaneddin kuvvetlerinin üstünlüğünden kaynaklanmış olabilir. Daha değişik bir yorumda bulunacak olursak, babası Kötürüm Bayezid'in, Candaroğlu-Kadı Burhaneddin ilişkilerinin daha da bozulmasını

---

[38] YÜCEL: a.g.e., 108.

[39] a.g.e., 108; Amasya tarihinde, yapılan savaşta İsfendiyar Bey'in pek nadir olarak savaşa katıldığı, esas kuvvetini göstermediği, dolayısıyla harbi Emîr Ahmed'in ordusunun yaptığı yazılıdır. H.HÜSAMEDDİN: a.g.e., 125-126.

[40] YÜCEL :a.g.e., 108; yine Amasya Tarihi burada farklı bilgi sunmaktadır. Buna göre iki tarafta çok fazla kayıp vermiş, harbin sonucu belli olmayınca aralarında uzlaşıp memleketlerine geri dönmüşlerdir. Krş. H. HÜSAMEDDİN :a.g.e., 126.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

engellemek için oğlu İsfendiyar'ı frenlemiş olabileceği, böylece hem Emîr Ahmed'e destek verir görünüp onu yanına çekmek, hem de İsfendiyar'ın göze batmasını önleyerek Kadı Burhaneddin'i Osmanlı Devleti aleyhinde, kendine, ileride müttefik yapmak istemiş olabileceği ihtimaliyle karşılaşmamız mümkün görünmektedir. Burada önemli olan İsfendiyar Bey 'in savaşın sonuna kadar Amasya emîrinin yanından ayrılmamış olması ve kendini koruyarak böyle ciddi bir muharebeden sağ ve yara almadan çıkabilmiş olmasıdır.

Amasya emîri Ahmed Bey ,yanında İsfendiyar Bey ve kuvvetleri de olduğu halde memleketi Amasya'ya dönmüştür. Müttefiki ve artık misafiri sayılan İsfendiyar'ı "Kızlar Sarayı"na yerleştirip, askerlerini de uygun yerlere taksim etmiş; dinlenmelerini ve harbin açtığı yaraların sarılmasını temin etmiştir.[41]

İsfendiyar Bey'in Amasya'da Emîr Ahmed'in yanında bir süre kaldığı anlaşılıyor.1384 yılının başında Amasya'ya gelen İsfendiyar'ın memleketine hemen dönmemesi Amasya emîrini şüphelendirmiş, bu uzun süren ikâmet Kötürüm Bayezid'in, oğlu İsfendiyar vasıtası ile Amasya ve mülhekâtını istila edebileceği zannını uyandırmıştır.[42] Böyle bir tehlikenin yanında, Osmancık emîri Beğler-oğlu Mahmud Bey'in Amasya emâretini tanımaması ve Kötürüm Bayezid'e itaat etmesi, Canik beyi Taceddin'in ve Kadı Burhaneddin'in tehditkâr tavırları, buna ilaveten Çongar-oğulları'nın tecavüz hareketleri Emîr Ahmed Bey'i iyiden iyiye düşündürmüştür.

Emîr Ahmed, kendi kayınpederinden muavenet ve himayet beklerken onun,oğlu vasıtasıyla Amasya'yı istila etmek istemesine pek ziyade kızmıştır. İsfendiyar'ın şehirden çıkıp gitmemesi,her taraftan baş kaldıran düşmanlarına karşı Ahmed Bey'in kuvvet gönderememesine neden olmuştur. [43]

Yanındaki emîr ve kumandanların da aynı görüşü paylaştığı Emîr Ahmed, sonunda rakiplerine karşı Osmanlı himayesi ve desteğini temine çalışmıştır. Bursa'da ikâmet eden Amasya'lı bazı rical eli ile I.Murad'a, Kötürüm Bayezid'in

---

[41] H.HÜSAMEDDİN:a.g.e.,126.
[42] a.g.e.126.
[43] a.g.e. 127.

hareketlerini, emellerini, ve İsfendiyar'ın bir türlü Amasya'dan ayrılmadığını bildirmiş ve Sultan'ın yardımını istemiştir.[44] Osmanlı hükümdarı onun bu talebini uygun bulmuştur.

I.Murad'ın, Amasya emîrinin bu talebine olumlu cevap vermesinin esas nedeni, Candar-oğlu başkentinde meydana gelen bazı gelişmelerin Osmanlı menfaatlerini çok yakından ilgilendiriyor olması idi. İsfendiyar Bey'in hayatında da, bu hadiselerden sonra önemli değişiklikler vuku bulacaktır. O halde, Kastamonu-Bursa-Amasya üçgeninde cereyan eden bu dönem siyasî olaylarından bahsetmek yerinde olacaktır.

İsfendiyar Bey'in Amasya'da ikâmet ettiği günlerde, Kastamonu hükümdarı Kötürüm Bayezid'in, Candar-oğlu tahtını bilâhare küçük oğlu İskender'e bırakmak niyetinde olduğunu anlayan büyük oğlu Süleyman (II.Süleyman Paşa; Kastamonu beyliği:1385-1392), kardeşini öldürmüş; bunun üzerine İskender'e aşırı sevgi besleyen Kötürüm Bayezid, Süleyman'ın çocuklarını ve kendi öz kızı olan kız kardeşini İskender'in kanı karşılığı olarak katlettirmiş, intikam almıştı.[45]

Kastamonu'da babası ve kardeşleri arasında meydana gelen bu üzücü hadise sırasında İsfendiyar Bey, daha önce geçtiği üzere, Emir Ahmed'in yanında, Amasya'da bulunmaktadır. Bir kardeşi öldürülmüş, diğeri ise asi olmuştur. Artık onun için yapılacak şey devletler arası bir boyut kazanacak bu hadisenin sonucunu beklemek olacaktır. Ancak Kötürüm Bayezid Bey kendisine isyan etmiş olan büyük oğluna karşı yardım etmesi için derhal onu Amasya'dan yanına çağırmıştır. İsfendiyar Bey, bunun üzerine askerini alıp buradan hareketle Kastamonu'ya ulaşmış ve kardeşi Süleyman'la harp ederek onu mağlup etmiştir. O da kaçıp I.Murad'a iltica ederek hem kendi canını, hem de farkında olmadan Amasya'yı İsfendiyar'ın istilasından kurtarmıştır.[46] Zira bundan sonra Amasya'da serbest hareket etmeye başlayan Emîr Ahmed düşmanlarıyla mücadeleye yeniden başlamıştır.

---

[44] a.g.e. 128.

[45] Bezm ü Rezm;357.

[46] H.HÜSAMEDDİN: a.g.e., 129.

Diğer taraftan Ahmed Bey'in, I.Murad'dan istediği destek İsfendiyar'ın, Süleyman'ı mağlup ederek Bursa'ya kaçırması neticesinde gerçeğe dönüşmüş, Osmanlı padişahı isyankâr Candar-oğlu şehzadesi Süleyman'ın emrine ordu vererek Kastamonu üzerine göndermiştir.[47]

Oğlu Süleyman'ın, Osmanlı sarayına ilticası neticesinde böyle bir kuvvetin üzerine sevk edileceğini fark eden Kötürüm Bayezid, memleketinin doğusunda yegâne güç durumunda olan Kadı Burhaneddin ile son Amasya hadiseleri üzerine iyice bozulan münasebetlerini düzeltme gayretlerine ve Osmanlılara karşı ittifak temini yolunda teşebbüslere girişti. Sivas sarayına elçiler gönderip özür diledi ve bundan böyle damadı Emîr Ahmed'e muhalefet edeceğini bildirdi. Sözünün bir teminatı olarak maiyetindeki kuvvetleri Emîr Ahmed'e ait Merzifon'u yağmalamaları için harekete geçirdiğini beyan etti.[48] Merzifon'u yağmalamaya gönderilen güçlerin başında kuvvetle muhtemel ki yine İsfendiyar Bey'in olabileceği aşikârdır. Çünkü o bölge ile ilgili askerî harekâtların başında, önceden görüldüğü ve daha sonra da geçeceği üzere, genellikle İsfendiyar Bey bulunmaktadır.

Kadı Burhaneddin tarafından iltifat gören elçilerinin yanına gelmesinden sonra tam tersine hareket eden Kötürüm Bayezid, Merzifon yağmasında ele geçen ganimeti Amasya emîrine iade etti. O, her halde bu hareketi ile hem Amasya emîrini incitmemek, hem Kadı Burhaneddin'in gönlünü alarak Osmanlı'ya karşı tehdit unsuru olarak kullanmak istiyordu. Ne var ki Kötürüm Bayezid'in oğlu Süleyman Bey komutasındaki Osmanlı Kuvvetleri Kastamonu'ya girdiğinde artık Kadı Burhaneddin'in yardım etmesi düşünülemezdi. Bu kuvvetlere yenilen Bayezid Bey Sinop'a çekilmek zorunda kaldı.[49]

---

[47] Yücel:a.g.e.I.,73 ve II.,110-111.

[48] YÜCEL: a.g.e.,II, 111. Ayrıca bk. Bezm ü Rezm,283.

[49] YÜCEL a.g.e.

Babasının başına gelenler sırasında İsfendiyar Bey'in onun yanında olup olmadığı, kendisiyle beraber Sinop'a çekilip çekilmediği hakkında kaynaklarda açık bir kayıt bulunmamaktadır.[50]

1383 sonu ile 1384 yılı başlarında cereyan eden bu hadiseler birbiri arkasına ve iç içe olmuştur. Neticede, babasının Sinop'a çekilmesi ve Kastamonu'nun kardeşi Süleyman'ın eline geçmesi konucu, İsfendiyar Bey'de Sinop'ta ikâmete mecbur kalmıştır.

Uzun bir devlet tecrübesine sahip olduğu görülen Celâleddin Kötürüm Bayezid'in yıllarca başkent olarak kullandığı ve sarayının bulunduğu Kastamonu'nun elinden çıkmasını hazmedemeyeceği ve ilk fırsatta tekrar pâyitahtına sahip olmak isteyeceği de bir gerçektir. Nitekim çok geçmeden Bayezid Bey'in bu isteğinin gerçekleşmesi için şartlar müsait hale gelecektir.

Şöyle ki, ordusuyla Kastamonu'ya gelen I.Murad, bu önemli şehre göz dikerek Osmanlı topraklarına katmak istemiş, Süleyman Bey'i tutuklatmıştı. Fırsatını bulan Süleyman kaçmış ve Kastamonu halkının desteğini temin etmişti.[51] Burada tutunamayacağını anlayan I.Murad ise bölgede fethettiği bütün kaleleri Kütürüm Bayezid'e bıraktığını ona haber vererek ülkesine dönmüştü.[52] Tam aradığı fırsatı bulan Kötürüm Bayezid Bey emrindeki kuvvetlerle Sinop'tan hareketle aniden Kastamonu'ya hücum etti ve henüz hazırlıksız bulunan Süleyman, babasının kuvvetlerine yenilerek burayı terke mecbur oldu.

Bayezid'in bu harekâtı sırasında elbette, yanında kendine destek olabilecek tek oğlu olan İsfendiyar Bey'in bulunması da gerekir. Bu konu hakkında kaynaklar yine susmaktadır.[53] Ancak, tam bu sıralarda Kötürüm Bayezid'in, Amasya'nın Osmanlılar

---

[50] Y. Yücel, "Amasya Tarihi"ni kaynak göstererek İsfendiyar Bey'in babasının Sinop'a çekildiği sırada halen Amasya'da bulunduğunu, bu felaketi duyunca süratle Sinop'a döndüğünü kaydetmektedir. Ancak Amasya Tarihi'ne göre İsfendiyar Bey, Amasya'da o kadar kalmamış, daha önce bahsi geçtiği gibi Süleyman'ın Kardeşi İskender'i öldürmesinden sonra Kastamonu'ya dönmüştür. Sinop'a ise daha sonra yani babasının, oğlu Süleyman Bey komutasındaki Osmanlı ordusuna yenilmesinden sonra gidecektir. Bk.HÜSAMEDDİN: a.g.e.,129, 132.;Karşılaştırmak için bk. YÜCEL : a.g.e., I.,73.

[51] Bezm ü Rezm,357.

[52] a.g.e.,357-358; ayrıca bk. YÜCEL: a.g.e.,73; I.Murad'ın faaliyetleri ve Candar-oğulları ile ilişkisi için bk. UZUNÇARŞILI "I.Murad" İA,VIII/79,590-592.

[53] Bk. Bezm ü Rezm, 357-358.

tarafından ilhak edileceğini fark etmesi üzerine, oğlu İsfendiyar'ı ikinci defa Amasya'ya gönderdiğini tarihî kayıtlardan öğreniyoruz.[54] İsfendiyar'ın, Amasya'ya hareket etmesi henüz Sinop'ta ikâmeti sırasında mı, yoksa babasıyla birlikte Kastamonu'yu kardeşi Süleyman'dan aldıktan sonra mı oldu, bunu kestirmek şu anda güç görünmektedir.[55]

Maiyetiyle beraber Amasya'ya ulaşan İsfendiyar Bey'i Emîr Ahmed Bey, daha önceden de yaptığı gibi, fevkalâde izzet ve ikramla karşıladı (1384 sonları). İsfendiyar Bey, yine daha evvel kalmış olduğu "Kızlar Sarayı"na yerleşti. Onun, bu sarayda iki defa olmak üzere günlerce ikâmet etmesinden dolayı, Kâtip Çelebi'nin rivayet ettiğine göre, halk arasında burası "İsfendiyar Sarayı" olarak anılmaya başlanmıştır.[56]

Babasının emri ile Amasya'da bulunan İsfendiyar Bey, üzerine aldığı görevi yerine getirmek için gayret gösterdi. Amasya emâretinin Osmanlı himayesini değil de, Candar-oğlu beyliğinin hâmîliğini, hatta bu beyliğe iltihak etmesini kabulü için Ahmed Bey'i ikna etmeye çalıştı.[57] Amasya emîrinin böyle bir teklife sıcak bakmadığı görülüyor. Zira, Emîr Ahmed, bir yıl önce yine Amasya'da bir süre ikâmet etmiş ve kendini zor durumda bırakmış olan kayınbiraderi İsfendiyar'ın bu ziyaretinden zaten memnun olmamıştır. Kendi tahtını oğluna karşı bile korumayı başaramayan kayınpederinin aslında matbû sıfatına malik olabilecek kudrette değil, bilakis I. Murad'ın tazyîkine karşı kendisini himaye edecek bir kuvvete muhtaç bulunduğu düşüncesiyle İsfendiyar Bey'in, dolayısıyla Kötürüm Bayezid'in teklifini kabul etmemiştir.[58]

Amasya emîrinin, hem İsfendiyar Bey'in Amasya'ya girmesine mani olmaması ve hatta ona ikramda bulunarak ağırlaması, hem de teklifini geri çevirmesi tezat doğurmuş görünüyor. Herhalde onun böyle davranmasına sebep, korkulu düşmanı Kadı Burhaneddin'e karşı en yakın müttefiki bulunan Kayınpederini incitmemek,

---

[54] H.HÜSAMEDDİN:a.g.e.,131.

[55] Bu konuda Osmanlı kaynakları ve Bezm ü Rezm kesin bir bilgi vermemektedir.

[56] H.HÜSAMEDDİN: a.g.e.

[57] a.g.e.

[58] a.g.e., 132.

bunun yanında, bahsedilen müttefikin tahtını bile sarsacak kudrette olan devam ettiği sırada, babasının tekrar sahip olduğu Kastamonu'da Osmanlı hükümdarının öfkesini üzerine çekmemek düşüncesi olabilir.

İsfendiyar'ın Amasya'da ikâmeti sırasında yeni gelişmeler meydana gelmişti. Hâmisi bulunan I. Murad'ın yanına sığınan kardeşi Süleyman Bey, Osman-oğlu ile akrabalık kurmuş[59], emrine verilen Osmanlı kuvvetleri ile babasının üzerine, Kastamonu'ya hareket etmişti[60]. Oğlunun bu hareketini haber alan Kötürüm Bayezid Bey'in bedeni bu kadar hareketliliğe ve sıkıntıya tahammül edememiş, hasta düşmüştü. Henüz oğlu Süleyman'ın kumandasındaki Osmanlı kuvvetleri Kastamonu'ya ulaşmadan, harbi göze alamayan Bayezid Bey Sinop'a hareket etti[61]. Babasının başına gelen bu üzücü hadiseden haberdâr olan İsfendiyar Bey, ikinci defa geldiği Amasya'dan derhal hareket ederek Sinop'a vardı (1384-85 kış ayları).[62] Harpsiz olarak ikinci kez ele geçirdiği Kastamonu'da II. Süleyman Paşa, artık kesin olarak istiklâlini ilan etmiş, Candar-oğulları beyliği resmen Kastamonu ve Sinop kolu olmak üzere ikiye ayrılmıştır (1385)[63].

İsfendiyar Bey, Sinop'ta bir süre babası Kötürüm Bayezid'le birlikte ikâmet etmiş, ancak hastalığı ilerleyen babasının çok geçmeden vefat etmesi[64] üzerine bu şehirde müstakil kalıp, Kastamonu hakimi kardeşi II. Süleyman Paşa'dan ayrı olarak, Candar-oğulları hanedanından Sinop beyi olmuştur (H. 787/1385 M.). H. Hüsameddin'e göre o, beyliği ele geçirebilmek için kardeşi Süleyman'la harp etmiş taht-ı emâreti ancak böyle zapt edebilmiştir.[65] Böyle bir hadise başka kayıtlarda yoktur. Ancak beyliğin payitahtına sahip olan Süleyman Paşa'nın, kardeşinin

---

[59] Süleyman Bey (II. Süleyman Paşa), I. Murad'ın ağabeyi Süleyman Paşa'nın kızı ile evlendirilmiştir. Bk. Bezm ü Rezm, 358. Böylece İsfendiyar Bey'in teyzesi, kardeşi ile evlenmiş olmaktadır.

[60] a.g.e., 358.

[61] Yücel: a.g.e., 74; Bezm ü Rezm, 358.

[62] H. HÜSAMEDDİN: a.g.e., 132.

[63] Süleyman Paşa ilk kez 1383 te ele geçirdiği Kastamonu'da tutunamamış, babası ve kardeşi ile yaptığı mücadele ancak iki yıl sonunda belli olmuştur. Beyliğin 1383'te ikiye ayrıldığı hakkında bk. UZUNÇARŞILI; a.g.m., 591-592.

[64] Kötürüm Bayezid'in türbesi, kişiliği ve hükümdar oluş tarihi hakkında bk. YAMAN: a.g.e., 115-117; krş. YÜCEL: a.g.e., 162.

[65] H.HÜSAMEDDİN: a.g.e., 132.

müstakil hareket etmesini engellemek isteyeceği de imkan dahilindedir. Önemli olan İsfendiyar Bey'in, yukarıda geçen tarihten itibaren, Sinop ve çevresinde hükümdar olarak kabul görmesidir.

B. İsfendiyar'ın Sinop'ta Beyliğe Yükselişinden Ankara Savaşına Kadar Olan Hadiseler (1385-1402)

1. Kardeşi II. Süleyman Paşa Zamanında İsfendiyar'ın Sinop Beyliği (1385-1392)

II. Süleyman Paşa'nın Kastamonu'da duruma hakim olup, Osmanlı güçlerinin buradan elini çekmek zorunda kalması ile ortaya çıkan Kastamonu Candar-oğlu beyliğinin yanında, yine bağımsız olarak siyasi hayatını devam ettirmeyi başarabilmiş olan İsfendiyar Bey'in Sinop hükümeti, birbirinden müstakil olarak hareket etmeye başlamış ve iki kardeş hükümdar, devletler arası ilişkilerini kendileri tayin etmişlerdir.

1385 yılından itibaren, babasının daha önce oluşturmaya başladığı Sinop hükümet teşkilatını geliştirmeye çalışan İsfendiyar Bey'in çevresinde bulunan komşu beylik ve devletlerle bu dönemde dost geçinmeye çalıştığı ve siyasî her hangi bir hadiseye karışmadığı anlaşılıyor. Tarihî kayıtlarda onun adının bu dönemde pek geçmediğinin görülmesi de bunu teyit etmektedir.[66]

İsfendiyar Bey'in hükümdarlığının ilk dört yılında Osmanlı Devleti'nin başında I. Murad bulunmaya devam ediyordu. Bu tarihlerde onun Candar-oğlu beylikleri ile dost geçinmeyi uygun bulduğu görülmektedir. 1389'da Kosova savaşına hazırlanan Osmanlı Padişahı, bütün Anadolu beylerine gönderdiği mektuplarda, onların, bu sefere yardımcı kuvvet göndermelerini yazmıştı. Nitekim, Kosova Muharebesi'ne, Anadolu Türk beyliklerinden Candar, Germiyan, Saruhan, Aydın, Menteşe, Hamid, Teke ve hatta Karaman hükümetlerinin, kuvvetleri ile iştirak etmiş oldukları

---

[66] Devrin kaynağı Bezm üRezm'de hep kardeşi Süleyman Paşa'nın adı geçmektedir.Bk. s.359-387.

hakkında muhtelif yerli ve yabancı menba'larda rivayetler bulunmaktadır.[67] Ancak, bu rivayetlerde, Candar kuvvetlerinden kasıt, Süleyman Paşa'nın gönderdiği kuvvetler mi, yoksa İsfendiyar'ın yardımcı kuvveti mi, bir açıklık bulunmamaktadır. Âlî, ısrarla İsfendiyar Bey'den yardım istendiğini vurgulamakta[68], "Tâc'üt-tevarîh" te ise Kastamonu hakimi İsfendiyar Bey'e mektup gönderildiği kaydedilmektedir[69]. Ancak Osmanlı dönemi müellifleri, İsfendiyar Bey'in çok uzun süren iktidarından olacak, Candar-oğulları beyliğine "İsfendiyar-oğulları" demişler, hatta bir çok kayıtlarda Kötürüm Bayezid'e ve II. Süleyman Paşa'ya, "İsfendiyar-oğlu" diye hitap etmişlerdir[70]. Bu nedenle kabul edebiliriz ki, bütün Anadolu beyleri gibi, hem İsfendiyar, hem de kardeşi, Kosova muharebesine asker göndermiş olmalıdır.

Kosova muharebesinde şehit düşen Osmanlı Padişahı I. Murad'ın yerine Yıldırım Bayezid[71] hükümdar olarak tahta geçtiğinde, derhal Anadolu'da, Karamanlıların etrafında Osmanlılara muhalif bir ittifak meydana geldi. Germiyan-oğlu, Kadı Burhaneddin ve sahil beyleri buna dahildi. Buna mukabil önce tarafsız görünen II. Süleyman Paşa Osmanlılar tarafını tutmuştur[72]. İsfendiyar Bey'in, Anadolu'nun siyasî dengesini göz önünde bulundurarak tarafsız kaldığı, en azından Yıldırım Bayezid'e, yapacağı Batı Anadolu seferinde, kardeşinin aksine,[73] yardım etmediği anlaşılmaktadır.

1390 yılında gerçekleşen Yıldırım'ın Batı Anadolu seferi, Sinop'ta bulunan İsfendiyar Bey'i, sonuçları itibariyle etkilemiş görünmektedir. Şöyle ki, emrindeki büyük bir ordu ile taarruza geçen Yıldırım, Batı Anadolu beylikleri topraklarına

---

[67] İsmail Hami DANİŞMEND : İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi I. (İstanbul, 1971), 78; H. AKIN : a.g.e., 58; MÜNECCİMBAŞI AHMED DEDE : Müneccimbaşı Tarihi. I., Çev. İsmail ERÜNSAL: "Sahaifü'l - Ahbar fî Vekayi'ül-A'sâr". Tercüman 1001 Temel Eser; HOCA SADEDDİN EFENDİ: Tâcü't-tevarîh I. Haz: İ. PARMAKSIZOĞLU (Ankara, 1992), 177.

[68] Ali: "Candar-oğlu Hükümeti" TOEM,1-6(1340),8.

[69] Tac'üt-tevarih I., 177.

[70] Örneğin bk. MEHMED NEŞRİ : Neşrî Tarihi I. Haz: M. Altay KÖYMEN (Ankara, 1983), 151.

[71] I. Bayezid'in faaliyetleri ve İsfendiyar Bey'le İlişkisi hakkında bk. M. Halil YINANÇ "I. Bayezid" İA, II., (İstanbul, 1961), 362-392.

[72] P. WİTTEK : Menteşe Beyliği Çev. O.Ş. GÖKYAY, (Ankara, 1944), 77.

[73] II. Süleyman Paşa Yıldırım'ın 1390'da çıktığı Batı Anadolu seferine bizzat kendisi, emrindeki kuvvetlerle katılmıştır. Bk. Bezm ü Rezm; 359.

girerek Alaşehir, Aydın ve Saruhan ülkesini ele geçirmiştir[74]. Karşı koymanın faydasız olduğunu gören Aydın ve Saruhan beyleri tahtlarını bırakarak aileleri ile birlikte Sinop'a, İsfendiyar'ın yanına sığınmışlardır.[75]

Yıldırım'ın Menteşe beyliği üzerine yöneldiğini haber alan Menteşe-oğlu Mehmed Bey de, Osmanlı'nın gücünden çekindiği ve komşularının akibetini görüp korktuğu için hemen ülkesini terk ederek, diğer beylerin yaptığı gibi Kuzey-batı Anadolu'ya, Sinop'ta beylik eden Çelebi İsfendiyar'ın yanına kaçmıştır[76]. Mehmed Bey'in oğlu olan İlyas Bey'in de babası ile beraber, yahut da ayrı bir yoldan İsfendiyar Bey'in yanına vardığı nakledilmektedir.[77]

Burada, kaçış rivayetleri birbirinden farklı farklıdır. Neşrî, Menteşe-oğlu İlyas Bey'in Timur'un yanına kaçtığını rivayet etmekte[78], Enverî, Menteşe-oğlu'nu Mısır'a kaçmış göstermektedir. İsfendiyar'ın yanına kaçışın Mısır üzerinden vuku bulmuş olması da iki ayrı Menteşe-oğlu'nun bahis mevzuu olması gibi mümkün görünmektedir. Belki de Balat'ta oturan Menteşe-oğlu İlyas Bey, burasının zaptından sonra Mısır'a ve Mehmed Bey de sonradan beyliğin büsbütün fethiyle, ihtimal aynı şekilde, deniz limanlarının birinden Sinop'a ulaşmış olabilir[79]. Burada kesin olarak bilinen, bahsi geçen bu beylerin Timur'un yanına gitmeden önce Kuzey-batı Anadolu'ya varmış olmaları, burada bir süre ikâmet ettikten sonra ve belki Timur'un Anadolu'nun mukadderatına karışması beklendiği bir zamanda, yani 1400'e doğru onun karargâhına sığınmış olmalarıdır. Nitekim, Neşrî'de bu kaçış hakkında iki ayrı rivayet vardır. Timur'a kaçışı iki defa anlatarak birincisini doğrudan doğruya Menteşe'nin işgalinden sonra, ikincisini de Candar-oğlu'nun yanından ayrıldıktan sonra göstermektedir.[80]

---

[74] "Aydın ve Saruhan İllerini eman ile alıp Saruhan'ı, Karesî eyaletine kattılar. Manisa'ya vardıklarında buranın hakimi Kastamonu'ya firar etmişti" Müneccimbaşı Tarihi I.; WİTTEK: a.g.e., 79.

[75] Saruhan-oğlu beyinin adı Orhan Bey olarak kaydediliyor. Bk. ÖZTUNA: a.g.e., 91; aynı müellif: Büyük Türkiye Tarihi, 308; WİTTEK: a.g.e., 79.

[76] Tac'üt-tevarîh'te yanlış olarak Kötürüm Bayezid olarak veriliyor. Bk. Tâc'üt-tevarîh I., 196-197.

[77] WİTTEK : a.g.e., 86.

[78] Neşrî Tarihi, I., 150.

[79] WİTTEK: a.g.e., 84-85.

[80] WİTTEK, a.g.e, 85. Krş. Neşrî Tarihi I., 150.

Osmanlı kaynaklarından bazıları II. Süleyman Paşa'nın, Yıldırım'ın bu fetih politikasından ve Batı Anadolu beylerinin başına gelenlerden korktuğu için, Kastamonu'ya döner dönmez Osmanlı'ya karşı cephe aldığını, kaçan Anadolu beylerini sakladığını ve Eflak beyi Mirça'yı Yıldırım Bayezid'e karşı kışkırttığını yazmaktadırlar[81]. Bu müelliflerin naklettiğine göre, o zaman Batı Anadolu beyleri ancak II. Süleyman Paşa'nın Yıldırım'a cephe almasından sonra onun yanına, Kastamonu'ya varmış ve fazla duramayarak, Yıldırım'ın Kastamonu'ya hareketi üzerine, İsfendiyar Bey'in yanına Sinop'a kaçmışlardır (1391 yılı).

Osmanlı hükümdarının Anadolu'da arka arkaya gerçekleştirdiği istila ve fetihler neticesinde siyasî dengeler alt üst olmuştu. Yıldırım Bayezid'e karşı bütün Anadolu beyleri tek vücut olmuşlar; müttefik bir güç meydana getirmişlerdi. Kadı Burhaneddin, II. Süleyman Paşa ve Karaman-oğulları'nın üçlü ittifakına az da olsa Canik Beyleri de destek olmakta idiler[82]. Ancak Sinop'ta sıkışmış kalmış bulunan Çelebi İsfendiyar'ın kendini riske atmadığı, büyük bir güce ve kararlılığa sahip görünen Yıldırım'a karşı, arasının zaten iyi olmadığı kardeşi Süleyman Paşa'nın da içinde bulunduğu, bir ittifaka girmediği görülüyor. Onun, daha çok bu iki cevizden, yani Osmanlı ya da karşı ittifaktan, birinin kırılmasını beklediğini söyleyebiliriz. Gerçekten de Anadolu'daki bu siyasî tablodan çıkacak netice İsfendiyar Bey'in istikbâlini etkileyecek; onun, daha sonra inceleneceği üzere, Sinop'ta müstakil Candar-oğlu beyi olmasını sağlayacaktır. O halde, 1390-1392 yıllarında, Kuzey-batı Anadolu toprakları başta olmak üzere, Anadolu'da meydana gelen ve içinde kardeşi II. Süleyman Paşa'nın da baş rollerde bulunduğu hadiselerin bir değerlendirilmesinin yapılması, İsfendiyar Bey'in siyasî geleceğinin anlaşılabilmesi için gerekli görünmektedir.

Yıldırım'ın ittifakından ayrılarak Kastamonu'ya dönmüş bulunan II. Süleyman Paşa hemen Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin ile temasa geçmişti. Kadı Burhaneddin, Osmanlılara karşı oluşturulmak istenen ittifak teklifine sıcak bakarak

---

[81] Bu kaynaklarda II. Süleyman yanlış olarak Kötürüm Bayezid olarak geçiyor. Bk, Neşrî Tarihi I., 151; Krş. RUHİ : Rûhî Tarihi, Haz: H. Erdoğan CENGİZ ve Y. YÜCEL (Ankara, 1992), 392-393; Müneccimbaşı Tarihi I, 135; Tâcü't tevarîh I., 200.

[82] Kâzım DİLCİMEN : Canik Beyleri (Samsun, 1940), 35.

II. Süleyman Paşa ile Vezirköprü yakınında buluşma kararı almıştı. Süleyman Paşa'nın tutarsız davranışlarına rağmen[83] buluşma gerçekleşti ve ittifak kurulmuş oldu. Yıldırım'ın, 1390 yılının son baharında Karaman-oğlu'nun üzerine yürümesi üzerine iki hükümdar Karahisar'da tekrar müzakerede bulundular. Neticede Karaman-oğlu'na yardım etmeye karar vererek Kırşehir'e geldiler[84]. Bu sıralarda Osmanlı hükümdarı Konya'yı muhasara ederek, teslim olan Karaman-oğlu Ali Bey'le anlaşmış ve onu affederek beyliğinin başında bırakmıştı. Kadı Burhaneddin ve Süleyman Paşa bunun üzerine memleketlerine dönmek zorunda kaldılar.[85]

Süleyman Paşa'nın bu hareketini ihanet sayan Yıldırım Bayezid, 1391 yılının son aylarında, ilk iş olarak Kastamonu seferine çıktı. Beyliğinin tehlikeye düştüğünü gören Süleyman Paşa hemen müttefiki Kadı Burhaneddin'den yardım istedi. O da hazırlığını tamamlayıp Amasya'ya doğru yola çıktı[86]. Kadı Burhaneddin'i karşısına almak istemeyen Yıldırım'ın, Kastamonu seferini yarıda bıraktığı görülmektedir. Buna diğer sebep de, II. Süleyman Paşa'nın veya İsfendiyar Bey'in Osmanlı üzerine kışkırttığı Eflak beyi Mirça'nın Rumeli'deki tecavüzleri olmuştur.[87]

Yukarıda geçen hadiseler cereyan ettiği sırada, kendisinin ne tür siyaset izlediği hakkında hiçbir kaynakta kayıt bulunmayan İsfendiyar Bey, muhtemelen Sinop'tan dışarı çıkmamış, kardeşinin başına gelecek akıbeti beklemeye başlamıştı. Çünkü kardeşi gerçekten oynak bir siyaset takip ediyor; bir yandan Kadı Burhaneddin'in düşmanları ile anlaşırken, diğer yandan onunla ittifakını yenilemeye çalışıyor; Osmanlı ordusu ne zaman yönünü Kastamonu'ya çevirse hemen Kadı'ya haber salarak yardım istiyordu[88]. Nitekim, Eflak seferini tamamlayan Yıldırım Bayezid, ikinci defa Kastamonu üzerine yürümüş ancak, Kadı Burhaneddin, Maden mevkiine kadar gelerek müttefiki Süleyman Paşa'ya gerekli desteği vermiştir[89]. Tehlikeyi atlattığını sanan Candar-oğlu beyi, yine Kadı Burhaneddin'in rakipleri olan

---

[83] Bezm ü Rezm, 360.
[84] a.g.e., 361.
[85] a.g.e., 362; YÜCEL : a.g.e., 79-80.
[86] Bezm ü Rezm, 364.
[87] Neşrî Tarihi I., 151; Rûhî Tarihi ., 392-393; DANİŞMEND : a.g.e, 96.
[88] Bezm ü Rezm, 364-367. YÜCEL : a.g.e., II., 148-150.
[89] Bezm ü Rezm, 364.

Taşan-oğulları, Taceddin-oğulları ve Bafra emirleri ile anlaşmıştır. Ancak Süleyman Paşa meselesini kesin olarak halletmek isteyen Osmanlı Padişahı bu sefer çok ciddi hazırlıklar yapmıştır. Yıldırım'ın bu defa Sinop'ta hükümet eden İsfendiyar Bey'in tahtını da devirmek istediği 26 Nisan 1392 tarihli bir Venedik vesikasından anlaşılmaktadır[90]. Bu vesikada Sinop'a taarruz edecek Osmanlı deniz kuvvetlerinin takviye edildiğine işaret olunmaktadır. Görüldüğü üzere II. Süleyman Paşa'nın dengesiz hareketleri ve diplomasi kurallarını hafife alması, topun ağzına İsfendiyar Bey'in de sürülmesine neden olmuştur.

Tehlikenin bu sefer ciddi olduğunu gören Süleyman Paşa bir kez daha Sivas'a elçi göndererek yardım istedi. Kadı Burhaneddin gerekli yardımı vereceğini kendi elçisi ile Kastamonu beyine bildirdi. Ancak ihanet eden elçi[91] Süleyman Paşa'yı ikna ederek Kadı'ya karşı bölgedeki bütün emirliklerle beraber bir ittifak oluşturmayı başardı. Aniden Kastamonu hudutlarında beliren Osmanlı kuvvetlerini haber alan Süleyman Paşa, son bir çırpınışla defalarca ihanet ettiği Kadı Burhaneddin'den tekrar imdat istedi. Her ne olursa olsun Osmanlı tehlikesini bertaraf etmeyi amaçlayan Sivas sultanı, tam hazırlıklara giriştiği sırada Süleyman Paşa için olan olmuş, beylik topraklarını baştan başa istila eden Yıldırım Bayezid, onu yakalatmış ve idam ettirmiştir[91a].

Osmanlı kuvvetleri bu harekât sırasında başta Kastamonu olmak üzere Safranbolu[92], Bakır Küresi[93], Osmancık, Canik ve Samsun'u da ele geçirdiler.[94] Bursa'da hazırlıklar yapılırken Sinop'a taarruz için Osmanlı donanmasının da takviye edildiğini kaydetmiştik. Ancak görüldüğü gibi Yıldırım, Sinop'a girmemiş ve İsfendiyar Bey'in emâretine dokunmamıştır. Son yıllardaki hızlı gelişmeleri dikkatle takip edip, Osmanlı

---

[90] Bk. F. THİRİET : Regestes des deliberations du Senat de Venise Concernant La Romanie. I., Paris 1958/61. S. 194'ten naklen YÜCEL : a.g.e., I., 81.

[91] Kadı Burhaneddin'in veziri Mehmed Çelebi ki, daha önce Emîr Ahmed'in ve Taceddin-oğlu'nun vezirliğini de yapmıştı. Bk. Bezm ü Rezm, 369.

[91a] DANİŞMEND : a.g.e., 97; Hoca Sadeddin, Kastamonu'nun harpsiz ele geçirildiğini, Candar-oğlu beyinin kendiliğinden öldüğünü yazar. Bk. Tâcü't-tevarîh I, 208.

[92] Burası sadece Neşrî'de geçmektedir. Neşrî Tarihi I., 153.

[93] Tâcüt-tevarîh I., 208.

[94] Rûhî Tarihi, 394; Neşrî Tarihi I., 154; AHMEDİ : Dâstân ve Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman. Haz: N. ATSIZ. Osmanlı Tarihleri I, (1947), 21.

hükümdarlarına açık bir şekilde cephe almamış görünen İsfendiyar Bey, eski Candar-oğlu topraklarının büyük bir kısmının Yıldırım Bayezid eline geçmesi üzerine hemen Osmanlı Padişahına bir elçi göndermiş ve Neşrî'nin kaydettiğine göre: "Sultanımdan ümidim odur ki, şu oturduğum yerceğizi bana sadaka etsin. Baba suçu için oğluna siyaset etmek reva değildir. Elbette bu vilayeti bir kuluna sadaka etse gerektir. O kulu ben olup, duası ile meşgul olayım"[95] sözleri ile anne tarafından akrabası olan padişahın gönlünü almıştır. Sultan da İsfendiyar'ın bu özrünü kabul ederek Kıvrımbel'i iki taraf arasında sınır tayin edip Bursa'ya dönmüştür[96].

II. Süleyman Paşa'nın öldürülmesi ile Kastamonu beyliğinin alınması tarihi, İsfendiyar Bey'in Sinop'ta müstakil Candar-oğlu hükümdarı olarak baba tahtına çıktığı tarihi ortaya çıkaracağından şüphesiz bizim için önemlidir. Ancak tarihî kayıtlar muhtelif seneleri göstermektedir. Rûhî, Neşrî ve Müneccimbaşı[97] H. 795/1392-93 M. yılını, Tâc'üt-tevarîh[98] H. 794/1391-92 M. tarihini ve bazı Osmanlı takvimleri de yine H. 794/1391-92 M. yılını göstermektedir.[99] Yukarıda bahsi geçen Venedik vesikasındaki 27 Nisan 1392 tarihinde Bursa'da Osmanlı kuvvetlerinin Kastamonu'yu almak için büyük bir hazırlık yapmakta olduğunun bilinmesi, Yıldırım'ın bu tarihten sonra Süleyman Paşa üzerine gittiğini gösteriyor. Onun aynı yıl içinde bu seferi gerçekleştirmiş olması hadiselerin akışına uygun düşmektedir[100].

Netice itibariyle Kastamonu'ya oğlu Emîr Süleyman'ı bırakan Yıldırım Bayezid[101], Sinop'a girmeden geri dönerek, Orta Anadolu'da taarruza geçen Kadı Burhaneddin'e karşı girişeceği harekatta serbest kalmak istemiş, böylece Sinop beyi İsfendiyar'la münasebetlerin düzelmesine, Candar-oğulları beyliğinin Sinop kolu halinde devam etmesine izin vermiş görünmektedir[102].

---

[95] Neşrî Tarihî I., 154.

[96] Müneccimbaşı Tarihi I., 136; Tâc'üt-tevarîh I., 208.

[97] Müneccimbaşı Tarihi I. ; Neşrî Tarihi I. 153-154; Rûhî Tarihi I., 394.

[98] Tâcüt-tevarîh I., 207.

[99] İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler.Yay. Osman TURAN (Ankara, 1984), s. 19; Osmanlı Tarihine Ait Takvimler. Yay. N. ATSIZ (İstanbul, 1961), 69.

[100] Bk. YÜCEL : a.g.e., 83.

[101] Neşrî Tarihi I., 154.

[102] YÜCEL : a.g.e., 85.

2. II. Süleyman Paşa'nın Ölümü İle İsfendiyar Bey'in Sinop'ta Müstakil Candar-oğlu Beyliği (1392-1402)

İsfendiyar Bey'in, 1385 tarihinde babası Kötürüm Bayezid Bey'in vefatından beri bu hanedanın Sinop şubesi beyliğinde bulunmakta olduğunu, kardeşi II. Süleyman Paşa'nın idam edilip Kastamonu'nun işgali üzerine Osmanlı hükümdarına dehalet ettiğini ve ancak Yıldırım'ın hakimiyeti altında mevkiini muhafazaya muvaffak olabildiğini daha önce kaydetmiştik. Onun, 1392'de başlayan müstakil Sinop beyliğinin bu ilk günlerinde, babasının devrine nazaran Candar-oğlu toprakları gerçekten çok küçülmüş, yalnız Sinop ve çevresine münhasır kalmıştı. Öyle ki, Osmanlı donanmasını Bizans İmparatoru II. Manuel Paleologos'un kumandası altında Sinop'a sevk ederek İsfendiyar Bey'i tazyîk ettiren Yıldırım Bayezid, onun elinden neredeyse burasını da alacaktı[103]. Bereket ki devrin siyasî diplomasi kaidelerine uymasını bilen İsfendiyar Bey'in, zamanında aman dilemesi, diğer Anadolu beylikleri için kabul edilen saltanat fasılası devrinin, kendi beyliği için mevzubahis olmasını engellemiştir.

a) İsfendiyar Beyin Yıldırım Bayezid ve Kadı Burhaneddin'le Münasebetleri:

Sinop'ta beyliğin tahtına sağlamca yerleşen İsfendiyar Bey, bulunduğu bölgede, bu bölgenin çevresinde, hatta tüm Anadolu'da meydana gelen gelişmeleri dikkatle takip etmeye başladı. Zira, bu gelişmeler neticesinde ortaya çıkabilecek yeni bir siyasî denge İsfendiyar Bey'i yakından ilgilendirmekteydi. 1390'dan sonra Yıldırım Bayezid'in, Orta ve Kuzey-Anadolu'da yayılma siyaseti, bilhassa Tebriz-Bursa ipek yolu üzerindeki merkezleri Osmanlı kontrolü altına sokma projesini gerçekleştirme kararlılığı, Karadeniz'e açılan ticarî bir kapı durumundaki Sinop'a sahip bulunan İsfendiyar Bey'i cidden endişelendirmekte idi[104]. Bu nedenle batıdan gelebilecek bir tehlike karşısında kendine destek olabilecek güçlü bir müttefik bulmak, hükümetinin devamı açısından onun için önemli görünüyordu.

---

[103] DANİŞMEND : a.g.e., 97.
[104] YÜCEL : a.g.e., I, 84.

Kısa bir süre sonra İsfendiyar Bey'in beklediği ve kendisiyle ittifak edebileceği güç ortaya çıktı. Şöyle ki, Kastamonu'nun fetih zaferini mağrurâne eda taşıyan bir mektupla Kadı Burhaneddin'e bildiren Osmanlı sultanı I. Bayezid, rakibini tehdit etmiş; Sivas hükümdarı da aynen mukabelede bulunmuş, üstelik kuvvetleriyle Artukâbâd'a kadar gelmişti. Bu esnada Yıldırım ise Osmancık'ı muhasaraya başlamıştı. Kadı Burhaneddin'e karşı Osmanlı üstünlüğünü tahmin eden Amasya emîri Ahmed, Taşan-oğlu, Taceddin-oğlu Mahmud Çelebi, Kelkit, aşağı Yeşilirmak ve Canik bölgesi emîrleri birer birer gelerek I. Bayezid'e iltihak ettiler. Maden Kalesi ve Osmancık Kalesi sahipleri de kendi arzuları ile Osmanlılara teslim oldular[105].

Bu gelişmelerin ardından, Çorumlu sahrasında karşılaşan iki tarafın öncü kuvvetleri arasında yapılan şiddetli savaşı Kadı Burhaneddin tarafı kazanmıştır[106]. Büyük bir müttefik kuvvete sahip Osmanlı ordusunun yenilmesi bölgedeki siyasî dengeleri alt üst etmiştir. Kadı Burhaneddin'in, bu başarısı ile Anadolu'daki şöhretinin artması, Bayezid'e tâbî olan bir kısım ümeranın tekrar kendi tarafına geçmesine neden olmuştur[107]. Sivas kuvvetlerinin, kırk gün müddetle İskilip, Ankara, Kalecik ve Sivrihisar bölgelerini yağma ve tahrip etmelerine rağmen, Anadolu beyliklerinin korkulu rüyası Yıldırım'ın hiçbir mukabelede bulunmadığı görülmektedir. O, ya Kadı Burhaneddin kuvvetlerinden çekinmiş, ya da Rumeli'de Macarların taarruzunu duyduğundan kuvvetlerini yıpratmak istememiş olabilir[108]. Her ne olursa olsun, 1392 yaz aylarında gerçekleşen bu hadise neticesinde İsfendiyar Bey, çok kısa sürmüş olan Osmanlı tâbiliğine son vererek, önceden beklediği ve I. Bayezid'e karşı müşterek hareket edebileceği müttefikini bulmuş oldu.

Yıldırım'ın bölgeden çekilmesi üzerine hiç vakit kaybetmeden harekete geçen Çelebi İsfendiyar Bey, kıymetli hediyeler hazırlayarak, veziri ile birlikte Kadı Burhaneddin'e gönderdi[109]. Ancak babasının katili olarak gördüğü Kadı Burhaneddin'e karşı devamlı kin besleyen ve Osmanlı tâbiliğini kabul eden Amasya

---

[105] YÜCEL : a.g.e., II, 151.
[106] YINANÇ : a.g.m., 372.
[107] Bezm ü Rezm, 380-381.
[108] YÜCEL : a.g.e., II, 152; Krş. YINANÇ : a.g.m., 372-375.
[109] a.g.m., 372; DANİŞMEND: a.g.e., 99.

emîri Hacı Şad-geldi oğlu Ahmed Bey, kayınbiraderi İsfendiyar Çelebi'nin elçi olarak gönderdiği bu veziri Amasya sınırları içinden geçerken tutukladı. Bu olaydan, Kadı Burhaneddin, "Bezm ü Rezm"in kaydına göre, Amasya'dan gelen bir habercinin: "İsfendiyar Çelebi'nin nâibi (veziri) elçilik görevi ile beraberinde kıymetli ve nefis hediyelerle huzurunuza geliyordu. Amasya'ya varınca Emîr Ahmed onu tutuklayarak, hediyelerine, silahlarına, adamlarına binek hayvanlarına ve paralarına el koydu. Sonra ayağına ve kollarına zincir vurarak hapishanenin mahzenine attı. Onu yakında Osman-oğlu (I. Bayezid)'na gönderecek"[110] sözleri ile haberdar edilmişti. Bunun üzerine, hediyeler ile birlikte elçinin I. Bayezid'e yollanacağını anlayan Sivas hükümdarı, kendisine gelmekte olan bu elçiye yapılan muamele karşısında Amasya'ya kat'î bir darbe vurmaya karar verdi. Yapılan ciddi hazırlıklardan sonra Amasya önlerine gelen Kadı Burhaneddin, burayı kısa sürede ele geçirdi. Emîr Ahmed ise kaçarak kaleye kapandı[111].

Kendisinden af dileyerek Sinop'ta hükümete devam etmeyi başarabilmiş olan İsfendiyar'ın, düşmanı olan Kadı Burhaneddin'e temayülüne ve ona elçi göndermesine kızan I. Bayezid , Sinop hükümdarını tedip amacıyla bu sırada Kastamonu'ya ulaşmış bulunuyordu. Ancak Yıldırım henüz Sinop'a hareket etmezden evvel, Amasya kalesinde sıkışıp kalan Emîr Ahmed'in acele yardım talebinde bulunduğunu; Taceddin-oğlu, Taşan-oğlu ve Bafra emîrlerinin de Osmanlı tâbiiyetine girmeye hazır olduklarını haber alınca Kastamonu'daki bekleyişini sürdürmeyi uygun buldu. Fakat Çorumlu yenilgisinin acısını henüz unutmayan Osmanlı padişahı, Kadı Burhaneddin'e karşı da her hangi bir taarruzda bulunamadı.

Yıldırım'ın, Eflak üzerine yapacağı sefer için Kastamonu'dan ayrılması üzerine İsfendiyar Bey, Sinop'ta rahat bir nefes aldı (1392 sonu-1393 başları)[112]. Elçisinin başına gelenlere rağmen İsfendiyar Bey, Kadı Burhaneddin'i harekete geçirmeyi başarmış, onun gücünden çekinen Yıldırım Bayezid'in Kastamonu'dan ileriye geçmesini böylece şimdilik önlemiş oldu. Bunun yanında Çelebi İsfendiyar'ın, Eflak

---

[110] Bezm ü Rezm, 380.
[111] YÜCEL : a.g.e. II, 153.
[112] YÜCEL : a.g.e., I, 86; DANİŞMEND : a.g.e, 99.

beyini Osmanlı aleyhine Rumeli'de harekete geçirdiği ve bu sayede I. Bayezid'in Kastamonu'da duramayarak Balkanlara geçtiği rivayeti de vardır[113].

Sivas kuvvetlerinin çekilmesi ile tekrar Osmanlı tâbiliğine giren Amasya emîrine kesin bir darbe vurabilmek için, 1393 ortalarında bu şehir önlerine gelen Kadı Burhaneddin, Maden Kalesi'ni de alarak buranın yönetimini İsfendiyar Bey oğlu Murad Bey'e vermiştir[114].

Murad Bey, "Bezm u Rezm"e göre Kötürüm Bayezid'in oğludur[115]. Ancak Mordtmann, Uzunçarşılı ve Yaman[116] verdikleri şecerelerde bu beyi İsfendiyar'ın oğlu olarak göstermektedirler. Böylece isabetli bir karar vermiş olmaktadırlar. Çünkü Murad Bey'in adı, ileriki hadiseler içinde "İsfendiyar Bey oğlu" olarak geçmektedir.

Maden Kalesinin yönetiminin Murad Bey'e verilmesi, bu dönemde Kadı Burhaneddin-Sinop beyliği ilişkilerinin ne denli iyi düzeyde olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Aynı sene içinde Kadı Burhaneddin çevresinde cereyan eden hadiselerden bazısı, İsfendiyar Çelebi'nin, Sinop Candar-oğlu beyliği tahtında oturduğu sıradaki askerî durumunu bir nebze açıklığa kavuşturmaktadır. Sık sık saf değiştiren Taceddin-oğulları ile Taşan-oğlu ve Bafra emîrinin yanında, II. Süleyman Paşa'nın, Osmanlı Padişahı tarafından öldürülmesinden sonra Kadı Burhaneddin'e iltica etmiş ve iltifat görmüş olan 500 kadar Kastamonu atlısının Osmanlı tarafına geçmiş olması[117] göstermektedir ki, İsfendiyar Bey bu dönemde kardeşinden arta kalan Candar-oğlu kuvvetlerinin tamamına sahip olamamış; Sinop hükümeti emrinde toplayamamıştır. Öyle olsa idi bu 500 atlının, Kastamonu'dan ayrıldıktan sonra Candar-oğlu hanedanına mensup, Sinop beyi İsfendiyar Çelebi'nin yanına gitmiş olmaları gerekirdi.

---

[113] P.P. Pansitescu, Mircea Cel Batrân, (Bucureşti 1944), s. 241 vd.'dan naklen YÜCEL : a.g.e., 86, not 220 a.

[114] Bezm ü Rezm, Murad Bey'i Kötürüm Bayezid'in oğlu gösterir. s. 385.

[115] Yücel, "Bezm ü Rezm"den naklen Murad Bey'in Kötürüm Bayezid'in oğlu olduğunu tasdik eder. Krş. Bezm ü Rezm. 385: YÜCEL: a.g.e., II., 154.

[116] Krş. MORDTMANN : a.g.m., 1073; UZUNÇARŞILI: Anadolu Beylikleri, 147; YAMAN: a.g.e., Candar-oğulları şeceresi .

[117] Bezm ü Rezm, 387; M.H.YINANÇ:a.g.m.,373; YÜCEL: a.g.e., 155-156.

Eflak'ın Osmanlı tâbiiliği altına sokulması ile sonuçlanan Rovina seferini müteakip Anadolu'ya dönen Yıldırım Bayezid'in ilk işi, daha önce halledemediği İsfendiyar Beyliği meselesini ele almak olmuştur. (H.797/1394-1395). Hazırladığı kuvvetlerle Kastamonu üzerinden Sinop'a gelen Osmanlı Padişahı burayı muhasaraya başlamış, bir süre devam eden bu kuşatma şehrin düşmesi için yeterli olmamıştır. Çünkü etrafı denizlerle çevrili Sinop ve kalesi, müstahkemliği ile bilinmekte ve ancak güçlü bir donanmanın denizden taarruzu ile elde edilebileceği anlaşılmaktadır.

Sinop'ta sıkışıp kalan İsfendiyar Bey, burayı savunmaktan geri durmadığı gibi, bir taraftan da gücünden çekindiği Yıldırım Beyazid'le anlaşma yolları aramaya başladı. Öte yandan Anadolu ve Balkanlarda nazik bir durumda bulunan Osmanlı Devleti'nin küçük bir beylikle uzun süre uğraşacak vakti yoktu. I. Bayezid, bir taraftan Kadı Burhaneddin tehlikesini diğer yandan da Bizans'ı sıkıştırma politikasını hesaba katarak İsfendiyar Bey'den gelen anlaşma teklifini kabul etti (1395)[118]. Çelebi İsfendiyar'ın teklif ettiği, Yıldırım'ı ikna edip kuşatmayı kaldırmasını sağlayan bu anlaşmanın maddelerine göre O, Osmanlı Padişahını metbû tanıyor ve ülkesinden bir bölümünü geri vermeyi kabul ediyordu. Ancak burada izaha muhtaç olan mevzu şudur ki, İsfendiyar Çelebi zaten 1385 ten beri sadece Sinop'a sahip bulunmakta ve bu süre içinde de, kaynaklara geçmediği üzere, her hangi bir genişleme belirtisi göstermemektedir. O halde anlaşma maddesinde geçen ülkesinin bir bölümünü geri vermeyi kabul etmesinden kasıt, İsfendiyar Bey'in, 1394 yıllarında yani I. Bayezid'in Rumeli'de olduğu sıralarda gerçekleştirdiği genişleme sonucu elde ettiği topraklar olmalıdır.[119] Bu toprakların Sinop'un ne yönünde olduğunu kestirmek de güç görünmektedir. Netice itibariyle 1392'den itibaren üçüncü defa olmak üzere Yıldırım Bayezid tehlikesini az bir kayıpla bertaraf eden İsfendiyar Bey'in Sinop hükümeti, devam etme imkanını bu anlaşma ile kazanmış olmaktadır.

---

[118] YÜCEL: a.g.e., I. 86; Krş. M. H. YINANÇ: a.g.m., 375.

[119] YÜCEL: Timur'un Orta-doğu Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402). (Ankara, 1989), 44-45.

b) İsfendiyar Bey'in Timur'la münasebetleri (1394-1402)

XIV. yüzyıl sonlarında Türkistan'da büyük ve çok güçlü bir devlet kurmuş bulunan Emîr Timur[120], gerçekleştirdiği fetihler neticesinde Anadolu kapılarına dayanmıştı. 1394 senesi başında Dicle'yi aşıp Anadolu'ya girdiği zaman karşısında siyasî güç olarak, Malatya'ya kadar sokulmuş olan Mısır Sultanı Berkuk'u ve Orta Anadolu'da kuvvetli bir devletin başında bulunan Kadı Burhaneddin'i bulmuştu. Yapacağı istila öncesi, Anadolu hakkında bilgi sahibi bir şahıstan, Kadı Burhaneddin ve onun düşmanları ile ilgili gerekli bilgileri almıştı.

Osmanlı sınırlarının devamlı genişlemesini ve Kadı Burhaneddin'in gücünün bir türlü kırılamamasını hazmedemeyen Karaman-oğlu Alâaddin Bey başta olmak üzere, Dulkadır-oğlu Suli Bey ve Erzincan emiri Mutahharten hemen Timur'a bağlılıklarını bildirerek, Suriye ve Anadolu üzerine bir sefer yapması için onu tahrik etmeye başlamışlardı.[121]

Timur'un Anadolu'yu istilasını hararetle bekleyenlerden biri de beylikler devri Anadolu'sunun renkli siması İsfendiyar Çelebi idi. Ancak onun Karamanlılar, Dulkadırlılar ve Erzincan emirliği gibi Timur'la olan ilişki ve aktif çalışmalarına benzer, devrin kaynaklarına yansıyan pek fazla malumat yoktur. Yalnız onun, Yıldırım'ın 1390 yılında Batı Anadolu üzerine yaptığı sefer sırasında hakimiyetlerine son verilmiş bulunan "UC" gazi beyliklerinden Aydın, Saruhan ve Menteşe beylerine sığınma hakkı tanımış olduğunu biliyoruz.[122] Bu beyler Menteşe-oğlu Mehmed ve İlyas beyler, Saruhan-oğlu Orhan Bey ve de Aydın-oğlu beyi idi.

Yıldırım Bayezid 1392 Kastamonu seferini tamamladığında Sinop'ta, tahtında bıraktığı İsfendiyar Bey'den, himayesi altında bulunan emirleri serbest bırakmasını istemişti. Ancak onların Sinop'tan ne zaman ayrıldıkları hakkında bilgi bulunmadığı gibi ilk olarak Timur'un yanına ne zaman gittikleri hakkında da açık bir tarih kaydı

---

[120] Timur'un faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bk. İsmail AKA: Timur ve Devleti Ankara, 1991); YÜCEL: a.g.e., aynı müellif: "Timur Tarihi Hakkında Araştırmalar I., (1394-1400)" Belleten, XL/158 (1976); aynı müellif: "Timur Tarihi hakkında Araştırmalar II. (1400-1402)" Belleten: XLII/166(1978), 239-299.

[121] YÜCEL: Anadolu Beylikleri, II. 160.

[122] WİTTEK: a.g.e., 86.

yoktur. Aşık Paşazâde, Oruç Bey ve Neşrî'deki kayıtlar yaklaşık olarak aynı bilgileri vermektedir.[123] Buna göre, Mutahharten (Tahratan), Germiyan-oğlu, Düzme Aydın-oğlu, Menteşe-oğlu ve İsfendiyar Bey'in elçisi Timur'a gitmişlerdir. Germiyan-oğlu İpsili hapsinden veziri ile kaçarak ayıcılara, maymunculara uymuş; Menteşe-oğlu saçını, sakalını yoldurarak tanınmaz hale girmiş; Aydın-oğlu çerçilik ederek Timur'un yanına ulaşmış ve İsfendiyar Bey'in gönderdiği elçi, Mutahharten'le birlikte nöker kılığında Timur'a varmışlardır.[124]

Devrin siyasî hadiselerini analiz ederek bir sonuca varacak olursak, 1390 yılında memleketlerini terk eden Batı Anadolu beyleri çeşitli yollardan Sinop'a ulaşmış; İsfendiyar Bey'in yanına sığınmışlardır. Osmanlı padişahının baskısı neticesi İsfendiyar Bey, bu mültecilerin kaçmasına göz yummuş, kendi elçisini de onlarla birlikte veya ayrı, yeni kurtarıcısı olarak gördüğü Timur'un yanına göndermiştir. Bu hadisenin tarihi, bir ihtimalle, Yıldırım'ın 1395 Sinop Kuşatmasından az evvel olabilir. Çünkü 1394'ten önce henüz Anadolu, Timur tehlikesi ile tanışmamıştı. Muhtemelen İsfendiyar Bey, Timur'un Anadolu kapılarına dayandığı 1394 yılında, Yıldırım'ın Rumeli'de olmasını da fırsat bilerek, elçisini Emir Timur'a göndermiş; onun sayesinde Kastamonu'yu elde ederek, Candar beyliği topraklarının yeniden bütünleşmesini sağlamak istemiştir. İşte bu sırada yanında bulunan beylerden bir kısmı veya tamamı da Timur'un yanına gitmiş olmalıdırlar.

Beylerin Timur'un yanına gidişlerini ve onunla görüşmelerini yine kaynaklardan inceleyecek olursak ikinci olarak 1400'lü yıllar karşımıza çıkmaktadır. O halde adı geçen beyler ya bir kaç defa Timur'la görüştüler, sonra tekrar İsfendiyar Bey'in yanına döndüler, ya da sadece Timur'un son kez Anadolu'ya girdiğinde onu karşıladılar. Bu hadise şimdilik meçhul görünmektedir.

---

[123] Neşri Tarihi I, 164: Oruç Bey Tarihi, 57 Aşık Paşaoğlu Tarihi. Haz. H. N. ATSIZ (Ankara, 1985), 75-76.

[124] Aşık Paşaoğlu Tarihi, 75-76.

1395 yılında Yıldırım'ın Sinop muhasarasını atlatan İsfendiyar Bey, Anadolu'da ortaya çıkan yeni siyasî dengeyi lehine çevirebilmek için, bu tarihten itibaren Timur'la sürekli haberleşmiş ve Anadolu beylerinin de onunla ilişki kurmalarına öncülük etmiştir.[125]

1398 yılına gelindiğinde Orta Anadolu'da, İsfendiyar Bey'in siyasî istikbaline tesir edecek yeni gelişmeler vuku buldu. Şöyle ki, Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin ile, maiyetinde bulunan Akkoyunlu aşireti reisi Kara Yülük Osman Bey'in arası açılmıştı. Neticede kendisini takip eden Kadı Burhaneddin'i öldüren[126] Osman Bey, hem Hint seferinde bulunan Timur'un tekrar Anadolu'ya yüzünü çevirmesine, hem de önündeki en büyük engelin ortadan kalktığını gören I. Bayezid'in Orta Anadolu içlerine doğru ilerlemesine yol açtı.[127] Aynı yıl içinde Orta Anadolu'da ilerleyen Yıldırım Bayezid Çankırı ve Çevresi başta olmak üzere Behisni, Malatya, Divriği, Kemah ve Larende'yi ele geçirdi.[128] Orta Karadeniz bölgesinde hüküm süren Canik beylerinin toprakları da Osmanlı istilasından kurtulamadı.[129]

Osmanlı Devleti'nin yaptığı bu fetihler sonucu Anadolu'nun büyük bir kısmı Yıldırım Bayezid'in eline geçmiştir. Kuzey-batı Anadolu'da sadece Amasra, Gavur Samsunu ve Sinop-İsfendiyar Beyliği kalmıştır. Böylece I. Bayezid'in istilasından bir kez daha kurtulan İsfendiyar Çelebi, küçük de olsa bir beyliğe sahip bulunmakta idi. Ancak, İsfendiyar Bey'in, atalarından kalan geniş topraklara sahip olma istek ve hevesi, her ne kadar Yıldırım Bayezid'in öfkesini üzerine çekse de, Timur'un bir an önce Anadolu'ya girmesini sağlamak için yeni faaliyetler gerçekleştirmesine neden olmakta idi.

1399-1400 M. yılında Azerbaycan'a gelen Timur'un tekrar Batı İran'da görünmesi, Anadolu ve Yakın-doğuda büyük bir telaşa sebep olmuştur. Daha önce onun önünden kaçarak ülkelerini tek etmiş olan Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf ile Celayirli hükümdarı Ahmed son sığınak mercii olarak gördükleri Osmanlı

---

[125] YÜCEL: Orta-doğu, 44-45.

[126] Kadı Burhaneddin'in ölüm tarihi için bk. MİRZA BALA:"Kadı Burhaneddin"İA,VI.,46-48.

[127] UZUNÇARŞILI: Anadolu Beylikleri, 165.

[128] Tacüt-tevarih, 208 .

[129] DANİŞMEND: a.g.e., 115.

padişahı Yıldırım Bayezid'in yanına gitmişlerdir (1400).[130] Anadolu'yu istilaya kararlı görünen Timur ise, I. Bayezid'ten onları resmen istemiştir.

Bayezid'le Timur arasında mektuplaşmalar olmakta idi. İsfendiyar Bey, her zaman olduğu gibi iki büyük güç arasındaki bu soğuk savaşı dikkatle takip ettiğinden, mektupların nelerden bahsettiği hakkında, istihbaratı sayesinde bilgi sahibi olmakta, daha önce yanından ayrılmış olan Batı Anadolu beyleri ile de muhaberede bulunmaktaydı.[131] Bayezid-Timur arasında muhtemel bir savaşın çok yakında çıkacağını bu mektupların muhtevasından anlayan Çelebi İsfendiyar Bey, hemen Timur'un yanına bizzat giderek eski Candar-oğlu topraklarının kendisine verilmesini talep etmeye karar verdi. O, bu düşüncesinden anlaşıldığına göre, yapılacak savaşın Timur tarafından kazanılacağına kesin gözüyle bakmakta idi. Zaten yedi-sekiz yıldır devamlı cephe aldığı Yıldırım'ın yeni taarruzlarından kurtulabilmesi için, Timur'un mutlaka Osmanlı kuvvetlerini bozguna uğratması İsfendiyar Bey için tek çare olarak görünmektedir. Zira, Yıldırım Bayezid Asya'nın büyük bir kısmına hakim olarak zengin asker kaynaklarına sahip bulunan Timur'u[132] yendiği taktirde, değil Anadolu'da, dünyada bile onu durdurabilecek bir güç kalmamış olacak; bunun neticesinde, Sinop da dahil bütün Anadolu memleketleri Osmanlıların eline geçmiş bulunacaktı.

İsfendiyar Bey bu düşüncelerle, Sinop'tan ayrılarak, Timur'un yanına hareket etti. O sıralarda Timur 1400 yılı Ağustosunda Sivas'ı işgal etmiş ve sonra Bağdat önlerine inmişti. Sinop hükümdarının en azından bu tarihten sonra yani, 1401 yılında Erzincan şehrine geldiği ve bura hakimi Emîr Mutahharten'le buluştuğu Osmanlı kaynaklarında geçmektedir.[133] Ancak bu yıl içinde Erzincan'da yeni gelişmelerin de vuku bulduğu bilinmektedir. Zira, Emir Timur'un Anadolu'dan bir süre ayrılmasını fırsat bilen I. Bayezid, hem bu kaybı telafi etmek, hem de Timur'la işbirliği yapmış olan Erzincan emîri Mutahharten'i tedip etmek maksadıyla şehir önlerine gelmiş ve burasını muhasaradan sonra ele geçirmiştir. Erzincan halkının ricası ile Mutahharten'i yine bu şehir emîrliğinde bırakan Bayezid, onun aile efradını rehin

---

[130] Faruk SÜMER: Karakoyunlular (Başlangıcından Cihanşah'a kadar) I, (Ankara, 1984), 60-62.

[131] ALİ: a.g.m., 13; Krş. T.M. YAMAN: a.g.e., 128.

[132] Timur hakkında bk. NİZAMÜDDİN ŞÂMÎ: Zafernâme. Çev. Necati LUGAL (Ankara, 1949).

[133] Neşrî Tarihi I., 166; Aşık Paşaoğlu Tarihi, 77.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

alarak Bursa'ya dönmüştür(1401 yazı ortaları).[134] Mutahharten, Timur'un yanına bu olaydan sonra gittiğine göre, İsfendiyar Bey de onunla beraber Doğu Anadolu'ya dönmüş bulunan Timur'a, 1401 yılının sonbaharında gitmiş olmalıdır.

Aynı günlerde Timur kuvvetleri Alıncak Kalesini muhasara etmiş ve ele geçirmeyi başarmıştı. Çok geçmeden müjdeyi alan Timur, kaleyi görmeye gelmiştir. Devamlı irtibat halinde bulunduğu Timur'u ziyaret ederek, Yıldırım Bayezid elinde bulunan ailesinin kurtarılması meselesini ona arz etmek isteyen Emir Mutahharten, misafiri İsfendiyar Bey'i de yanına alarak hemen Alıncak Kalesine hareket etmiştir.

Burada Timur'la görüşüp derdini arz etmek fırsatını bulan İsfendiyar Bey'in yanında Mutahharten'den başka, daha önce birkaç defa adları geçen, Batı Anadolu beyleri de şüphesiz hazır bulanmakta idiler. Aşık Paşazâde'ye göre Timur'u en fazla kışkırtanlar, karısından ve kızından ayrı kalmış Mutahharten'le, hapisten kaçarak gelmiş olan Germiyan-oğlu'dur. Yine bu tarihçiye göre Timur, huzurundaki beyleri bir süre alıkoyarak onların I. Bayezid'le ilgili görüşlerini almış, aynı zamanda Yıldırım'a elçi ile birlikte gönderdiği mektubun cevabını beklemiştir.[135] İşte bu görüşmeler sırasında düşüncelerini söyleyen ve ittifakla, Timur'un, Osmanlı ordusunu mağlup edeceğini beyan eden beyler içinde, İsfendiyar Bey de vardı ve rivayetlere göre diğerlerine nazaran Timur huzurunda uzun bir konuşma yapmıştı.[136] Yine rivayetlere göre, beyler içinde ilk sözü alarak yaptığı konuşmasında, İsfendiyar Çelebi: "Anadolu ahalisi kendi dirlik ve düzenliklerini kaybettikleri cihetle, Osmaniyan takımının sahihen meclubu olmayıp itaat ve sadakatleri Osmanlı'yı iğfal için mümaşat ve mütava'at kabilinden olmakla zat-ı hümayun-ı İlhânîlerine karşı sevk ve îzam olunan askerlerin çokluğuna bakılıp hatıra fütur ve kesel ârız olmasın. Zira zikrolunan askerlerin çoğu zor ve ibrâm ile itaate götürülmüş olduklarından meydan-ı harpten ednâ hücûm ile kaçacakları ve kendilerinin eskiden beri büyük gördükleri beylerinin dahi İlhan yanında olduklarını bildikleri zaman bu tarafa sığınacakları, şüphesizdir. Binaenaleyh Osmaniyan'dan layıkıyla hoşnut olmayan ülkenin üzerinden hareket olunmak hayırlıdır."[137] sözleriyle, Yıldırım

---

[134] Neşrî ve Behiştî'den naklen YÜCEL: Anadolu Beylikleri II., 292.

[135] Aşık Paşaoğlu Tarihi, 75-76.

[136] Hayrullah Efendi Tarihi cV/s.65-66'dan naklen ALİ: a.g.m. 12.

[137] Hayrullah Efendi Tarihi c.V./s.65-66'dan naklen T.M. YAMAN: a.g.e., 127.

tarafından toprakları ellerinden alınan bütün Türkmen beylerinin asker ve halkının Emîr Timur tarafını tutacağını, dolayısıyla yapılacak muharebenin daha başından, saf değiştirecek beylik askerlerinin Yıldırım Bayezid'i zora sokacağını dile getirmiş; böylece bir kez daha onu Anadolu'ya bir sefer düzenlemesi için iknaya çalışmıştır.

Devamlı hareket halinde bulunan Emîr Timur'un Alıncak Kalesinde fazla kalmadığı anlaşılıyor. Yukarıda geçen, Timur'un düzenlediği bu meclis ve yapılan konuşmaların, bu kalede mi yoksa kışı geçirmek için gideceği Karabağ yolu üzerinde bulunan başka bir yerde mi geçtiği meçhul görünmektedir.

1401 yılının son aylarında Karabağ'a hareket eden Timur'un yanında bulunan İsfendiyar Bey, hükümdarın kışı burada geçirerek, I. Bayezid'e karşı yapacağı hayatî savaş için askerî hazırlık yapacağını ve ertesi senenin baharında da Anadolu'ya duhûl ederek, o an için meçhul görünen bir mevkide Yıldırım'la muharebeye tutuşacağını tahmin etmiş ya da öğrenmiş olacak ki, onun yanından ayrılarak kısa zamanda hükümet merkezine dönme gereğini duymuştur. Tarihî kayıtlar onun, Timur'la beraber Sarıkamış'a geldiğinde, bir gece hükümdardan izin almadan sıvışıp kaybolduğunu ve Kastamonu'ya döndüğünü belirtmektedirler.[138] Kastamonu'dan kasıt şüphesiz, Sinop olmalıdır. Zira, o sıralarda Kastamonu henüz Osmanlılar elinde bulunuyordu.

Burada İsfendiyar Bey'in, Timur'dan izinsiz olarak ayrılıp aniden memleketine dönmesi garip gözüküyor. Onun ne gibi bir düşünceye sahip olarak böyle bir harekete giriştiği tam olarak kestirilememektedir. Ancak, bir rivayete göre, memleketine döndükten hemen sonra, savaşı kazanacağını tahmin ettiği Timur'a bu muharebe sonrası takdim edeceği hediyelerin hazırlanması ile meşgul olduğunu[139] kabul edecek olursak, belki İsfendiyar Çelebi'nin ani dönüş hareketini anlamış olabiliriz. Bunun yanında, bir ihtimal, muharebeyi I. Bayezid'in kazanabileceğini düşünen İsfendiyar Bey'in, Timur'un ordusunda bizzat savaşa iştirak etmek istemeyeceğini, böylece, muharebe sonrası Anadolu'da baş başa kalacağı Yıldırım'ın kendine duyacağı öfkeyi baştan azaltmak istemiş olabileceğini de gözden ırak tutmamak gerekir.

---

[138] Aşık Paşazâde Tarihi, 77, Neşrî Tarihi I., 166; Krş. UZUNÇARŞILI:Osmanlı Tarihi I.,298.

Neticede kışı Sinop'ta geçiren İsfendiyar Bey, 1402 baharında harekete geçip Anadolu'da ilerleyen Timur'un, Yıldırım Bayezid'e indireceği darbeyi beklemeye başladı. Bizzat savaşa iştirak ettiğine dair devrin kaynaklarında bir malumat bulunmayan Çelebi İsfendiyar Bey'in, kuvvetlerinin de Ankara muharebesinde bulunup bulunmadığına dair belge mevcut değildir.[140] 1402 yılı ortalarında vuku bulan Ankara Muharebesi'ne[141] katılan beylik kuvvetleri içinde, Germiyan-oğlu, Menteşe-oğlu, Aydın-oğlu ve Hamid-eli kuvvetlerinin Yıldırım'ı terk ile Timur tarafına geçtiği, tarihî kayıtlarda geçerken İsfendiyar Bey ve Sinop kuvvetlerinden bahsedilmemektedir.[142]

Uğradığı ihanetler neticesinde beklemediği bir mağlûbiyet alan I. Bayezid, bununla da kalmayıp düşmanı Emîr Timur'un eline esir düştü.[143] Böylece zaferlerine bir yenisini daha ekleyen Timur'un Anadolu'yu alma ve Osmanlı gücünü kırma hayali gerçeğe dönüşmüş, topraklarına tekrar sahip olmayı ümit eden Türkmen beylerinin istikbali yeniden parlamış oldu.

İsfendiyar Bey'in daha önce bahsi geçen, Timur'un huzurunda yaptığı konuşma doğru kabul edilirse, gerçekten onun ileri bir görüşe sahip bulunduğu

---

[139] ALİ: a.g.m., 13; T.M. YAMAN: a.g.e., 128.

[140] Öztuna'nın İsfendiyar Bey'in adını vermeden naklettiği "Candar-oğlu Timur'un ordusunun sağ cenahında bulunuyordu." Ve "Osmanlı ordusundaki Karaman, Germiyan, Aydın, Saruhan, Candar tımarlı sipahilerinin, Timur'un etrafında bayraklarını açmış eski hükümdarlarını görüp düşman saflarına katılması Yıldırım için felaket oldu " ifadeleri ile Kastamonu kuvvetlerinden bahsediyor olmalıdır. Bk. ÖZTUNA Büyük Osmanlı Tarihi II, 129, 131.

[141] bk. YINANÇ: "I. Bayezid" İA, II., Halis BIYIKTAY: Ankara Muharebesi (İstanbul, 1934).

[142] Aşık Paşaoğlu Tarihi, 80; Oruç Bey Tarihi, 64.

[143] M. Fuad KÖPRÜLÜ: "Yıldırım Bayezid'in Esareti ve İntiharı Hakkında" Belleten No II'den Ayrı Basım. (İstanbul: Devlet Basımevi, 1937).

ortaya çıkmaktadır. Anadolu beyliklerinin askerlerinin savaş sırasında Timur tarafına hakikaten geçmiş olması ve Yıldırım'ın ordusunun onun dediği gibi zayıf düşmesi bunu teyit etmektedir.

Sonuç itibariyle 1385 yılından beri sahibi bulunduğu Sinop'tan, 1402 yılına kadar çıkamayıp, topraklarını genişletemeyen Çelebi İsfendiyar Bey'in, önündeki Osmanlı engeli adı geçen bu muharebe ile kalkmış ve siyasî geleceğinin ufkunda yeni ışıklar belirmiştir.

II. BÖLÜM
İSFENDİYAR'IN KASTAMONU TAHTINA ÇIKIŞINDAN ÖLÜMÜNE KADAR OLAN HADİSELER(1402-1440)

A. Ankara Savaşı'ndan Osmanlılar Tarafından Parçalanmasına Kadar İsfendiyar Beyliği (1402-1417)

1. Ankara Savaşı sonrası Timur-İsfendiyar Bey münasebeti (1402-1405)

Bir önceki bölümde bahsedildiği üzere, Yıldırım ve Timur arasındaki ihtilaf, I. Bayezid'in mağlubiyetiyle biten Ankara Muharebesiyle neticelenmiş ve Osmanlı padişahı hasmına esir düşmüştü. Zaferden sonra Emir Timur Anadolu'daki ilerlemesini sürdürmüş; emrindeki kuvvetleri, komutanları kumandasında önemli merkez ve bölgelerin fethiyle görevlendirmişti. Öyle ki, Timur'un bir kısım komutanları Bursa'ya girmişler, Osmanlı Pâyitahtını işgal ve tahrip etmişlerdi.[1]

Savaşın Timur'un galebesiyle neticelendiğini duyan İsfendiyar Bey, beyliğin eski topraklarını tek elde birleştirme hedefine ulaşabilmek için, Timur'la olan münasebetini devam ettirme zorunluluğunda olduğunun idrakinde idi. O zaten muharebe öncesi döndüğü Sinop'ta, Timur'a savaş sonrası takdim edeceği hediyeleri hazırlamıştı ve müsait bir zeminin oluşmasını beklemekteydi.

Batı Anadolu'ya doğru ilerlemesini sürdüren Timur'un Karaman-oğlu'na, Kara Yülük Osman Bey'e, Erzincan emiri Mutahharten'e, Germiyan-oğlu II. Yakup Bey'e karşı iyi muamelede bulunduğu ve Aydın-oğlu ile Saruhan-oğlu hükümdarlarının[2] Timur'a iltihak ettikleri haberini alan İsfendiyar Bey[3], İşte böyle bir zeminin oluştuğunu fark etmiş olacak ki, hemen Timur'un yanına giderek tabiiyet arz etmeye karar verdi. Daha önce hazırladığı hediyeleri de yanına alarak Timur'un yanına gitti.

---

[1]Timur'un Batı Anadolu'daki faaliyetleri için bk. NİZAMEDDİN ŞAMİ: Zafername., s. 313 vd.

[2] Bk. Aşık Paşa-oğlu Tarihi, s. 80.

[3] İbn Arapşah, s.141'den naklen YÜCEL:Anadolu Beylikleri I., s. 88.

İsfendiyar Bey'in, Emir Timur'un yanına hangi yoldan gittiği hakkında açık bir malumat yoktur. Ancak devrin müverrihi Şerefeddin Ali Yezdî'nin, İsfendiyar Bey'in Timur'la karşılaşması hakkında verdiği malumata dayanan Yaşar Yücel, onun, deniz yolu ile gelerek, Timur'a Menteşe'de iltihak ettiğini kabul etmektedir[4]. Buna göre; "Denizli civarında Demirtaş'ın yaptırmış olduğu Menderes nehri üzerindeki köprüden geçip oraya konduğu zaman İsfendiyar Bey'le Menteşe-oğlu Mehmet Bey Timur'un huzuruna gelerek gereken saygıyı gösterdiler.[5]" Deniz yolu ile geldiği kabul edilirse İsfendiyar Bey, o halde Sinop'tan gemi ile hareket etmiş; Karadeniz ve boğazlar üzerinden Adalar Denizine ulaşmış ve Menteşe topraklarına çıkmış olmalıdır.

Timur devri tarihçilerinden Nizamüddin Şâmî, eserinde İsfendiyar Bey'in Timur'la görüşmesi hakkında daha doyurucu malumat vermektedir: "İstanbul meliki, Emir Timur'un bu fütuhatını işittiği vakit inkıyad ve mutavaattan başka bir çare olmadığını anladı.[6] Elçiler göndererek bunu arz ile dostluk gösterdi. Cizye vermeye hazır olduğunu bildirerek hediyeler gönderdi. Emir Timur bunları kabul ile muayyen bir cizye kararlaştırarak elçilere hil'at verdi ve kendilerine ikramda bulunarak memleketlerine gönderdi. Bu sırada Yıldırım'ın kavim ve kabilesinden[7] İsfendiyar isminde bir adam Sinop'tan Emir Timur'a geldi. Ve bin tane at beraberinde getirerek Emir'e peşkeş etti.[8] Emir Timur bu adam hakkında merhamet gösterdi. Kendisine tac, kemer hil'at ve altın bağışlayarak[9] akran ve emsali arasında lutf u inayetine mazhariyetle kadrini yükseltti."[10] Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere Timur, İzmir tarafını fethe giderken[11] Menderes nehri kıyısında konakladığı ve Bizans elçileri ile

---

[4] Wittek: a.g.e., 89.

[5] Şerefeddin Ali Yezdi: Zafername, Biblioteca İndica neşri,II.,(Calcutta,1888), s. 467'den naklen YÜCEL:a.g.e.,87.

[6] Timur'un komutanlarının Bursa'ya girip batıya doğru ilerlediğini duyduğunda)

[7] (Müellif, Yıldırım ve İsfendiyar'ın Türkmen menşe'li olduklarını, soy itibarıyla birbirlerine yakınlığı bulunduğunu ima etmiş,ya da İsfendiyar'ın daha önceden Osmanlılara tabi olduğunu belirtmek istemiş olabilir.)

[8] Bu bin at kaydı için bk. not 5.

[9] Bk. not 5.

[10] NİZAMEDDİN ŞAMİ:a.g.e., 315.

[11] UZUNÇARŞILI:Osmanlı Tarihi I., 317.

görüştüğü sırada İsfendiyar Bey, beraberinde çok güzel hediyeler[12] ve bin at bulunduğu halde Emir Timur'un huzuruna çıkmış, gerekli saygıyı göstererek Timur'dan iltifat ve ikram görmüştür.[13]

Sinop hükümdarı İsfendiyar Çelebi'nin, Timur'un bu Batı Anadolu seferi sırasında bir süre daha onun yanında kalmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple Timur'un kısa bir muhasarayı müteakip Hıristiyanların elinde bulunan sahil İzmir'i aldığı, Foça ve Sakız'ı haraca bağladığı 2 Aralık 1402 seferine de İsfendiyar Bey'in iştirak ettiği tahmin olunmaktadır.[14]

Beyliğin eski topraklarının tek elde toplanması

Timur, İsfendiyar Bey'e gereken iltifat ve ikramlarda bulunduktan sonra onun, memleketine dönmesine izin verdi. Ancak, İsfendiyar Bey'in asıl emeli atalarından kalan ve o sırada Osmanlı istilasında bulunan eski Candar-oğlu topraklarının kendi idaresine verilmesiyle geniş sınırlara sahip bir beyliğin hükümdarı olmaktı. O, bu isteğini savaş öncesi görüştüğü Timur'a arz etmişti. Şimdiki görüşmesi sırasında İsfendiyar Bey'in bu isteğini tekrar dile getirdiği anlaşılmaktadır. Timur ise onun bu talebini müspet karşılamış kendisine emaretinin ihsan edildiği hakkında bir ferman vermiştir.[15] Bu ferman mucibince önceden Sinop'a sahip bulunan Çelebi İsfendiyar Bey, buraya ilaveten eski taht merkezi Kastamonu başta olmak üzere, Çankırı, Kalecik ve Tosya'yı da emaret sınırları içine dahil etmiş oldu.[16]

Beyliğinin sınırları bir anda bir kaç misli genişleyen hükümdar İsfendiyar Bey, Timur'un yanından ayrılarak memleketine, yani Sinop'a dönmüştür. Yaklaşık on yedi yıldır (1385-1402) kendine merkez yaptığı ve hükümet ettiği Sinop şehrinden ayrılan İsfendiyar Bey'in, bundan sonra eski başkent Kastamonu'ya geçtiği ve

---

[12] İbn Tagrıbirdi, Nücumu'z- Zahire., W. Popper neşri, California 1915-1923/VI/1., s. 82-84'ten naklen YÜCEL:a.g.e.,88.

[13] M. H. Yınanç İsfendiyar'ın, Timur'un Aydın şehrini aldıktan sonra onunla görüştüğünü nakleder. Bk. Yınanç: "I. Bayezid" İA., 388.

[14] Timur'un buraları zaptı için bk. NİZAMEDDİN ŞAMİ:a.g.e., 318 vd.; DUKAS: Bizans Tarihi. Çev. VL. MİRMİROĞLU.(İstanbul,1956), 44-45.

[15] YAMAN:a.g.e.,128.

[16] Oruç Bey Tarihi, 64.; Tacü't-tevarih I.,298.

burasını hükümet merkezi yaptığı anlaşılmaktadır. Onun, Timur'un fermanını alması sayesinde artık Osmanlı toprağı sayılmayan Kastamonu ve çevresi böylece Timur istilasından, yağmacılardan, pek çok mal ve can kaybına yol açacak hadiselerin zuhurundan korunmuş oldu.[17]

Timur'un yanından ayrılmasından sonra, İsfendiyar Çelebi'nin, bir daha Timur'la görüşüp görüşmediği hakkında kaynaklarda pek bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak bu konu ile alakalı olduğu görülen bir kayıtta geçen: "Rum Meliklerinden biri olan İsfendiyar Bey kendisine (Timur'a) geldi. Bu da Osmanoğlu'na düşman olan kimselerdendi. Timur kendisine ikramda bulundu. Sinop memâliki onun memleketlerindendir. Buraya "ceziretü'l-uşşak" denilir. Güzelliği darb-ı mesel olmuştur. Timurlenk oraya gitti. O kendisine ikramda bulundu."[18] rivayeti doğru kabul edilirse Timur, Sinop'ta İsfendiyar'la görüşmüş ve ondan ikram görmüştür. Bunu teyit edecek başka bir kaynak görünmemektedir.

Bir daha ister görüşmüş, isterse görüşmemiş olsun, İsfendiyar Bey'in Timur'la olan münasebetleri ve onun yüksek hakimiyetini tanıması, Emir Timur'un ölümü (17 Şubat 1405) ne kadar devam etmiş bulunmaktadır. Nitekim çağdaş kaynaklar da bunu teyit etmektedir. 1404 yılının Mart ayının sonlarına doğru İstanbul'dan hareketle 27 Mart günü Amasra'ya ulaşan ve buradan İnebolu'ya gelerek dört gün ikamet eden ünlü İspanyol elçisi ve seyyahı Clavijo;[19] İsfendiyar Bey, hakim olduğu topraklar ve Timur'la ilişkilerine dair çok kıymetli bilgiler vermektedir: "Öğleye doğru kendimizi İnebolu denilen ve Türklere ait olan bir şehrin karşısında bulduk. İnebolu şehrine yakın yüksek tepeler vardır. Bu tepelerin biri üzerinde son derece müstahkem bir kale bulunuyor. Bu kale İsfendiyar namında Müslüman bir prensin elinde idi. İsfendiyar'ın burada bir çok emlâki bulunuyor. Kendisi bunlar için Timur'a vergi vermekte ve memleketinde Timur'un çıkardığı parayı kullanmaktadır.

---

[17] YAMAN:a.g.e.,128.

[18] İbn Haceri'l-Askalani: Inbau'l-gumr. M. A. Muid Han neşri., V.(Hayderabad 1972), s. 154-155'ten naklen Yücel:a.g.e.,88.

[19] Timur Devrinde Kadis'ten Semerkant'a Seyahat I., Çev. Ö. R. DOĞRUL. Kanaat kitapevi.(1938?),74-76; Krş. Ruy Gonzales de CLAVİJO: Embaja da a Tamor lan. Çev. Ö. R. DOĞRUL:"Anadolu- Orta Asya ve Timur: Timur Nezdine Gönderilen İspanyol Sefiri Clavijo'nun Seyahat ve Sefaret İzlenimleri.", Sad. K. DORUK. (İstanbul, 1993),66-67.

Halihazırda İsfendiyar prensi burada ikâmet etmiyor. Fakat İsfendiyar'ın adamı, bizim Timur'un nezdine giden elçi olduğumuzu anlayarak bizi ziyaret etti. Bize bir koyun bir çok tavuklar, ekmek ve şarap gönderdi."[20]

Görüldüğü üzere 1404 yılı başlarında Türklere ait bir şehir olarak tarif edilen İnebolu şehri İsfendiyar Bey mülküne dahildir. Timur'un yanından döndükten sonra, kısa bir süre içinde onun, Kuzey-batı Anadolu topraklarına sahip olarak emlâk edindiği de bu kayıtlardan anlaşılmaktadır. Yine açıkça belirtildiği gibi İsfendiyar Bey, Timur'a olan tabiiyetini arza devam etmekte, vergisini vermekte ve Timur'un çıkardığı paraları da kullanmaktadır. Bunun yanında onun, kendi kestirmiş olduğu gümüş sikkesinde, metbûuna bir şükrane olarak Timur'un adını koydurduğunu da başka bir rivayetten anlıyoruz.[21] İsfendiyar Bey'in adamının, Timur'a gittiğini anladığı elçiye bundan dolayı daha büyük ilgi göstererek ağırlaması şüphesiz, Timur'un, İsfendiyar Bey ve hükümeti üzerinde ne denli tesir bıraktığını açıkça göstermektedir.

Yine Türklere ait ve İsfendiyar Bey'in hükmü altında olarak gösterdiği Sinop şehrinden bahsederken, Clavijo'nun: "Şehre çıktığımız zaman İsfendiyar'ın orada bulunmadığını anladık. İsfendiyar üç günlük mesafede bulunan Kastamonu'ya gitmiş bulunuyordu. Haber aldığımıza göre İsfendiyar, Süleyman Çelebi ile harp etmek üzere 40.000 kişilik bir ordu toplamakta idi. İsfendiyar, Timur'un hükmüne girdiği için Süleyman Çelebi'nin can düşmanı idi. İsfendiyar ile görüşmeye imkan bulsaydık çok iyi olacaktı. Kendisi her halde Timur'un bu sıralarda nerede bulunabileceğine dair malumat verebilir, sonra ondan kara yoluyla yapacağımız seyahat hakkında da istifade ederdik"[22] şeklindeki ifadelerinden bu sırada İsfendiyar Bey'in, Yıldırım Bayezid'in oğlu Süleyman Çelebi ile yapacağı harbe hazırlandığını ve hiç de küçümsenemeyecek bir ordu toplamaya çalıştığını anlıyoruz. Ayrıca İsfendiyar Bey'in, Timur'un nerede bulunabileceğine dair malumata sahip olduğu intibaını her ne kadar görüşmemiş olsalar da, Clavijo üzerinde bırakmış olması, onun Timur'la

---

[20] Gös. Yer.

[21] O. F. SAĞLAM: "Timur'la Müşterek Candar-oğlu Gümüşü". Türk Tarih Kongresi V., Ankara, 1956,TTK(Ankara,1960),206.

[22] BK. not 19.

muhaberatının ve ona tabiiyetinin devam ettiğine işaret etmektedir. İspanyol seyyahı, İsfendiyar Çelebi'nin Timur'a tâbî olmasının nedenini izah ederken;[23] "Ankara harbinde mağlup olan Sultan Bayezid, İsfendiyar'ın babasını öldürmüş, onun bütün arazisini zaptetmişti. Timur ise Bayezid'i mağlup ettikten sonra, İsfendiyar'a bütün arazisini geri vermişti." ifadelerini kullanarak adı geçen hükümdarın, gerçekten bütün eski Candar-oğlu topraklarına tekrar kavuşmuş olduğunu teyit etmekte, yalnız, yanlış bir şekilde I. Bayezid tarafından 1392'de katledilen II. Süleyman Paşa'yı İsfendiyar'ın babası olarak nakletmektedir. Her halde bu, bir yanlış anlamadan kaynaklanmış olmalıdır.

İsfendiyar Bey'in, Timur'un yanından döndükten sonra onunla olan münasebetlerinin devam ettiğine diğer bir delili, yine elçi Clavijo vermektedir: "Biz yemek yiyorken genç bir Türk geldi. Gelen gencin yaşı belki yediden fazla değildi. Maiyetinde on kişi vardı. Hepsi de atlı idiler. Bizzat vali bu çocuğu merasimle karşıladı ve onu yanına aldı. Bu çocuk Sinop'taki İsfendiyar'ın yeğeni idi. Timur'un ordugâhından avdet etmekte idi. Timur, İsfendiyar'a ait araziden yarısını onun hemşirezâdesi olan bu çocuğa vermişti".[24]

Clavijo'nun, Semerkant'a giderken Erzincan'da bu şehir hakiminin verdiği ziyafet sırasında gördüğü ve İsfendiyar Bey'in kız kardeşinin oğlu olarak kaydettiği bu çocuğu Timur, Anadolu'dan ayrılırken (1403) beraberinde Semerkant'a götürmüş; Çin üzerine yapacağı sefere çıkmazdan evvel ise memleketine, İsfendiyar Bey'in yanına dönmesine izin vermiş olmalıdır.[25] Ancak onun, Timur'la beraber gitmesini İsfendiyar Bey mi istedi yoksa Timur, rehin olarak mı götürdü, bu meçhuldür.

İsfendiyar'ın metbûu sıfatıyla devrin adetlerine göre, onun tabiiyetinin devamını sağlamak isteyen Timur'un bu çocuğu cebren alıkoymuş olması ihtimalinin yanında, İsfendiyar'ın, bahsedilen yeğenini elçi sıfatıyla Timur'un yanına göndermiş olabileceği de göz önünde bulundurulabilir. Ayrıca yukarıda geçen kayıttan anlaşıldığına göre Timur, Ankara Muharebesiyle ve akabinde beyliklerin tekrar

---

[23] Gös. yer.

[24] Gös. yer.

[25] Sadüddin'e göre İsfendiyar'ın diğer bir hemşiresinin oğlu olup Clavijo'da isim verilmeden zikredilmektedir. Bk. MORDTMANN:a.g.m.,1073.

doğmasına izin vermekle parçaladığı, Anadolu'nun siyasi yapısını daha da küçük parçalara ayırmak için, eskisine nazaran hayli genişlemiş olan İsfendiyar Beyliği topraklarını da ikiye taksim ederek küçültmek, yaşı hayli ufak olan bu çocuğu dayısı İsfendiyar'ın başına musallat etmek istemiş olabilir. Ne var ki 1404 Mayıs ayı başında henüz Erzincan'da bulunan bu adı meçhul Candar-oğlu şehzadesinin, Kastamonu'ya dönmesinden kısa bir müddet sonra Timur vefat etmiş (17 Şubat 1405), böylece İsfendiyar Bey hem Timur'a tabiiyetten, hem de onun himaye ettiği küçük yeğenine toprak vermekten kurtulmuştur. Artık o dikkatini Anadolu'daki hadiselerin takibine daha iyi verebilecektir.

2. Osmanlı Fetret Devrinde İsfendiyar Bey'in Takip Ettiği Siyaset (1402-1413)

Yıldırım Bayezid'in oğulları arasındaki saltanat mücadelelerinde, mevkiinin coğrafi durumundan da istifade ederek, kendisine zarar gelmeyecek surette müdebbirâne bir siyaset takip ederek işine gelen tarafı tutacak olan [26]İsfendiyar Bey'in, hükümdarlığı altında birleşik ve genişlemiş bir kuvvet olarak ortaya çıkan beyliğinin bütünlüğünü korumak, her zaman bir tehdit unsuru olarak gördüğü Osmanlı devletini etkisiz ve güçsüz bırakmak için, daha Ankara savaşının akabinde hadiseleri takibe ve bir dizi faaliyete başlamış olduğu görülmektedir.[27] Nitekim onun Mehmed Çelebi'ye karşı takındığı tavır bunu teyit etmektedir.

a) İsfendiyar Bey'in Yeğeni Kara Yahya'yı Mehmed Çelebi Üzerine Göndermesi

Aldığı mağlubiyetle birlikte Timur'a esir düşen Yıldırım Bayezid'in oğlu Mehmed Çelebi, emrindeki kuvvetlerle, daha önce valiliğini yaptığı Amasya ve Tokat civarına çekilmek için oraya yönelmişti. Osmanlı gücünün kırılmasından ve kuvvetlerinin dağılmasından sonra, Anadolu'daki bu boşluktan istifade etmek ve gelecekteki rakibi olarak gördüğü genç Osmanlı şehzadesi Mehmed'in daha ilk

---

[26] UZUNÇARŞILI: Anadolu Beylikleri,129.
[27] YÜCEL:a.g.e.,I.,89.

günlerde gözünü korkutmak, ya da bertaraf edilmesini sağlamak gayesini taşıyan Kastamonu hakimi İsfendiyar Bey, bu haberi duyunca kız kardeşinin oğlu ve maiyetindeki komutanlarından olan Kara Yahya Bey'i emrine verdiği bin kişilik atlı kuvvetlerle Çelebi Mehmed'in üzerine gönderdi.[28]

Kendisi ve atının zırhlı olduğu rivayet edilen Kara Yahya, Dervâz (Devrez Çayı)'a ulaşmış bulunan Mehmed Çelebi'nin önünü kesti. Osmanlı kaynaklarında nakledilen ve Mehmed Çelebi'ye meydan okuduğu görülen konuşmasından sonra Kara Yahya, aman dilemeyi kabul etmeyen şehzade üzerine saldırıya geçti.[29] Henüz yaşının genç olduğu ve yanında bulunan kuvvetlerin fazla olmadığı anlaşılan şehzade Çelebi Mehmed sıkı bir mukavemet gösterince, direnci kırılan Kara Yahya'nın kuvvetleri bozguna uğrayarak, Tosya Kalesine firar ettiler.[30] Bir miktar esir ve ganimet alan Osmanlı şehzadesi de yoluna devam etti.

1402 Ankara muharebesinden hemen sonra gerçekleşen Kara Yahya'nın bu muvaffakiyetsizliği ile hemen ümitsizliğe düşmeyen İsfendiyar Bey, yeniden çıkabilecek bir fırsatı beklemeye başlamıştı.

Çok geçmeden beklenen fırsat yüzünü gösterdi. Batı Anadolu seferi için hazırlanan Timur, Amasya'da ikamet ettiğini öğrendiği Mehmed Çelebi'yi huzuruna davet etmişti. O da bilmecburiyye bu davete icabet etmek zorunda kalmış ve Amasya'dan hareketle Osmancık'a, oradan da yine Devrez Çayı civarına gelmişti. Bunu haber alan Kara Yahya, maiyetindeki Abdullah isimli biri ile, İsfendiyar Bey'den kuvvet celbedip hemen yola çıktı.[31] İkinci defa, Mehmed Çelebi karşısında şansını zorlayan İsfendiyar Bey'in yeğeni yine mağlup olmaktan kurtulamadı ve geldiği istikametten çekildi. Böylece İsfendiyar'ın henüz Osmanlı tahtına çıkmamış olan Mehmed Çelebi'yle, yeğeni Kara Yahya vasıtasıyla, yaptığı mücadele kendi aleyhine neticelenmiş ancak, şimdilik bir kayba uğramamıştır. O, bundan sonra Osmanlı taht müddeileri olan şehzadelerin, birbirleri ile olan mücadelesinde tarafgirliğini değişik şekillerde gösterecektir.

---

[28] Müneccim Başı Tarihi I.,175; Tacü't-tevarih I.,300-301.

[29] H. E. CENGİZ ve Y. YÜCEL: Ruhi Tarihi (Ankara,1992),400;Neşri Tarihi I.,177.

[30] Bk. not 28'de gös. yer.

b) İsfendiyar Bey'in İsa Çelebi'ye yardımı

Yıldırım Bayezid'in oğullarından İsa Çelebi, kardeşi Mehmed Çelebi ile Osmanlı tahtı için yaptığı ilk mücadeleyi kaybetmesinin ardından kardeşinin Amasya'da olduğu bir sırada Bursa'yı kuşatmıştı. Bunu haber alan Mehmed Çelebi üç bin atlı ile Amasya'dan hareket ederek on günde Bursa'ya ulaşmış ve İsa Çelebi'yi ikinci kez mağlup etmişti.[32] Bursa önlerinden çekilmek zorunda kalan İsa Çelebi, yanında az sayıda adamı olduğu halde Bednos(Biladıyunus) üzerinden Görele'ye kaçtı. Ancak buranın ileri gelenlerinin onu yakalamaya niyet ettiklerini anlayınca, asıl yoldan saparak dağ yolları üzerinden Kastamonu'ya ulaşmaya çalıştı.[33] İsa Çelebi'nin niyeti İsfendiyar Bey'e iltica etmekti.

İsa Çelebi'nin Kastamonu sınırlarına yaklaştığını haber alan İsfendiyar Bey, hemen atına binerek onu karşılamaya çıkmıştır. Yolda gereken izzet ve tâ'zimi göstererek beraberinde Kastamonu'ya götürüp münasip bir yerde ağırlamıştır.[34] "Tâcü't-tevârîh"te İsa Çelebi'nin, İsfendiyar Bey tarafından bu denli iltifat görmesinin nedeni şöyle izah edilmektedir: "Bu diyarın hakimi olan İsfendiyar Bey vaktiyle bir süre Yıldırım Han'ın otağında hizmet etmek şerefi ile mutlu olmuş, bir müddet kerem dağıtan bu dergâhta kalmış, o zaman İsa Çelebi'nin anası onu gurbette olan bir kimseye gösterilen ilgi ve şefkatle karşılamıştı. Bu yüzden o kadının oğluna karşı gönülden ayrı bir bağlılığı vardı."[35] Ancak, burada, gurbette bir süre Osmanlılar yanına sığınmış olarak gösterilen zat, İsfendiyar Bey değil, kardeşi II. Süleyman Paşa'dır. Başka rivayetlerde de, İsfendiyar Bey'in, İsa Bey'in babası Yıldırım Han'a hayli hizmet etmiş olduğundan, aralarında olan eski hukuku gözettiği ve konukseverlik görevini yerine getirdiği kaydı geçmektedir.[36] Her ne olursa olsun İsfendiyar Bey'in, İsa Çelebi'ye karşı sadece duyguları ile hareket etmediği, beyliğin

---

[31] Neşri Tarihi I., 195; Tacü't-tevarih I., 321; Müneccim Başı Tarihi I.,181;Ruhi Tarihi,410.

[32] Müneccim Başı Tarihi I.,155.

[33] Tacü't-tevarih II., 20.

[34] Ruhi Tarihi,416; Neşri Tarihi II.,20.

[35] Tacü't-tevarih II.,20.

[36] a.g.e.; Ruhi Tarihi, 416; Neşri Tarihi II., 20.; İsfendiyar Bey'in annesi Efenzed Hatun, İsa Çelebi'nin ikinci derecede halası oluyordu. Yani İsfendiyar Bey'le ikinci derecede kardeş çocukları idiler. ÖZTUNA: Büyük Osmanlı Tarihi II.,143.

istikbâlini ve gelecekte muhtemel bir Osmanlı tehlikesini hesap ederek, İsa Bey'in, yanında mülteci bulunmasından istifade etmeyi düşündüğü de bir gerçektir.[37]

İsa Bey'in amacı, İsfendiyar Bey'in kuvvetlerinden destek alarak Çelebi Mehmed'e karşı talihini bir daha denemek ve onu mağlup etmeye çalışmaktı. Bu emelini bir sohbet sırasında İsfendiyar Bey'e açarak, kendisine askerî yardımda bulunmasını ve beraberce Ankara şehri üzerine vararak burasını ele geçirmeyi teklif etti.[38] Onun, bu talebinde ısrarla durduğunu ve İsfendiyar Bey'in, İsa Çelebi'ye merhamet ederek yardım sözü verdiğini kaydeden Osmanlı müelliflerine göre,[39] Kastamonu hükümdarının bu desteği vermesinin sebebi yine Yıldırım Bayezid'le olan eski hukuku gözetmesidir.

Ankara kalesi ve şehri üzerine yapılacak olan bu seferin hazırlıklarının İsfendiyar Bey tarafından gayet ciddî şekilde yapıldığı anlaşılıyor. Neşrî'de geçen bir kayda göre[40] İsfendiyar Bey bu savaş için sahibi bulunduğu Kastamonu, Bakır Küresi, Tosya, Çankırı, Kalecik ve Canik bölgesinden asker toplamıştır. Ancak, bu sıralarda Canik bölgesinde nerelerin İsfendiyar Bey'in hakimiyeti altında olduğunu kestirmek güç görünmektedir.

İsfendiyar Bey'in hazırladığı asker miktarı hakkında ise, daha önce adı geçen seyyah Clavijo, bizlere malumat vermektedir.[41] 1404 Nisan ayında Kastamonu'da bulunduğu anlaşılan İsfendiyar Bey'in İsa Çelebi ile çıkacağı bu sefer için 40.000 asker topladığını nakleden Clavijo, Mehmed Çelebi'nin adı olarak kardeşi Süleyman Çelebi'nin adını vermiştir.

Neticede emrindeki büyük kuvvetlerle yola çıkan İsfendiyar Bey, beraberinde İsa Çelebi olduğu halde Ankara(Selasil) Kalesi önlerine gelerek muhasaraya başladı. Bir yandan da Ankara şehrini ele geçirmek için kuvvet sevk etti.

---

[37] Tacü't-tevarih II., 20.
[38] a.g.e.; Ruhi Tarihi, 416; Neşri Tarihi II.,21.
[39] Bk. not 36.
[40] Neşri Tarihi II.,21.
[41] Bk. not 19.

Bu sırada, Amasya'da mı yoksa Bursa'da mı bulunduğu kaynaklarca açıklanmayan Mehmed Çelebi, durumdan haberdar olunca hemen hazırlıklara girişerek, rivayetlere göre üç bin askerle yola çıktı.[42] Muhtemelen, Ankara'yı düşüremeyeceklerini tahmin eden İsfendiyar-İsa müttefik kuvvetleri bunun üzerine Gerede'ye doğru hareket ettiler. Bu davranışlara bakılacak olursa, onların Bursa üzerine yürümek istedikleri anlaşılmaktadır.

On günlük bir yürüyüşten sonra Gerede önlerine gelen Mehmed Çelebi burada konakladığı sırada, bir günlük mesafede bulunan İsfendiyar Bey ve İsa Çelebi'nin esas amaçlarının, Çelebi Mehmed'le savaşmak olmadığını yine Osmanlı kaynaklarına dayanarak söyleyebiliriz. Mehmed Çelebi'nin Gerede'ye ulaştığını haber aldıklarında, İsfendiyar Bey ve İsa Çelebi arasında geçen konuşmalar bunu doğrulamaktadır. Zira, İsfendiyar Bey'in "Ne etmek gerek? Bizim dediğimiz olmadı, ama madem ki geldiler, onlarla cenk etmekten başka çare yoktur"[43] sözlerine mukabil, İsa Bey'in "Bu

Babta bir fikir olsun, maslahat nedir ve netmek gerek? Ve bu derdin devası nedür?" diyerek vezir ve beylere danışması, onların da çok değişik fikirler serdetmeleri[44] bize gösteriyor ki, müttefik kuvvetlerin asıl amacı Çelebi Mehmed yetişmeden önce Ankara'yı ele geçirmek ve Bursa üzerine yürüyerek Osmanlı pâyitahtını elde etmekti. Demek ki Çelebi Mehmed, Amasya'da ya da Tokat'ta ikâmet etmekteydi. On günde Gerede'ye ulaştığı düşünülürse onun bu şehirden yola çıktığı tahmin olunabilir. Savaştan sonra Bursa'da durmayıp Tokat'a dönmesi bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

Gönderilen karakolların geri dönüp Mehmed Çelebi'nin iyice yaklaşmış olduğunu haber vermeleri üzerine, İsfendiyar Bey ve İsa Çelebi savaşa hazırlandılar. Sancakları çözülmüş, davul ve nakkare sesleri arasında gelen Mehmed Çelebi kuvvetleri ile İsfendiyar-İsa müttefik ordusu karşı karşıya geldiler. Ancak o gün savaş olmadı. Ertesi sabah başlayan savaşta üstünlüğü Mehmed Çelebi kuvvetleri

---

[42] Neşri Tarihi II.,21.; Ruhi Tarihi,416.; Tacü't-tevarih II.,21.
[43] Neşri Tarihi II.,22.
[44] Ruhi Tarihi, 417.

elde edince İsfendiyar Bey kuvvetleri bozularak Kastamonu yönüne çekildiler. Onun, İsa Çelebi ile birlikte beşer-altışar atlıyla ordudan ayrı olarak Kastamonu'ya kaçtığı ve Mehmed Çelebi'nin bir çok esir ve ganimet elde ettiği naklolunmaktadır (H.807/1404-1405M.).[45]

Bursa'ya gelen Mehmed Çelebi burada fazla kalmayarak Tokat'a döndü. Kastamonu'da İsfendiyar Bey'in yanında kalmaya devam eden İsa Çelebi ise kardeşinin Tokat'a gittiği haberini duyunca yanına yüz elli-iki yüz kişi alarak İsfendiyar Bey'in memleketinden ayrıldı ve İzmir'e ulaşarak Aydın-oğlu Cüneyd Bey'in desteği ile Çelebi Mehmed'e karşı bir defa daha talihini denemeye karar verdi.[46]

Böylece İsfendiyar Bey, herhangi bir toprak kaybına uğramasa da askerî bir mağlubiyet almış ve Mehmed Çelebi'nin şehzadeliği sırasında onun karşısında üçüncü defa muvaffak olamamıştır.[47]

c) İsfendiyar Bey'in Musa Çelebi'ye desteği

Kastamonu hükümdarı İsfendiyar Bey'in, Mehmed Çelebi'ye karşı olan menfî davranışları neticesi iki tarafın arası açılmış bulunuyordu. İsa Çelebi ve İsfendiyar Bey'i mağlup ettiği Gerede savaşından sonra Mehmed Çelebi, bir defa daha kardeşi İsa'yı yenmiş böylece Anadolu'da kuvvetli bir varlık olarak ortaya çıkmıştı. Bu sıralarda, daha önceden Rumeli'ye hakim olan diğer kardeş Süleyman Çelebi, Mehmed'in kuvvetini kırmak için Anadolu'ya geçmiş ve onu tehdit etmeye başlamıştı. İşte bunun sonucunda, Anadolu'da beliren bu yeni siyasî tehlikeye karşı, Mehmed Çelebi ile İsfendiyar Bey'in araları tekrar düzelmeye yüz tuttu.

Anadolu'da durumu son derece güçleşmiş olan Mehmed Çelebi, kardeşi Süleyman Çelebi'yi tekrar Rumeli'ye geçirebilmek için, yanında bulunan ve Bursa'nın, Süleyman Çelebi tarafından elde edilmesinden sonra (1406) Karaman'a kaçan diğer kardeşi Musa'yı, Eflak'a gönderebilmenin hesaplarını yapmaya

---

[45] a.g.e; ŞÜKRÜLLAH: "Behçetü't-tevarih" Çev. N. ATSIZ. Osmanlı Tarihleri I. (İstanbul, 1949), 59; HACI HALİL KONEVİ: "Tarih-i Al-i Osman." Çev. R. ANHEGGER. İÜTD II/3-4 (İstanbul,1952),59.

[46] DANİŞMEND: a.g.e.,150.

[47] (İlk ikisi Kara Yahya'nın muvaffakiyetsizlikleri idi)

başladı.[48] Süleyman Çelebi, Karaman-oğluna bir mektup göndererek kardeşi Musa'yı koyuvermemesini[49] ya da kendisine teslim edilmesini istemişti.[50] Bunu haber alan Musa Çelebi de Karaman'dan kaçarak Ankara'da bulunan kardeşi Mehmed Çelebi'nin yanına gelmişti. Aralarında yaptıkları müzakere sonucunda Musa Çelebi'nin, Kastamonu'ya İsfendiyar Bey'in yanına gitmesi ve Sinop limanından Eflak'a geçerek, Süleyman Çelebi'nin hakim olduğu Rumeli'de faaliyet göstermesi kararı alındı.[51] Neticede Musa Çelebi, Ankara'dan hareketle Kastamonu'ya ulaştı. İsfendiyar Bey, daha önce İsa Çelebi'ye yaptığı gibi ona da izzet ve ikramda bulunarak gereken ilgiyi gösterdi. Ancak İsfendiyar Bey'in, Musa'ya açık bir destek sözü vermediği, onu Eflak'a geçirmek için bir teşebbüste bulunmadığı görülmektedir[52]. Bunun nedeni de her halde, Süleyman Çelebi'nin düşmanlığını çekmemek, Musa'yı bir süre oyalamak olmalıdır.

Kısa bir müddet sonra Musa Çelebi'nin İsfendiyar Bey yanında bulunduğunu haber alan Süleyman Çelebi, hemen ordusu ile harekete geçerek Göynük'e gelmiştir. Burada kışı eğlence ve sohbet meclisleriyle geçiren Süleyman Çelebi'ye bir elçi gönderen İsfendiyar Bey, isterse kardeşi Musa Çelebi'yi hapse atabileceğini bildirdi[53]. Bu hadiseden, şüphesiz, Musa Çelebi'nin haberdar edilmemesi gerekir. Ancak onun, İsfendiyar Bey'den şüphelendiğinden olacak, Kastamonu'dan ayrılarak Karaman-oğlunun yanına gittiği naklolunmaktadır[54].

İsfendiyar Bey'in elçisine herhangi bir cevap vermediği görülen Süleyman Çelebi, Göynük'ten hareketle İznik'e dönmüş ve burada da işret meclislerine devam etmiştir. Bunun üzerine çevresinde bulunan devlet ileri gelenleri Süleyman Çelebi'ye verdikleri desteği çekerek gizlice İsfendiyar Bey'e haber göndermişler ve Musa Çelebi'nin Eflak'a geçirilmesini istemişlerdir[55].

---

[48] Aşık Paşa-oğlu Tarihi 80.

[49] Oruç Bey Tarihi, 65.

[50] Müneccim Başı Tarihi I., 151.

[51] Musa'nın, Mehmed Çelebi'nin yanından kaçarak İsfendiyar'a gittiğine dair Bk.DUKAS: a.g.e.,53.

[52] Tacü't-tevarîh II., 42.

[53] a.g.e.

[54] Rûhî Tarihi, 424; Tacü't-tevarih II, 42.

[55] Müneccim Başı Tarihi I., 152; Tacü't-tevarih II, 5.

Kendi durumunu muhafaza açısından, her zaman Anadolu hadiselerini takip ettiği görülen Eflak beyi Mirça, Musa Çelebi'nin Rumeli'ye geçmek istediğini duymuş, İsfendiyar'a elçi yollayarak, onun kendi yanına gönderilmesini istemişti. Ayrıca Musa Çelebi'ye de ayrı bir mektup yazmış, Rumeli'ye geçtiği takdirde ona kızını verip Eflak'a bey yapacağını vaat etmişti[56]. Bu gelişmelerin ardından İsfendiyar Bey, hemen Musa Çelebi'ye bir mektup yazdı. Eflak'a geçmesi için gerekli hazırlıkları yapacağını bildiren bu mektubu, Eflak elçisi ve Mirça'nın Musa'ya yazdığı mektupla birlikte, Karaman'da bulunan Musa Çelebi'ye gönderdi[57].

Musa Çelebi, mektupların muhtevasını öğrendiği zaman, Karaman-oğlu'nun da tavsiyesiyle, İsfendiyar Bey'in yanına ulaşmak için harekete geçmiştir. Kendisine gerekli yardımı yapan Karaman-oğlu, Musa Çelebi'nin yanına yakın adamlarını vererek İsfendiyar Bey topraklarına kadar onu geçirmiştir. İsfendiyar Çelebi, ikinci defa karşıladığı Musa Çelebi'ye yine gereken ağırlamayı yaparak, saygısını göstermiştir[58]. Daha önceden Sinop'ta hazırlattığı gemilere bindirdiği Musa Çelebi'yi, Eflak'a uğurlayan İsfendiyar Bey'in[59], Osmanlı taht müddeîleri arasındaki bu mücadeleler sırasında hiçbir Osmanlı şehzadesinin düşmanlığını çekmemeye çalıştığı görülmektedir. Nitekim o, Emîr Süleyman'ın, üzerine geldiğini haber alınca hemen bir elçi göndermiş ve Musa'yı hapsedebileceğini bildirerek onun yarı yoldan dönmesini sağlamıştı. Musa Çelebi'nin Karaman-oğlu yanına gitmesine izin vermiş, bilahare Eflak'a geçmesine yardım ederek gönlünü almış, dolayısıyla diğer kardeş Mehmed Çelebi'yi de memnun etmiştir.

Musa'nın Rumeli'ye ulaştığını haber alan Süleyman Çelebi, Anadolu'dan ayrılarak hemen Rumeli'ye geçmiş ancak, Musa ile savaşında hayatını kaybetmiştir. Neticede Musa Çelebi, Edirne'de tahta çıkmıştır (H. 813/1410-1411 M.)[60]. O halde Musa Çelebi'nin, İsfendiyar Bey'in yanında bu tarihten önce kalmış olması gerekir. Bazı muahhar garp müdekkikleri, Musa Çelebi'nin Rumeli'ye geçiş tarihinin H. 812/1409-

---

[56] Neşrî Tarihi II., 37.

[57] Tacü't-tevarîh II., 43.

[58] a.g.e.; Müneccim Başı Tarihi I., 161.

[59] Rûhî Tarihi, 425; Neşrî Tarihi II., 37; Aşık Paşa-oğlu Tarihi, 82.

1410 M. yılına müsadif olduğuna hükmetmektedirler[61]. Sonuç itibariyle Musa Çelebi, 1409 yılında ya da az sonra İsfendiyar Bey'e ait Sinop limanından ayrılmış olmalıdır.

d) Bafra'nın ele geçirilmesi

İsfendiyar Bey, bir yandan Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında devam eden taht mücadelesinde hadiselerin içinde rol alırken, bir taraftan da Anadolu'nun içinde bulunduğu siyasî otorite boşluğundan istifade etmeye çalışmıştır.

Samsun, Bafra, Çarşamba ve daha bir kaç şehir ve kasabadan müteşekkil olan Orta Karadeniz havalîsi yani Canik bölgesi, Yıldırım Bayezid tarafından 1398 yılında Osmanlı hakimiyetine sokulmuştu[62]. Ankara Savaşından sonra, yukarıda bahsi geçen taht mücadelelerini fırsat bilen bölge beyleri ve İsfendiyar Çelebi, işte Canik mıntıkasında Osmanlı elinde bulunan bu şehirlere göz dikmişlerdir. İsfendiyar'ın, İsa Bey'le birlikte Mehmet Çelebi'ye karşı yapacağı savaşa hazırlanması sırasında Canik askerlerini de ordusuna kattığını daha önce kaydetmiştik. Ancak 1405 yıllarında Canik havalisinde onun nereleri ele geçirdiği meçhuldür.

Canik'te bulunan Bafra'nın ise, İsfendiyar Bey tarafından 1411 yılında, hatta belki de bu tarihten daha önce ele geçirilmiş olduğunu, burada, İsfendiyar Bey'in oğlu Hızır Bey'in vali sıfatıyla bulunmuş olmasından anlıyoruz. Bu tarihte Bafra'da, Hızır Bey adına ve onun emriyle Kâtip Fahreddin isminde birinin Arapça'dan Farsça'ya çevirerek kaleme aldığı "Mîracnâme" adlı bir eserin varlığı, Hızır Bey'in Bafra'da 1411 yılında vali olduğunu, dolayısıyla bu tarihte veya daha önceleri bu şehrin İsfendiyar Beyliğinin hakimiyetine girdiğini ispat etmektedir[63]. İsfendiyar Bey bu fetih hareketini,Taceddin-oğlu Hasan Bey'le bölgede müşterek faaliyet neticesinde gerçekleştirmiştir.

---

[60] a.g.e.; Müneccim Başı Tarihi I., (s. 152)'nde H. 813; Osmanlı Tarihine Ait Takvimler, Haz. N. Atsız (İstanbul, 1961), s. 27'de H. 812 ve s. 103'te H. 813.

[61] DANİŞMEND: a.g.e., 157.

[62] Canik bölgesi ve beyleri hakkında malumat için bk. Kâzım DİLCİMEN: Canik Beyleri (Samsun, 1940); Canik'in Osmanlılar tarafından fethi için bk. DANİŞMEND: a.g.e., 115.

[63] Bu konu hakkında bk. UZUNÇARŞILI: Anadolu Beylikleri, s. 130, not 2 ve s. 143, not 5; Bafra'nın İsfendiyar Bey elinde bulunduğuna dair bk. DİLCİMEN: a.g.e., 36-37. M. Şakir ÜLKÜTAŞIR: Sinop'ta Candar-oğulları'na Ait Tarihi Eserler (İstanbul, 1934), 55; M.Ç. VARLIK: "Tâceddin-oğulları" DGBİT X, 88.

3. Çelebi Mehmed'in Hükümdarlığının İlk Yıllarında İsfendiyar Bey-Osmanlı Münasebeti, (1413-1417)

İsfendiyar Bey'in verdiği gemilerle Sinop'tan hareketle Eflak'a geçen Musa Çelebi'nin, Mehmed Çelebi'ye verdiği sözü tutmayarak[64] Edirne'de hükümdarlığını ilan etmesi üzerine, Rumeli'de Musa ile yaptığı mücadeleyi kazanan ve onu bertaraf eden Çelebi Mehmed[65], böylece kardeşleri ile yaptığı taht mücadelesinde önemli bir rakibini daha devirmiş ve Osmanlı devletini bir idare altında toplamaya muvaffak olmuştu (H. 816/1413-1414 M.).[66]

Bu tarihten itibaren, artık Osmanlı devleti ile İsfendiyar Bey arasındaki münasebetler yeni bir boyut kazanacaktır. Çünkü yaklaşık on bir yıldır defalarca kendini ispatlamış ve hep muvaffak olmuş bulunan Mehmed Çelebi'ye karşı, İsfendiyar Bey daha yumuşak bir siyaset takip etmek durumunda olacaktır.

a) İsfendiyar Bey'in, I. Mehmed'in Karaman Seferine Yardım Göndermesi.

Osmanlı devleti ve hanedanı ile devamlı rekabet halinde bulunan Karaman-oğulları, Çelebi Mehmed'in Rumeli'ye geçerek Musa Çelebi ile yaptığı mücadeleyi fırsat sayarak Bursa önlerine kadar gelmişler ve şehri muhasara ile etrafını yağmalamışlardı.[67] Musa Çelebi'nin öldürüldüğü ve Çelebi Mehmed'in Anadolu'ya geçtiği haberi üzerine de hemen geri çekilmişlerdi.[68]

Bursa'da tahta çıkan I. Mehmed'in ilk işi Karaman-oğulları üzerine yapacağı seferin hazırlıklarına başlamak oldu. O, bir yandan da kendisine müttefik aramakta idi. Daha önceden de, Musa Çelebi hadisesinde olduğu gibi, dostane ilişkiler kurduğu İsfendiyar Bey'den yardım isteyebilirdi. Bunun için diğer beylikler yanında İsfendiyar Bey'e de bir elçi gönderdi.

---

[64] Tacü't tevarîh II:, 41.

[65] Oruç Bey Tarihi, 72-73.

[66] Çelebi Mehmed'in tahta geçiş tarihi için bk. Osmanlı Tarihine Ait Takvimler, Haz. N. ATSIZ (İstanbul, 1961), 27, 103.

[67] "Karaman-oğulları hakkında malumat için bk. M. Fuad KÖPRÜLÜ: "Anadolu Beylikleri Tarihine Ait Notlar" TM II., (İstanbul, 1926), 14-32.

[68] Aşık Paşa-oğlu Tarihi, 85-86.

Osmanlı kaynaklarında -biraz abartılı olarak- nakledildiğine göre, Çelebi Mehmed: "Yapılması gereken bu ferman geldiği zaman bir an bile gecikmeyip, ya zaferleri durak edinen orduya bizzat gel, ya da oğlunu mutlu otağa gönder, yüce makamda görev alanların arasına kat"[69] ifadelerini hâvî mektubunu İsfendiyar Bey'e göndermiş, Çelebi İsfendiyar da kendisi gitmeyerek oğlu Kasım kumandasında birkaç yüz askerini gelen elçi ile birlikte I. Mehmed'e göndermiştir.[70] H. (1414-1415 M.) yılında gerçekleşen bu sefer sırasında Alaşehir, Beyşehir ve Seydişehir'i geçen I. Mehmed kuvvetleri Konya önüne gelmişler, Karaman kuvvetlerini bozguna uğratarak Karaman-oğlu Mehmed Bey'i esir etmişlerdir. Daha sonra I. Mehmed onu affederek tahtına iade etmiştir.[71] Görevi biten Kasım Bey'in bu sefer neticesi memleketine döndüğü anlaşılmaktadır.

1414-1415 M. tarihlerinde vuku bulan bu hadisede görüldüğü üzere İsfendiyar Bey, eski müttefiki Karaman-oğlu üzerine az da olsa bir kuvvet göndererek I. Mehmed'le münasebetinin dostane şekilde devamına gayret göstermiştir.

Karaman seferinden sonra I. Mehmed'in, Canik üzerine yürüdüğü fakat, Karaman-oğlu Mehmed Bey'in tekrar itaatten çıktığı haberi üzerine geri dönerek Konya üstüne geldiği rivayetleri vardır. Hatta Osmanlı hükümdarının bu sırada İsfendiyar Bey üstüne gittiği de nakledilmesine rağmen açık bir kayıt yoktur.[72] İsfendiyar Bey'in, aşağıda göreceğimiz, Eflak seferinde I. Mehmed'in ordusuna asker göndermesi ve bu seferden önce toprak kaybına uğradığına dair herhangi bir kaydın geçmemesi, Karaman seferinden sonra da İsfendiyar Bey-Çelebi Mehmed münasebetlerinin iyi düzeyde olduğu zannını uyandırmasına rağmen, aynı sıralarda, bahsedilen ilişkileri zedeleyecek bazı hadiselerin iki taraf arasında vuku bulduğunu gösteren emarelere de rast gelinmektedir.

---

[69] Tâcû't-tevarih II., 82; Krş. Neşrî Tarihi II., 59.

[70] a.g.e.

[71] M.C. Şehabeddin TEKİNDAĞ: "Karamanlılar" İA, VI, 324; Oruç Bey Tarihi, 74-75; UZUNÇARŞILI: Osmanlı Tarihi I., 352; M. Ç. VARLIK: Germiyan-oğulları Tarihi, 76.

[72] ÖZTUNA: Büyük Osmanlı Tarihi II.,153; Krş. Ş. TEKİNDAĞ: a.g.m.,324; Neşrî, I. Mehmed'in Canik ve Kastamonu seferini H. 818/1415-1416 M. yılı olarak yılını gösterir ki, Karaman seferinden hemen sonra ve Eflak seferinden önceye tekâbül etmektedir. Neşrî Tarihi II., 60.

b) İsfendiyar Bey'in Şeyh Bedreddin'e Yardımı

Karaman-oğullarına indirdiği darbe ile Anadolu Türkmen beylerinin gözünü korkutan Çelebi Mehmed'ten şüphesiz, İsfendiyar Bey de çekinmekte, her ne kadar dostluk yüzünü gösterse de, aleyhinde cereyan edebilecek hadiseleri dikkatle takip etmektedir.

Musa Çelebi'nin Edirne'de tahta oturduğu 1410 senesinde onun, Kadı askerlik mevkiine getirdiği Simavna Kadısı-oğlu Şeyh Bedreddin[73], I. Mehmed'in hükümdarlığının ilk yıllarında Anadolu ve Rumeli'de, kendi ortaya attığı ve Osmanlı devletini temelden sarsabilecek fikirlerini kethüdası, sonra da halifesi olan Börklüce Mustafa, Torlak Kemal ve diğer müritleri vasıtasıyla yaymaya çalışmakta idi. Börklüce Mustafa, İzmir civarındaki Karaburun'da etrafına binlerce taraftar toplayarak isyan bayrağını açıp, Ç. Mehmed'in başına büyük bir gaile çıkardığı sırada[74] Şeyh Bedreddin de, tutuklu bulunduğu İznik'ten kaçarak, Rumeli'deki hareketin başına geçmek amacı ile Eflak'a gitmeye hazırlanmakta idi.

O dönemde Kırım, Rumeli ve Eflak'a gitmek için en uygun çıkış mercii olarak bilinen Sinop, Şeyh Bedreddin'in Eflak'a geçebilmesi için atlama taşı rolünde görünmekte ve Kastamonu hükümdarı İsfendiyar Bey'in elinde bulunmakta idi. İşte bu sebepten ve Eflak hakimi ile olan yakınlığından dolayı İsfendiyar Bey'i, dolayısıyla, Sinop limanını seçen Şeyh Bedreddin[75] Kastamonu istikametine yönelmiş, Çelebi Mehmed'in eline geçmeden bu şehre ulaşabilmiştir (1415).

İsfendiyar Bey, memleketine gelen Şeyh Bedreddin'i, Osmanlı Devleti aleyhine kullanabileceği herkese yaptığı gibi, iyi bir şekilde karşıladı; ikramda bulundu ve misafir etti. Eflak beyi Mirça ile devamlı muhabere halinde olan ve onun da, Şeyh Bedreddin'in Rumeli'ye geçip Osmanlı aleyhine çıkan ayaklanmanın başına geçmesini istediğini bilen İsfendiyar Çelebi, hemen Sinop limanında bir gemi hazırlanmasını emretti[76].

---

[73] Şeyh Bedreddin ve fikirleri için bk. Prof. ŞERAFEDDİN (YALTKAYA):"Simavna Kadısı-oğlu Şeyh Bedreddin", Konuşmalar (Ankara, 1940), 66-73.

[74] DANİŞMEND: a.g.e., 179; Aşık Paşa-oğlu Tarihi, 89.

[75] Tacü't-tevarîh II., 111.

[76] DANİŞMEND, a.g.e., 180.

Şeyh Bedreddin'in, Kastamonu'da ikâmet ettiği bir sırada İsfendiyar Bey'in bir torunu olduğunu ve Şeyh Bedreddin tarafından bu çocuğun adının İsmail konduğuna dair bir rivayet bulunmaktadır[77]. Eğer bu doğru ise bahsi geçen çocuk, İsfendiyar'ın oğlu İbrahim Bey (II. İbrahim Bey)'in oğlu İsmail Bey olmalıdır.

İsfendiyar Bey'in yanında bir müddet kaldıktan sonra Sinop'tan hareket eden Şeyh Bedreddin, gemi ile Kefe'ye[78] çıktı ve oradan hareketle Eflak sahillerine ulaştı[79]. Eflak beyi Mirça'nın da desteği ile Rumeli'de taraftarlarının başına geçen Şeyh Bedreddin, sultanlığını ve halifeliğini ilan etmiş, bilahare yakalanarak idam edilmiştir (1420)[80].

I. Mehmed'i Anadolu'dan uzaklaştırmak ve Rumeli'de karışıklık çıkararak böylece kendisi rahat hareket etmek isteyen İsfendiyar Bey'in, Ç. Mehmed'in düşmanları olan Şeyh Bedreddin'e destek vermesi ve Eflak beyi ile anlaşması şüphesiz, Osmanlı padişahı ile İsfendiyar Bey'in arasını açmış, ilişkileri sertleştirmiştir. Ancak, kısa bir süre sonra münasebetler yeniden düzelecektir.

c) I. Mehmed'in Eflak Seferine İsfendiyar Bey'in Yardım Göndermesi.

Sinop limanından Eflak'a çıkıp bura hakimi olan Mirça'nın yardımı ile Rumeli'de isyan çıkaran Şeyh Bedreddin, I. Mehmed'in gözünü Rumeli'ye çevirmesine neden olmuştu. Osmanlı Padişahı, Eflak beyi Mirça ile Macarlar üzerine bir sefer yapma kararı almıştı. Karaman seferinde olduğu gibi, yine İsfendiyar Bey'den yardım alma gereği duyan Osmanlı padişahı, gönderdiği mektupla, kendisinin ya da oğlunun bu sefere kuvvetleri ile katılmasını bildirdi. İsfendiyar Bey, daha önce Karaman seferine de iştirak etmiş olan, oğlu Kasım Bey'i bir miktar kuvvetle I. Mehmed'in yanına göndermiştir.[81]

---

[77] Menakıb-ı Şeyh Bedreddin (Babinger Neşrin'den naklen UZUNÇARŞILI: Anadolu Beylikleri, s. 129, not 2.

[78] Oruç Bey Tarihi; 75.

[79] Neşrî Tarihi II., 67; Müneccim Başı Tarihi I., 189; Tacü't-tevarîh II., 111.

[80] Aşık Paşa-oğlu Tarihi., 90-91.

[81] Tacü't-tevarîh II., 92.

Osmanlı hükümdarı, yanında İsfendiyar kuvvetleri ve diğer beylik kuvvetleri ile[82] H. 819/1416-1417 M. tarihinde Rumeli yakasına geçerek Edirne üzerinden Eflak'a girdi.[83] Eflak ve Engürüs'ün itaat altına alındığı bu sefer sonunda Edirne'ye dönen I. Mehmed, bir av sırasında attan düşerek ayağını incitmiş[84], işte bu sırada İsfendiyar Bey'in oğlu Kasım Bey, Çelebi Mehmed'le sık sık görüşerek kendisinin Osmanlı hizmetine girmek istediğini bildirmiştir[85].

Kasım Bey'in böyle bir harekette bulunmasının elbette sebebi vardır. Zira, İsfendiyar Bey'in, elindeki yerlerden ve mahsuldâr arazisinden olan Çankırı, Kalecik ve Tosya'yı, daha çok sevdiği oğlu Bafra emirî Hızır Bey'e vermek istediğinden haberdar olan, İsfendiyar'ın büyük oğlu Kasım Bey'in, babasının kardeşine olan temayülüne canı sıkılmış ve I. Mehmet'ten bu toprakların İsfendiyar Bey'in elinden alınarak kendisine verilmesini istemiştir.[86] Bursa'ya dönen Çelebi Mehmed, Kasım'ın isteğini makul karşılayarak İsfendiyar'a, elçi ile bir mektup göndermiştir : "Kardeşim Kasım Bey'e ülkeden tımar bağışla. Ben de vereyim. Kastamonu'dan beri Tosya, Çankırı ve Kalecik'i ver"[87] kaydını nakleden "Aşık Paşa-zâde"nin gösterdiği bu şehirlere ilaveten Hoca Sadeddin[88], Bakır Küresini de verir ki, bununla beraber beş şehir Kasım Bey adına, I. Mehmed tarafından, İsfendiyar Bey'den resmen istenmiş olmaktadır.

d) İsfendiyar Bey'in I. Mehmed Tarafından Sinop'ta Muhasara Edilmesi ve Beylik Topraklarının Küçülmesi

İsfendiyar Bey'in, tepeden inme gelen böyle bir isteği hemen kabul etmesi mümkün görünmemektedir. Bilhassa oğlu Kasım Bey'in kendisine ve beyliğine yaptığı bu ihanet, İsfendiyar Bey'in tepkisine yol açmış, neticede Çelebi Mehmed'in

---

[82] Aşık Paşa-oğlu Tarihi, 88.

[83] Osmanlı Tarihine Ait Takvimler s. 27'de H. 821; "Hicri 858 Yılına Ait Takvim". Haz. ATSIZ. Selçuklu Araştırmaları Dergisi IV, (Ankara, 1975), s. 262'de H. 820 yılı olarak verilir.

[84] "H. 858 Yılına Ait Takvim", 262; ALİ: a.g.m., 14.

[85] Tacü't-tevarîh II., 93; Aşık Paşa-oğlu Tarihi, 87.

[86] İ. H. UZUNÇARŞILI: Anadolu Beylikleri, 130.

[87] Aşık Paşa-oğlu Tarihi, 88.

[88] Tacü't-tevarîh II., 93.

teklifini reddetmiştir. Bunun üzerine, beraberinde İsfendiyar-oğlu Kasım Bey de bulunduğu halde, Osmanlı padişahı I. Mehmed Kastamonu üzerine bir sefer düzenlemiştir. Osmanlı tarihlerinde böyle bir sefer ve çatışmadan bahsedilmemesine rağmen Arap Vekayînâmelerinden olan el Makrîzî'nin "Kitabu's-Sülûk"unda çok kıymetli ve aydınlatıcı bilgi mevcuttur[89]. El-Makrîzî H. 819/1416-1417 M. yılı Şevval ayı olaylarını anlatırken: "Bu ayda Bursa hâkimi Mehemmed Kirişçi b. Ebû Yezîd b. Osman, Kastamonu sahibi İsfendiyar b. Ebû Yezîd ile savaşa gitti ve adına sikke kestirip Hutbe okutması şartı ile, aralarında anlaşma oluncaya kadar, onu Sinop'ta kuşattı. Anlaşmanın sağlanması üzerine kuşatmayı kaldırdı ve İsfendiyar da Kastamonu'ya döndü. Orada Mehemmed Kirişçi adına Hutbe okuttu. Ancak İsfendiyar'ın veziri Hond Sâlâr, kendisinin yaptırdığı câmide, O'nun adına Hutbe okutmayı kabul etmedi ve İsfendiyar adına Hutbe okutmağa devam etti. İsfendiyar ise Kastamonu'nun diğer bütün camilerinde Mehemmed Kirişçi adına Hutbe okutmağa devam etti. Bir şehirde aynı anda iki hükümdar adına Hutbe okutulması oldukça garip bir şeydir."[90] diyerek Osmanlılar'la İsfendiyar Bey arasında geçen bu hadiseye ışık tutmaktadır.

Osmanlı ordusunun üzerine geldiği haberini alan İsfendiyar Bey'in, Kastamonu'da mukavemet edebilecek kudrette bulunmadığından daha muhkem ve savunması kolay olan Sinop kalesine çekilmiş olduğu, yukarıda geçen rivayetten anlaşılmaktadır. Nitekim, daha önce de Yıldırım Bayezid Sinop'ta İsfendiyar Bey'i kuşatmış, ancak muvaffak olamayarak onunla anlaşmıştı. Yine bahsi geçen kayıttan anlaşıldığı üzere İsfendiyar Bey, Sinop'ta bir süre Çelebi Mehmed'e karşı mukavemet etmiş, ancak Osmanlı padişahının muhasarada kararlı görünmesi üzerine anlaşma yapmaya yanaşmıştır. I. Mehmed'in Kastamonu ve civarını işgalle yetinmeyip, Sinop'a kadar kaçmış bulunan İsfendiyar Bey'i takip etmesinden, onun bu beyliğe tamamen son vermek ya da ağır bir darbe vurmak niyetinde olduğu anlaşılmaktadır.

---

[89] Makrîzî, Sulûk, IV/1, s. 369'dan naklen YÜCEL: Anadolu Beylikleri, 92; "Kitabu-üs' sülûk" 819 senesi Şevval Vekayii'nden naklen UZUNÇARŞILI: Anadolu Beylikleri, 131.

[90] el-Makrîzî, "Kitabu's-sulûk", c.IV, s. 369'dan naklen Kâzım Yaşar KOPRAMAN: "Memlûk Kaynaklarına Göre XV. Yüzyılda Kastamonu ve Çevresi",Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu. Tebliğler, (Ankara, 1989), 19.

Anlaşma taraftarı olduğunu ve talebini kabul ettiğini I. Mehmed'e bildirmek isteyen İsfendiyar Bey, vezirini[91] ve ulemadan Vaiz Mehmed'i elçi olarak, değerli hediyelerle birlikte, Osmanlı padişahına göndermiştir.[92] İsfendiyar Bey'in, Çelebi Mehmet'ten, elçisi vasıtasıyla, anlaşma şartı olarak bir takım isteklerde bulunduğunu muhtelif Osmanlı tarihleri nakletmektedir: "Benim geçim kaynağım Kastamonu ile Bakır Küresi'dir. Bu illerin geliri öteki toprakların mahsûlünün özüdür. Keremlerle dolu otağdan dilek ve istek odur ki, bu iki yeri kullarına lütuf buyursunlar, geri kalanı alsınlar ve devletine dua edenlerden biri olan beni sevindirmiş olsunlar. Ancak benden alınacak toprakları kendi ülkelerine katmak üzere ayırmış olsunlar. Kasım adındaki kullarına vermelerine rızam yoktur. Zira ki gönlüm ondan iyice kırılmış bulunmaktadır[93]. Görüldüğü üzere oğlu Kasım Bey'e iyice kırgın bulunan İsfendiyar Bey, gözden çıkarmış olduğu Tosya, Çankırı ve Kalecik'in bizzat Osmanlı hakimiyetine girmesini talep etmekte, daha önce hizmetinde bulunan oğlunun, şimdi müstakil topraklara sahip bir bey olarak sınır komşusu olmasını engellemek istemektedir. Bunun yanında o, gelirinin fazla olduğu anlaşılan Kastamonu ve Küre'nin kendi elinde kalmasını arzu etmektedir.

İsfendiyar Bey'in bu isteğini kabul ederek Muhasarayı kaldıran I. Mehmed ise, buna mukabil olarak onun, adına sikke kestirerek Hutbe okutması şartlarını ileri sürmüş[94], neticede akdedilen anlaşma ile, Ilgaz dağının güneyinden sınır çizilerek Çankırı, Kalecik ve Tosya, Osmanlı himayesinde olmak üzere, Kasım'a bırakılmıştır. Babasının yanından ayrılan ve bir daha da dönmeyecek olan Kasım Bey, bundan sonra Osmanlı tâbiiyeti altında Çankırı'da beylik edecektir.

Çelebi Mehmed'in taarruz ve muhasarasından kurtulan İsfendiyar Bey'in Sinop'tan Kastamonu'ya döndüğü anlaşılmaktadır[95].

---

[91] T. M. Yaman bu vezirin adını Bayezid Bey olarak verirken, YAMAN: a.g.e., 129; Tacü't-tevarîh II., 93'te ismi verilmeden, I. Mehmed'e gönderildiğini kaydeder. Krş. Aşık Paşa-oğlu Tarihi, 88; Bu vezir Makrizî'de geçen Hond Sâlâr olabilir.; Neşri vezirin adını Bayezid Paşa olarak nakleder. Bk. Neşri Tarihi II., 65.

[92] Tacü't-tevarîh II.,93-94; Krş. Aşık Paşa-oğlu Tarihi, 88.

[93] Tacü't-tevarîh II., 94; Krş. Aşık Paşa oğlu Tarihi, 88.

[94] Bk. not 90.

[95] Gös. yer.

Makrîzî 'nin kaydına göre H. 819 Şevvalinde gerçekleşen bu hadise 1416 M. yılının Kasım ayının sonuna rastlamaktadır[96]. Ancak, muhasaranın 1417 yılı başlarına kadar sürdüğü ve bu tarihte anlaşmanın yapılarak İsfendiyar Bey'in Kastamonu'ya tekrar kavuştuğu kabul edilebilir[97]

B. Beyliğinin Parçalanışından Ölümüne Kadar İsfendiyar Bey'in Faaliyetleri (1417-1440)

1. Sinop Muhasarası (1417)'ndan Sonra İsfendiyar Bey'in Faaliyetleri

Babasının ölümünden sonra (1385) Sinop'ta emaret tahtına oturan İsfendiyar Bey'in, Yıldırım Bayezid tarafından muhasara edilmesinden (1395) sonra, ikinci defa Osmanlı hükümdarı I. Mehmed tarafından Sinop şehrinde maruz kaldığı kuşatmayı geçiştirerek, tekrar Kastamonu'daki hükümetinin başına döndüğünü kaydetmiştik (1417). İlk kuşatmadan itibaren geçen 23-24 yıllık zaman zarfında Osmanlı istilasına karşı topraklarını korumayı başarmış, hatta Candar-oğlu hanedanının sahip olduğu eski toprakları tekrar elde etmiş olan İsfendiyar Çelebi, I. Mehmed'in bu taarruzu ile tedip edilmiş ve onun metbûluğunu da, yapılan anlaşma şartlarına göre kabul etmişti. Kastamonu'ya dönen hükümdar İsfendiyar, verdiği sözü tutarak, bir süre Kastamonu camilerinde Çelebi Mehmed adına hutbe okutmuştur. Ancak kaynaklarda veziri olarak adı geçen Hond Sâlâr (Ali)[98], kendisinin yaptırmış olduğu camide[99], I. Mehmed adına hutbe okutmayı kabul etmemiş ve İsfendiyar Bey adına hutbe okutmaya devam etmiştir. Garip karşılanan bu davranışın ne kadar devam ettiği bilinmemektedir. Ancak bu hadiseden İsfendiyar Bey'in mutlaka haberinin olması gerekir. Onun vezirinin bu hareketine ses çıkarıp çıkarmadığı ve Kastamonu'da ne zamana kadar, hutbeyi Çelebi Mehmed adına okuttuğu meçhuldür. Kısa bir süre sonra meydana gelecek hadiseler neticesinde İsfendiyar Bey-Osmanlı ilişkilerinin

---

[96] Faik Reşit UNAT: Hicrî Tarihleri Miladî Tarihe Çevirme Kılavuzu. (Ankara, 1994), 56-57; UZUNÇARŞILI: a.g.e., 131, not 3.

[97] Fatih'e Sunulmuş Tarihi Takvim. Haz. ATSIZ, 20; H. 858 Yılına Ait Takvim. Haz. ATSIZ, 262.

[98] Bk. KOPRAMAN: a.g.m., 19; Krş. UZUNÇARŞILI: Anadolu Beylikleri, 131.

[99] Bu cami için bk. IV. Bölüm, mimari eserler kısmı.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

gerginleşmesi ve I. Mehmed'in adının geçtiği herhangi bir sikkenin varlığının bilinmemesi, Kastamonu hükümdarının, tâbiiyet şartlarına uymayı fazla devam ettirmediğini göstermektedir. Belki de İsfendiyar Bey vezirine bizzat emrederek, kendi adına hutbe okutturmuş, böylece muhasaradan hemen sonra Osmanlı tâbiiyetinden çıktığını göstermek istemiştir.

a) Müslüman Samsun'un İsfendiyar Bey Tarafından Alınması ve Tekrar Elden Çıkması

1417 yılında Orta Anadolu ve Canik havalisinde meydana gelen bir takım hadiseler neticesinde ortaya çıkan gelişmeleri, İsfendiyar Bey'in dikkatle takip etmiş olduğu ve Osmanlı devletine kaptırılan topraklara karşılık bu bölgede bir kısım yerlere sahip olmuş bulunduğu görülmektedir.

Kaynakların naklettiğine göre, Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf'un Erzincan valisi bulunan Pîr Ömer Bey, Şarkî Karahisar'ı kuşatmıştı (1417). Bunun üzerine Karahisar beyi melik Ahmed-oğlu Hasan Bey de Osmanlılar'ın Amasya valisi bulunan Şehzade Murad'tan yardım istemişti[100]. Ancak yardım gelmeden Hasan Bey esir edilmiş, Pir Ömer Bey Canik'e doğru istilaya başlamıştı. Öbür taraftan Canik bölgesinde hakim bulunan beyler birbirleri ile mücadeleye girişmiş, bunun neticesinde Kubad-oğlu Cüneyd Bey'i öldüren, Taceddin-oğulları'ndan Alp Arslan-oğlu Hasan Bey[101] Çarşamba taraflarını ele geçirmişti.

Yukarıda da bahsi geçtiği üzere Canik mıntıkasında vuku bulan gelişmelerden her zaman haberdar olan İsfendiyar Bey, dostu ve müttefiki olan Hasan Bey'in topraklarını genişletmesi üzerine Kastamonu'dan hareketle, daha önce ele geçirilerek emîrliğine oğlu Hızır Bey'i tayin ettiği Bafra'ya, oradan da Samsun şehrinin Müslüman kesimine ulaşarak burasını ilhak etti.[102] Tarihî kayıtlarda Müslüman Samsunu alarak geçen şehri, oğlu Hızır Bey'e [103] ikta' olarak veren İsfendiyar Bey böylece güneyde kaybettiği topraklara karşılık, doğuda biraz daha ilerlemiş oluyordu.

---

[100] Neşrî Tarihi II, 64; ŞÜKRULLAH: Behçetüt-tevarîh, 61.

[101] Bu beylikler hakkında malumat için bk. K. DİLCİMEN: Canik Beyleri (Samsun, 1940).

[102] HACI HALİL KONEVİ: Tevârîh-i Al-i Osman, 60; Müneccim Başı Tarihi I, 187.

[103] Hızır Bey'in türbesi hakkında bk. DİLCİMEN: a.g.e., 63.

1417 yılı sonu veya 1418 başlarında[104] gerçekleştirdiği bu faaliyet ile İsfendiyar Bey-I. Mehmed ilişkileri tekrar bozulmuştur. Zira, babası Yıldırım Bayezid zamanında zapt olunarak Ankara Muharebesinden sonra elden çıkmış olan Canik bölgesini tekrar Osmanlı idaresine sokmak isteyen Çelebi Mehmed'in, İsfendiyar Bey'in genişleme siyasetinden memnun kalması beklenemezdi. Neticede Canik üzerine kuvvet sevk eden I. Mehmed bu ilk teşebbüsünde İsfendiyar Bey'in elinden Samsun'u alamamıştır.[105] O, muhtemelen Canik mıntıkasına yakın Amasya'da vali bulunan oğlu Murad'ın kuvvetlerini kullanmış olmalıdır. Bu muvaffakiyetsizlik üzerine Osmanlı padişahının yaklaşık iki yıl Canik'e bir sefer düzenleme teşebbüsünde bulunmadığı anlaşılıyor. Onun bölgeye taarruz için bir süre beklemesi, şüphesiz, İsfendiyar Bey'in ve diğer Canik hakimlerinin gücünden çekinmiş olmasından değil, Orta Anadolu'da Amasya hudutlarına kadar sokulmuş ve Osmanlı sınırlarını tehdit eden Karakoyunlu Devleti ile karşı karşıya gelmekten sakınmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Oğlu Hızır Bey'i vali olarak nasbettiği Samsun'u tamamen kendi mülkü olarak gördüğünü anladığımız İsfendiyar Bey'in, şehirdeki hakimiyetini pekiştirmek için kendi adına para bastırdığı da anlaşılmaktadır[106].

Aynı tarihte (H. 821/1418 M.) Amasya'dan başlayarak Kastamonu taraflarına kadar büyük bir depremin vuku bulduğu, bölge halkının üç ay müddetle çadırlarda yaşadığı rivayeti bulunmaktadır[107]. Şüphesiz bu hadise de İsfendiyar Bey teb'asını yakından etkilemiş olmalıdır.

İsfendiyar Bey, Çelebi Mehmed'in önünde sonunda harekete geçerek aleyhinde bir taarruzda bulunabileceğini tahmin ettiğinden, devamlı sûrette, kendisine Anadolu

---

[104] Makrîzî'nin H. 821 yılı Cumade'l-âhere'sinde (1418 M. Temmuz-Ağustos) Orta Anadolu'daki meydana gelen olayları naklederken, Pîr Ömer'in Osmanlı kuvvetleri tarafından bozguna uğratıldığı kaydını geçmesine bakılacak olursa bu tarihten önce yani Osmanlı kuvvetlerinin Karahisar civarına gelmesinden evvel bahsedilen Canik hadiseleri vuku bulmuş olmalıdır. Yoksa Osmanlılar geldikten sonra İsfendiyar Bey'in Samsun'u alma cesareti göstermesi beklenemez. Makrîzî'nin kaydı ve Pîr Ömer-Osmanlı Savaşı için bk. SÜMER : a.g.e., 98.

[105] YÜCEL: Anadolu Beylikleri, 94; Çelebi Mehmed'in bizzat Kastamonu ve Canik'e sefer yaptığı ancak Samsun'u alamadığı rivayet edilir (1418). Bk. İNALCIK: "II. MURAD" , İA cüz 79, s.98.

[106] Bu sikke için bk. IV. Bölüm sikkeler kısmı.

[107] Tecü't-tevarîh II., 95.

dahilinde ya da haricinde müttefikler bulmaya çalışmıştır. Anadolu beyliklerine ve Rumeli'de Eflak hakimine arka arkaya darbeler indiren Çelebi Mehmed'in karşısına, Timur vakasında olduğu gibi, Anadolu dışından bir büyük gücün çıkması İsfendiyar Bey için lüzûmu inkar edilemez bir gerçektir. Nitekim onun, Timur'un oğlu ve devletinin varisi Mirza Şahruh ile haberleştiğine dair ip uçları bulunmaktadır. Akkoyunlu hükümdarı Kara Yülük Osman'ın, Şahruh'a gönderdiği mektupta; Karaman-oğlu Mehmed Bey, İsfendiyar Bey, Hamid-ili beyi Hüseyin, İzmir-oğlu Cüneyd Bey, Dulkadir beyi Süleyman, Bizans İmp. ve Gürcü meliklerinin hepsinin Şahruh'u bekledikleri ve kulluklarını sunmaya hazır olduklarını bildirmesi[108], İsfendiyar Bey'in Şahruh'la muhaberatta bulunmasa bile, Şahruh'un ve babası Timur'un uzun yıllardır tâbiiyetinde bulunmuş Osman Bey vasıtası ile, Timurî Sultanını Anadolu'ya bir sefer yapmaya teşvik ettiği görülüyor.

Hükümdar İsfendiyar, aynı zamanda, Semerkant'tan Anadolu'ya dönerek sönmüş olan Osmanlı taht mücadelesinin küllerini alevlendiren Yıldırım Bayezid-oğlu Mustafa Çelebi'yi de desteklemekten geri durmamış, hatta batı kaynaklarının verdiği bilgiye göre onun Eflak'a geçmesini temin ettirmiştir.[109]

Yukarıda bahsi geçen Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf, Anadolu, Azerbaycan ve Irak'taki fetihlerini sür'atle devam ettirmiş ve Osmanlı hükümdarının gözünü korkuttuğu gibi Timurî Sultanı Mirza Şahruh'un da dikkatini çekmiştir.[110] Nihayet H. 823/1420 M. tarihinde bizzat Şahruh Kara Yusuf üzerine yürümüş ve ordusu ile Tebriz yakınlarına geldiğinde, önceden hasta bulunan Kara Yusuf'un ordusunun başında iken vefat ettiği haberini almıştır (H. 823/1420 M. Kasım).[111]

Aynı sıralarda Şahruh'un Karakoyunlular üzerine yürüdüğünü haber alan ve Kara Yusuf'un, ordusu ile Doğu Anadolu'da bulunduğunu öğrenen Çelebi Mehmed, Orta Anadolu üzerinden, Osmanlı'yı tehdît ve tazyîk eden Karakoyunlu tehlikesinin bir süre ortadan kalkmasını fırsat bilerek, Samsun'u ele geçirmek üzere harekete

---

[108] Feridun Bey I, 153 v.d'ndan naklen H. İNALCIK: a.g.e., 603.

[109] MİROĞLU:"Fetret Devrinden II. Bayezid Dönemine Kadar Osmanlı Siyasî Tarihî" DGBİT., c.X, 178.

[110] UZUNÇARŞILI : a.g.e., 182; Kara Yusuf Hakkında Bilgi İçin bk. SÜMER: a.g.e., 60 v.d.

[111] UZUNÇARŞILI : a.g.e.

geçti.[112] Amasya'ya ulaşan I. Mehmed'in Samsun üzerine yürümekte kararlı olduğunu anlayan, Kafir Samsunu'nu elinde bulunduran Cenevizliler, şehrin Osmanlı eline sağlam olarak geçmesini istemediklerinden burayı ateşe verip gemilerle Karadeniz'e açıldılar[113]. Bu sırada Hızır Bey'in Müslüman Samsunu'nu terk etmediği ancak mukavemet için de herhangi bir hazırlıkta bulunmadığı görülmektedir. Hatta İsfendiyar Bey'in de bu şehirden ümidini kestiği, Çelebi Mehmed'in ele geçirmesine kesin gözüyle baktığı, en azından sahip olduğu diğer memleketleri onun taarruzundan böylece korumak istediği anlaşılmaktadır.

Amasya'da bulunan I. Mehmed, Rum Beylerbeyi Biçer-oğlu Hamza Bey'i Samsun üzerine gönderdi. Kendisi de bir müddet sonra hareket etti. Cenevizlilerin çekildiği Kafir Samsunu Hamza Bey tarafından kolayca ele geçirilmiş, akıncılar Hızır Bey elinde bulunan Müslüman Samsun üzerine saldırıya geçmiş, bu sırada Merzifon'da konaklayan I. Mehmed'in üzerine geldiğini anlayan Hızır Bey de şehrin anahtarlarını Sultan'a göndermiştir (H. 823/1420 M.)[114].

Osmanlı Padişahına mukavemet etmemekle onun takdirini kazanan Hızır Bey'e, I. Mehmed'in, Osmanlı hizmetine girdiğinde kardeşi Kasım gibi iltifat göreceğini bildirdiği, ancak Hızır Bey'in, kardeşi ile aralarının açık bulunduğu ve onunla bir arada bulunmasının mümkün olmadığı cevabını iletmesi üzerine, Çelebi Mehmed'in ona izin vererek memleketine gönderdiği rivayetleri vardır[115].

Neticede Osmanlı devleti aleyhine batı ve güneyde genişleyemeyeceğini anlayan İsfendiyar Bey'in, memleketinin doğusunda gerçekleştirdiği fetih hareketi bu sefer akabinde son bulmuş, muhtemelen Bafra da İsfendiyar Bey'in elinden

---

[112] İNALCIK : a.g.m., 598.

[113] Bu hadise Osmanlı takvimlerinde H. 824/1421 M. tarihinde gösterilir. Bk. 858 Yılına Ait Takvim. Haz. ATSIZ, 262; Fatih'e Sunulmuş Tarihi Takvim. Haz. ATSIZ, 20.

[114] Müneccim Başı Tarihi I., 187; Tacü't-tevarih II., 97; Tarihî takvimler Samsun hisarının Cenevizliler'ce yakılmasını H. 824/1421 M, yılında yani Ç. Mehmed'in ölümü ile aynı tarihlerde verirken, Osmanlı kaynakları H. 822'yi kaydeder. Ancak Kara Yusuf'un ölüm tarihi M. 1420 Kasıma tekabül ettiğine göre, aynı sıralarda sefere çıkan I. Mehmed Müslüman Samsunu bu sene içinde almış olmalıdır. Bk. Not 110 ve 113.

[115] Gös. yer.

çıkmıştır.[116] Artık İsfendiyar memleketinin hudutları doğuda Sinop, güneyde Ilgaz ve batıda Safranbolu'nun doğusu ile sınırlı bulunmaktadır.

b) İsfendiyar Bey-Kasım Mücadelesi ve II. Murad'ın Te'dip Hareketi (1421)

Babası Yıldırım Bayezid'in esaretini müteakip başladığı ve başta kardeşleri olmak üzere bütün rakiplerini yaptığı uzun mücadeleler neticesinde mağlûp eden Çelebi Mehmed'in, Canik üzerine gerçekleştirdiği sefer İsfendiyar Bey'e göstermiştir ki, diğer Anadolu beylerinin bir kısmını ortadan kaldıran ve diğerlerini tâbiiyeti altına alan, Osmanlı Padişahı fırsat bulduğu takdirde kendi ülkesini de tamamen iltihak edebilir. Ancak çok geçmeden I. Mehmed'in ölüm (H. 824/1421)[117] haberinin Anadolu'ya dağılmasından sonra İsfendiyar Bey rahat bir nefes alabildi. Daha önceden de defalarca yaptığı gibi Osmanlı ülkesinde ortaya çıkan bu otorite boşluğundan hemen faydalanmanın yoluna baktı.

Çelebi Mehmed'in Eflak seferini müteakip, su yüzüne çıkan Kasım Bey'in babasına olan kırgınlık ve düşmanlığı nedeniyle, üzerine gelen Osmanlı ordusuna yenilen ve ağır şartlarla anlaşmayı kabul etmek mecburiyetinde kalan İsfendiyar Bey'in, o tarihten itibaren (1417) oğlu Kasım'la arası açık bulunmakta idi. I. Mehmed himmetiyle elde ettiği Çankırı ve çevresine yerleşmiş bulunan Kasım Bey'in babasının topraklarının güneyinde komşu bir şekilde hükümet etmesi İsfendiyar Bey'e ağır geldiğinden, Timur fermanı (1402) ile elde ettiği bu şehir ve arazileri oğlunun elinden geri almak lüzumunu hissetmişti.

Osmanlı tahtına yeni oturmuş bulunan II. Murad'ın, amcası Mustafa Çelebi (Düzme Mustafa) ile uğraşmasını fırsat bilen Anadolu beylerinin, sınırlarını genişletmek için harekete geçtikleri bir sırada İsfendiyar Bey de emrinde bulunan kuvvetlerle Çankırı'ya girdi. Kasım Bey mukavemet edemeyerek memleketini terk etti.

Neticede kolay bir şekilde, oğlu Kasım'ın, Osmanlı himayesi sayesinde elde ettiği Çankırı, Tosya ve Kalecik'i ülke topraklarına katan İsfendiyar Bey'in[118]

---

[116] Müslüman Samsun'la beraber Bafra'nın Osmanlı eline geçtiğine dair bk. "Behçetü't Tevârîh" H, 61.
[117] Ç. Mehmed'in ölüm tarihi ve II. Murad'ın tahta cülûsu için bk. 858 Yılına Ait Takvim., 263.
[118] Bk. İNALCIK: a.g.m., 599; MİROĞLU : a.g.m., 182.

Kastamonu'ya dönmesinin hemen akabinde, amcası meselesini halleden II. Murad Anadolu'ya yönünü çevirmiş ve genişleme gösteren beylikler üzerine sefere çıkmıştır. Bunu haber alan İsf endiyar Bey yıllardır içinde bulunduğu siyasî faaliyetler neticesinde kazandığı tecrübeden hareketle kendisi için iyi bir savunma şehri olarak gördüğü Sinop'a kaçmış, II. Murad'a karşı tedbirini almıştır. Ancak burada da fazla tutunamayacağını anlamış olduğundan Osmanlı padişahı ile anlaşma yollarını aramış, diğer Anadolu beylerinin aracılığı sonucunda II. Murad'la sulh akdetmeye muvaffak olmuştur (1421 sonbaharı veya kışı).[119] Tarihî takvimlerden anlaşıldığına göre bu sefer sırasında II. Murad Kastamonu'ya girmiş, İsfendiyar'la sulh yaptıktan sonra burayı terk etmiştir.[120] Sinop'tan ayrılan İsfendiyar Çelebi de bir kez daha hükümet merkezini Osmanlı istilasından kurtarmıştır.

c) İsfendiyar Bey'in II. Murad'la Borlu Savaşı ve Mağlûbiyeti (1423-1424)

Çelebi Mehmed'le yapılan anlaşma şartlarının yenilendiği tahmin olunan, II. Murad'la akdedilen sulh neticesinde Kasım Bey'den elde ettiği toprakları tekrar elinden çıkaran İsfendiyar Bey, Osmanlı padişahını güç durumda bırakabilecek hadiselerin zuhurunu beklemeye başlamıştı. Mustafa Çelebi'nin ortadan kalkmasının ardından II. Murad'ın kardeşi küçük Mustafa'nın taht müddeîsi olarak ortaya çıkması ve Osmanlı hükümdarını bir süre meşgul etmesi İsfendiyar Çelebi'ye beklediği fırsatı verdi. Anadolu'da istiklal sevdası ile II. Murad'a baş kaldıran beylikler yanında, Eflak taraflarındaki karışıklıklar Osmanlı devletini zarara soktuğu bir sırada harekete geçen İsfendiyar Bey, bir taraftan Eflak hakimi Drakula[121] ile ilişkiye girmiş, öbür yandan ise Timur Devleti hükümdarı Mirza Şahruh ile muhabere etmeye başlamıştır.[122] Hatta bir rivayete göre Küçük Mustafa'yı II. Murat'tan kaçırmak isteyen Şarabdar İlyas şehzadeyi Kastamonu taraflarına götürmüştü .[123] Muhtemelen İsfendiyar Bey, daha

---

[119] İsfendiyar'ın Sinop'a çekilmesi, II. Murad'la anlaşması ve tarihi için bk. not 117.

[120] Gös. yer.

[121] İNALCIK : a.g.e., 60.

[122] YAMAN: a.g.e., 130'da Hayrullah Efendi'den naklen İsfendiyar'ın, Şahruh'un Irak taraflarına geldiğini haber alması üzerine, derhal ona bir elçi göndererek Osmanlı memleketlerinin istila edilmesini teşvik ettiğini kaydediyor.

[123] Rûhî; Dukas s. 113'ten naklen YÜCEL : a.g.e., 95.

önce de defalarca yaptığı gibi, Osmanlı aleyhinde kullanmak üzere Mustafa'yı bir süre misafir etmiş olmalıdır.

Taarruz için ortamın müsait olduğunu gören İsfendiyar Bey, hazırladığı büyük bir kuvvetle Kastamonu'dan harekete geçmiş ve Taraklı-borlu hisarı önlerine gelerek kaleyi muhasaraya başlamıştır.[124] Bu sırada işlerini yoluna koymayı başaran II. Murad İznik'e kadar gelmiş bulunuyordu. Osmanlı padişahı İsfendiyar Bey'in bu taarruzunu haber alınca hemen ordusunun başında harekete geçerek Bolu istikametinde ilerlemeye başladı. Osmanlı kaynaklarına göre II. Murad'ın ordusunda İsfendiyar'ın oğlu ve birkaç senedir Osmanlı hizmetinde bulunan Kasım Bey de bulunmakta idi.[125]

Osmanlı ordusu Bolu civarında konakladığı sıralarda İsfendiyar Bey, bunun haberini almış ve kendisi de Bolu yönünde ilerlemeye başlamıştır. İki ordunun karşılaştığı ve muharebe ettiği yer hakkında kaynaklarda muhtelif bilgi bulunmaktadır. Bolu ile Gerede arasında ya da Borlu kalesi (Safranbolu) civarında savaşın vuku bulduğunu nakledenler vardır.[126] Muhtemelen iki ordu Gerede ile Taraklı-borlu arasında bir yerde karşılaşmış olmalıdır. Çünkü Borlu kalesini muhasaradan sonra, İsfendiyar Bey'in, II. Murad ordusu yönünde fazla ilerlemiş olması mümkün görünmemektedir. Neticede iki hükümdarın kuvvetleri birbirine taarruz etmiş, savaş sırasında İsfendiyar ordusunda bulunan ve Kasım Bey tarafından elde edildiği anlaşılan bir kısım kuvvetlerin II. Murad saflarına geçmesi sonucu Kastamonu kuvvetleri bozguna uğramıştır.[127] İsfendiyar Bey muharebeyi kaybetmekle kalmamış, Osmanlı ordusu içinde bulunan Kapıcıbaşı Yahşî Bey'in vurduğu bir topuz (bozdoğan=gürz=çomak)[128] darbesi ile yaralanmıştır. Kuvvetleri dağılan Kastamonu hükümdarı yaralı bir şekilde Kastamonu üzerinden Sinop'a kadar gelmeyi başarmış ve kaleye sığınmıştır.

---

[124] Aşık Paşa-oğlu Tarihi, 99; Tacü't-tevarih II., 139.

[125] a.g.e.

[126] Münecim-Başı Tarihi I., 206; Krş. Tacü't-tavarih II, 139.

[127] Gös. yer.

[128] Neşrî Tarihi II., 81; Aşık Paşa-oğlu Tarihi, 100.

Elde ettiği bu zafer üzerine ilerlemesine devam eden II. Murad böylece İsfendiyar Bey'in hükümet merkezi Kastamonu'ya ikinci defa sahip olmuş bulunmaktadır. Onun Sinop'a kaçan İsfendiyar Çelebi üzerine kuvvet gönderdiğine dair açık bir bilgi bulunmamasına rağmen Bakır Küresine sahip olduğu ve bura gelirlerine el koyduğu nakledilmektedir.[129]

Aldığı gürz darbesi neticesinde bir kulağı sağır olan İsfendiyar Bey, Sinop'tan II. Murad'ın hareketlerini takip etmeye başlamıştı. Padişahın Kastamonu ve Bakır Küresine tamamen el koyduğunu görünce diplomatik temaslarda bulunmaya, bir yolunu bulup II. Murad'la uygun bir anlaşma yapmaya karar verdi. Ayrıca aynı sıralarda Rumeli'de Eflak beyi Drakula'nın Silistre ve civarında Osmanlı aleyhine faaliyetlerde bulunmaya başladığının görülmesi, bize İsfendiyar Bey'in eski müttefiki olan bu beylikle yine işbirliği içinde olduğu intibaını vermektedir[130].

Hemen değerli hediyeler hazırlattıran İsfendiyar Bey küçük oğlu Murad Bey'i elçilik görevi ile II. Murad'a göndermiştir. Yazdığı mektup vasıtasıyla padişahtan özür beyan eden İsfendiyar Bey, sulh yapıldığı ve işgal edilen memleketleri geri verildiği takdirde padişahın bundan sonra yapacağı seferlere asker göndereceğini, hatta dostluk bağlarını kuvvetlendirmek için torunu (veya kızı)[131]nu Osmanlı sultanı ile nikahlayabileceğini II. Murad'a bildirmiştir. O bununla da yetinmeyip Osmanlı devleti ileri gelenlerine ayrı ayrı mektuplar yazmış, her birine kıymetli armağanlar göndererek barış için aracı olmalarını talep etmiştir. Neticede İsfendiyar Bey'in bu yumuşak ve samimi davranışından memnun olan II. Murad, bahsi geçen Eflak beyinin tecavüzlerini de göz önünde bulundurarak sulh yapmayı kabul etti. Barış şartı olarak İsfendiyar Bey'in yaptığı tekliflere ilaveten Bakır Küresi hasılatının bir kısmının Osmanlı'ya terkini de ekleyerek Kastamonu ve Bakır Küresi'ni İsfendiyar Bey'e iade etti (1423 sonu 1424 başları).[132] Böylece iki devlet arasında Ilgaz dağı

---

[129] Gös. yer.

[130] Aşık Paşa-oğlu Tarihi, 101: Tacüt-tevarîh II., 141.

[131] İsfendiyar'ın kızı yahut torunu ile II. Murad'ın evliliği bahsinde tekrar bu mevzuya dönülecektir. Şimdilik Bk. Tacüt-tevarih II., 140; Neşrî Tarihi II., 82.

[132] Müneccim Başı Tarihi I., s. 206'da İsfendiyar'ın elinde sadece Sinop ve çevresinin kaldığını nakleder; Krş. Neşrî Tarihi II., 82; Anlaşma tarihi için bk. İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler. Haz. O. TURAN, s. 22.

tekrar sınır tayin ve İsfendiyar Bey'e ait topraklar yine doğuda Sinop, güneyde Ilgaz, ve batıda Safranbolu doğusuna kadar olan yerler şeklinde tespit edilmiş oldu.[133]

II. Murad'ın Kastamonu'yu terk edip Bursa'ya dönmesi ile bir kez daha taht şehrine kavuşmayı başaran İsfendiyar Bey, Sinop'tan hareketle Kastamonu'ya gelmiş, bir süre savaşın yaralarını sarmakla meşgul olmuştur. Bu mağlûbiyet İsfendiyar Bey'e bir defa daha göstermiştir ki, Osmanlı kuvvetlerine karşı askerî bir mukavemet artık işe yaramamakta, hatta gerek Anadolu'da gerekse Rumeli'de bulunan Osmanlı rakipleri ile müşterek hareket etmesi fazla netice vermemektedir. Ayrıca Borlu savaşında emrindeki kuvvetlerin bir kısmının Kasım Bey, dolayısıyla Osmanlı tarafına geçmesi, ordusu içinde Osmanlı devleti gücüne karşı bir yılgınlığın ortaya çıktığının delili gibi görünmektedir. Bu sebeplerden dolayı İsfendiyar Bey, aşağıda bahsi geçeceği üzere, Osmanlı devletine karşı bu tarihten itibaren daha müspet bir siyaset takip edecek, en azından askerî mücadelelerden elini çekecektir.

2. Hükümdarlığının Son Yıllarında İsfendiyar Bey ve Barış Siyaseti (1425-1440)

Kırk yıla yakın bir siyasî tecrübeye sahip olmuş bulunan İsfendiyar Bey, Kastamonu ve Sinop civarı ile sınırlanan beylik topraklarının güneyinde, Osmanlı devletinin bir sancakbeyi görevini ifa ettiği görülen oğlu Kasım Bey elinde bulunan Çankırı ve çevresinden artık umudunu kesmiş bulunuyordu. Üç taraftan Osmanlı sınırları ile çevrili bulunan beyliğinin hudutlarını genişletebilmenin imkan dışı kaldığını fark etmişti. Bundan sonra en azından elinde kalan şehirlerin muhafazası için II. Murad'la yapmış olduğu anlaşmaya riayet etmeyi uygun bulan İsfendiyar Bey, 1424 yılını sükunet içinde ve Osmanlı sarayına göndereceği gelinin düğün hazırlıklarını yapmakla geçirdi.

---

[133] ŞÜKRULLAH : Behçetü't-tevârîh, 61; HACI HALİL KONEVİ : Târih-i Âl-i Osman, 60-61; İNALCIK: a.g.m., 601.

a) Kastamonu'da Yapılan Düğün Merasimi (H. 828/1425 M.) ve II. Murad'la Akrabalık Tesisi

Eflak ve Arnavutluk üzerine yaptığı tedip hareketinden sonra Bursa'ya dönen II. Murad yapacağı düğün için hazırlıklar yapmaya başlamıştı. Devlet ileri gelenlerine bir ziyafet tertip ettiği de anlaşılan Osmanlı padişahı [134] Kastamonu'da bulunan İsfendiyar Bey'e haber göndererek gelini almak için düğün alayını yola çıkardığını bildirdi. Bunun üzerine İsfendiyar Bey, gelinin ikamet ettiği Devrekâni'de daha önce başlattığı hazırlıkları tamamlatıp, karşılama töreni için Kastamonu'da da ayrıca gerekli tedbirleri aldırdı.

1425 yılı içinde Bursa'dan yola çıkan Osmanlı düğün heyeti, Kastamonu'ya ulaştı. Sadeddin Efendi'nin naklettiğine göre o sırada İsfendiyar Bey düğün ve derneği Devrekâni'de kurmuş, gelin alıcıları beklemekte idi.[135] II. Murad'ın gönderdiği heyetin Kastamonu'ya ulaştığı haberini alması üzerine, beylerinin önde gelenlerini karşıcı çıkmak üzere göndermiş, muhtemelen kendisi de gelini yanına alarak Kastamonu'ya hareket etmiştir. Osmanlı dünür heyetinde bulunan her bey ve paşaya rütbesine göre ilgi gösteren İsfendiyar Bey, Kastamonu'da ziyafetler ve eğlenceler düzenleyerek yeni hısımı ve damadı II. Murad'ın heyetini memnun etmiştir.[136]

Osmanlı dünür alayındaki, gelini almak için gelen kişilerin, kadın ve erkeklerden oluşan kalabalık bir heyet teşkil ettikleri görülmektedir. Nakledilenlere göre, Kapıkulu askerlerinden derlenmiş bir birlik ile daha önce Kastamonu'ya gelmiş olan Çaşnigirbaşı Elvan Bey, Ak Hadımlardan Şerefeddin Paşa ve Reyhan Paşa, kadınlardan padişahın taya (dayı) sı olan Halil Paşa'nın hanımı Daye Hatun (Dadı Hatun), Halil Paşa'nın annesi Merih Bola (Bala), yine padişahın Şah Ana diye hitap ettiği Germiyan-oğlu Yakub Bey'in hanımı Paşa Kirece ve diğer bazı kadınlar gelini almaya gelenlerin başında geliyordu[137].

---

[134] Müneccim Başı Tarihi I, 207.

[135] Tacüt-tevarih II, 143; Neşrî Tarihi II, 83-84.

[136] a.g.e.

[137] Aşık Paşa-oğlu ,101; Tacüt-tevârîh II.,142; Neşrî Tarihi II.,83-84; Müneccim Başı Tarihi I. 208.

Kastamonu'daki düğün merasiminin sonunda II. Murad'ın mihr-i muaccel olarak gönderdiği paralar, çeşitli takı ve eşyalar gerekli yerlere teslim edilerek, İsfendiyar Bey'in torunu yani, oğlu İbrahim Bey'in kızı Hatice Halime Hatun [138] Germiyan-oğlu Yakub Bey'in karısı Paşa Kirece ile Halil Paşa'nın hanımı Daye Hatun'a emanet edildi. İsfendiyar Bey torununa refakat etmeleri için yanına kendi beylerinden güvendiği bazı kimseleri verdi. Ayrıca daha önceden hazırlatmış olduğu, çeşitli değerli eşyalar, kıymetli elmas ve mücevherâttan oluşan çeyizini de gelin alayı beraberinde II. Murad'a gönderdi.[139]

Gelin alayının yaklaştığını haber alan II. Murad devlet erkânını karşılamaya gönderdi. İsfendiyar Bey'in adamları ve gelinin sağdıçlarına ikramlarda bulunan II. Murad Bursa'da kendi düğününü böylece yapmış oldu. Aynı merasim sırasında İsfendiyar Bey'le olan akrabalık ve dostluğu pekiştirmek maksadıyla kız kardeşlerinden Selçuk Hatun'u Kastamonu hükümdarının oğlu İbrahim (II. İbrahim Bey)'e[140] vermiş, diğer kız kardeşini de yine İsfendiyar Bey'in oğlu olan ancak, Osmanlı hizmetinde Çankırı'da ikâmet eden Kasım Bey'e nikahlamıştır. Bursa'ya gelin giden İsfendiyar Bey'in torununun, daha sonra II. Murad'ın yanına Edirne'ye nakledildiği ve padişahın, İsfendiyar prensesine karşı iltifat gösterip, kızını vermek isteyen Vılak-oğlu'nun teklifini reddettiği nakledilmektedir[141].

---

[138] II. Murad'a eş olan bu gelinin kimin kızı olduğu ve isminin Hatice mi yoksa Halime mi olduğu hakkında değişik rivayetler vardır. İbrahim Bey'in kızı olduğu H. 906 (1500-1501 M.) tarihli vakfiyesinde "Hatice binti Emîr-i Kebîr merhum İbrahim Bey b. İsfendiyar" diye yazılı olmasıyla ispatlanmış, yine bu vakfiyeye göre Bursa'da yeni kaplıca karşısındaki türbesinde medfun olduğu tespit edilmiştir. Bk. M. BEHÇET : Kastamonu Asâr-ı Kadîmesi, 29 ; DANİŞMEND : a.g.e., 201; Hatice Hatun'un İsfendiyar Bey'in kızı olduğunu iddia edenler de vardır. H. EDHEM : Düvel-i İslâmiyye, ondan naklen ve Tacü't-tevarîh I., 512'ye istinaden DANİŞMEND : a.g.e., 201; Hatice Hatun'un Fatih Sultan Mehmed'in annesi olduğuna dair rivayetler vardır. Sicill-i Osmanî'de Sultan II. Mehmed'in annesi "İsfendiyar Kerîmesi" olarak gösterilmiştir. Buna göre Hatice Hatun, Fatih'in annesi ve İsfendiyar Bey'in kızıdır. M. SÜREYYA : Sicill-i Osmanî (İst, 1308 (1313), 12; Ayrıca krş. M. Çağatay ULUÇAY : Padişahların Kadınları ve Kızları (Ankara, 1985), 13-14.

[139] Tacü't-tevarîh II., 143.

[140] Ç. Mehmed'in kızıdır. İbrahim Bey'den Yusuf ve İshak Bali adında iki oğlu ile Hafza ve Hatice isminde iki kızı olmuştur. 1436'da Kastamonu'da Kırk çeşme mahallesinde bir türbe yaptırmış, kendisinden önce ölen iki çocuğu bu türbeye defnedilmiştir. Kendisinin kabrinin nerede olduğu hakkında bk. ULUÇAY : a.g.e., 11; UZUNÇARŞILI : "Çelebi Mehmed'in Kızı Selçuk Hatun kiminle evlendi" Belleten, c. XXI. s. 82 (Nisan 1957) den ayrı basım. TTK. (Ankara, 1957), 255.

[141] Müneccim Başı Tarihi I., 224, Aşık Paşa-oğlu Tarihi, 117.

Karşılıklı olarak yapılan kız alışverişi neticesinde Osmanlı devleti ile, unutulmuş hısımlık bağlarını tekrar kuran İsfendiyar Bey, bu suretle beyliğinin dirlik ve düzenliğini yeniden sağlamaya muvaffak olmuştur. Onun, 1425 yılından sonra Osmanlı devletine karşı askerî bir taarruzu bulunmadığı gibi, II. Murad'ın da İsfendiyar Bey'e karşı siyasî bir menfi davranışı görülmemektedir. Kısacası İsfendiyar Bey, hükümdarlığının son yıllarında takip ettiği barış siyasetinde muvaffak olmuş, Osmanlı devletinin düşmanlığını üzerine çekmemiştir. Ancak, Çelebi İsfendiyar'ın, belki eski geleneğini devam ettirdiğinden, belki de II. Murad'a karşı tedbir olması açısından gerçekleştirdiği bir takım faaliyetleri bilinmektedir.

O, Osmanlı devleti aleyhinde gizli teşebbüslerde bulunmaktan geri durmamış, 1435 yılında Timurî hükümdarı Şahruh'un üçüncü defa Anadolu'ya yürüyeceği haberi üzerine onunla münasebete geçmiştir.[142] Önce de kaydı geçtiği üzere İsfendiyar Bey, I. Mehmed zamanında da Şahruh'u Osmanlı üzerine taarruz için tahrike çalışmıştı.[143] Hatta II. Murad'ın ilk yıllarında Şahruh'a yazdığı bir mektubun Osmanlılar eline geçtiği ve padişahın İsfendiyar Bey'i tedip hareketine giriştiği kaydı da bulunmaktadır.[144] Aşağıda bahsi geçeceği üzere Memlûk Sultanlığı ile de muhaberede bulunan İsfendiyar Bey'in bu davranışı II. Murad'ın dikkatini fazla çekmemiş, İsfendiyar Bey'e olan barışçı tavrında bir değişiklik olmamıştır.

II. Murad'ın Macaristan seferine (H. 841/1437-38 M.) Karaman-oğulları ile beraber İsfendiyar Bey'in de askerleri iştirak etmiştir.[145] Hükümdarlığının son senelerini bu şekilde sulh taraftarı olarak geçiren İsfendiyar Bey Candar-oğlu hanedanı ailesi arasında kendisinden sonra çıkabilecek hükümdarlık ihtilafını önlemek için büyük oğlu İbrahim Bey'i "veliahd" tayin edip, diğer oğulları Hızır ve Murad Bey'lere mülkünden birer parça ikta' vererek, "Ulu Bey" yani aile reisi sıfatı ile İbrahim Bey'e itaat etmelerini istemiştir.[146]

---

[142] Feridun Bey : Münşeatüs-selâtîn, I., İstanbul, 1274, S.220'den naklen YÜCEL: a.g.e., I., 97; Şahruh'un seferi için bk. UZUNÇARŞILI : Anadolu Beylikleri, 183.

[143] Bk. not 108.

[144] ALİ: a.g.m., 16.

[145] Oruç Bey Tarihi, 87.

[146] UZUNÇARŞILI : a.g.e., 134.

b) İsfendiyar Bey'in Mısır-Memlûk Sultanlığı İle Münasebeti.

İsfendiyar Bey, Candar-oğlu hükümet tahtına oturduğu ilk yıllardan itibaren iktidarını ve beyliğinin hudutlarını düşman istilasına karşı muhafaza edebilmek için gerek Anadolu'da gerekse Rumeli'de kendisine yardım edebilecek hükümdar ve beylerle devamlı münasebette bulunmuş, bilhassa askerî ve siyasî ittifaklara dahil olmuştur. Bunun yanında onun Anadolu haricinde bulunan hakim güçlerle de münasebet tesis ettiği görülmektedir. Timur ve oğlu Şahruh'la olan ilişkisinden daha önce bahsedilmişti. İşte bu gibi Mısır-Memlûk Sultanlığı da, İsfendiyar Bey'e, en büyük rakibi ve düşmanı olan Osmanlı devletine karşı yardım edebilecek büyük bir siyasî güce sahip bulunmaktadır. Hükümdar İsfendiyar Bey'in de bunun farkında olduğu anlaşılmaktadır.

Çağlar boyu devamlı surette doğudan gelen istilâlara maruz kalan Mısır toprakları üzerinde bulunan Memlûk devleti de Anadolu'daki en büyük güç olan Osmanlı devleti ile bilhassa Güney Anadolu toprakları üzerinde rekabet etmiş, bu nedenle Kuzey-doğu hududunu emniyet altında tutmaya gayret sarf etmiştir.[147]

Mısır Memlûklarının, Osmanlıların Anadolu'da daha fazla büyümelerini engellemek için Türkmen beyliklerine destek vermeleri[148], İsfendiyar Bey'in bu devletle münasebet tesis etmesinde önemli rol oynamıştır. Candar-oğlu beyliğinin kuruluşu devirlerinde olduğu gibi, İsfendiyar Bey'in hükümdarlığı zamanında da, iki ülke arasında yakın ilişkilerin mevcut bulunduğuna dair kayıtlar vardır.[149] Şahruh'un 1417'de göndermiş olduğu ve Osmanlı devletini Anadolu beylikleri aleyhindeki hareketlerinden dolayı suçladığı mektubuna Ç. Mehmed'in verdiği cevapta "komşu Karaman, Hamid, İsfendiyar, Turgut ve Dulkadir-oğulları'nın cihâdı bırakıp Mısır sultanları ile ittifak ettikleri ve İslâm davasına zarar verdiklerinden" bahsedilmesi[150] de bu ilişkilerin mevcûdiyetine delil teşkil etmektedir.

---

[147] KOPRAMAN : a.g.m., 17-18.

[148] Bu beyliklerden Dulkadir-oğulları üzerinde Memlûk nufûzu için bk. UZUNÇARŞILI: a.g.e., 171.

[149] XV. yüzyılın ilk yarısında İsfendiyar Bey'le ilgili bilgi nakleden vekâyinâmeler için bk. KOPRAMAN : a.g.m., 18-19.

[150] O. TURAN : Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi I-II., (İstanbul 1993), c. II., s.16.

Osmanlı taht mücadeleleri sırasında şehzadelerin iltica taleplerini kabul eden İsfendiyar Bey'in, Mısır'dan gelen yahut kaçan Memlûk ümerâsına da sahip çıktığı görülmektedir. Nakledildiğine göre Beysak eş-Şeyhî adında bir Memlûk ümerası, kaynakta Sinop hâkimi olarak geçen, Emîr İsfendiyar Bey'in yanından 25 Ekim 1412 tarihinde Kahire'ye dönmüştür.[151] Onun İsfendiyar Bey yanında uzun süre kaldığı tahmin olunmaktadır[152].

Memlûk kaynaklarında geçen bir kayda göre İsfendiyar Bey, 1429 yılının Ocak ayında (H. 832) elçisini, yanında hediyelerle beraber Mısır Memlûk Sultanı Barsbay'a göndermiştir. Kahire'ye gelen elçi sultan tarafından çok iyi karşılanmış, onunla İsfendiyar Bey'e değerli hediyeler göndermiştir.[153] Görüldüğü üzere İsfendiyar Bey, Memlûk sultanı ile aralarında elçiler gidip gelecek kadar dostça bir münasebet tesis etmiştir. 1429 yıllarında Osmanlı devleti ile sulh halinde bulunan İsfendiyar Bey, bu durumun aniden ortadan kalkabileceği ve II. Murad'ın Aydın, Teke, Germiyan ve Menteşe beyliklerine yaptığı gibi, topraklarını tamamen ilhak[154] edebileceği ihtimali ile bahsi geçen Memlûk dostluğunu pekiştirmek, Osmanlı devletine karşı güçlü bir müttefik kazanmak emelini taşımaktadır. Buna karşılık Memlûk sultanlarının da bu dostluğa ehemmiyet verdiği görülmektedir. Hem Osmanlı yayılma ve nüfûzunu önleyebilmek, hem de devamlı ihtiyaç duydukları "kölelerin celbi" için fevkalâde mühim olup İsfendiyar Bey elinde bulunan Sinop limanından rahatça istifade edebilmek amacıyla hükümdar İsfendiyar Bey'le münasebet kurmaya özen göstermişlerdir.[155]

1429 yılı ile ilgili verilen bir haberde İsfendiyar Bey'in Sinop, Samsun ve diğer yerlerin hakimi olarak gösterilmesinden[156], yine daha sonra, 1436 yıllarında onun "Anadolu'nun bir kısmının hakimi" olarak zikredilmesinden[157], Mısırlı tarihçilerin

---

[151] el-Aynî "Ikdül-cumân" H. 815 (M. 1412/13) yılı olaylarından naklen KOPRAMAN : a.g.e., 19.

[152] YÜCEL : a.g.e., 98.

[153] el-Aynî "a.g.e" H. 832 (M. 1428/29) yılı olaylarından naklen KOPRAMAN ; a.g.m., 19; Aynî, "Ikdu'l-cumân" XX s. 379-80, s. 618-619'dan naklen YÜCEL: a.g.e., 98.

[154] ÖZTUNA : Büyük Osmanlı Tarihi II., 174.

[155] KOPRAMAN : a.g.m., 20.

[156] Bk. not 153.

[157] el- Makrîzî, "Kitab'us-sulûk" c. IV, 991.'den naklen KOPRAMAN: a.g.m., 19.

İsfendiyar Bey ve memleketi hakkında bir takım malûmata sahip bulundukları ancak, ülkesinin hudutlarını ve elindeki şehirleri pek tayin edemedikleri anlaşılmaktadır.

Mısır-Memlûk devletinin başına geçen Barsbay (1422-1438)[158], hükümdarlığının ilk yılında el-Mu'ayyadiyya Memlûklerinin mukavemeti ile karşılaşmış, bunlardan bilhassa Devâdâr Canıbek es-Sofî ile uğraşmıştı. Mısırdan kaçan bu Memlûk emîri 1424 yılından itibaren Anadolu'da bulunmuş ve H. 838 (1434-35 M.) tarihinde İsfendiyar Bey'in yanında bir süre kalmıştır.[159] Sultan Barsbay ile iyi ilişkiler kurduğunu gördüğümüz İsfendiyar Bey'in onun düşmanını ülkesinde barındırması şüphesiz garip karşılanmaktadır. Dönemin siyasî havasına göre tavır değiştirdiğini, devletler ve hükümdarlar arasında denge politikası gütmeye çalıştığını daha önceden de kaydettiğimiz, Kastamonu ve Sinop hükümdarının bu hareketine sebep, muhtemelen, tahtı elde etmeye çalışan Canıbek'in ileride Memlûk Sultanı olabileceği ihtimalini düşünmüş olmasıdır.

Netice itibariyle, memleketine hayli uzakta bulunsa da, Osmanlı devletine karşı rakip siyasî bir güç olarak gördüğü Mısır-Memlûk Sultanlığı, Çelebi İsfendiyar Bey'in hükümdarlığının ve memleketinin geleceği için bir süre emniyet sibobu vazifesi görmüştür.

c) İsfendiyar Bey'in ölümü şahsiyeti ve siyaset anlayışı

1370 yılından önce doğduğu anlaşılan İsfendiyar Bey,55 yıllık iktidarının son on beş yılını savaşsız olarak kâh Kastamonu'da, kâh Sinop'ta, kâh Devrekâni'de gürültüsüz,müreffeh bir şekilde geçirmiştir.[160] Veliahd tayin ettiği oğlu İbrahim Bey'den başka Hızır ve Murad adındaki oğulları bu süre içinde diğer kardeşleri Kasım'ın yaptığı gibi her hangi bir müşkülât çıkarmamışlardır. İsfendiyar Bey'in sakin bir hayat

---

[158] Memluk devleti ve Barsbay'ın faaliyetleri için bk. KOPRAMAN :"Mısır Memlûkleri" DGBİT; Şehabeddin TEKİNDAĞ : Memlûlk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış (Tarih Dergisi sayı 25'ten ayrı Basım) İÜEF Matbaası (İstanbul, 1971).

[159] El-Makrîzî "a.g.e." c.IV,s.948'den naklen Kopraman: a.g.m.,19; İbn Tagrıverdî "En Nucûmuz-zahire" s. 731-733'ten naklen YÜCEL: a.g.e.,98; Ayrıca Canıbek ve Barsbay mücadelesi için bk. TEKİNDAĞ: a.g.e., 28; İsfendiyar Bey'in yanına sığınması için bk. Refet YINANÇ: Dulkadir Beyliği TTK (Ankara, 1989), 50.

[160] YAMAN: a.g.e., 133.

sürmesinde, bir çok hükümdarın başına geldiği gibi yaşlılığa müsadif olan son hükümdarlık yıllarında, şehzade isyanları ile uğraşmamasının da rolü bulunmaktadır. XIV. yüzyılın sonlarından itibaren XV. yüzyılın ortalarına kadar Anadolu'da cereyan eden bir çok müspet ya da menfî hadiseye şahit olan Sinop ve Kastamonu hükümdarı İsfendiyar Bey, 22 Ramazan 843 (26 Şubat 1440)[161] yılında vefat etmiştir. Kabri Sinop'ta İsfendiyar-oğulları türbesinde bulunmaktadır.

İsfendiyar Bey'in hükümdarlığının en ilginç yanı, o dönem hükümdarlarının pek çoğuna nasip olmayacak şekilde, çok uzun bir müddet iktidarda kalmış olmasıdır. Osmanlı hükümdarı I. Murad'ın saltanatının son yıllarında Sinop'ta tahta çıkarak (1385), daha sonra I. Bayezid (1390-1402), Emîr Süleyman (1402-1410), Musa Çelebi (1410-1413), I. Mehmed (1413-1421) ve son olarak II. Murad (1421-1451)'ın padişahlığının ilk on dokuz yılında (1421-1440) Kuzey-batı Anadolu'da kendi beyliğinin başında bulunmayı başarabildiğini kaydedersek bu ilginç durum daha iyi görülmüş olacaktır. Ayrıca yine, o devir Anadolu'sunun savaşlarla mücadelelerle, suikast ve baskınlarla pek fazla haşır neşir olması, bunun sonucunda da bir çok hükümdar ve beyin savaş meydanlarında ya da orduları başında hayatlarını kaybetmesi, bu hareketli zemin üzerinde uzun süre tahtını ve hayatını muhafazayı başarmış olan İsfendiyar Bey'i daha da gizemli kılmaktadır. Nitekim İsfendiyar Bey'le çağdaş hükümdarlardan I. Murad, İsfendiyar Bey'in kardeşi II. Süleyman Paşa, Kadı Burhaneddin Ahmed, Yıldırım Bayezid, Karaman-oğlu II. Mehmet Bey, Saruhan-oğlu Hızır Şah Bey, Aydın-oğlu Cüneyd Bey, Kubad-oğlu Cüneyd Bey, Dulkadir-oğlu Süli Bey, Kara Koyunlu Kara Yusuf Bey, Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey[162] ve daha bir çokları ya savaş meydanlarında katledilmişler, ya orduları başında ölmüşler ve yahut esaret altına düşmüşlerdir.

İsfendiyar Bey'in, iktidarını ve beyliğini uzun süre muhafaza edebilmesinde bir takım amillerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Onun, şahsî kişiliğinden ve elde ettiği siyasî tecrübesinden yerinde ve zamanında çok iyi istifade etmeyi başarması, sabırla olayların neticelerini beklemesi ve fazla sertlik taraftarı olmaması bu amillerin başında gelmektedir.

---

[161] İsfendiyar Bey'in ölüm tarihinin delili olan Sinop'taki mezar kitabesi için bk. IV. Bölüm; Uzunçarşılı: a.g.e., 133; Mordtmann : a.g.m., 1074; Alî : a.g.m., 19; YÜCEL: a.g.e., Kitabeler bölümü.

Sinop tahtına çıkmadan önce, daha 1383 yıllarında, girdiği savaş, mücadele ve siyaset ortamından itibaren İsfendiyar Çelebi, babası Kötürüm Bayezid'e karşı, kardeşi II. Süleyman Paşa'nın takındığı sert tutum ve isyan neticesi ortaya çıkan Osmanlı tehdidine, kendi hükümdarlığı zamanında değişik yollar kullanarak tedbirler almış ve Anadolu'da en büyük düşmanı olarak kabul ettiği Osmanlı'ya rakip olabilecek müttefikler bulmuştur. Yeri geldiğinde detayı ile bahsettiğimiz bu hadiseleri ana başlığı ile tekrarlayacak olursak onun şahsiyeti ve siyaset anlayışı hakkında daha iyi bir fikre sahip olabiliriz :

I. Kardeşi Süleyman Paşa'nın öldürülmesi ile Kastamonu'ya giren Yıldırım Bayezid'e, hemen elçi ile yumuşak dille yazılmış bir mektup göndererek gönlünü almış Sinop'ta oturmayı başarmıştır.

II. İktidarı için en büyük tehlike olarak gördüğü Osmanlılara karşı Kadı Burhaneddin'le anlaşmış, iki büyük gücün uzun süre birbiri ile uğraşmasında etkili olmuştur.

III. Sinop'ta kendisini muhasara eden I. Bayezid'e karşı, Eflak beyini Rumeli'de taarruza geçirtmiş, uygun bir dille özür beyan ederek Yıldırım'la anlaşmış, böylece ikinci defa Sinop'ta kalabilmiştir.

IV. Osmanlı devleti aleyhine kullanmak için,I. Bayezid'in düşmanlığını da çekse, Batı Anadolu beylerine sığınma hakkı tanımış,doğudan ortaya çıkan Timur tehlikesini Osmanlı devleti üzerine yönlendirmiştir.[163]

V. Ankara muharebesi sırasında savaşa iştirak etmeyerek güya Yıldırıma tarafsızlığını göstermiş, savaş sonrası ilk iş olarak Timur'u ziyaret ederek, kıymetli hediyeler sunmuş, böylece eski Candar topraklarının tamamına Timur fermanı ile sahip olmuş ve memleketini muhtemel yağmalardan muhafazayı sağlamıştır.

VI. Osmanlı şehzadeleri içinde en güçlü gördüğü Ç. Mehmed'i ilk anda saf dışı bırakmayı amaçlamış bunda muvaffak olmayınca diğer kardeşleri olan İsa ve Musa Çelebi'ye destek vermiş, memleketinde misafir bulunan bu şehzadelere her türlü ikramda bulunarak misafirperverliğini de göstermiştir.

---

[162] Bu hükümdarlar için bk. Uzunçarşılı:a.g.e.

[163] Bu mevzular için dipnot daha önce verilmiştir. Fazla bilgi için bak. I. Bölüm ilgili konular.

VII. Taht mücadelelerinden istifade ile Bafra'yı almış ve hudut genişletme siyasetini devam ettirmiştir.

VIII. Ç. Mehmed hükümdar olup Karaman seferi için yardım istediğinde eski müttefiki üzerine silah göndermekten çekinmemiş, böylece bir süre için Osmanlı dostluğunu kazanmıştır. Muhtemel bir Osmanlı tehlikesini her zaman hesaba katarak bir taraftan Eflak beyi ile diğer yandan Şahruh ve Mısır Memlûkleri ile münasebet tesisine önem vermiştir.

IX. Eflak seferine yardım göndererek Ç. Mehmed'le dostluğunu devam ettirmeyi amaçlamış ancak oğlu Kasım'ın ihanetine engel olamayarak neticede topraklarının yarısını kaybetmiştir. Bu toprakları oğluna değil de doğrudan Osmanlılara vermek istemesi, oğlunun bu hareketine çok içerlemiş olduğunu göstermektedir. Bundan sonra oğluna düşman olmuş ve her fırsatta onun elinden eski topraklarını almaya çalışmıştır.

X. Anadolu ve dışında cereyan eden hadiseleri yakından takip etmiş, Orta Anadolu ve Canik bölgesinde Osmanlı nüfûzunun zayıflamasından istifade ederek Samsun'u sınırlarına katmış, genişleme siyasetinin devam ettiğini göstermiştir.

XI. Şeyh Bedreddin, Mustafa Çelebi ve Şehzade Mustafa'nın memleketine iltica etmesine izin vererek Osmanlı aleyhinde destek vermiş, II. Murad'ın ilk yıllarında ortaya çıkan otorite boşluğundan istifade ile Kastamonu, Tosya, Çankırı ve Kalecik'i topraklarına katmış, Safranbolu'yu da alma teşebbüsünde bulunmuştur. Rumeli ve Anadolu'da üstünlük kuran, beyliklerin çoğunu ortadan kaldıran Osmanlı devleti ile bir kez daha savaşmaktan çekinmemiş ancak mağlûbiyetten kurtulamamıştır.

Bu hareketleri ile İsfendiyar Bey, sahip olduğu şehirleri ve sınırları Osmanlı devletine karşı müdafaa etmeye çalışmış, bununla yetinmeyerek Candar-oğulları ülkesinin toprak bütünlüğünü yeniden sağlamak için ısrarla çaba sarf etmiştir. Uzun seneler boyunca emeline ulaşmak için sabırla beklemiş, zamanı gelmeden önce harekete geçmemeye özen göstermiştir.

XII. Neticede, kesin Osmanlı üstünlüğünü tam olarak idrak etmiş,bükemediği bileğin elini öperek sulh için elinden geleni yapmıştır. Torununu II. Murad'a vererek

sıhriyet bağları vasıtasıyla en azından Sinop, Kastamonu ve Bakır Küresi'ni elinde tutmayı başarmıştır.

XIII. Sıkıştığı zamanlarda beyliğini ve tahtını kaybetmektense son çare olarak sulh teklif etmesini bilmiş, yenildiği hükümdara elçi ile kıymetli hediyeler, diplomasi kurallarına uygun ve yumuşak bir üslupla yazılmış özür mektubu, buna ilaveten devlet ileri gelenlerine ayrı ayrı mektuplar ile değerli armağanlar göndermiş, onları sulh için padişahı iknaya sevk etmiştir[164].

Yetmiş yaşını geçerek vefat etmiş bulunan İsfendiyar Bey'in bilinen çocukları İbrahim, Kasım, Hızır, Murad ve kızı Saidbaht Hatundur. Ancak bir kayıtta, oğulları olarak, Kara İsa, Yakub ve kızı olarak da Halime adı geçmektedir.[165] Çelebi İsfendiyar Beyin hanımı, Sinop'taki İsfendiyar-oğulları türbesinde bulunan kabir kitabesine göre, Esenkutlu Hatundur. İbrahim Bey'in annesi olarak kaydedilen bu Hatun, oğlunun ölümü (1443)'nden iki sene sonra (1445) vefat etmiştir.[166] İsfendiyar Bey'in onunla ne zaman evlendiği ve hangi aileden geldiği hakkında bir bilgiye rastlayamadık. Sadece Taşköprü'nün Konrapa köyünde H. 810 (1407 M.) tarihli Şeyh Musa türbesini yaptırmış olduğu ve Araç'ta Abdal Paşa vakfı olduğu nakledilmektedir.[167]

Şimdiye kadar siyasî faaliyetlerinden bahsedilen İsfendiyar Bey hakkında bilinenler bundan öteye geçmemektedir. İleriki konularda yeri geldikçe ilim, edebiyat, teşkilat, ekonomi ve sosyal düzen ile ilgili dönemi ayrıca değerlendirileceğinden burada kayda gerek görülmemiştir.

---

[164] Bu mevzular hakkında daha önce dipnot verilmiştir. Daha fazla bilgi için bk. II. Bölüm ilgili konular.

[165] YAMAN: a.g.e., Candar-oğulları şeceresi; H. EDHEM : a.g.e., 307; Krş. UZUNÇARŞILI: a.g.e., 147; MORDTMANN: a.g.m., 1073.

[166] UZUNÇARŞILI: a.g.e., 135.

[167] a.g.e., 133.

III. BÖLÜM
İSFENDİYAR BEY DÖNEMİ SOSYAL HAYAT VE TEŞKİLAT

A. İsfendiyar Bey Dönemi Beyliğin Sosyal ve Ekonomik Durumu

1. Kuzey-batı Anadolu'nun etnik yapısı

En geniş şekliyle Kastamonu, Sinop, Çankırı vilayetlerinin tamamı ile Zonguldak ve Çorum'un bir kısmına sahip olan, aynı zamanda Ankara'nın kuzey-doğusundaki Kalecik'i elinde bulunduran Candar-oğlu beyi İsfendiyar Çelebi[1] döneminin, siyasi olayları yanında sosyo-ekonomik durumunun yeterince izah edilebilmesi için Kuzey Anadolu'nun etnik yapısının da açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Adı geçen bölgenin bu nüfus durumunun izahı ise, Anadolu'nun Türkleşmesi hadisesine sıkı sıkıya bağlıdır.

Bilindiği gibi Oğuzlar Selçuklu ailesinin başbuğluğu altında İran'da bir devlet kurduktan sonra 1071 Malazgirt Savaşı'nı müteakip Anadolu'nun mühim bir kısmını fethederek bu ülkede yurt tuttular. Fakat bu fetih esnasında buraya Oğuzların ancak bir kısmı geldi. Selçuklu hakimiyeti Anadolu, İran ve Türkistan'ı birbirine çok sıkı bir şekilde bağladı[2].

Anadolu'nun büyük kısmı gibi Kastamonu, Sinop ve Çankırı havalisi de Malazgirt savaşından sonra Türklerin egemenliği altına girmeye başladı[3]. Türk fütühatının buralarda 1074'lerde başlamış olduğunu ve bölgenin kesif bir Türkmen yerleşmesine uğradığını tarihî kayıtlar teyit etmektedir. Kuzey Anadolu'nun Türk iskânına zaferden hemen sonra açılmış olduğunu ve Türkleşme sürecini ne kadar hızlı bir şekilde tamamlamış bulunduğunu bu tarihî kayıtlar ışığı altında inceleyebiliriz:

---

[1] ÖZTUNA : Büyük Türkiye Tarihi (Başlangıcından Zamanımıza Kadar) II. (İstanbul, 1983), 38.

[2] SÜMER: "Türkiye Kültür Tarihine Umumî Bir Bakış" A.Ü. DTCFD, XX /3-4, (1962), 216-217.

[3] Kuzey Anadolu'nun fethi hakkında geniş malumat giriş kısmında verilmiş olduğundan burada sadece bölgedeki Türkmen kesafetinden bahsedilecektir.

1074 yılında müstakbel Bizans İmparatoru Alexis Anadolu'dan İstanbul'a gemi ile dönmek istemişti. Yolda ecdadının memleketi olan Kastamonu'yu ziyaret ederken her tarafın Türkler elinde bulunduğunu gördü, hatta Türklerin pususuna düşmekten zorlukla kurtulabildi. Bunun üzerine yolunu değiştiren Alexis, Ereğli'ye yöneldi ve yine Bizanslıları takip etmekte olan Türklerle çarpışarak denizden İstanbul'a kaçabildi.[4]

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud'un kardeşi Melik Arap, 1126'da Ankara-Çankırı-Kastamonu havalisinden otuz bin kişilik büyük bir ordu toplayarak kardeşi Mesud üzerine yürümüştü. Savaş sonunda yenilen Selçuklu sultanı, Bizans imparatoru Yuannis Komnenos'a sığındı ve ondan yardım istedi. İmparator da Mesud'un bu talebini kabul etti. Onun böyle bir yardımda bulunmasının sabeplerinden birisi, Melik Arap kumandasındaki Türkmenlerin Kastamonu taraflarında. Ereğli'ye ve denize kadar ilerlemiş olmaları, devamlı Bizans toprakları aleyhine faaliyette bulunmaları idi.[5] Melik Arap'ın emrinde bu kadar büyük bir kuvvetin bulunabilmesi hatta Selçuklu ordusunu mağlup edebilmesi şüphesiz, Kuzey Anadolu'daki o zamanki Türkmen yoğunluğuna dayanmaktadır.

II. Kılıç Arslan (1155-1192) döneminde de bölgenin kesif bir şekilde Türkmenlerle meskûn olduğunu görüyoruz. XIII. asır başlarında Selçuklular'ın Kastamonu beyi olarak gördüğümüz Hüsameddin Çoban Bey'in, Yazıcı-zâde Ali'nin "Selçuk-nâme"sinde Oğuzlar'ın Kayı boyundan geldiğinin nakledilmesi[6] ve Kuzey-batı Anadolu fetihlerini idare ederek Bizans'a karşı yaptığı gazalarda büyük başarılar sağladığının bilinmesi, bu yüzyıl başlarında da Kuzey Anadolu'da Oğuz boylarının iskânının artarak devam ettiğini göstermektedir.

Moğol istilasının batı istikametinde devam ederek Karadeniz'in kuzeyine ulaşması ve Moğolların Kıpçak şehirlerini işgal etmeleri neticesinde yerli halk Anadolu şehirlerine bilhassa Sinop'a göç etmiştir (1223).[7] Bu göçler sonucunda kuzey Anadolu'da az da olsa Kıpçak yerleşmesinin vuku bulduğu ihtimal dahilindedir. Sinop'ta bulunan bir

---

[4] TURAN : Selçuklular Zamanında Türkiye, 37, 52.
[5] a.g.e., 169.
[6] YÜCEL : Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar, 37.

mezar kitabesi "Emîr Baygelmiş (Beklemiş) b. Emîr Taybuğa b. İlbasmış (İl-almış) b. Koçkar b. Oğulbek (Oğul-bey) b. Beşbek (Ebû Bekir)" şeklinde olup H. 679 (1280 M.) tarihlidir ve Sinop muhafiz kuvvetleri komutanı Taybuğa'nın oğluna aittir.[8] İlbasmış ve Beşbek gibi adlar bilhassa Kıpçak Türkleri arasında tesadüf edilen isimlerdir. Taybuğa'nın Sinop'ta ikâmet etmiş olduğu ve bölgede büyük bir üne sahip bulunduğu görülmektedir. Nitekim XVI. yüzyıl başlarında Sinop'ta onun adıyla anılan bir mahallenin bulunması, yine Taşköprü'ye bağlı Tay-boğa Köyü ile bu köydeki mescidin aynı adla anılması[9] Kıpçak kökenli bu emîrin bölgede bıraktığı hatırayı aksettirmektedir.

Malazgirt zaferini müteakip Anadolu'ya, dolayısıyla kuzey-batı Anadolu'ya büyük bir Türkmen nüfus göçmekle beraber bu ülkenin ve bu bölgenin tamamıyle Türkleşmesi bir süre daha devam edecektir. Moğol istilası önünde Orta Asya ve İran'dan kaçan Türkler ikinci büyük muhacereti teşkil edip, Türkleşme hadisesi XIII-XIV. yüzyıllarda Orta Anadolu'dan sahillere intikal ederek tamamlanmıştır.[10] Bu dönemde de Kastamonu ve Sinop havalisi önemli Türk bölgesi olarak varlığını sürdürmüştür. Hatta bu önemin git gide daha da arttığı bir gerçektir. Moğol istilasından itibaren "Uç" bölgelerindeki Türk nüfusun çok artığı gözlenir.[11] Moğol baskısı sonucu gelen Türk kitlelerinden bir bölümü Selçuklu "Uç" merkezi olan Kastamonu ve havalisine sığınmışlardır. XIII. yüzyıl ortalarında İbn Sa'd bu kente Türkmenler'in başkenti adını vermiştir.[12] Yine onun kaydına göre, bu tarihlerde Kastamonu bölgesinde 100 000 çadır halkı yığılmıştır.[13]

Türkmen kitlelerinin uçlara yığılmasını ve fetihlerini Bizans müellifi Nicephorus Grigoras şöyle naklediyor: "..... Moğol istilası Türklerin felaketine değil saadetine hizmet ediyor, Paphlagonia (Kastamonu ve havalisi) ve Pamphylia (Göller) bölgesinden akan Türkmenler Bizans topraklarını yağmalıyorlardı".[14] Reşidüddin'e ait mektuplara

---

[7] C. ALPTEKİN : "Türkiye Selçukluları" DGBİT., VIII, 288.

[8] Z. Velidi TOGAN : Umumî Türk Tarihine Giriş I., 319; Krş. TURAN : a.g.e. 529; H. HİLMİ: Sinop Kitabeleri, 145.

[9] Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri II, 627-679.

[10] O. TURAN : Selçuklular ve İslamiyet (İstanbul, 1993), 39.

[11] R. TURAN : Selçuklular Döneminde Kastamonu, 5.

[12] Claude CAHEN : Osmanlıdan Önce Anadolu'da Türkler, Çev. Y. MORAN (İstanbul, 1979), 240.

[13] O.TURAN : Selçuklular Tarihi ve Türk - İslam Medeniyeti (İstanbul, 1993), 304.

[14] TURAN : Selçuklular Zamanında Türkiye, 508; krş. TOGAN : a.g.e, 259.

göre, Emîr Şemseddin Muhammed Türkmanî'ye mensup büyük bir Türkmen topluluğu Gürcistan'dan Sinop dağlarına kadar yayılıp her tarafi alt üst etmiştir.[15]

XIII. yüzyılın ikinci yarısının ortalarında kalabalık sayıda bir Çepni Türkmen kümesinin Sinop taraflarında yaşadığı görülür. Bu Türkmenler Karadeniz sahillerinde devamlı surette ilerleyerek bölgeyi Trabzon-Rum İmparatorluğuna karşı müdafa etmişlerdir. Hatta 1277 yılında Sinop'u almak isteyen Rumları, başlarında Emîr Taybuğa olduğu halde geri püskürtmüşlerdir. Bu Oğuz boyu Sinop-Batum arasındaki uzun şerit bölgesinde yerleşerek bölgenin Türkleşmesinde başlıca rolü oynamışlardır.[16] Daha sonra görüleceği üzere, Sinop ve civarında mevcut olan Çepni yerleşim adlarının varlığı ve hatta kuzey-batı Anadolu'nun devamı olan Bolu'ya kadar olan sahada da yine adı geçen boyun ismiyle anılan yerlerin bulunması, bu havalide, Çepni Türkmenlerinin iskân edilmiş olduğuna delalet etmektedir.

XIII. yüzyıl sonlarına gelindiğinde İlhanlı Devleti tabiiyetinde bulunan Türkiye Selçukluları İç Anadolu'da ve ovalarda, Türkmenler de hudutlar da ve dağlarda hakimdi. Saltanat iddiasında bulunan veya isyan eden Selçuklu şehzadeleri, idbara uğrayan devlet adamları bu Türkmenlere sığınıyordu.[17] Dağlık araziye bolca sahip olma özelliği ile Türkmenlerin Moğollara karşı bir sığınak merkezi olarak gördükleri Kastamonu ve havalisi, Moğol tahakkümüne isyan eden devlet adamlarının ihtiyaç duyduğu gerekli askerî desteği sağlamada yine ön sıralarda yer almıştır. Nitekim, Sultan II. Mesud'a ve dolayısıyla Moğollara karşı harekete geçen şehzade Kılıç Arslan, Kastamonu havalisi Türkmenlerinin başında bulunan Çoban-oğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan ile İlhanlı Devletini hayli uğraştırmıştır. 1292 yılında yapılan "Derbent Savaşı"nda müttefik Selçuklu-İlhanlı ordusunun Türkmenler karşısında tam bir başarı kazanamaması ve Kastamonu'yu işgal edememesi, bu bölgede, ister göçebe ister yerleşik olsun, kesif bir Türkmen nüfusunun mevcûdiyetini göstermektedir.[18]

---

[15] TURAN : a.g.e., 516.

[16] İBN BİBİ II., 338; F. SÜMER : Oğuzlar, 137-138.

[17] TURAN : Selçuklular ve İslamiyet, 58.

[18] Bu savaş için bk. TURAN : Selçuklular Zamanında Türkiye, 611-612.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Kuzey-batı Anadolu'nun bu denli Türkmen nüfus ve askerî gücüne sahip olması, sonraki yıllarda da bazı devlet adamlarının ve komutanların bu bölgeye göz dikmesine sebep olmuştur. 1298 yıllarında, İlhanlı komutanı Baycu Noyan'ın torunu Sülemiş, Anadolu'da İlhanlılara isyan edip, destek almak amacı ile Kastamonu Türkmenlerinin yanına ulaşmak istemiş, ancak Ankara'da yakalanarak Tebriz'e götürülmüştür.[19] Yine aynı yıllarda Pervane Muineddin Mehmed Bey, Moğollara karşı yapmak istediği mücadele için Kastamonu ve çevresinde bol para ile Türkmenler arasından asker toplamıştır.[20]

Anadolu'yu istila ederek tahrip ve talan eden Moğollar'ın Orta Anadolu'da, Konya, Niğde, Ankara, Eskişehir, Kırşehir, Amasya, Tokat, Sivas ve Çorum vilayetleri topraklarında yerleştikleri görülmektedir. Kuzey-batı Anadolu topraklarını bizzat istila edemeyen Moğolların bu bölgede yaşadıklarına dair fazla bir delil bulunmamaktadır.[21]

XIV. yüzyıl başlarına gelindiğinde Kuzey-batı Anadolu toprakları hemen hemen bütün nüfusu ile bir Türk yurdu görünümü kazanmıştır. Vakıf kayıtları ve Osmanlı tahrir defterlerine dayanılarak yapılan tahminler bu hususu açıkça göstermektedir. XV. yüzyıl sonları ile XVI. yüzyıl başlarında yapılmış tahrirlere göre, bahsi geçen bölgede, Türk nüfusunun hristiyan nüfusuna nisbetle ne kadar fazla olduğu kat'i bir şekilde görülmektedir.

İsfendiyar Bey'in hakim olduğu Kuzey-batı Anadolu'daki bazı şehir ve kasabaların XVI. yüzyıl başlarındaki nüfus durumunun bir tespitinin yapılması meselenin izahı açısından önemli görülmektedir:

---

[19] a.g.e., 625.

[20] a.g.e., 627.

[21] Anadolu'da meskun Moğollar için bk. SÜMER : "Anadolu'da Moğollar" SAD .I. TTK. (Ankara, 1970), 115-116.

Tablo 3.1. Kastamonu Vilayeti Nüfus Durumu [22]

Kaza Adı	Mahalle Sayısı	Köy Sayısı	Cemaat Sayısı	G. Müslim	Toplam Hane
Kastamonu	46	113	8	Belirtilmemiş	3834
Göl	-	30	-	Belirtilmemiş	577
Araç	-	52	10	Belirtilmemiş	1952
Taşköprü	-	145	-	26 Hane	5113
Küre	10	73	-	5 Hane	1463
Ayancık	-	76	-	78 Hane	1937
Hoş-Alay	-	69	-	Belirtilmemiş	1192
Daday	-	202	2	Belirtilmemiş	3186
Boy-Ovası	-	172	34	Belirtilmemiş	2251
Durağan	-	31	-	Belirtilmemiş	410
Sinop	21	180	-	461 Hane	3556
Yekûn: Kastamonu Vilayeti	-	1134	60	570	25.470

Tablo 3.2. Çankırı Vilayeti Nüfus Durumu [23]

Kaza Adı	Mahalle Sayısı	Köy Sayısı	Cemaat Sayısı	G. Müslim	Toplam Hane
Çankırı	24[24]	123	-	Belirtilmemiş	5006
Koç-hisar (Ilgaz)	-	37	-	Belirtilmemiş	1225
Milan	-	45	-	Belirtilmemiş	1381
Kurşunlu	-	67	-	Belirtilmemiş	2924
Çerkeş	-	69	-	Belirtilmemiş	2032
Tosya	-	31	-	Belirtilmemiş	2204
Kargı	-	44	-	Belirtilmemiş	1273
Kalecik	-	96	-	Belirtilmemiş	2921
Karıbazarı (Orta)	-	38	-	Belirtilmemiş	992
Yekûn : Çankırı Vilayeti	-	550	-	Belirtilmemiş	18.958[25]

[22] a.g.d., II., 56-60.

[23] a.g.d., 61-65.

[24] (Çankırı'nın mahalleleri yekûn cetvellerinde verilmemiştir. Dizinler kısmından tespit edilenlerin sayısı 24'tür.)

[25] (Çankırı yekûn hane toplamı 19.958 olarak hesap edilmiştir.)

Tablo 3.3. Bolu Vilayeti Bir Kısım Kazaları Nüfus Durumu [26]

Kaza Adı	Mahalle Sayısı	Köy Sayısı	Cemaat Sayısı	G. Müslim	Toplam Hane
Taraklı-borlu (Safranbolu)	10	105	-	Belirtilmemiş	2550
Viran-Şehir (Eskipazar)	-	261	-	Belirtilmemiş	3079
Ulus	-	103	-	Belirtilmemiş	1558
Todurga	-	28	-	Belirtilmemiş	467

Görüldüğü gibi Kuzey-batı Anadolu XVI. yüzyıl başlarında ezici bir Türk nüfusuna sahip bulunmaktadır. Kastamonu ve kazalarında 25.470 Müslüman hane nüfusuna karşılık sadece 570 gayr-ı müslim hane nüfusu bulunmaktadır. Bu gayr-ı müslimlerin % 80'i ise Sinop'ta yaşamaktadır. Adı geçen şehrin o dönemki mahalle isimlerine bakılacak olursa 21 mahalleden 5'inin gayrı müslim yerleşmesi altında bulunduğu ortaya çıkmaktadır.[27] Burada diğer şehir ve kazalara göre fazlaca gayr-ı müslim nüfusun bulunması Sinop'un ticarî ehemmiyetinden kaynaklanmaktadır. Sinop uzun yıllar Ceneviz ve Venedik ticaret kolonilerini barındıran Karadeniz'in bir liman kenti durumundadır. İbn Batuta'nın verdiği bilgiye göre, XIV. yüzyıl ortalarında Sinop'a yakın bir dağ üzerinde onbir kadar Rum köyü bulunmakta ve hepsi de Candar-oğlu hükümdarının hakimiyetinde yaşamakta idiler.[28] Netice olarak XI. yüzyıl sonlarından itibaren Kuzey-batı Anadolu'da yurt tutan Türkmenler yıllar süren mücadeleler neticesinde Hıristiyan Rumları bölgeden çıkarmışlar, başta köyler olmak üzere kasaba ve şehirlere yerleşerek XIII. asır sonlarına kadar bölgenin Türkleşmesini büyük ölçüde tamamlamışlardır. Böylece el-Kalkaşandî'nin, eserinde "Türkmenler'in merkezi" olarak gösterdiği Kastamonu[29] başta olmak üzere Kuzey Anadolu havalisi İsfendiyar Bey'in hükümdarlığı zamanına kadar tamamen Türk yurdu görünümüne bürünmüş, ezici bir çoğunluğu yerleşik hayata geçen Türkmenlerin çok azı göçebe hayatına devam etmiştir.

---

[26] a.g.d.,50-53.

[27] Bu mahallelerin adları: Ayakluca-Kilise, Ayo-Bedros, Ayo-Kostandin, Ayo-Nikola ve Büyük kilise. Bk. a.g.d., 679.

[28] İbn Batuta Seyahatnâmesinden Seçmeler. Haz. İ. PARMAKSIZOĞLU. (Ankara, 1981), 58.

[29] El-Kalkaşandî "Subhu'l a'şâ fî Sınâ'ati'l-inşâ'" c. V., s. 341-342'den naklen KOPRAMAN: a.g.m., 26.

Yukarıda açıklandığı üzere XI. yüzyıl sonlarından XIV. yüzyıla gelinceye kadar Kuzey-batı Anadolu sahasına kesif bir Türk iskânının vuku bulmuş olduğu açıkça görülmektedir. Ancak Türklerin kendi içlerinde muhtelif boy ve kollara ayrılmış olduğu da bir gerçektir. Bu nedenle bahsedilen sahaya hangi Türk boyunun veya topluluğunun göç etmiş olduğunun ve bu bölgenin hangi taraflarına yerleşmiş bulunduğunun izah edilmesi de mevzûmuzun daha iyi açıklanmasına yardımcı olacaktır.

Oğuz elini meydana getiren 24 boya ait yer adlarına ve teşekküllere ancak tek bir ülkede rast gelinmiştir ki, bu ülke de Türkiye'dir.[30] O halde Anadolu'ya, dolayısıyla Kuzey-batı Anadolu havalisine, bahsedilen bu Oğuz boyları diğer Türk topluluklarına göre daha fazla yerleşmiş olmalıdırlar. Nitekim, yer adlarına bakılacak olursa, en çok Oğuz boy adları ile anılan köy, kasaba ve kazalara rast gelinmektedir. Karluk, Çiğil, Uygur, Kalaç, Kıpçak gibi diğer Türk kavimlerinin de Anadolu'nun muhtelif yerlerinde ve esas araştırma mevzû'u olan Kuzey-batı Anadolu bölgesinde meskûn bulunduğunu yine yer adlarına bakarak söyleyebiliriz.[31] Anadolu'da şehirlerdeki ve köylerdeki yerleşik Türk halkının ve Oğuz boy adını taşımayan bir çok Türk oymağının da 24 Oğuz boyuna mensup oldukları, onlardan geldikleri bilinmektedir. Oğuz boylarına ait yer adları umumiyetle XII-XIII-XIV. yüzyıllardan kalma yadigarlardır. Boylardan bazılarının bir bölgede diğerlerine nazaran daha kalabalık bir şekilde yerleşmiş olduklarını söylemek mümkündür.[32] Kastamonu, Sinop ve Çankırı havalisinde de bu durumun aynı ile vakî olduğu, bu yer adlarının incelenmesi ile daha iyi anlaşılacaktır. Bu nedenle bahsi geçen bölgede bulunan, Oğuz ve diğer Türk boylarının adını almış olan yerleşim yerlerinin tesbitinde fayda mülahaza edildiğinden aşağıda gösterilmesi uygun görülmüştür:

---

[30] O. SÜMER : Türkiye Kültür Tarihi, 217.
[31] O. SÜMER : Oğuzlar, 173.
[32] a.g.e., 174-175.

a) Kuzey-batı Anadolu'da Oğuz Yer Adları

I. Kayı

XI. asırda Anadolu'ya gelmeye başlamışlardır. Tarihî ve iktisâdî amiller neticesinde Anadolu'nun kuzey, güney ve batı bölgelerine yerleştiler. Kayılar kısa sürede toprağa bağlanarak göçebelikten kurtuldular.[33] Tarihî kayıtlar Ankara-Kastamonu arasında kalabalık bir kayı topluluğunun yerleştiğini göstermektedir.[34]

Tablo 3.4. XVI. Yüzyıl Kayı Yer Adları

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya vergi nüfusu[35]
Kayı	Kastamonu	16 (27)
Kayı	Taşköprü	12 (9)
Kayı	Daday	45 (203)
Kayı	Tosya	66 (95)
Kayı	Taraklı-borlu (Safranbolu)	28 (17)
Karandı (Kazandı) ve Kayı	Taraklı-borlu (Safranbolu)	13 (36)
Kayı	Boy-obası (Boy-âbâd)	10 (19)
Kayı	Sinop	5 (4)
Kayı	Sinop	8 (15)
Yaka-Kayı	Koç-hisar (Ilgaz)	12 (15)
Bâzâr-Kayısı[36]	Koç-hisar (Ilgaz)	51 (-)
Yaka-Kayı	Koç-hisar (Ilgaz)	- (10)
Hatun-Kayısı	Kurşunlu	29 (28)
Aşga-Kayı	Karı-pazarı (Orta)	37 (45)
Yukarı-Kayı	Karı-pazarı (Orta)	21 (60)
Kayı	İskilip	- (4)
Kayıcuk	İskilip	- (29)

---

[33] Fuad KÖPRÜLÜ : "Osmanlı İmparatorluğu'nun Etnik Menşei Meseleleri" Belleten XXVIII/s.219-303.

[34] Faruk DEMİRTAŞ : "Osmanlı Devrinde Anadolu'da Kayılar" Belleten XII / S. 47, s. 575-615.

[35] Parantez içinde olanlar F. Sümer'in verdiği vergi nüfusu sayıları, diğerleri hane sayısıdır. Bk. SÜMER: a.g.e., 305-306; a.g.d., 461, 462, 710, 715, 732, 748, 750 ; Koç-hisar, Taşköprü, Tosya ve Sinop'a bağlı Kayı köyleri için krş. F. DEMİRTAŞ : a.g.m., 575-615.

[36] Sümer bu köyü Bazar-Kayı ve Çankırı'ya dahil olarak göstermiştir. Bk. SÜMER: a.g.e., 306.

Günümüzde bu köy adlarından çoğu aynen veya ufak değişikliklerle kullanılmaktadır:

Tablo 3.5. Günümüzde Kayı Yer Adları[37]

İL	İLÇE	KÖY	MAHALLE
Çankırı	Ilgaz	Kayı	-
"	Orta	Büyük Kayı	Kayı
"	-	Kayı-Çivi	
Kastamonu	-	Kayı	
"	-	"	
"	Daday	"	
"	-	Kurt Kayı	
"	-	Hamal	Kayıhan
"	Hanönü	Aşağı Kayı	
"	"	Yukarı Kayı	
"	Tosya	Aşağı Kayı	
"	"	Yukarı Kayı	
Çankırı	Atkaracalar	Kayılar	
"	Şabanözü	Çapar-Kayı	
"	Eldivan	Gölez-Kayı	
"	"	Hisarcık-Kayı	
"	Orta	Kayı-Ören	

Tablo 3.6. XVI. Yüzyıl Bayad (Bayat) Yer Adları[38],

Yerleşim Yerinin Adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Bayad	Tosya	13 (34)
"	Kastamonu	- (14)
"	Daday	- (51)
Bayatlar	Boy-âbâd	-
Balum-Bayad (Ekinlik)	Çankırı	-

[37] İçişleri Bakanlığı "Köylerimiz" (Ankara, 1968); Türkiye'de Meskûn Yerler Kılavuzu I, II., (Ankara, 1946), 653; Krş. Çankırı, Kastamonu ve Sinop İl Yıllıkları (1973)

[38] O. SÜMER : a.g.e., 307; a.g.d., 674, 732,

Tablo 3.7. Günümüzde Bayad (Bayat) Yer Adları [37]

İL	İLÇE	KÖY	MAHALLE
Kastamonu	Hanönü	Bayat	-
"	Tosya	"	-
Sinop	Durağan	"	-
Çorum	Kargı	"	-
Sinop	Boyabat	Aşağı Bayat	Bayat
Kastamonu	Azdavay	Kozluveren	Bayat
"	Araç	Sünlük	Bayatça

Tablo 3.8. XVI. Yüzyıl Kara-evli Yer Adları [39]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Kara-evli	Kastamonu	19 (21)
"	"	- (57)

Tablo 3.9. Günümüzde Kara-evli Yer Adları [37, 40]

İL	İlçe	Köy	Mah.
Kastamonu	-	Kara-evli	-

Tablo 3.10. XVI. Yüzyıl Alka-evli (Halka-havlı) Yer Adları[41]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Halka-havlı	Daday	33
Halka-bükü	Boyâbâd	20

Tablo 3.11. Günümüzde Alka-evli (Halka-havlı) Yer Adları[37]

İL	İlçe	Köy	Mah.
Zonguldak	Safranbolu	Halka-evli	-
Samsun	Vezirköprü	Halka-havlı	-

[39] SÜMER: a.g.e., 308; a.g.d., 594;

[40] a.g.e.

[41] SÜMER : a.g.e., 308; a.g.d., 650, 665;

Yazıcı-oğlu Ali, İbn Bibi tercümesinde Alka-evli adının Halka-evli olarak değişik şeklini vermektedir.[42] Kuzey-batı Anadolu'da hatta bütün Anadolu'da Alka-evli şeklinde bir yerleşim adına tesadüf edilmemektedir. Ancak yukarıda gösterilen Halka-havlı, muhtemelen Alka-evli'nin değişmiş şekli olmalıdır. Çünkü bu ad bu şekli ile bir mana ifade etmemektedir. Hatta Halkalı adlı köy adlarının da Alka-evli ile ilgili olması düşünülebilir.[43] Bu nedenle Kastamonu ve Sinop havalisinde görülen Halka-havlı ve Halka-bükü köylerini, Oğuz boyu olan Alka-evli'nin değişmiş şekli olarak kabul etmek mümkün görünmektedir.

Tablo 3.12. XVI. Yüzyıl Yazır Yer Adları[44]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Yazır	Kurşunlu	20 (39)

Tablo 3.13. XVI. Yüzyıl Dodurga (Todurga) Yer Adları[45]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Kiçi-Todurga	Boyâbâd	4 (13)
Bey-Todurga	Taşköprü	19 (-)
Todurga	Sinop	- (3)
Dodurga	"	- (25)
Dodurga	Milan	22 (105)
Todurga	Ulus	18 (19)
Todurga	Todurga	458 (27)
Todurga	Viran-şehir	5 (5)
Todurga	"	6 (26)
Todurga	"	- (16)
Todurga	"	- (22)

[42] SÜMER : "Bozoklu Oğuz Boylarına Dair" A.Ü. DTCFD., c. XI/I (1953), 66.
[43] SÜMER : Oğuzlar, 173, 189.
[44] SÜMER : a.g.e., 308; a.g.d., 722.
[45] SÜMER: a.g.e., 309; a.g.d.

Tablo 3.14. Günümüzde Dodurga (Todurga) Yer Adları[37]

İL	İlçe	Köy	Mah.
Çankırı	Çerkeş	Dodurga	-
Çankırı	Orta	"	-
Sinop	Bayabad	"	-
Çankırı	Atkaracalar	"	-
Zonguldak	Ulus	"	-

Tablo 3.15. XVI. Yüzyıl Avşar (Afşar) Yer Adları[46]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Afşar	Araç	48
"	Daday	28
"	Küre	3
"	Sinop	6
"	Taşköprü	46
Afşar-ovacığı	Devrekâni	-
Avşar-ovacığı	Küre	70
Afşar-özü	Kastamonu	51
Afşar	Kalecik	-
"	Kargu	8
"	Çankırı	9
"	Tosya	23
"	Taraklı-borlu (Safranbolu)	6 (8)
"	"	4 (18)
"	"	13 (66)
"	"	2 (15)
Afşar ve Karaağaç	"	6 (8)
Afşar	Viran-Şehir	15 (17)
Bebe-Afşar	"	- (17)
"	"	- (22)
"	"	- (23)
Afşar	"	6
"	"	7

[46] SÜMER : a.g.e., 310; a.g.d., 612, 631, 637, 649, 630, 595, 686, 457, 460, 470

Tablo 3.16. Günümüzde Avşar Yer Adları[37]

İL	İlçe	Köy	Mah.
Kastamonu	İhsangazi	Afşar	-
"	Doğanyurt	Afşar-imam	-
"	Doğanyurt	Afşar-güney	-
"	Taşköprü	Afşar	-
Çankırı	Çerkeş	"	-
Ankara	Kalecik	"	-
Kastamonu	Tosya	Göbene	Afşar
Zonguldak	Safranbolu	Afşar	-

Tablo 3.17. XVI. Yüzyıl Beğ-dili Yer Adları[47]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Beğ-dili	Kastamonu	(2)
"	Durağan	-
"	Kargı	15 (45)
"	İskilip	- (186)
"	"	- (21)

Tablo 3.18. Günümüzde Beğ-dili Yer Adları[37]

İL	İlçe	Köy	Mah.
Çankırı	Çerkeş	Beğ-dili	-

[47] SÜMER : a.g.e., 313; a.g.d., 677

Tablo 3.19. XVI. Yüzyıl Karkın Yer Adları[48]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Karkın	Tosya	- (25)
"	Çankırı	- (64)
"	Viran-Şehir	10 (13)
Kargun	"	16 (16)
Ulu-Karkın	İskilip	- (32)
Dere-i Karkın	"	- (13)

Tablo 3.20. Günümüzde Karkın Yer Adları[37]

İL	İlçe	Köy	Mah.
Kastamonu	Hanönü	Kargın	-
"	Tosya	"	-
Çankırı	Korgun	"	-

Tablo 3.21. XVI. Yüzyıl Bayındır Yer Adları[49]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Bayındır	Kastamonu	40 (41)
"	Sinop	7 (51)
Bayındırcık	Devrekani	1 -
Bayındır	Çankırı	35 (101)
"	Viran-Şehir	- (40)
"	"	- (12)
"	"	- (30)
"	"	3 (4)
"	Kargı	-
Baş-Bayındır	Çankırı	- (mezra'a)

[48] SÜMER : a.g.e., 313; a.g.d., 732, 475, 477

[49] SÜMER : a.g.e., 315; a.g.d., 594, 682, 704, 624

Tablo 3.22. Günümüzde Bayındır Yer Adları[37]

İL	İlçe	Köy	Mah.
Kastamonu	İhsangazi	Bayındır	Bayındır
Çankırı	-	"	-
"	Çerkeş	"	-
"	Eskipazar	"	-
"	Orta	Dere-Bayındır	-
"	"	Orta-Bayındır	-
"	"	Tutmaç-Bayındır	-

Tablo 3.23. XVI. Yüzyıl Çavuldur (Çavundur) Yer Adları[50]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Çavundur	Kastamonu	8 (36)
"	"	2 (19)
"	"	- (-)
"	"	- (-)
"	Kurşunlu	40 (27)

Tablo 3.24. Günümüzde Çavuldur Yer Adları[37]

İL	İlçe	Köy	Mah.
Kastamonu	-	Çavundur	-
"	-	"	-
Çankırı	Atkaracalar	"	-

[50] SÜMER : a.g.e., 316; a.g.d., 593, 723.

Tablo 3.25. XVI. Yüzyıl Çepni Yer Adları[51]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Çepni	Ayancık	8 (34)
"	"	19 (37)
"	"	5 (14)
"	"	28 (48)
"	"	8 (37)
"	Tosya	41 (41)
"	Küre	- (-)
"	Durağan	40 (-)
"	Ulus	14 (-)

Tablo 3.26. Günümüzde Çepni Yer Adları[37]

İL	İlçe	Köy	Mah.
Kastamonu	Çatalzeytin	Çepni	-
"	Hanönü	"	-
"	Tosya	"	-
Sinop	Türkeli	"	-
"	Dikmen	"	-
Samsun	Bafra	Domuz-dağı	Çepni
Kastamonu	Tosya	Çepni	Çepni-önü

Tablo 3.27. XVI. Yüzyıl Salur Yer Adları[52]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Salur	Küre	4 (11)
Salur-beyi	Sinop	2 (6)
Salur	Karı-pazarı (Orta)	29 (66)
Salur	Bafra	(72)

[51] SÜMER : a.g.e.; a.g.d., 489, 640, 677, 732

Tablo 3.28. Günümüzde Salur Yer Adları[37]

İL	İlçe	Köy	Mah.
Çankırı	Orta	Salur	-

Tablo 3.29. XVI. Yüzyıl Eymür (Eymir) Yer Adları[53]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Eymür	Daday	30 (60)
Eymir-beğ	"	8 (11)
Eymür	"	3 (2)
"	"	6 (-)
"	Sinop	20 (33)
"	"	4 (8)
Eymir-bükü	Durağan	10 (14)
Eymür	Durağan	- (-)
Eymircik	Kalecik	5 -
Eymircik mezra'ası	Çankırı	-
Eymür	Çerkeş	17 (15)
"	Sinop	5
"	"	1
Eymir-Pınarı	"	2
Eymir-Ali	"	1
Eymür	Çerkeş	- (29)

Tablo 3.30. Günümüzde Eymür Yer Adları[37]

İL	İlçe	Köy	Mah.
Sinop	Gerze	Eymir	-
Çankırı	Çerkeş	Eymür	-
Kastamonu	-	"	Eymür
"	Taşköprü	Boşnak	Eymür

---

[52] SÜMER : a.g.e., 318; a.g.d., 630, 687, 748

[53] SÜMER : a.g.e., 319 ; a.g.d., 649, 651, 657, 680, 683, 686, 690, 691, 742, 711

Tablo 3.31. XVI. Yüzyıl Ala-yundlu Yer Adları[54]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Ala-yundlu	Çerkeş	40 (22)

Tablo 3.32. XVI. Yüzyıl Üregir (Yüreğir) Yer Adları[55]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Çayırcık ve Yüreğir	Taşköprü	- (13)
Üreğir	"	19 (25)
Üreğir	"	- (5)
Üreğir (Kaba-kulak)	"	22 (51)
Üreğir	Araç	- (46)
Üreğir	"	14 (15)
Üreğir	Koç-hisar (Ilgaz)	- (40)

Tablo 3.33. XVI. Yüzyıl İğdir Yer Adları[56]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
İğdir	Küre	48 (62)
"	"	11 (33)
"	Devrekani	16 (19)
Kuyucak ve İğdirler	Taşköprü	23 (50)
Baş-İğdir	Daday	18 (1)
İğdir	"	- (63)
Bezi ve İğdir	Araç	45 (132)
İğdir	"	- (29)
Sortuk-ı İğdir	Kurşunlu	85 (176)
İğdircik	"	23 (56)
İğdir	Küre	2 -
İğdir	Kalecik	3 -
İğdir	Kurşunlu	5 -

[54] a.g.d., 727, 729; SÜMER: a.g.e., 321.

[55] SÜMER : a.g.e., 322; a.g.d., 612, 626, 619.

[56] SÜMER : a.g.e., 323; a.g.d., 612, 631, 725, 726, 742

Tablo 3.34. Günümüzde İğdir Yer Adları[37]

İL	İlçe	Köy	Mah.
Kastamonu	Araç	Eski-İğdir	-
"	"	İğdir-kışla	-
"	"	İğdir	-
"	Doğanyurt	"	-
Çankırı	Kurşunlu	İğdir	-
"	Yapraklı	Iğdır	-
Kastamonu	Devrekâni	Kınık	İğdir
"	Küre	İğdir	-

Tablo 3.35. XVI. Yüzyıl Büğdüz Yer Adları[57]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Büğüdüz	Küre	3 (4)
Büğüdüz ve İncesu	"	- (11)
Büğüdüz	Devrekani	2 -
Büğdüz	Kalecik	12 (35)
"	Karı-pazarı (Orta)	15 (48)
"	"	14 -
"	Viran-Şehir	6 -

Tablo 3.36. Günümüzde Büğdüz Yer Adları[37]

İL	İlçe	Köy	Mah.
Çankırı	Orta	Büğdüz	-
Ankara	Akyurt	"	-

[57] SÜMER : a.g.e., 324; a.g.d.; 622, 635, 636, 741, 748

Tablo 3.37. XVI. Yüzyıl Yıva (Yuva) Yer Adları[58]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Yuva	Kastamonu	29 (31)
Yuvacık	Daday	8 (-)
Yuva	Kalecik	-
"	Karı-Pazarı (Orta)	-
"	Keskün	-
"	Koç-hisar (Ilgaz)	- (106)

Tablo 3.38. Günümüzde Yıva Yer Adları[37]

İL	İlçe	Köy	Mah.
Kastamonu	-	Aşağı Yuva	-
"	-	Yukarı Yuva	-
"	İnebolu	Yuvacık	-
Çankırı	Ilgaz	Yuva-Saray	-
"	Orta	Yuva	-
Sinop	Gerze	Yuvalı	-

Tablo 3.39. XVI. Yüzyıl Kınık Yer Adları[59]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Kınık	Devrekani	11 (20)
"	Sinop	17 (39)
Kınık ve Hatun-Saray	Daday	21 (68)
Saray ve Avcılar Kınık	Sinop	3 (11)
Kınıkcık-Kargın (İl-düzen)	Çankırı	- (64)
Kınık	Koç-hisar (Ilgaz)	21 (70)
Sevinç Viranı ve Kınık	Tosya	- (56)
Kara-Kınık	Çerkeş	89 (229)
Kınık-Özü	Kargu	7 (60)

[58] SÜMER : a.g.e., 324; a.g.d.; 595, 654, 740, 748, 742, 716

[59] SÜMER : a.g.e., 326; a.g.d.; 629, 656, 684, 716, 736

Tablo 3.40. Günümüzde Kınık Yer Adları[37]

İL	İlçe	Köy	Mah.
Kastamonu	Devrekani	Kınık	-
"	-	Kıyık	-
"	-	Kuzyaka Kıyık	-
"	Hanönü	Kınık	-
"	Tosya	"	-
Çankırı	Çerkeş	Kınık (Kızıllar)	-

Tablo 3.41. XVI. Yüzyıl Kızık Yer Adları[60]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Kızık	Taşköprü	24
"	Viran-Şehir	5
Kızık-Ak-hisar Divanında	"	14
Kızık divanı	"	-
Kızık divanı Köyü	"	4

Tablo 3.42. Günümüzde Kızık Yer Adları[37]

İL	İlçe	Köy	Mah.
Sinop	Dikmen	Büyük Kızık	-
"	"	Küçük Kızık	-

Görüldüğü gibi Türkistan'dan Anadolu'ya göç eden Oğuz boylarının büyük çoğunluğunun adları, Kuzey-batı Anadolu sahasında, yerleşim yerlerine isim olmuştur. Bu durum tam bir Oğuz iskânına delalet etmektedir.[61]

---

[60] a.g.d.; 619, 479, 470, 477

[61] R. TURAN : a.g.m., 5.

Anadolu'nun Selçuklular tarafından fethinden itibaren, bilhassa Moğol istilası ile beraber Şark Türklerinden ve diğer bazı Türk kavimlerinden de bölgeye göç hareketi olduğunu[62] yine, aşağıda gösterilecek olan yer adlarına dayanarak söylemek mümkündür.

b) Kuzey-batı Anadolu'da Türk Boylarına Ait Yer Adları

Tablo 3.43. XVI. Yüzyıl Çiğil Yer Adları[63]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Çiğil	Göl	4
Çiğil-Erüğü	Devrekani	46
Çiğil-Erüğü	Devrekani	4
Çiğil-Erüğü	Küre	23
Çiğil-Oğlu	Boy- abad	-
Çiğilli	Daday	3

Tablo 3.44. Günümüzde Çiğil Yer Adları[37]

İL	İlçe	Köy	Mah.
Kastamonu	-	Çiğil	Çiğil
"	Doğanyurt	Çiğil-erik	-

Tablo 3.45. XVI. Yüzyıl Kañglı (Kañlı) Yer Adları[64]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Kañglı-Ovacuğu	Devrekani	36
" "	"	1
" "	Küre	4

---

[62] M.H. YINANÇ : Anadolu'nun Fethi, 84.

[63] a.g.d., 605, 608, 621, 630, 669, 653

[64] a.g.d., 624, 633.

Bu boylardan başka diğer bir Türk boyu olan Kalaçlar'ın bölgede iskânı ile ilgili Osmanlı kayıtlarında herhangi bir yer adına tesadüf edilmemektedir. Ancak günümüzde bölgede adı geçen boyun adı ile anılan yer adlarına rastlanmaktadır.[65]

Tablo 3.46. Günümüzde Kalaç Yer Adları[37]

İL	İlçe	Köy	Mah.
Kastamonu	-	Halaçlı	Halaçlı
Çankırı	-	Halaçlı	-
Zonguldak	Çaycuma	Kayabaşı	Halaçlı
Samsun	Alaçam	Köseköy	Kalaç
Sinop	Dikmen	Gündüzlü	Kalaç
Kastamonu	Azdavay	Göbek	Kalaçlı
Sinop	Gerze	Güzelyurt	Kalaçlı

Anadolu'da Karlık ve Karlu adını taşıyan köyler, Moğol tehlikesi karşısında eski yurtlarını terk edip Anadolu'ya gelen Karluk Türkmenleri tarafından kurulmuştur.[66]

Tablo 3.47. XVI. Yüzyıl Karluk Yer Adları[67]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Karlu	Daday	8
"	Sinop	4
Karlı	"	21
"	"	12

[65] a.g.d.

[66] Hilmi GÖKTÜRK: Anadolu'da Oğuz Boyları II. Türk Dünyası Yay. (İstanbul, 1979), 121.

[67] a.g.d., 656, 680, 685

Tablo 3.48. Günümüzde Karluk Yer Adları[37]

İL	İlçe	Köy
Kastamonu	Daday	Karlı
Sinop	Gerze	"
Samsun	Vezirköprü	"
"	Bafra	"

Danişmendli devletinin yıkılmasından sonra bu devlete bağlı olan Danişmendli adında bir ulus vücuda getiren Türkmenlerin, muhtelif boylar ve oymaklar halinde Anadolu'nun muhtelif taraflarına dağılmış olduklarını ve bir kısmının göçebe hayatını bırakarak köyler vücuda getirdiklerini görüyoruz. Kastamonu ve çevresinde de XVI. yüzyıl başlarında bu boyun adı ile anılan köyler mevcuttur.

Tablo 3.49. XVI. Yüzyıl Danişmendlü Yer Adları[68]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Danişmend-yakası	Ulus	85
Danişmendlü Dîvanı	Yedi-dîvan	24
Danişmen	Koç-hisar	12
Tanişmend	Koç-hisar	-
Danişmendlü	Devrekâni	1
Danişmend	Daday	-

Bütün bu Oğuz boy ve kabileleri yanında, Kuzey-batı Anadolu sahasının çok değişik Türk topluluğu ve zümrelerinin iskân sahası olduğu dikkati celbetmektedir. Nitekim şahıs ismi olarak kullanıldığı gibi unvan ve kabile adı olarak da kaydedilen "Alp" kelimesinin "Alpı-Alpagu-Alpagut" şekillerini alarak bir Türk kabilesine ad olması[69] ve bu kabileye mensup küçük zümrelerin bahsi geçen sahalarda köyler teşkil ettiklerinin bilinmesi bu iskânın boyutunu göstermektedir.

---

[68] Bk. a.g.d., 488, 578, 625, 661, 716, 718; Günümüzde Danişmend adı ile anılan köy Çankırı'ya bağlı Ilgaz ilçesinde bulunmaktadır. Bk. Çankırı İl Yıllığı (1973)

[69] Alp kelimesi hakkında bk. M.F. KÖPRÜLÜ : "Alp maddesi" İA. I. (İstanbul, 1961), 380-383.

Tablo 3.50. XVI. Yüzyıl Alpagud (Alpu) Yer Adları[70]

Yerleşim yerinin adı	Kazası	Hane veya Vergi Nüfusu
Alpagud	Viran-Şehir	10
Alpı	Ulus	33
Alpagut	Kastamonu	18
Alpu	"	30
Alpılar	Devrekani	7
Alpı-öyüğü	Küre	2
Alpı	Daday	7
Alpagud	Kurşunlu	25

Tablo 3.51. Günümüzde Alpagud Yer Adları[37]

İL	İlçe	Köy	Mahalle
Kastamonu	-	Alpagut	Alpagut
Kastamonu	Daday	-	-
Çankırı	Ilgaz	-	-
Kastamonu	-	Alpı	Alpı
Zonguldak	Ulus	-	-

Yine bir Türk kabilesi olan ve esas kütlesi Maraş dolaylarında meskûn bulunan Ağaç-eri'lere ait bir yer adının Sinop dolaylarında XVI. yüzyıl başlarında mevcut bulunduğu Osmanlı kayıtlarından anlaşılmaktadır.[71]

Şahıs adı olarak kullanıldığını Selçuklu emirlerinden birinin ismine bakarak anladığımız "Türk-eri" kelimesi[72] bunun yanında bir Türk oymağının da adı olarak bilinmektedir. Anadolu'da çok az yerde rastgelinen bu oymağın adını almış olan bir köye yine Kuzey-batı Anadolu'da tesadüf etmek mümkündür. Bu köy Kastamonu'ya bağlı, 17 hane nüfuslu ve diğer adı Kavacık olarak XVI. yüzyıl başları Osmanlı tahrir defterlerinde geçmektedir.[73]

---

[70] a.g.d., 469, 488, 592, 594, 622, 637, 650, 724

[71] a.g.d., 692; Ağaç-eri'ler için bk. F. SÜMER: "Ağaç-eriler" Belleten XXVI / 103 (1962), 521-528.

[72] a.g.m., 523.

[73] a.g.d., 595.

Anadolu'nun tamamında olduğu gibi Kuzey-batı Anadolu bölgesinin gerçekten kesif bir Türkmen yerleşmesine uğradığı tüm bu izahattan sonra daha iyi anlaşılmaktadır. Yukarıda ayrı ayrı gösterildiği gibi, Anadolu'da pek rastlanmayan bazı Türk boylarına bu bölgede tesadüf edilebilmekte, öyle ki bir çok boyun birbirine çok yakın yerlere iskan edildiği görülebilmektedir. Tay-boğa, Tur-Gazi, Yakut Arslan, Bay-digin (Bay-tekin), Alp Arslan, Sunkur, Porsuk, Melikşah, Kara-degin (Kara-tekin), Kapar, İne-Aslan, İl-Gazi, Gümüş-degin (Gümüş-tekin), Güç-beyi, Çomak Bey, Ay-doğmuş, Ak-börklü, Alp-Sarı, Bay-Toga, Ergunşah, Kara-pusat, Yağ-basan vb. köy adları, Kastamonu-Sinop ve Çankırı havalisinde rastgelinen, bölgenin fethi ile beraber buralara yerleşmiş ya da faaliyet göstermiş Türk boylarının, tarihî Türk emîr ve komutanlarının ismini yaşatması bakımından kayda değerdir.[74]

2. İctimai Hayat

XIV. yüzyıl sonları ile XV. yüzyıl ilk yarısında Kuzey-batı Anadolu toprakları üzerinde hükümdarlık yapmış bulunan İsfendiyar Bey döneminin toplum hayatını ve Türk-kültür yapısını incelemek için, köy ve şehir diye nitelenen yerleşme birimlerini ayrı ayrı ele almak gerekir. Çünkü bu iki yerleşmenin gösterdiği özellikler farklıdır. Anadolu'ya gelen Türkmenler bir yandan şehirlere yerleşirlerken, büyük ölçüde de köyler kurarak kendilerine yurt açmışlardır.[75]

Gayr-ı müslim halkın terkettiği yerler yanında yeni köyler oluşturan Türkmenlerin büyük bir kısmı İsfendiyar Bey'in hükümdarlığı zamanında yerleşik hayata geçmiş bulunuyordu. Bölgede bulunan ve Selçuklular döneminde olduğu gibi XIV. ve XV. yüzyılda da Türkmenlerin ilim-kültür ve askerî merkezi konumunda olan Kastamonu başta olmak üzere, Sinop ve Çankırı vilayetleri ile bu şehir etrafındaki Taşköprü, Boy-âbâd, Koç-hisar, Çerkeş, Araç, Tosya gibi kazalar Türklerin adı geçen havalide yerleştikleri önemli kentlerdendi. Bunun yanında Osmanlı tahrir defterlerine göre 1500'e yakın köy de Türkmenlerle meskûn halde

---

[74] Bu köyler için bk. a.g.d., 591, 627, 687, 656, 694, 674, 651, 668, 660, 602, 634, 705.

[75] YÜCEL : Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II, 130.

bulunuyordu.[76] Ayrıca XV. yüzyıl başlarında Kuzey-batı Anadolu'da göçebe bir takım oymak ve cemaatlerin bulunduğu da kayıtlardan anlaşılmaktadır.[77]

XV. yüzyıl başları Kuzey-batı Anadolu'sunda, diğer beyliklerde olduğu gibi, köylerin toplumsal bünyesi tarım ile ya da hayvancılıkla uğraşan ve yaşayışları birbirinden farklı bulunmayan çiftçi ailelerinden oluşuyordu. Bir cami etrafında toplanan köyü, dinî görevi itibariyle imam temsil ediyordu. Ayrıca kimi köylerde tekke ve zaviyelere rastlamak mümkündü. Bu zaviyelerin Kastamonu ve Sinop dolaylarında ve bilhassa yollar üzerinde kurulmuş olduğunu İbn Batuta'nın naklettiklerinden anlamaktayız: "Kastamonu'dan yola çıktık ve bu diyarda gördüğüm en güzel Zaviye olan, bir köydeki, büyük bir Zaviye'ye indik. Bunu Fahreddin adında büyük bir bey yaptırmış. Tekkenin bakım işlerini, içinde kalan dervişlerin düzenini oğluna vermiş ve oradaki köyün gelirini de bu işler için vakfetmiş. Zaviye'nin karşısına bir de gelip geçenin bedava yıkanacağı bir hamam yaptırmış. Köyde bir de çarşı yaptırıp onu da Cuma Câmii'ne vakfetmiş. Bu zaviyenin vakfından Haremeyn-i Şerifeyn'den, Şam'dan Mısır'dan, Irakeyn'den veya Horasan ve benzeri yerden gelen dervişler için, geldiği gün için bir elbise ve yüz dirhem ve gittiği gün için de üç yüz dirhem tahsis etmiş. Ayrıca kaldığı her gün için de nafaka ayırmış ki, bu da ekmek, et, tereyağlı pirinç pilavı ve helva'dır. Anadolu'dan gelen her bir derviş için de on dirhem ve üç gün müddetle bedava iaşe ve ibate tahsis etmiş."[78] Bol gelirli bir zaviye olduğu anlaşılan bu kuruluşun tasavvuf yönü daha ağırlıklı gibi görünmektedir. İbn Batuta'nın zikrettiği diğer bir zaviye ise bölgede ahilere ait zaviyelere örnek teşkil eder: "Buradan ayrıldıktan sonra geceyi çevresi ıssız yüksek bir dağın tepesinde, Kastamonu'lu Ahi Nizameddin'in yaptırdığı tekkede geçirdik. Bu tekkenin masrafları ve gelen geçen yolcuların yiyecekleri, gelirini vakfettiği bir köyden karşılanmaktadır."[79]

---

[76] Köy ve kazalar için bk. III. bölüm, etnik durum.

[77] Mesela XVI. yüzyıl başlarında bölgede bulunan bazı yörük cemaatleri: Muradlu yörükleri (s. 669), Saltuklu yörükleri (s. 613), Sofcular yörükleri cemaati (s. 654), Alıclu cemaati, Ali Bey Cemaati, Durak Kethuda cemaati, Dursun Kethüda cemaati, Gençlü Cemaati, İnanç Cemaati, Kara Koçlu cemaati (707), Karacan Paşa yörükleri cemaati (s. 723), Karataylu cemaati, Küçüklü cemaati (s. 707), Mağallar (?) cemaati, Mahmudlar yörükleri cemaati (s. 743), Mikaillü cemaati, Selman Pınarı cemaati ülüler cemaati, Şarklu cemaati (s. 727), Teberrük (?) Fakih cemaati (s. 707). Bk. a.g.d., ilgili sayfalar.

[78] KOPRAMAN : "Memluk Kaynaklarına Göre XV. yüzyıl'da Kastamonu ve Çevresi", 23; İbn Batuta Seyahatnamesinden seçmeler, 57.

[79] M. CUNBUR : "Kastamonu Tarihinde Ahiler ve Esnaf Kuruluşları",s. 9.

Sinop'ta da bir süre kalan İbn Batuta burada Ahi İzzeddin Çelebi'nin zaviyesinde bir süre ikâmet etmiştir.

Anadolu'da uzun yıllar boyu Türk toplum hayatını düzenlemekte büyük bir önem ittihaz eden zaviyeler bilhassa Kastamonu havalisinde çok erken devirlerde kurulmaya başlamış, bölgenin Türk ve İslâm kültürü ile yoğrulmasına katkıda bulunmuştur.[80]

Kendisinden önce, hakim olduğu topraklar üzerinde bir çok zaviye kurulmuş olmasına rağmen İsfendiyar Bey de bu an'aneyi devam ettirmiş, halkının ictimaî hayat seviyesinin yükselmesi için Kastamonu'da yine kendi adına inşa ettirmiş olduğu caminin yanına bir zaviye yaptırmıştır. Abdullah, Hızır ve Seydî Mahmud tasarrufunda bulunan araziler ile bir bahçeyi, kendi adına yaptırılmış olan ve "Bey-hamamı" olarak bilinen hamamı adı geçen zaviyeye vakfetmiştir. Ayrıca Osmanlı vakıf kayıtlarında geçtiği üzere birkaç köyün geliri de İsfendiyar Bey zaviyesinin giderlerine tahsis edilmiştir.[81]

Tablo 3.52. İsfendiyar Bey Zaviyesine Vakfedilen Köy Adları

Köyün adı	Hane	Vakfedilen yer
Hoca-Hacip	90	-
Sazlı	25	-
Bulacık	14	-
Kovacık	-	1 zemîn
Karasu	-	Ulu-Çiftliği
Gelin-Viranı	26	-
İsmailler		Ahmed Fakih çiftliği
Boyundurcuk	3	1 Çiftlik
Karasu	5	1 Çiftlik
Sarukavak	3	Eşrefçiftliği
Karasu	3	4 bahçe
Çetük-vîran	2	-
Elma-deresi (Küre'de)	4	-

[80] Bu ilk zaviyeler için bk. CUNBUR: a.g.m., 9-10; Ayrıca zaviyeler ve dervişler için bk. Ö.L. BARKAN : "Kolonizatör Türk Dervişleri" VD. II (İstanbul, 1974)'ten ayrı basım, Hamle Yay. (?)

[81] a.g.d., 600; Mülk toprakların Vakıf araziye dönüşmesi hakkında bk. Yaşar YÜCEL: "Osmanlı İmparatorluğu'nda Desontralizasyon'a Dair Genel Gözlemler" Belleten XXXVIII / 152, s. 673.

Bu köylerin yanında Kastamonu'da Ak-tekye adıyla bilinen mahallede bulunan bir kısım dükkanlar ve bir zemîni de aynı tesise vakfetmiştir.[82]

XVI. yüzyıl başlarında Kastamonu ve Sinop civarında 95 zaviye ve 4 tekye'nin bulunduğunun kaydedilmiş olması[83], bahsi geçen havali'de İsfendiyar Bey zamanındaki sosyal müesseselerin gerçekten ne kadar bol miktarda bulunduğuna bir delil teşkil eder.

İsfendiyar Bey döneminde köyde toprağı işleyen, üretimde bulunan teb'anın toprak üzerindeki hukukî durumunu anlayabilmek için, Beylikler döneminin toprak idaresinin ne şekilde olduğuna bakmak gerekir. Ancak o devir Anadolu'su toprak sistemine ait bilgiler son derece kısıtlıdır. Bu nedenle XV. ve XVI. yüzyıllarda düzenlenmiş olan Osmanlı tahrir defterlerinden istifade etmek gerekmektedir.[84]

Türk-İslâm hukukuna göre ülkenin bütün toprakları hükümdarın olup, üzerinde yaşayan reâyâ, üretimde bulunmak, toprağı boş bırakmamak, yerini terketmemek koşulları ile hükümdardan aldığı berat'la, tayin edilen araziyi tasarruf hakkına sahipti. Tasarruf hakkı babadan oğula intikal ederdi. Reaya işlediği toprağa karşılık devlete bazı vergiler vermekle yükümlü idi. Bu toprak yönetimi ve tasarruf usûlünün Anadolu beyliklerinde olduğu gibi Candar-oğullarında da aynen geçerli olduğunu, Osmanlı tahrir defterlerindeki kimi kayıtlar göstermektedir.[85]

İsfendiyar Bey hükümdarlığı zamanında, Selçuklular'dan intikal eden bir çok kurumu, bu kurumların işleyiş tarzını ve Türk devlet geleneğini aynen devam ettirmiştir. Onun kendi adına yaptırmış olduğu zaviyesine yaptığı vakıfları yukarıda göstermiştik. Bu zaviyeden başka İsfendiyar Bey'in, Keskin'de, Şeyh Hıdır zaviyesine vakfettiği arazi ile alakalı H. 800/Mart 1398 M. tarihli bir vakfiyesinin bulunması[86] da onun, Türk-İslâm sosyal hayatında büyük öneme sahip olan Vakıf

---

[82] a.g.d., 600.

[83] a.g.d., 60.

[84] Y. YÜCEL : a.g.e., 131.

[85] a.g.e., 131-132; UZUN ÇARŞILI : "XIV. ve XV. Asırlarda Anadolu Beyliklerinde Toprak ve Halk İdaresi" Belleten II./5-6,s.100-105.

[86] Vakıflar Umum Müdürlüğü Arşivi nr. 597, s.98'den naklen YÜCEL: a.g.e., 12, 134; (İsfendiyar Bey'in 1398'li yıllarda Sinop ve civarına sahip görünmesine rağmen Keskin'de bulunan bir

müessesesinin değerinin idrakinde olduğunun delilidir. Çünkü kendi öz mülklerinden ve gelirlerinden bir kısmını, kamunun menfaatine ebedî olarak tahsis etmiş bulunan devlet adamları bu yolla, bugünkü anlayışa göre doğrudan doğruya devletin görevleri arasında sayılan öğretim, bayındırlık, sağlık ve sosyal yardım gibi hizmetlerin yerine getirilmesini sağlıyor; cami, mektep, zaviye ve imaretleri yaptırıyor; şehirlerin gelişmesine zemin hazırlıyorlardı. İsfendiyar Bey'in aynen, ecdadının da yapmış olduğu, vakıf tesisini devam ettirmesi gayet yerinde ve normal bir davranış olarak kabul edilmelidir. Yanından ayrılarak Osmanlı hizmetine girmiş olan oğlu Kasım Bey de aynı an'aneyi devam ettirmiş, Ankara yakınlarında inşa ettirdiği imâret ve zaviye'ye bol gelirli araziler vakfetmiştir.[87]

İsfendiyar Bey'in hanımı Tatluhatun'un, Araç'ta bulunan ve daha önce H. 765 tarihinde Abdal Paşa tarafından âbid ve zâhid olarak gösterilen Şeyh Yahya, Seydi Bâli, Mustafa Nurullah ve Salih Efendi'lere vakfettiği araziye ilaveten yeni vakıflar tahsis etmesinden;[88] bunun yanında Taşköprü'nün Kornapa köyündeki H. 810/1407 M. tarihli Şeyh Musa türbesini yaptırmış olmasından[89] anlaşılmaktadır ki, O da efendisi İsfendiyar Bey'in yaptığı gibi, halkının refahının ve maneviyâtının yükselmesi için çaba sarfetmiştir.[90]

XV. yüzyılın ilk yarısında İsfendiyar Bey'in hükümdarlık yaptığı Kuzey-batı Anadolu sahasında, bütün Anadolu'da olduğu gibi, şüphesiz, kuvvetli bir Türk kültürü hakimdi. Türkistan'dan uzun yıllar neticesi yapılan göçlerle Anadolu'ya gelen ve muhtelif boylar halinde her bölgeye yerleşen Türkmenler her ne kadar değişik coğrafî iklim ve kültürle karşılaşsalar da Orta Asya'dan beraberlerinde getirdikleri, başta dilleri olmak üzere, bütün gelenek-göreneklerini, destanlarını, atasözlerini, çadırlarını, orta boylu fakat uzun yola dayanaklı ve süratli atlarını, koyunlarını, develerini, kağnılarını, silahlarını

---

zaviye'ye arazi vakfetmesi cidden izaha muhtaç bir hadisedir); Şeyh Hıdır zaviyesi için Krş. a.g.d., 746.

[87] YÜCEL : a.g.e., 134-135.

[88] M.BEHÇET:Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi ,117.

[89] UZUNÇARŞILI : Anadolu Beylikleri, 133.

[90] Vakıflar hakkında malumat için bk. Ö.L.BARKAN: "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu olarak Vakıflar ve Temlikler I". VD II. (1942), 279-304.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU

kıyafetlerini, edebî değerlerini, törelerini, kısaca göçebe ve yerleşik hayatlarına ait maddî ve manevî kültür değerlerinin hepsini Anadolu'ya getirmişlerdi. Hatta büyük çoğunluğu Müslüman olan Türkmenler'le birlikte Yesevîlik, Bektaşîlik, Mevlevîlik ve Nakşibendîlik gibi mühim tarîkatların kurucuları veya onların mümessilleri de Türkistan'dan ve Horasan'dan gelmişlerdi. İşte Kuzey-batı Anadolu'ya gelen Türkler, bir yandan nüfuslarının yerli unsurlara nisbetle kat kat fazla olmasıyla, öbür yandan kuvvetli olan harslariyle bölgeyi tam bir Türk yurdu haline getirmişlerdir.[91] Bölgeye, XII. yüzyıldan itibaren Türkistan'dan Türkiye'ye gelen âlimlerden, din ve tarîkat adamlarından,devlet memurlarından ve tacirlerden olmak üzere pek çok kimseler gelmiş, bunlar Kuzey-batı Anadolu sahasının ictimaî vaziyetinin her yönü ile tamamen gelişme göstermesini ve Türk sosyal yaşayışına uygun hale gelmesini sağlamışlardır. Bunun sonucunda İsfendiyar Bey'in ülkesi de medeni bir cemiyette olması gereken her şeye tekâmül yolu ile kavuşmuş bulunuyordu.[92]

Türkiye Türkçesinde başta çiftçilik ve bağcılık deyimleri olmak üzere ev hayatına ve diğer yerleşik kültür faaliyetlerine ait Türkçe kelimelerin pek çoğuna, Türkistan'da, Türk göçünden önce veya bu göç esnasında yazılmış eserlerde ve eski Türkistan Türkçesinde rast gelinmiş olması, Anadolu'ya ve dolayısıyla Kuzey-batı Anadolu sahasına göçebe Türklerin yanında, yarı yerleşik ve tam yerleşik hayat yaşayan Türklerin gelmiş bulunduklarında şüphe bırakmamaktadır.[93] Buna bir delil olması bakımından, Türkistan'dan getirilmiş olduğu anlaşılan ve Kastamonu havalisinde XV. yüzyılda kullanıldığı bilindiği gibi bir çoğu halen daha halk dilinde kullanılan bazı kelimeleri örnek olarak göstermek yerinde olacaktır.[94]

---

[91] SÜMER : Türkiye Kültür Tarihi, 218.

[92] a.g.e., 228.

[93] a.g.e.

[94] SÜMER : "Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi" Belleten XXIV. / 96 (1960), 580-591.

Tablo 3.53. XV. Yüzyıl Anadolu'sunda Kullanılan Bazı Türkçe Kelimeler

Kullanılan Kelime	Anlamı	Geçtiği Türkçe Eser veya Lehçe
Ok	Tarla bölüşmesinde kullanılan ölçü; mirasta toprak payı	Divân-ı Lugat'it-Türk
Arık	Su yolu, su cedveli, kanal	Divân-ı Lugat'it-Türk
Kavuz	Tahil yıkanırken ve elenirken kalan tortu, tahil tanelerinin kabuğu	Divân-ı Lugat'it-Türk
Çec	Tahıl yığını	Divân-ı Lugat'it-Türk
Yaba	Tahıl savurma aleti	Divân-ı Lugat'it-Türk
Ögendire	Uzun sopa	Divân-ı Lugat'it-Türk
Kendir	-	Divân-ı Lugat'it-Türk
Kavut	Kavrulduktan sonra öğütülmüş tahıl	Divân-ı Lugat'it-Türk
Gömeç	Küle gömülerek pişirilen ekmek	Divân-ı Lugat'it-Türk
Çömçe (Oğuzcası Kemçe)	Kepçe veya bir çeşit kova	Divân-ı Lugat'it-Türk
Yaslaaç	Hamur tahtası	Divân-ı Lugat'it-Türk
Sındu	Makas	Divân-ı Lugat'it-Türk
Yaşmak	Baş örtüsü	Divân-ı Lugat'it-Türk
Biz	Alet	Çağatay Türkçesi
Avgun	Yer altındaki su yolu	Çağatay Türkçesi
Çökündür (Çoğundur)	Pancar	Çağatay Türkçesi
Oklağu	Oklava	Çağatay Türkçesi
Bulamaç	Bir çeşit yemek	Çağatay Türkçesi
Oğmaç	Bir çeşit yemek	Çağatay Türkçesi
Külçe	Çocuklara mahsus küçük ekmek veya pide	Çağatay Türkçesi
Kaykana	Yumurtaya batırılıp kızartılmış ekmek	Çağatay Türkçesi

Yukarıda gösterilen, çiftçilik ve ev hayatına yönelik olan bu alet ve yiyecek isimlerinden başka, XV. yüzyıl başlarında İsfendiyar Bey adına telif edilmiş olan Türkçe satır-arası tefsirde[95] geçen 225 Türkçe kelime de şüphesiz, o dönem Kastamonu'sunda kullanılan mahallî şivenin mahiyetini göstermesi bakımından kayda değerdir. Bu kelimelerden bir kısmı ve geçtiği cümle aşağıda gösterilmiştir:[96]

---

[95] (Bu tefsir hakkında geniş bilgi daha sonraki konumuzda tafsilatı ile verilecektir). Bk. IV. Bölüm, Edebi Eserler.

[96] "XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü" TDK. Yayınları, 2. Baskı, (Ankara, 1996) V / 2995-3872.

Tablo 3.54. Cevahiru'l-esdaf'ta Geçen Bazı Türkçe Kelimeler

Kelime	Anlamı	Geçtiği Cümle
Oñmak	Şifa bulmak iflah olmak	"Artunur Tañrı şunları ki oñdular itikad yönünden"
Öñ	Önce, evvel	"Namaz kıl gün tulunmazdan öñ"
Öneğü	İnatçı	"Halbuki ol hasımların en öneğüsüdür"
Öñürdü varıcı	Önce gitmiş olan , Sâbık	"Üçüncü bölüğü sâbıklardır, öñürdü varıcılardır"
Sağalmak	Şifa bulmak	"Hasan, Hüseyin hasta oldukta Ali ve Fatıma üç gün oruç niyyet ettiler, sağaldılar."
Sağışlamak	Hesap etmek düşünmek	"Sağışladı her nesneyi adediyle"
Suğrak	Kadeh, bardak	"Tavaf olunur anların üzerlerine, suğraklarla akar şaraptan"
Sayvan	Örtü	"Tañrı şoldur ki, size yeri karargâh etti ve göğü bina eyledi sayvan olmak için"
Seğirdişmek	Koşuşmak	"Seğirdiştiler kapıya ve Zeliha yırttı Yusuf'un gömleğini"
Söykenmek	Dayanmak, yaslanmak	"Bu âsâmdur söykenürem üzerine ve yaprak silkerem anınla"
Sözü Karışmak	Bunamak	"Ben Yusuf kokusun bilürün eğer sözü karıştı dimezseniz"
Sunuşmak	Birbirine vermek	"Sunuşalar anda birbirine kadehleri"
Sümeye	Boşyere beyhude	"Ve korkun Allah'tan, sümeye yire teaddî etmen"
Süñük	Kemik	"Andan sonra et giyürevüz ol süñüklere"
Süsülmek	Boynuzla vurulmak, dürtülmek	"Haram oldu sizin üzerinize murdar ölmüş ve süsülüp ölmüş"
Şakımak	Şimşek ve Yıldırım gibi çakmak, parlamak	"Ve gök gürlemek vardır ve şimşek şakımak vardır"
Şunda	Şurada, şuracıkta	Bu şunda idi ki, Darü'n-nedve'ye girdiler"
Tahıl	Ekin, zahire	"Adeti ol idi kim dahılı alurdu buğdaydan, arpadan ve kalan halk andan olurlardı"

Talaz	Dalga, kasırga	"Geldi ol gemilere bir katı yel ve geldi anlara talaz her taraftan"
Tamu	Cehennem	"Durakları tamudur, ne yaman duracak yirdir tamu"
Tañ	Şafak vakti	"Endişeler ekkârdır, tañlar dahi eshardır"
Tanaz	Alay, latife istihza	"Tahkîk tanaz olundu resüller senden öndün"
Tanıklık vermek	Şahitlik vermek	"Ve siz tanıklık verirsiz kim ahd olduk"
Tapşurmak	Teslim etmek emanet etmek	"Tanrı buyurdu ki emanetler tapşurasız issilerine"
Tapu	Huzur, nezd makam	"... ve nice işledi Fir'avun'e ulu beyler tapusunda dururdu"
Tapulanmak ve Tanrı	Kulluk hizmeti yapılmak Yaratıcı, Allah	"Safa ile Merve'yi tavaf eylemek Tañrı Teala'nın tapulanacak yerleridir"
Tayınmak	Kaymak,sürçmek	"Pes tayınur asak sabit olduktan sonra"
Tekyelenmek	Dayanmak, yaslanmak	"Ve evlerine kapularını ve tahtlarını ki anın üzerine tekyelenirler bir uğurdan gümüşten kılurduk"
Ters izine dönmek	Gerisin geri dönmek	"Ey kavim girin arınmış yere ve dönmeñ ters izinize"
Tizlemek	Acele ettirmek aceleye getirmek	"Eğer Tanrı ive halka şerri anlara hayrı tizledüğü gibi"
Tü	Tüy, kıl, yün	"Dua eyle bizim için Tañrı'na nedir rengi, tüsü"
Türe	Adet, usul örf, kanun	"Bu gün kâmil ittim sizin dininizi ki islamdır, ve Mekkeyi fethetmektir ve müşriklerin töresin bozmaktır."
Dükenlemek	Aramak	"Padişahın ölçeğin dükenlerüz dediler."[97]
Kañırmak	Çevirmek	"Yönün kañırıcıdurur imandan, teberüklük i'düp"
Oklağulu	Sağanak halinde	"Oklağulu yağmur"

[97] Ahmet TOPALOĞLU : "Cevahirül-Asdâf Üzerinde Yapılan Çalışmalar ve Zajaczkowski'nin Eseri" Türklük Araştırmaları Dergisi II. (1986)'dan ayrı basım, (İstanbul, 1987), 176-183.

Dirgi	Toplu halde yemek yenilen yer	-
Gücürgen	Güç saymak	-
Ört	Alev, yangın, od	-
Ögrek	Koşuma alıştırılmış hayvan, kısrak, at sürüsü	-
Gölük	Yük hayvanı	-
İbük	Çavuş kuşu	-
Sesirge	Korkmak, ürkmek, kulak kabartmak	"Yüşa eyitti sesirgeyip"
Sırıncak toprak (sıyrıncak)	Kaygan toprak, taş	-
Süksün	Ense	-
Talmak	Girmek, dalmak	"Ol Tangrı o bilür şunı ki talarsız Kur'anı îf itmekte"
Tanmak	İnkar etmek veya danışmak	-
Tohta	Huzura kavuşmak	-
Örüturmak	Ayakta durmak, çıkmak	-
Üşenmek	Çekinmek, sakınmak	-
Yeñlicek	Hafif	-
Yığlanmak	Çekinmek, menetmek	-
Yumurlanmak	Yığılmak, toplanmak	-
Yülütmek	Tıraş etmek	"Bıyık kesmek-durur, boş yülütmek-durur."

M.CI. Huart, Journal Asiatigue'de neşrettiği bir makalede[98] kendi kolleksiyonu arasında bulunan H. 905 (1499) tarihli eksik bir "Cevahirü'l-Asdaf" nüshasını incelediğini kaydettikten sonra, eserin Osmanlı şivesiyle olmayıp XV. yüzyılda Sinop ve Kastamonu'ya has bir lehçe ile yazılmış olduğunu ve bu lehçenin eski

[98] M.CI. HUART : "Un Commentaire du Qurân en diolecte turc du Qastamouni, (XV. Sie'cle)", II. seri c. XVIII, (Paris 1921), s. 161-216.

Osmanlı lehçesine bağlanabileceğini zikretmektedir.[99] Bu görüş doğru kabul edilecek olursa, yukarda da birkaç örneği verildiği üzere, gerçekten XV. yüzyıl başlarında İsfendiyar Bey'in hükümdarlığı döneminde Kuzey-batı Anadolu sahası Müslüman-Türk ahalisi arasında, Anadolu Türk Millî kültürünün devamı olan, ancak kendine mahsus bir takım özellikleri ve orjinalitesi bulunan bir kültürün meydana çıkmış olduğu söylenebilir. Buna rağmen bahsi geçen saha üzerinde oluşan bu kültürü ve ictimaî yaşayışı, o dönem Anadolu'sundan soyutlayarak incelemeye tabi tutmak mümkün görünmemektedir. Nitekim XIV.-XVI. yüzyıllarda, Osmanlılar da dahil olmak üzere, Türkiye Türkleri'nin sosyal yaşayışı hemen hemen birbiri ile aynı idi. Hatta buna Türkistan'da yaşayan ve Çağatay olarak anılan Türklerin ictimai yaşayışını da ekleyebiliriz. Öyle ki, XV. yüzyılda Tuna'dan Ceyhun'a kadar uzanan geniş sahadaki Türkler, tek bir kavim idiklerini biliyor ve Oğuzların torunları olmaktan gurur duyuyorlardı. Bu kavmî şuur bilhassa Oğuzlar'ın hatıralarını ve geleneklerini yaşatmakla, kılık-kıyafet, yeme-içmede uygunlukla ve Türkçeye değer vermekle kendini belli ediyordu.[100] Bu sebeple İsfendiyar Bey dönemi Türk halkının sosyal yaşayışının ve dünyaya bakış tarzının gün ışığına çıkarılabilmesi için Türk dünyasının içinde bulunduğu duruma bir göz atmak gerekir.

XV. yüzyılda Türkmenlerin kazandıkları büyük siyasi başarılar neticesinde kavmî şuur canlanmış bulunuyordu. Bu dönem ileri gelen Türk devletlerinin hükümdarlarının büyük çoğunluğu kendilerinin soylarını Oğuz-Han'a kadar dayandırıyor ve bundan da gurur duyuyorlardı. Diyarbekir'deki Akkoyunlu hanedanı, Oğuz-Han'ın oğullarından Bayındır-Han'ın soyundan gelmekle öğünüyordu. Akkoyunlu devletinin kurucusu Kara Yülük Osman Bey, kendisinin Selçuklu hanedanı ile akraba olduğunu söylüyordu. Tebriz'deki Karakoyunlu sarayında Cihan-Şah, Osmanlı elçisine, kütüphanesindeki Uygurca bir Oğuz-nâme'ye dayanarak babası Kara Yusuf Bey ile Sultan Murad (II. Murad)'ın Oğuz-Han soyundan geldiklerini söylüyordu. Çelebi Mehmed'in kızının ismi ve Uzun Hasan Bey'in hatununun ismi de Selçuk Hatun (Şah) idi. Karaman hanedanı da Oğuz-Han'dan geldiğine inanmaktadır. Osmanlılar da Türkçeyi daha Orhan Bey zamanında resmî

---

[99] A. TOPALOĞLU : a.g.e., 164.

dil yapmış, Türkçülük ve Oğuzculuk cereyanının tesiri altında kalmışlardı.[101] Anadolu'daki bu milli şuurdan İsfendiyar Beyliğinin de etkilenmemesi mümkün görünmemektedir. Kastamonu hükümdarının, çağdaşı Türk hükümdarlarında olduğu gibi, açık bir şekilde soyu ve hanedanından övgü ile bahsettiğine dair bir kayıt bulunmamasına rağmen, onun torunlarından birinin adının Selçuk adını taşıması bu kanaatimizi kuvvetlendirmektedir.[102] Ayrıca onun adına telif edilmiş eserlerin Türkçe kaleme alınmış olması İsfendiyar Bey'in Türk kültürü ve anlayışına ne derece sahip çıktığını göstermektedir.

Bu dönem Anadolusu Türklerinin bir takım yaşayış özellikleri ve sima hususiyetleri de birbiriyle bağlantılı görülmektedir. Türkiye'deki hükümdarlar, beyler ve askerlerin kıyafetleri, ayrı coğrafi sahalarda da yaşasalar, birbirinin aynı idi: Üstte yenleri dar, kolları uzun bir kaftan (dolama?), bunun üzerinde kolları kısa pamuktan başka bir kaftan (tekele) vardı. Beyler kızıl ipekten, kıvrımlı, güzel görünüşlü ve orta büyüklükte bir sarık sarıyorlar, askerlerin ve halktan çoğunun ayaklarında sarı-kırmızı renkli çizme (edik-sokman) ler bulunuyordu. Hatta kadınların kıyafetleri de erkeklerinkine benzemekteydi. Mısırlı müverrih İbn İyas Anadolu Türklerinin kıyafetlerini "Türkmen kıyafeti" olarak vasıflandırmaktadır.[103] Oğuzların keçe elbiseler giydikleri ve bunların ak renkte oldukları muhakkaktır. Türkler Orta Çağ'da kara renkli elbiseler giymemekte idiler. Çünkü kara yas alameti olarak giyilirdi.[104] Bu geleneği Selçuklu devri Türkmenleri arasında, İran Moğollar'ında, Timurlular'da, Karakoyunlular'da, Akkoyunlular'da, Anadolu beyliklerinde ve Osmanlılarda görmekteyiz.[105] Ölünün ardından yas tutma ve karalar giyinme adetinin Candar-oğulları beyliğinde[106] ve dolayısıyla İsfendiyar Bey döneminde de varlığını muhafaza etmiş olduğunu söylememiz mümkündür.

---

[100] SÜMER : Oğuzlar, 140.

[101] a.g.e., 140.

[102] İsfendiyar Bey'in torunu olan bu Selçuk Hatun, Kasım Bey'in kızı olup H. 833 tarihli mezar kitabesi bulunmaktadır. Bk. IV. Bölüm.

[103] SÜMER : Oğuzlara Ait Destanî Mahiyette Eserler" A.Ü. DTCFD. (1959) C. XVII/3-4, 437.

[104] SÜMER: a.g.e.

[105] SÜMER : Oğuzlar, 298.

[106] İsfendiyar Bey'in hanedanından İbrahim Bey'in, annesinin vefatında yas tutulduğunu ve karalar giyildiğini İbn Batuta nakletmektedir. Bk. İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler, 61.

Beylikler devri Türkiye'sinde göçebe ve yerleşik Türklere ait tasvirler XV. yüzyılda Kuzey-batı Anadolu Türklerinin sima hususiyetleri için ehemmiyetlidir. XIII. asır sonlarında Sinop şehrini tasvir ve metheden bir Türk şairi olan Sadeddin Mesud[107], bu şehir ve meskûn ahalisi hakkında teferruatlı bilgiler verir: "Latif, neşeli ve güzel bir yer olan Sinop beldesi hakkında ne denebilir! İki deniz arasında bulunan bu şehrin toprağı anber ve havası misktir. Bağ bağ üzerine, dal dal üstüne, sofa sofa üzerinde, köşk köşk üstündedir. İnsanları zarif, tabiatları hoştur. Gönül bağlarlar ve âşina yüzlüdürler. Zemini cennet gibidir; orada âhû gözlü inciler vardır. Çocukları nar tanesine benzer; öpmek ve sarılmak için çok parlak, dudakları şeker ve yanakları nâziktir. Pervin yıldızı onların incilerinden çok sönük bir hale gelir. Orada bulunan kızlar bedr-i tam gibidir ve her ne arzun var ise hasıl olur. Her biri Tatar âhusûna benzer; zülüfleri misk gibi kokar; dudakları kırmızı gül çiçeğidir. Memeleri fildişi hokkasına benzer. Bunlar Rus, Alan, Rum; Kıpçak, Karluk (Halluh) ve Keşmir dilberleri olup hepsi kendi güzelliğinde sultandır ve her birine can muştaktır. Boy ve bosları nârvan ağacı gibi olup gül yanaklı ve gümüş tenlidirler; endâmları mevzun, yüzleri güzel, bakışlarında da ne kadar lütüfkârdırlar. Onlardan bir tane ele geçirirsen o anda bahtiyar olursun. Hoş şehirler vardır, aman Allahım böyle bir şehir nerede bulunur!"[108]

Sadeddin Mesud'un Sinop hakkındaki tasvirleri edebî ve ictimaî hayat bakımından dikkate şayandır. O dönem Türkiye şehirlerinden hiç birinde aşk hayatının böyle bir şöhret kazandığına dair sarih bir malûmat bulunmamaktadır. Ortaçağ Türkiyesinde her şehir ve kasabanın kendi hususiyetine göre bir lakapla şöhret kazanması yanında Sinop'un, yalnız yerli değil, yabancı kaynaklarda da "Aşıklar Adası" manasına gelen "Cezîret ül-'uşşak" lâkabiyle şöhret bulması, şehrin aşk hayatı için diğer şehirlere nazaran daha müsait bulunduğunun kabul edilmesini gerektirmektedir. I. İzzeddin Keykâvus Sinop'u fethedince (1214) oraya Türk tüccar ve nüfusu sevkederek şehri Türkleştirmiş ise de hem yerli Rum halkı, hem de dünya ticaretinin kesafeti dolayısiyle bir çok kavimlere mensup tüccarların uğraması ve orada oturması ictimaî hayatın inkişafında müessir olmuştur.[109]

---

[107] O. TURAN : Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar. TTK. (Ankara, 1988), 159-160.
[108] O. TURAN: a.g.e., 159-161.
[109] a.g.e., 161-162.

XIV. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'yu, dolayısiyla Kuzey-batı Anadolu havalisini gezen İbn Batuta halkın bir çok meziyetlerini anlatırken "Allah bütün iyilikleri bu diyarda toplamış, ahalisi çok güzel bir sûrettedir" der.[110] La Broguie're adlı Fransız seyyahı da XV. yüzyılın birinci yarısının ortalarında Türkiye'den geçerken burada yaşayan Türkmenler hakkında güzel bilgiler verir ve Türk köylüsünün çalışkan, dürüst, misafirsever ve kanaatkâr olduğunu, çadırlarda yaşayan ve otlaklarda dolaşan Türkmenlerin ise âlicenap ve hayırsever; uzun boylu, yüzleri renkli, bakışları sert ve kadınlarının çok güzel olduğunu belirtir.[111] Aradan uzun yıllar geçmesine rağmen XVI. yüzyıl ortalarında Anadolu'yu gezen Avusturya sefiri Busbecg'in[112] Türkler'in ictimaî yaşayışları hakkında verdiği malumatlardan da aynı özelliklerin devam etmiş olduğunu müşahede etmekteyiz.

XV. yüzyıl ilk yarısında Kastamonu-Sinop havalisinde göçebe Türkmenlere de tesadüf edilmesine rağmen bu bölge halkının külliyetli miktarının köylere ve şehirlere yerleşmiş bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak yine de yüksek yaylalarda yaşayan boy ve oymaklar, diğer beyliklerde de olduğu gibi, daima İsfendiyar Beyliğinin hayatiyetini korumasına âmil olmuş ve onun tereddî etmesini önlemiştir. Zaten bu topluluk, Türk cemiyetinin tükenmez bir ihtiyat kaynağı olmuştur. Onların kadınları bile mükemmel savaşçı özelliklere sahip olarak tarihe geçmiştir.[113]

Şehir hayatına gelince, Anadolu Türk-İslam şehirlerinde olduğu gibi, İsfendiyar Bey ülkesinde de şehrin merkezî bir yerinde câmi ve bedesten, hemen etrafında zanaatçıların ve esnafin bulunduğu çarşılar yer almaktadır. Her sokağın bütünü veya belirli bir kesimi belli dalda çalışan esnaf tarafından işgal edilmiştir: Bezzâzlar, papuççular, leblebiciler, bakırcılar vb. Hayvan pazarı, Atpazarı, Kağnıpazarı gibi yerler şehrin dış kesimine yakındır. İş çevresinin hemen bitişiğinden konut bölgesi başlamaktadır. Şehirlerde herhangi bir sosyal tabakalaşma yoktur. Her çeşit meslekten kimseler aynı mahallede oturabilmektedir.[114]

---

[110] O. TURAN : Mefkûre I., 33.

[111] O. TURAN : a.g.e., Krş. SÜMER : Türkiye Kültür Tarihi, 229.

[112] Ogier Ghiselin de BUSBECG : Türkiye'yi Böyle Gördüm. Haz: Aysel KURUTLUOĞLU. Tercüman 1001 Temel Eser, 27-78.

[113] SÜMER : a.g.e., 229.

[114] YÜCEL : a.g.e., 139.

İsfendiyar Bey'in taht merkezi olan Kastamonu ve Sinop şehirlerinde halkın önemli bir kısmını, devlet hizmetinde bulunan veya devlet gelirleriyle geçinen kimseler teşkil etmektedir. Devlet hazinesinden önemli tahsilatları olan bu kimseler, büyük arazilere ve diğer zenginlik kaynaklarına sahiptirler. Memurlardan ve askerlerden başka din âlimleri, müderrisler, vâizler, şeyhler, seyyidler ve benzerî görevliler, devletten para almaktadırlar. Daha önce bahsi geçen vakıflar sayesinde de bir takım hastaneler, imâretler, tekkeler, medreseler, sıbyan mektepleri idare edilmektedir.[115]

XVI. yüzyıl başlarında Kastamonu merkezinde 3 cami, 46 mescit, 5 medrese, 1 muallim-hâne, 9 zâviye, 2 tekye, 6 hamam var olduğu kayıtlıdır.[116] Sinop'ta 2 cami, 22 mescid, 5 zâviye, 1 medrese, 2 hamam bulunmaktadır. Çankırı şehrinde ise 2 cami, 12 mescid, 1 medrese, 2 muallim-hâne, 4 hamam, 4 kervansaray, 92 dükkan, 15 değirmen, 1 imaret'in mevcudiyeti bilinmektedir.[117] Kastamonu, Çankırı ve Sinop şehirlerinin tamamı ile buralara bağlı kazalar ve Safranbolu çevresinde yekûn: 29 cami, 158 mescid, 15 medrese, 3 muallîm-hâne, 23 hamam, 98 zaviye, 4 tekye, 8 kervansaray, 459 evkaf, 276 dükkan, 62 değirmen, 2 bezzâzistan, 6 bâzârgâh'ın kayıtlı olduğu görülmektedir.[118] Bu eserlerin bir kısmının İsfendiyar Çelebi devrinden sonra imar edildiği muhakkaktır. Ancak yine de mezkur bina ve eserlerin külliyetli miktarının onun döneminde de mevcud bulunduğu da bir gerçektir.

Şehir halkının en yoğun kütlesini sanâyi erbabı oluşturmaktadır. Şehirde üretime katılanların hepsi, mensup oldukları sanayi dalındaki ekonomik, malî, idarî ve sosyal fonksiyonları bulunan bir teşkilâtın üyesi durumundadırlar. Bir sanat kolunun mensupları, belli sayıda bir grup teşkil ederek faaliyette bulunmaktadırlar. Her loncanın[119] başında bir şeyh, bir kethüdâ ve bir yiğitbaşı bulunmakta ve bunlar o meslek grubu ustalarının oybirliği ile seçilmektedir. Kethüda ile yiğitbaşı, esnâfın meslekî ve sosyal meseleleri ile ilgilendikleri gibi, devlet ve tüketicilerle ilişkilerde

---

[115] YÜCEL : a.g.e., 139.
[116] a.g.d., 56.
[117] a.g.d., 60-61.
[118] a.g.d., 60-65.

de hirfetin temsilcileriydiler. Loncalar usta ile çırak arasındaki ilişkiyi, âdetâ şeyh ile mürîd arasındaki duruma benzer bir hale sokarak manevî bir düzen kurmak gayesini takip etmektedir.[120]

Anadolu şehirlerinin ekserisinde mevcut bulunan esnaf teşkîlatlarının Kastamonu ve civarında varlığını, İsfendiyar Bey devrinde de muhafaza ettiğini ve halkın ictimaî yaşayışına çeki-düzen vermeye çalıştığını söylemek mümkündür.

Neticede Kuzey-batı Anadolu bölgesi Müslüman-Türk halkı, İsfendiyar Bey döneminde, toplumsal yaşayışında Anadolu içlerindeki soydaşları ile bütünleşmiş, hükümdarlarının, memleketini mamur kılmak için elinden geleni esirgememiş olmasıyla genelde müreffeh bir hayat geçirmiştir.

3. Dinî yaşayış ve düşünce

Türklerin İslâm medeniyetine toptan girişleri, diğer din ve medeniyetlere intisaplarından farklı olarak, doğurduğu büyük ve müsbet neticeler itibariyle, yalnız Türk ve İslâm tarihin bir dönüm noktasını teşkil etmekle kalmaz, dünya tarihinin de en büyük hadiselerinden biri sayılacak bir ehemmiyet taşır.[121] Bu büyük hadisenin cereyanı neticesinde Anadolu birkaç yüzyıl içinde tamamen bir İslâm ülkesi hüviyetini kazanmış, bu coğrafya üzerinde Türkler birden çok Müslüman devlet kurmuşlardır. İşte bunlardan birisi olan Candar-oğulları beyliğinin XV. yüzyıl başlarındaki hükümdarı olan İsfendiyar Bey de bir İslâm ülkesini yönetmekte, ezici çoğunluğu müslüman olan bir teb'aya sahip bulunmaktadır. Onun hükümdarlığı döneminden çok önceleri Kuzey-batı Anadolu sahasına İslâm kültür ve medeniyetinin yerleşmiş olduğunu mezkûr bölgede inşa edilen eserlerden anlamaktayız. Kastamonu ve Sinop şehirlerinde daha Çoban-oğulları zamanında vücûda getirilen ve dinî eğitim veren, dinde orta yolu yaymayı hedef alan, birkaç medresenin varlığı bilinmektedir.[122]

---

[119] Lonca hakkında bk. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II., Hz. M. Zeki PAKALIN, MEB (İstanbul, 1993), 370.

[120] YÜCEL : a.g.e., 140.

[121] O. TURAN:Selçuklular ve İslamiyet. Boğaziçi Yay. (İstanbul,1993),1.

[122] Bu medreselerden en görkemlisi Taşköprü'deki Muzaffereddin Yavlak Arslan medrese-külliyesidir. Bk. YÜCEL : a.g.e., 152, 153, Krş. F. ÇİFCİ : Kastamonu Camileri, 257.

XIV. yüzyıl Anadolu'su dinî muhîtinin, her şeyden önce ehl-i sünnet yolunda, Hanefi Mezhebi'ne bağlı bulunuşunu, bu dönem gezginlerinden İbn Batuta, seyahatnâmesinde anlatmaktadır: "Bilâd-ı Rum ahâlisi umûmen mezheb-i İmam-ı A'zam Ebû Hanife üzere olarak ehl-i sünnettir. İçlerinde kaderî, rafizî, mütezilî, hârîcî bulunmayıp Cenab-ı Hudâvend-i bî endâz, ânları bu fazıletle serefrâz buyurmuştur" .[123] İsfendiyar Beyliği topraklarında da seyahat etmiş olan İbn Batuta bu yüzyıl ilk yarısında bu bölge ahalisinin, dinî konularda ne denli duyarlı olduğunu, başından geçen bir olayı anlatmakla göstermektedir. "Sinop'a girdiğimizde, halkı namaz kılarken bizim el bağlamadığımızı görüp, kendileri Hanefî Mezhebinden oldukları için, Mâlikî mezhebini ve ona göre Namaz'ın nasıl kılındığını bilmediklerinden, bizi Rafizî zannettiler. Halbukî Malikî Mezhebinde muhtâr olan ellerin yana salınarak Namaz kılınmasıdır. Şehir halkından bazıları Hicaz ve Irak'ta Râfizîler'in elleri yanda olarak namaz kıldıklarını gördükleri için, bizi de onlardan olmakla itham edip, bunun sebebini sordular. Biz de Mâlikî Mezhebi'nden olduğumuzu söyledik. Fakat bize inanmayıp, şüphelerinde devam ettiler. Nihâyet Sultân'ın nâibi bize bir tavşan gönderip, onu getiren hizmetçiye, tavşanı ne yapacağımızı gözetlemesini tenbîh etmiş. Bizim tavşanı keserek pişirip yediğimizi gören o adam Nâib'e haber vermiş. Böylece biz de töhmetten kurtulduk. Sonra bizi ziyâfete çağırdılar. Râfizîler tavşan yemezler".[124]

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere, İbn Batuta'nın, namazda Malikî mezhebi gereği ellerini bağlamayıp yana salıvermesinin, toplumu hemen bir takım isnadlara yöneltmesi, o günkü ortamda, Sinop Müslümanlarının dinî duyarlılığının güzel bir göstergesidir.[125] Aynı müellifin, Safranbolu'da bir medreseye inerek orada müderris ve öğrencilerle görüşmesi ve onların Hanefî mezhebine mensup bulunduklarını belirtmeside[126] bu bölgenin ekser çoğunluğunun Hanefî mezhebi ile amel ettiğini göstermektedir. Yine aynı yerde bahsi geçen şehrin beyi olan Candar-oğlu I. Süleyman Paşa'nın oğlu Ali Beğ huzurunda bulunan İbn Batuta, bu sırada yenilen

---

[123] Ethem CEBECİOĞLU : Hacı Bayram Velî, 22.

[124] KOPRAMAN : "Memlûk Kaynaklarına Göre XV. yüzyılda Kastamonu ve Çevresi", 24-25; Krş : İbn Batuta Seyahat Nâmesinden Seçmeler, 60-61.

[125] E. CEBECİOĞLU : a.g.e., 23-24.

yemeğin ardından "hafızların, gözyaşlarını döktüren yakıcı sesleri ve hayranlık uyandıran usulleri ile Kur'an-ı Kerim okudukları"nı nakletmesi,[127] Saray erkânının İslâm dininin kutsal kitabına karşı olan hürmetlerini aksettirmektedir.

Devlet adamlarının ve halkın dini bir takım vecîbeleri yerine getirmede, İsfendiyar Bey'in de uzun yıllar ikâmet ettiği, Kastamonu hükümet sarayının mühim bir rol aldığı anlaşılmaktadır. Tahminlere göre eskiden gelen bir adet olduğu vechile, Kastamonu hükümdarı "Cuma günleri evinden bir hayli uzakta olan Câmi'ye atla giderdi. Bu Câmi ahşap olup üç katlıdır. Sultan, Devlet erkânı, Kadı, Fâkihler ve askerin ileri gelenleri en alt katta namaz kılarlar; Sultan'ın kardeşi olan Efendi, arkadaşları, hizmetçileri ve şehir halkından bir kısmı, orta katta namaz kılarlar; Sultan'ın Veliahdi olan en küçük oğlu- ki el-Cevâd diye anılırdı- Arkadaşları ve memlûkleriyle hizmetçiler ve halkın geri kalan kısmı da en üst katta namaz kılarlar. Kâri'ler Mihrâb'ın önünde bir halka teşkil ederek otururlar, onlarla birlikte Kadı ve Hatib de oturur, Sultan da Mihrâb'ın karşısında olur. Kâri'ler güzel sesleriyle Kehf Sûresi'ni okurlar ve çok güzel bir tertîp ile âyetleri tekrar ederler. Kıraat bitince Hatib Minber'e çıkar, hutbe'yi okur ve sonra Cuma kılınır. Cuma'yı kıldıktan sonra hepsi Nâfile namazı kılarlar. Kâri'lerden biri Sultân'ın önünde bir Aşır okur. Ondan sonra Sultan ve maiyeti Câmi'den ayrılırlar. Sonra Kârî Sultan'ın kardeşinin önünde okur. Kıraat bitince o da ayrılır. Sonra Kâri Sultân'ın oğlunun önünde (bir) Aşır okur. Kıraatını bitirince, Muarrif (=Müezzin) kalkar ve Türkçe bir şiir ile Sultân'ı öğer; oğlunu medhedip, ikisi için duâ eder ve gider".[128]

Görüldüğü üzere Kastamonu hükümdarı, kardeşi ve oğlu bütün maiyetiyle beraber her hafta aynı camiye gitmekte ve her zaman kıldığı yerde namazını eda etmektedir. Cuma hanefî mezhebinin esasları doğrultusunda ifa edilmekte ve Sultan da dahil camide olan bütün cemaat nafile namazı kılmaktadır. Camiden çıkış bile bir

---

[126] İbn Batuta Seyahatnâmesinden Seçmeler, 52.

[127] a.g.e., 53.

[128] KOPRAMAN : a.g.m., 22-23.

takım usûller yerine getirilerek yapılmaktadır. Bu köklü geleneğin İsfendiyar Bey devrinde de varlığını muhafaza ettiğini söylemek yerinde olacaktır.[129]

XIV. yüzyıl ilk yarısında Sinop'ta denize yakın bir dağ üzerinde Hızır ve İlyas aleyhisselâm'a nispet edilen bir tekkenin mevcudiyeti ve burasının devamlı surette ziyaretçilerle dolup taşması, bunun yanında yine aynı yerde bulunan bir su gözü'nün başında yapılan duaların kabul edileceğine dair bölge halkı arasında bir inanışın bulunması ve bilhassa bu ziyaretgâhların hristiyanlarla meskun köylerin hemen yakınında tesis edilmiş olması[130] hakikaten dikkati celbetmektedir. Anadolu'nun bir çok bölgesinde olduğu gibi bahsedilen havalide de bu çeşit ziyâretgâhların ve fikirlerin oluşması, tabiatıyla bölgenin Türkler tarafından İslâmlaştırılması ve Türkleştirilmesi gayreti neticesinde gerçekleşmiştir. Gerçekten her hristiyan ziyâretgâhı etrafında Türk efsâneler de teşekkül ediyor ve bunlar benimseniyordu. Bu inkişaf üzerine de oralarda zâviyeler kuruluyor; Müslüman şehid ve evliyâ menkıbeleri meydana çıkıyor ve böylece beldeler manen feth olunuyordu.[131] İşte Sinop halkının yukarıda bahsi geçen inanışları yanında, gerçekte kabri Şam'da bulunduğu kabul edilen Bilalü'l-Habeşi'ye[132] nisbet ederek, yine aynı dağın eteğinde bir mezar[133] ve yanında da bir zaviye vücuda getirmelerinin asıl sebebi, yeni vatanlarının istisnasız her tarafının İslâm kültür ve inancı ile yoğurma çabası olsa gerektir.

Orta Asya'dan göç edip gelen Türklerin, Anadolu'da eski inanç ve adetlerinin bir kısmını terk etmedikleri hususu, kaynaklarda sık sık zikredilen konulardandır.[134] 1340'lı yıllarda Sinop'ta İbn Batuta'nın tesadüf ettiği bir cenaze olayı buna güzel bir misal teşkil eder: "Bu şehre gelişimizin dördüncü günüydü ki, İbrahim Bey'in annesi vefat etti. Onun cenaze törenine ben de katıldım. Bey cenazeyi başı açık ve yaya olarak takip ediyordu. Öteki beylerle kapıkulları ise hem başlarını açmışlar, hem de

---

[129] (Kastamonu Camilerinden bazılarında (örn: Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Velî camii) son yıllara kadar Cuma kılınmazdan evvel Kehf Suresinin okunuyor olması, dinî gelenek ve kaidelerin uzun müddet bölgede muhafaza edildiğini göstermektedir.)

[130] KOPRAMAN : a.g.m., 23-24.

[131] O. TURAN: Menkûre, 183.

[132] KOPRAMAN : a.g.m., 24.

[133] Bu mezar gerçekte Seyyid İbrahim Bilâl'e aittir. Bk. a.g.m.

[134] CEBECİOĞLU : a.g.e, 25.

kaftanlarını ters giymişlerdi. Kadı ve hatip efendilerle hocalar ise elbiselerini ters giydikleri halde başlarını açmamışlar, sarıkları yerine siyah yünden yapılma bir çevre dolamışlardı. Bu çevre halkı arasında yas, kırk gün sürmekte ve her gün sofralar kurularak ziyafetler verilmekte idi ki, bu kez de öyle yapıldı".[135]

Bilindiği gibi eski Türlerde "yoğ" adı verilen törenlerde hükümdarın veya yakınının ölümü halinde günlerce yas tutulur, kurbanlar kesilip yemekler verilirdi.[136] Göktürkler'den Osmanlı hanedanına kadar bütün Türk hükümdarlarının, yakınlarından birinin ölümü karşısında hüngür hüngür ağladıklarını biliyoruz. Türklerde ölüm gibi olaylar karşısında ağlamak tabii bir tepki kabul ediliyor, belki ağlamamak ayıp sayılıyordu.[137] Bu nedenle, annesinin cenazesini takip eden İbrahim Bey başta olmak üzere beylerinin, kapıkullarının ve bütün Sinop halkının başı açık, kaftanları ters giyilmiş olarak; hoca, kadı ve hatip efendilerin hem elbiselerini ters giymiş hem de başlarına siyah renkli çevre dolamış olarak yürümelerinin; yas tutmanın kırk gün sürüp bu zaman içinde ziyafetler tertib edilmesinin yegâne izahını, İslâm öncesi Türk dinî inanışlarının Kuzey-batı Anadolu sahasında bu asırda ve hatta uzun yüzyıllar boyu ne kadar canlı bir şekilde, ama İslamiyet dairesi içine alınmış olarak yaşatılmış olduğunun bilinmesi sayesinde yapabiliriz. Gerçekten de, bırakın İsfendiyar Bey zamanını XX. yüzyıl sonlarına gelindiği şu zamanda dahi, bahsi geçen bölgede eski Türk dininin izlerini bulabilmek ve bu kalıntıların halk tarafından İslamiyet çerçevesi içinde değerlendiriliyor olmasını görebilmek zor olmasa gerektir.[138]

İsfendiyar Bey'in hükümdarlığı yıllarında, hakim olduğu sahalarda Müslüman ahali harincinde, sayıları az olmakla beraber gayr-ı müslim halkın da[139] mevcudiyeti bilinmektedir. Ticaret şehri olması sebebiyle bilhassa Sinop'ta yoğunlaşan hıristiyan halk, İsfendiyar Bey'in yönetiminden memnun görünmektedir. Bütün Müslüman-

---

[135] İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler, 61; Krş. KOPRAMAN: a.g.e., 25.

[136] İ. KAFESOĞLU : Türk Milli Kültürü, Boğaziçi Yay., (İstanbul, 1993), 290.

[137] SÜMER : Oğuzlara Ait Destanî Mahiyette Eserler, 445.

[138] (Kastamonu'da halk arasında kurşun dökmek, ölünün ardından yas tutmak, yine cenaze evinin yemek verme zorunluluğu, bir takım uğur-uğursuzluk inanışları, türbe ziyaretleri vb. bir çok eski gelenek, bazı Anadolu şehirlerinde olduğu gibi, halen devam ettirilmektedir.)

[139] Gayr-ı müslimlerin nüfusu hakkında bk. III. Bölüm, Kuzey-batı Anadolu'nun etnik yapısı.

Türk hükümdarları gibi, onun da hem dinî, hem ekonomik bir takım sebeplerle, yerli veya tüccar gayr-ı müslim halka karşı hoşgörülü davranması tabii bir hadisedir. Nitekim onun yönetiminde bulunan İnebolu şehrinde, 1404 yılının Mart ayı sonlarında kutlanan "Paskalya Pazarı"na Rum halkı serbestçe iştirak ettiği ve İsfendiyar Bey adına şehri yöneten valinin bunu hoşgörü ile karşıladığı ünlü İspanya elçisi Clavijo'nun kayıtlarından anlaşılmaktadır. Hatta İspanyol seyyahın naklettiğine göre, İnebolu'daki, İsfendiyar Bey'in bu adamı, elçi ve maiyetini ziyaret ederek bir koyun, bir çok tavuklar, ekmek ve şarap göndermiş, böylece İslâmın ve İsfendiyar Beyliği devlet adamlarının gayr-ı islâm düşünce, gelenek ve yaşayışa karşı olan hoşgörüsünü göstermiştir.[140] XVI. yüzyıl başlarında Sinop merkezindeki 21 mahalleden 5'inde gayr-ı müslim teb'anın ikamete devam etmiş olduğunun tespit edilmesi de[141] göstermektedir ki, bölgede uzun yıllar boyu gayr-ı müslim ahali müslümanlarla iç içe yaşamış ve herhangi bir tehcir hadisesiyle karşılaşmamıştır.

Daha XII. yüzyılın başlarından itibaren İslâm kültür ve medeniyetiyle tanışmaya başlayan Sinop-Kastamonu-Çankırı havalisinde uzun yıllar hükümdarlığını devam ettirmiş bulunan İsfendiyar Bey, ülkesi sınırları içinde yaşayan bu kesif Müslüman ahalinin dinî vecibelerini yerine getirebilmeleri için elinden geleni yapmıştır. Nitekim kendi adı ile anılan İsfendiyar Bey camii, Hondsalar camii, Bey Köyü camii gibi ibadetgâhlar onun döneminde inşa edilmiştir. Ayrıca Sinop'ta Sultan Alâaddin camiinin de onun zamanında ve onun emri ile tamirden geçirildiği bilinmektedir.[142] Bunun yanında dinî ilimlerin okutulması, ehl-i sünnet yolu üzere din adamı yetiştirilmesi amacına hizmet eden medreselerin kıymetinin idrakinde olarak Boyabad'ta bir medrese inşa ettirmiş olduğu malumdur.[143] Hükümdarın eşi Tatluhatun'un da aynı gaye ile hareket ettiği görülmektedir. Zira o, Araç kazasında ve civarında zühd ü takvasiyle şöhret bulmuş ve Abdal Paşa sanı ile tanınmış bir şeyh olan Seydî Ali bin Seydî Mehmed Vakfı'na ek vakıf tesis etmiş; Taşköprü'nün Konrapa köyünde Şeyh Musa türbesini yaptırmıştır.

---

[140] Timur Devrinde Kadis'ten Semerkant'a Seyahat I. Ö.R.DOĞRUL.Kanaat Kitabevi (1938?),75.

[141] Bk. not 138.

[142] Bk. IV. Bölüm. Mimarî Eserler konusu.

[143] UZUNÇARŞILI : Anadolu Beylikleri, 133.

Kastamonu hükümdarı İsfendiyar Çelebi'nin, oğlu İbrahim Bey'in çocukluğunda okuması için adı bilinmeyen bir müellife satır-arası Türkçe bir tefsir kaleme aldırması dikkate şayandır. Onun, gelecekte Candar-oğlu tahtına oturması beklenen oğlu İbrahim Bey'in, daha küçük yaşlarda dinî bir eğitim almasını temin için yaptırdığı bu çalışma, yani "Cevahir'ül-esdâf" adlı tefsir, hem Müslüman-Türk halkını idare edecek beyin İslâm'ın özü olan Kur'an-ı Kerim'i ana dili Türkçe ile okuyup anlayabilmesini, hem de bölge ahalisinin ve idarî kademedeki diğer yöneticilerin aynı şekilde İslâmî eğitimlerini kolayca alabilmesini temin yolunda, Anadolu'da, cidden büyük ve ileri bir adım olmuştur.[144] Çünkü Anadolu'da beyliklerin hüküm sürdüğü bu zamanda Türkçe'den başka dil bilmeyen halkın ana dili ile Kur'an-ı Kerim'in meal ve ahkâmını okuyup öğrenebileceği Türkçe tefsirlere çok az tesadüf edilmektedir. İsfendiyar Bey adına yazılmış olduğu anlaşılan ancak yazarı meçhul bir "Tezkiretü'l-evliya"[145] nın varlığının bilinmesi, hükümdarın halkın dinî duygularını pekiştirmek ve din büyüklerini örnek almalarını sağlamak maksadıyla bir takım eserlerin vücûda getirilmesine ön ayak olduğu intibaını uyandırmaktadır.

XV. yüzyıl başları Kuzey-batı Anadolu sahasının dinî yapısının gün ışığına çıkarılmasında bu yüzyıl ortalarında hükümdarlık yapmış, ancak dedesi İsfendiyar Bey'in saltanatı sırasında çocukluğunu ve gençliğini geçirmiş olan İsmail Bey'in kaleme almış olduğu "Hulviyyât-ı Sultânî"[146] adlı derleme eserin de ehemmiyetle tedkîkine ihtiyaç vardır. Oldukça hacimli olan bu eserin müellifi İsmail Bey, henüz çok genç yaşlarda böyle bir kitabı kaleme alacak ilmî ve dinî kapasiteye sahip görünmektedir. İsfendiyar Bey oğlu İbrahim Bey gibi, torunu İsmail Bey'in de ilim, irfan ve dinî eğitim alanında yetişmesine büyük önem vermiş görünmektedir.

İslam Hukuku'nun Hanefî fıkhı fürûu etrafında yazılmış 1525 aded fetvayı ihtiva eden "Mecmu'a-i Fetâvâ" veya "Sefîne-i Fetâvâ"da diyebileceğimiz Hulviyyât adlı eserin kaleme alınmasında katkısı olan İsfendiyar Bey ve müellifi İsmail Bey

---

[144] Bu tefsir hakkında geniş bilgi için III. Bölüm. İlmî eserler konusuna bk.

[145] A. ABDÜLKADİROĞLU : "Candar-oğlu İsmail Bey ve Hulviyyât-ı Sultânî Adlı Eseri Üzerine Notlar." Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler. (Ankara, 1989) 43-54'ten ayrı basım, Kültürümüzden Esintiler (Ankara, 1997), 419.

âlim şahsiyetler olarak teb'alarının, her şeyden önce Allah huzurundaki sorumluluklarını ve duçar olacakları tehlikeleri biliyor ve onların manevî veballerden kurtulmaları için bizzat kendilerini sorumlu hissediyorlardı. Bunun yolu insanları her türlü tehlikeden kurtaracak bir yolun tayini ve hayat tarzının çizilmesinden geçiyordu. Hz. Peygamberin ve onun yolundan ayrılmayan gerçek ilim öncülerinin koydukları prensipler, fikhî hükümler, bunu temin edecekti.[147] İşte bu sebeplerle Hulviyyat'ın muhtevasını, inanmış birinin günlük hayatını yaşarken bilhassa ibadetlerle ilgili konularda karşılaşabileceği müşküllerin çözümünü içine alan fetvalar oluşturmaktadır. Bu eserdeki bilgiler herkes için farz-ı ayn denilen ve öğrenilmesi mecburî olan ilmihal bilgileri, başka bir ifade ile kişilik ehliyetidir.[148]

Sultan olarak maddî imarın yanında, hayatın gayesi olan manevî yönden de teb'asını kurtarmak için gayret sarf eden, manevî çizgide her ferdi aynı derecede görmek isteyen İsfendiyar Bey'in, dönemindeki ilmî ve fikrî faaliyetleri takip etmesinin yanında halkın dinî düşünce yapısına ve ihtiyaçlarına da yakînen vâkıf bulunduğu görülmektedir.

Hulviyyât, 1525 adet fetvadan oluşan bir derleme eser görünümündedir. Bu 1525 fetvanın muhteviyatını, o dönemde halkın müftülere ve erbabına sordukları sorular ve bunlara verilen cevaplar oluşturmaktadır. O halde İsfendiyar Bey zamanında bölgenin müslüman halkı bir takım dinî bilgilere sahip, ancak içlerinde bulunan bazı şüpheleri de ortadan kaldırmak isteyen; Hanefî mezhebinin amelî inceliklerine vâkıf olmaya çalışan; soru sormaya meraklı ve bundan çekinmeyen bir İslâm toplumu hüviyetini haiz bulunmaktadır. Fıkhî konulardan oluşan Hulviyyât'ın ortaya çıkış şekil ve sebebini daha iyi anlayabilmek için Fetva'nın tanımını yapmak lazımdır: "Fetvalar, yapılan bir işte vebal veya günah bulunup bulunmadığı konusunda vicdanen rahat edebilmek, vebal bulunması halinde hem soranı, hem de daha sonraki yıllarda yaşayanları benzeri bir hataya düşmekten korumak için, insanlar tarafından, fiillerinin kitap ve hükümlere uygunluğunun derecesini ölçmek

---

[146] a.g.m., 416-433.
[147] ABDÜLKADİROĞLU : a.g.m., 427.
[148] a.g.m., 428.

üzere müftülere veya erbâbına sorulan sorular ve bunlara verilen cevaplardır.[149]" Bu açıklamadan sonra halkın böyle bir talebinin var olduğu ve Candar-oğlu sarayının, yani İsfendiyar Bey'in ve torunu İsmail Bey'in bu taleplerden haberdar olup değerlendirmeye tabi tuttukları görüşü daha iyi anlaşılacaktır.

Yılların birikimi ve Candar-oğulları hükümdarlarının himaye ve desteği ile oluşan saray kütüphanesinin, ayrıca özel şahısların ellerinde bulunan bir çok dinî ve ilmî eserin, adı geçen fıkıh kitabının şekillenmesinde ana unsur vazifesi gördüğü, yine bu eserin incelenmesi ile ortaya çıkacaktır.

Hulviyyât'ta "Mesele" başlığı altında değişik konulara cevaplar verilirken, lüzûmunda Kur'an-ı Kerim'den âyetler ve hadislerden söz edilerek bunların metinleri de verilmiştir. Metin'de 181 değişik ayet-i kerîme metni; 269 hadîs-i şerîf metni; 222 Arapça ibare vardır. Bu ibareler kibâr-ı kelâm ve dualar ile fıkıh metni ve tesbihat cinsindendir. Bunlara ilaveten 93 yerde de, evvellerinden hadis olduklarından söz edilerek hadislerin sadece Türkçeleri verilmiştir.[150]

Esere alınan fetvaların kaynaklarından da söz edilmektedir. Şöyle ki: "Mesûdî'de denmiş ki..." , "Cevahir'de Fetava-yı Zahîriyye'den naklolunmuş ki..." şeklinde geçmektedir. Neticede İsmail Bey, Hulviyyat'ında 219 eserden faydalanmıştır. Bu tesbit, kaynaklarının isimlerinin geçtiği halde olup doğrudan meseleye girilenler dahil edilmemiştir. Çok zengin bir kaynak kullanarak eserini meydana getiren İsmail Bey'in fâkihliği ile bu eserinin ilmî ve dinî değeri böylece ortaya çıkmaktadır.[151]

Bahsedilen fıkıh kitabının incelenmesine devam edildiğinde İsfendiyar beyliği topraklarında, hatta bütün Anadolu'da o dönem Müslümanlarının daha çok hangi dinî-amelî mevzûlar üzerinde kafa yordukları sarih bir şekilde görülür. Bunun için 77 Bab üzerine kurulmuş olan kitabın bab başlıkları ve bunlardaki meselelerin bazılarına bir göz gezdirmek yeterli olacaktır :[152]

---

[149] ABDÜLKADİROĞLU : "Hulviyyât-ı Sultânî veya Şâhî". Türk Kültürü (Eylül, 1994), S. 337-544-45; Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye. Haz. M. Sıddık GÜMÜŞ, Hakîkat Kitabevi, (İstanbul, 1995), 120.

[150] ABDULKADİROĞLU : a.g.e., 430.

[151] ABDÜLKADİROĞLU : "Notlar", 431-432.

[152] ABDÜLKADİROĞLU : "Hulviyyât" s. 542-548.

Bab	1	3b	Peygambere mütabaat etmeklikte ve namazın fazileti beyânındadır.
Bab	4	6b	Sular beyânındadır.
Bab	6	16a	Tahâretin fazâili beyânındadır.
Bab	8	36a	Abdest beyânındadır.
Bab	18	105b	Ahkâm-ı mescid ve ona müteallik sünnetleri ve âdâbları beyânındadır.
Bab	40	190b	İhtidâ beyânındadır.
Bab	41	193b	Muhâzât beyânındadır.
Bab	48	230a	Cum'anın fazileti beyânındadır.
Bab	50	242a	Bayram namazı ve fıtır beyânındadır
Bab	52	252a	Kurban beyânındadır.
Bab	55	266b	Sünnetler beyânındadır.
Bab	56	270a	Teravîh beyânındadır
Bab	57	273b	Peygamberden ve ulemâdan ve meşâyihten mervî olan nafile namazların ve faziletinin beyânındadır.
Bab	59	287a	Salât-ı istiskâ beyânındadır.
Bab	63	291a	Ahkâm-ı şehîd beyânındadır.
Bab	64	295b	Ahkâm-ı cenâze beyânındadır.
Bab	65	310a	Nezir beyânındadır.
Bab	67	316a	Zekât beyânındadır.
Bab	72	325b	Öşür beyânındadır.
Bab	74	333a	Savm (Oruç) beyânındadır.
Bab	77	344b	Hac beyânındadır.
Fasl	35	1a	el-Cinâyât (beyânındadır). /62 mesele.

İslâm Hukûku'nun temelinde fetvâ müessesesi yattığından, uzun yıllar içinde meseleler irdelene irdelene nerede ise açık kapı kalmamış ve bunların toplumda geçerliliği üzerine kanunlar va'zedilmiştir. Başka bir ifade ile va'zedilen kanun üzerinde tartışma kapısı bırakılmamış, insanlara sadece o prensiplere uyma yükümlülüğü kalmıştır.[153] İşte İsfendiyar-oğlu İsmail Bey de Hulviyyât'ında, dedesi İsfendiyar Bey'den aldığı aile ve saray terbiyesiyle, gördüğü eğitimin tesiriyle, en ince ayrıntılarına kadar fıkhın fürû'u olan konuları, meseleleri ve bunların cevaplarını tespit etmiş; başta İsfendiyar Bey teb'ası olmak üzere bütün Müslümanları nasıl görmek istedi ise öylece olmalarını temîn için gereken bilgileri cem' etmiştir. Bu fürû'âta bir örnek teşkîl etmesi açısından bahsi geçen eserden, 56. Bab Terâvîh beyanından bir meseleyi aşağıda nakletmeyi münasip bulduk:[154]

"Mes'ele : İman Serahsî Özcendî Semerkand'da, gelirken bir köye uğradı. Gördü ki terâvîhe şöyle acele ederler ki farz namazları vakitten öndin vâki olur ve terâvîhi farzdan öndin kılmağa fetvâ vardı, tâ ki farîzalar vakit içinde vâki ola; ammâ zâhir-i rivâyette farzdan sonra kılınmak gerek denmiş ve imam Hüsâm-ı Şehîd demiş ki: Terâvîhi farzdan öndin kılmak dürüst değil, ammâ vitirden sonra dürüsttür; nitekim mesbûk kılar."

Daha önce bahsi geçen "Cevahiru'l Asdaf" ile yukarıda söz edilen "Hulviyyât" adlı eserler gerek İsfendiyar Bey döneminde, gerekse daha sonraki yıllarda Kuzey-batı Anadolu sahasında ve bütün Anadolu'da halk arasında ve idarî kademede o derece rağbet görmüştür ki, yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerinde bir çok nüshalarına tesadüf edilmesi bunun delili olmaktadır. Tarihçi, araştırmacı ve yazar, merhum İbrahim Hakkı Konyalı [155] vefatından kısa bir süre önce bir sohbeti esnasında bu iki eserin kıymetinden ve gördüğü rağbetten şöyle bahsetmiştir: "Bu iki eser, o derece rağbet görmüştür ki her beldenin, en azından merkezî camilerinde birer nüshalarının bulundurularak günün belli vakitlerinde cemaate okunması için fermanlar yazılmıştır. Bu yüzdendir ki Anadolu'da her şehrin merkezî camilerinde nüshalarını

---

[153] A. ABDÜLKADİROĞLU : Kültürümüzden Esintiler, 448.

[154] a.g.e., 452-453.

[155] İbrahim Hakkı Konyalı hatırasına yazılan bir yazı için bk. ABDULKADİROĞLU: "Hatıralarla İbrahim Hakkı Konyalı". Türk Edebiyatı Aylık Fikir ve Sanat Dergisi, 132 (1984), s. 59-60.

bulmak mümkündür. Mesela Hulviyyât'ın bir nüshasını İzmit'te, bir başka nüshasını ihtimal vermediğim Niğde'de Bor ilçesindeki camide ve daha pek çok yerlerde gördüm".[156]

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere bahsedilen bu kıymeti haiz eserlerin ehl-i sünnet çizgisinde ve Hanefî fıkhı dairesi içinde kaleme alınmış olduğunu; Kastamonu-Sinop ve çevresi Müslümanları arasında bir takım sapık fikir ve cereyanların sesinin çıkmadığını; her beldeye yayılmış bulunan medreseler, camiler, tekye ve zaviyeler, müderris, şeyh, seyyid ve mutasavvıflar sayesinde sünnî düşüncenin bölgede hakim bulunduğunu samimiyetle ifade etmek yerinde olacaktır.

Tüm bu izahatlara ilaveten Kuzey-batı Anadolu halkının ekseriyetinin Hanefî mezhebinden olduğuna ve İsfendiyar Bey sarayının bu durumu göz önüne alarak icrâatta bulunduğuna dair önemli bir belgenin de dinî muhtevasını nakletmek yerinde olacaktır. İsfendiyar Bey'in torunu olup eğitiminin büyük kısmını onun zamanında alan İsmail Bey, 1443 yılında babası İbrahim Bey (1440-1443)'den sonra İsfendiyar tahtına geçmiş âlim bir şahsiyettir. XV. yüzyıl ortaları Kastamonu ve çevresinin dinî düşünce anlayışını aksettirmesi açısından bu zatın, adı geçen şehir merkezinde inşa ettirdiği Külliye[156a] bünyesinde bulunan İmaret Vakfiyesi gerçekten dikkate şâyândır. Bu vakfiyeye göre İsmail Bey, "Mescid'de namaz kılacak ve tecvid ile Kur'an okuyacak dindar ve fıkıhtan anlayan bir imam; cami için, şiddetli fırtına ve yağmur olmadıkça, beş vakit ezanı behemahal minarede okuyacak bir müezzin; yine cami için, her biri her gün Kur'anın 30 cüz'ünden birini okuyarak vâkıfa, dedelerine, çocuklarına vs. mü'minlere dua edecek olan on tane kıra'at erbabı; medresede tedrîs için Hanefi mezhebinden ve ulûm-ı edebiyeden lâbüt olanlara vâkıf, şer 'î ilimlerin asliye ve feriye fenlerinden anlayan âlim, diyanet ve verâ ile mevsûk, belli olan günlerde ders okutmaya muktedir, tefsîr, kelâm-ı rabbâniye ve ehâdîs-i nebeviyye ve mesâil-i fıkhiyye ile müştagil bir müderris; İmaret mahallesinde evli, zühd ve takva sahibi, kıraat ve tecvid ilminden lazım olanı bilen, şehrin öksüz ve kimsesizlerini, çocuklarını okutacak, kendilerinden bir şey istemeyecek ve talim-terbiyede çocuklara

---

[156] ABDULKADİROĞLU : "Notlar", 432.

[156a] İsmail Bey Külliyesi hakkında geniş bilgi için bk. F. ÇİFCİ : Kastamonu Camileri, 53-73

fazla itina gösterecek bir muallim"[156b] tayinini istemiş ve adı geçen görevlilerde, bahsi geçen vasıfların bulunmasını karara bağlamıştır. Ayrıca namaz kılmayanların imarette barındırılmamasını; bunlardan birine her hangi bir sebeple bir oda veya ev intikal ederse orasının ya satılmasını ya da oturanın başka bir yere taşınmasını; gitmediği takdirde, ne kadar zengin ve divan sahipleri varsa kendisine durumu bildirmelerini; bu da tesir etmezse o yerin yıkılmasını vakfiyesinde şart koşmuştur.[156c]

İşte bu devir İsfendiyar Bey ve halefleri topraklarında, devletin, İslâm dinine gösterdiği ihtimam ve İslâmiyet'i halka anlatacak görevlilerin tam ehliyetli, yüksek vasıflı olmalarını sağlamak için uygulanan kurallar, aynı zamanda namaz kılmayanlara karşı takınılan tavır tüm açıklığı ile sergilenmiş bulunmaktadır.

Anadolu'da yaygın olmamakla birlikte, propagandacı geleneğe sahip Şia'nın, bazı bölgeleri faaliyet alanı olarak seçerek kendi öğretisini empoze etmek üzere dinî, fikrî politikalar yürüttüğü bilinmektedir.[157] Ancak sünnî nüvenin ağırlığını koruduğu da görülmektedir. Kuzey-batı Anadolu sahasında da ehl-i sünnet akâidi içinde Hanefî mezhebinin ağır bastığını daha önce belirtmiştik. İsfendiyar Bey'in babası Kötürüm Bayezid'in mezhep itibariyle alevî olduğuna dair delillerin ileri sürülmesiyle Candar-oğulları'nın tamamının alevî olduğunu ispata çalışanlar da olmuştur.

"1361'de Meddah mahlaslı Mevlevî Yusuf isminde bir şairin Kötürüm Bayezid namına Şii ulemasından Ebû Mihnef'ten naklen "Maktel-i Hüseyin" adıyla tercüme eylediği Hüseyin bin Ali'nin şahâdetini tasvir eden üç bin küsur beyitli bir mesnevîsi vardır. Bu, Candar-oğulları'nın alevîliğini göstermek itibarıyla mühimdir".[158] Uzunçarşılı bu ifadeleri ile İsfendiyar Bey'in babası Kötürüm Bayezid Bey'in, adı geçen şairin şii bir ulemanın eserinden tercüme ederek kendisine sunduğu böyle bir kitabı kabul etmesinden hareketle ve başkaca hiçbir delil sunmadan, onun şiiliğe[159]

[156b] F. ÇİFCİ : a.g.e., 70-73; Krş. T.M. YAMAN : Kastamonu Tarihi 158 vd.

[156c] F. ÇİFCİ: a.g.e., 73.

[157] E. CEBECİOĞLU : a.g.e., 26.

[158] T.M. YAMAN : Paphlagonya, 117; Krş. O. UZUNÇARŞILI: Anadolu Beylikleri, 125.

[159] Şia hakkında geniş bilgi için bk. İ.AGAH ÇUBUKÇU: Mezhepler, Ahlâk ve İslâm Felsefesi ile ilgili Makaleler, (Ankara, 1984), 40-57.

mütemayil bir hükümdar olduğunu kabul edivermiştir. Hal böyle olsa bile o dönem bölge halkının ekserinin şiilikle irtibatlandırılması da mümkün görünmemektedir. Candar-oğulları sarayının ve taht merkezi Kastamonu'nun sünnî inanç ve geleneklere ne derece bağlı olarak hareket ettiği örneklerde izah edilmişti. Neticede Bayezid Bey'in, kendi adına kaleme alınan ve çoğunlukla şiiler tarafından sahip çıkılan bu tercüme eserin müellifini kırmak istememiş ve ecdadının yıllardır devam ettirdiği ilme, ilim adamlarına saygı ve hoş görü anlayışını sürdürmek istemiş olabileceği şeklindeki bir yorum tarihî gerçeklere daha uygun düşmektedir. Ayrıca Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'in şehadettinin sadece şiiler arasında değil tekmil sünnî cemaat içinde de büyük üzüntü ile karşılandığı; "ehl-i beyt" sevgisinin bu bölgede ve bilcümle Anadolu memleketlerinde had safhada bulunduğu da gözlerden ırak tutulmamalıdır.

İsfendiyar Bey'in hakim bulunduğu Kuzey-batı Anadolu topraklarında halkın dinî inanç, yaşayış ve geleneklerini etkileyen önemli faktörlerden birisi de tasavvuf anlayışı ve bu anlayışa sahip mutasavvıfların oluşturduğu manevî havadır.[160] Moğol istilası öncesi Anadolu'da çok güçlü tasavvuf cereyanları mevcut olup, istiladan sonra gelen ictimaî hareketlilikle, her sınıf insan gibi, sufî gruplarının da Anadolu topraklarına doluşması sayesinde bahsi geçen bölge üzerinde zaviyeler, tekkeler bina edilmiş, buraları tarikat ehli insanların durağı haline gelmiştir.

Kastamonu-Sinop ve Çankırı arasında onlarca zaviyenin ve birkaç tekkenin mevcudiyetinin bilinmesi bölgede ictimaî müesseseler içinde dinî ve tasavvufî yapıların da ön planda olduğunu göstermektedir. H. 817 (1414-1415 M.) yılına ait bir Rifâi tekkesinin İsfendiyar Bey zamanında, Kastamonu Hondsalar mahallesinde Battiyar-zâde İlyas oğlu Şâdi Bey tarafından inşa ettirilmiş olması[161] adı geçen hükümdarın ve hükümet erkânının tasavvufa ve ve sofilere bakış açısını aksettirmektedir. Bu dergâhın Rufaî tekkesi adı ile bilinmesi, Kastamonu ve civarında XV. yüzyıl başlarında, Rifâiyye yahut Ahmediyye ismiyle maruf sufî tarikatının ve bu tarikata mensup zümrelerin varlığını gösteren önemli bir

---

[160] İlk mutasavvıflar için bk. Fuat KÖPRÜLÜ : Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, (Ankara, 1991).

[161] F. ÇİFCİ:Kastamonu Camileri, 166; Tekkenin kitabesi için bk. YÜCEL: Anadolu Beylikleri I, 164.

kaynaktır.[162] Daha ziyade şehirlerde, fakat fakir sınıfa mensup kişilerin rağbet ettiği bu tarikat, bir Mevlevîlik, bir Bektâşîlik gibi ehemmiyet kazanamamıştır. Bu tarîkat mensuplarının, gösterdikleri harikulâde hareketlerle, halkın itibar ve teveccühünü kazanmak bakımından, az da olsa nüfûza sahip oldukları görülür.[163]

XIII. yüzyılda Kastamonu'da yaşamış ve Abdülkadir Geylânî'nin torunlarından biri olarak halk arasında meşhur olmuş Abdülfettâh-ı Veli'nin, aynı şehir merkezinde inşa ettirmiş olduğu Yılanlı Külliyesi bünyesinde bir Kâdirî Dergâhı'nın bulunduğu da bilinenler arasındadır. Adı geçen zatın neslinden gelenler son yıllara kadar bu dergâhta şeyhlik yapmışlardır.[164] Darüş'-şifa, cami, Abdülfettah-ı Veli'nin türbesi ve Kadirî Dergâhı'ndan oluşan külliyenin İsfendiyar Bey zamanında da Müslümanlar üzerinde manevî bir atmosfer oluşturduğu aşikârdır.

XIII. yüzyıl sonunda Anadolu'ya giren ve hızla yayılan Halvetî'liğin XV. yüzyıl ilk yarısında Kuzey-batı Anadolu sahasında ne ölçüde etki sahibi olduğunu tam kestirmek güçtür. Ancak XVI. yüzyılın başlarında bu tarikatın "Şa'bâniyye" kolunun kurucusu olarak bilinen Kastamonu'lu Şeyh Şa'bân-ı Velî Hazretleri'nin,[165] çocukluğunda yani XV. yüzyılın sonunda Taşköprü'nün Konrapa köyünde irşad vazifesini yürüten Halvetî şeyhi Konrapa'lı Hayreddin Efendi'den ilim ve tasavvuf tahsil ettiğinin belgelerle tesbit edilmesi[166], bundan önceki tarihlerde de bahsi geçen tarikat'ın ve sufîlerinin bölgede irşadla meşgul bulunmuş olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Her ne kadar "Kuzey Anadolu, Çorum, Ankara ve Bursa'nın, Babaların tekkeleri ile kuşatılmış olmasına karşılık, Konya, Kayseri, Kütahya, Aydın hattının da Mevlevîlerin nüfûzu altında olduğu"na dair görüşler beyan edilse de,[167] daha 1300'lü miladî yılların başında, Kastamonu merkezinde Candar-oğulları'nın ilk

---

[162] Bu sufî ekolün kurucusu Ahmed er-Rifâî (Ö. 1183) olup, aslen Irak'ın vâsıt bölgesindendir. E. CEBECİOĞLU : a.ge., 62-64; Daha geniş malumat için bk. AHMED ER. RİFAİ : Delillerde Ma'rifet Yolu; Çev: Hasan Kâmil YILMAZ, (İstanbul, 1985).

[163] E. CEBECİOĞLU: a.g.e., 64.

[164] F. ÇİFTÇİ : a.g.e., 17-18.

[165] Şeyh Şaban'ı Veli ve tarikatı hakkında geniş bilgi için bk. A. ABDULKADİROĞLU : Halvetîlik'in Sa'baniyye Kolu Şeyh Şa'bân-ı Velî ve Külliyesi, (Ankara, 1991).

[166] F. ÇİFCİ : a.g.e., 42.

[167] Mustafa AKDAĞ : Türkiye'nin iktisadî ve İçtimaî Tarihi I., (İstanbul, 1974), 51/52.

yıllarında cami ile beraber bir Mevlevî Dergâhı'nın inşa edilmiş olması[168], bu civarın Mevlevîlikle İsfendiyar Bey öncesi tanışmış olduğunu göstermektedir. Hatta Mevlana'nın torunu olan Ulu Arif Çelebi de I. Süleyman Paşa zamanında Kastamonu'yu ziyarette bulunmuştur.[169]

İsfendiyar Bey'le çağdaş olan ve Ankara'ya yerleşerek buradaki zaviyesi bünyesinde oluşturduğu, kendi adı ile anılan, Bayramîlik tarîkatının müessisi Hacı Bayram-ı Velî'nin[170] tasavvufî görüş ve düşüncelerinin, Ankara'nın hemen kuzeyinde bulunan İsfendiyar topraklarına ulaşmış olmasını, o dönem Anadolu'sunun siyasî, içtimaî ve dinî yapısı göz önünde bulundurulduğunda, makul bir hadise şeklinde değerlendirmek gerekmektedir. Zira, Hacı Bayram-ı Velî henüz sağlığında Anadolu'nun bir çok bölgesine, tarikatını yayması için, halifeler göndermiştir. Birçok kişi de bizzat Ankara'ya gelerek onunla görüşmüştür. Balıkesir'den, Dârende'ye kadar olan coğrafî sahaya kısa sürede yayılan bu tarîkatın Çankırı-Kastamonu-Sinop havalisinde taraftar bulamamış olması elbette düşünülemez.

VIII. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul kuşatması için gelen Emevî-İslâm ordusu içinde bir mücahid olarak Anadolu'ya ayak basan ve daha sonra ne suretle Kastamonu'ya gelip, yaşadığı meçhul bulunan Kays-ül Hemedânî Asgar adındaki bir sahabenin aynı şehir merkezinde medfun bulunduğuna dair nesilden nesile intikal eden rivayetin doğruluğu hususunda şüpheye mahal yoktur. Zira kültür hayatımızın vazgeçilmez mimarları olan din büyüklerimiz, silsile yoluyla böyle nakletmişler ve hiç kimse de bunun aksini iddia etmemiştir.[171] Kastamonu halkı asırlardan beri topraklarını şereflendiren bu büyük zâta hürmet hususunda kusur göstermemiş; sahabeler diyarı olarak memleketini övmek için onları vesile yapmıştır. İsfendiyar Bey zamanında da, hükümdar ve halkın bu sahabenin yattığı türbeye ihtiramda bulunmuş olmaları ve XVI. yüzyıl başlarındaki kayıtlardan da anlaşıldığı üzere, türbeye izafeten, mahallenin adını "Kepkebür"[172] olarak telaffuz etmeleri şüphe götürmez bir gerçektir.

---

[168] F. ÇİFCİ : a.g.e., 161.

[169] Mevlânâ hakkında, geniş bilgi için bk. F. KÖPRÜLÜ : a.g.e., 217-231.

[170] Hacı Bayram-ı Velî ve Tasavvuf anlayışı için bk. E.CEBECİOĞLU:a.g.e.,105-312.

[171] F. ÇİFCİ : a.g.e., 180-181.

[172] a.g.d.,II, 591; (Kepkebür= Hepkebîr yani türbede medfun bulunanların hepsinin büyük zatlar olduğunu ima eden bir kelime adı geçen bölgeye mahalle ismi olarak verilmiştir.)

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Netice itibariyle İslâm dinini, ırkî özellikleriyle çok güzel bir biçimde bağdaştıran Türkler, âlemin nizâmı için, siyâsî, ahlâkî ve dinî açılardan pek çok olumlu faaliyetlerin icrâcısı olmuşlar, bilhassa İslâm'ın orta yolunu takip ederek ehl-i sünnet esasını benimsemişlerdir. Candar-oğlu İsfendiyar Çelebi'nin ve teb'asının da Müslüman-Türk alemi içinde değerlendirilerek, bahsi geçen yıllar zarfında, bölgedeki dinî yaşayış ve düşüncenin ele alınması uygun olsa gerektir.

4. Ekonomik durum

XIV. asrın tamamı ile, XV. asrın ilk yarısında Anadolu'nun iktisadî vaziyeti göz önüne alınacak olursa, Anadolu halkının oldukça müreffeh bir hayat geçirmiş olduğu istidlâl edilebilir. Bu devirde Anadolu'yu gezenlerin veya burası hakkında malûmat olarak iktisadî vaziyete dair yazı yazanların mütalâaları bu kanaati oluşturmaktadır.[173] Aynı devir Kuzey Anadolu sahası iktisadî vaziyeti de bu kanaat dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

Kastamonu ve Sinop, Orta Çağ Anadolu'sunda siyasî-askerî yönden olduğu kadar iktisadî ve ticarî açıdan da önemli mevki işgal eden birer Türk şehridir. Kastamonu şehrinden geçen çayın akış yönü üzerindeki bereketli topraklar, içinde mamur köyleri barındırmaktadır. Bilhassa şehrin Kuzey-batı yönlerindeki, ekinciliğe elverişli, varlıklı, yeşil vadiler üzerinde önemli miktarda yerleşim yeri bulunmaktadır.[174] Gökırmak ve kolları, Devrekâni, Araç ve Devrez çayı, bölgedeki tarım faaliyetlerinin yapılabilmesinde etkin rol oynamaktadır. Sinop pek ehemmiyetli bir ticaret limanı olup Anadolu emtiasını ve bölge mallarının ihracını sağladığı gibi Ceneviz ve Venediklilerin getirdikleri eşyaları da içeri almada ön planda bulunmaktadır. Batı Karadeniz'in büyük kısmı ormanlarla kaplı olmasına binaen, güney kesimini oluşturan Çankırı arazisi ise tarım ve hayvancılığa daha müsaittir.

İsfendiyar Bey döneminde beyliğin, iktisadî durum itibariyle iyi bir mevkide bulunduğu görülmektedir. Esasen daha XIII. yüzyılda Türkiye Selçukluları

---

[173] UZUNÇARŞILI : Anadolu Beylikleri, 255.

[174] Mahmut AKOK: "Kastamonu'nun Kasaba Köyü'nde Candar-oğlu Mahmut Bey Camii" Belleten (1946)X/38, 293-301.

zamanında sanayi, ziraat ve ticarete verilen ehemmiyetten dolayı ve bulunduğu konum itibariyle, bahsi geçen bölge en iyi şekilde nasibini almıştı. Yalnız Türkiye'nin ithalat ve ihracatı değil, milletlerarası kervan yolları ve ticaretin gelişmesi için Sinop limanının Türk hakimiyetinde bulunmasını isteyen Türkiye Selçuklu hükümdarı I. İzzeddin Keykavus, 1214 yılında bu liman şehri ele geçirmiş; memleketin her tarafına fermanlar göndererek her şehirden kâfi derecede zengin ve itibarlı kimselerin seçilip Sinop'a gönderilmelerini emretmiş; hatta isteksizlik gösteren zengin ve tüccarın gayr-ı menkullerini saltanat hazinesi namına satın aldırarak, Anadolu'nun bir çok yerinden mal ve sermayesi ile meşhur kimseleri, aileleri ve adamları ile Sinop'a getirmişti. Sultan'ın, şehrin ticarî teşkilatlanması için mühim teşebbüslere girişmesi neticesinde[175] Sinop'tan kaçan zenginler geri dönmüş, şehir Türk tüccar ve sermayedarları ile dolarak ithalat ve ihracat işleri nizama sokulmuştu.

Şimal-cenub istikametindeki milletlerarası ticaret yolu Türkiye'ye Mısır, Suriye veya Avrupa limanlarından deniz vasıtası ile gelmekte; Antalya, Alanya veya Yumurtalık vasıtası ile Kayseri'den Sivas'a kadar birinci yolla birleşmekte; ya da Suriye-Irak karayolu Elbistan-Kayseri istikametinde devam ederek Sivas'tan Tokat vasıtasıyla Sinop ve Samsun limanlarına, oradan da deniz yoluyla, Şimalin Kırım sahilinde en mühim limanı olan Suğdak'a vasıl olmakta idi.[176]

Sinop limanında bir takım İtalyan ve Yahudi ticaret kolonileri, mahalleleri ve konsoloslukları ile bunlara mahsus hanların ve kiliselerin mevcudiyeti bilinmektedir.[177] Sinop'a, ticaret yapmak maksadıyla yerleşen bu gayr-ı müslim tüccar taifesinin varlığı bölgede uzun müddet sürmüş, İsfendiyar Bey döneminde ve hatta daha sonraları şehirde bahsi geçen zümrenin ticarî faaliyeti devam etmiştir.[178]

Sinop şehri ve limanı gerçekten Anadolu'nun Karadeniz'e ve kuzey memleketlerine açılan bir kapısı mahiyetindedir. Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alâaddin Keykubad (1220-1237) Anadolu'nun milletlerarası ticaret yollarını emniyet

---

[175] İBN BİBİ :El-evamiru'l-alâiyye I., 174-175; O. TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye, 305-306.
[176] TURAN : Selçuklular ve İslâmiyet., 97.
[177] O. TURAN: "Mefkûre II"., 143; ayrı müellif: Selçuklular ve İslamiyet., 67.

altına almak için Kastamonu beyi Hüsameddin Çoban'a yaptırmış olduğu Kırım seferini bu şehir liman ve iskelesi üzerinden gerçekleştirmişti.[179] Bu sefer sonunda Hüsameddin Çoban, elde ettiği kıymetli eşyaları, Rus ketenlerini, kürklerini, Bedahşan mücevherlerini vs. Sinop ve Kastamonu'ya göndermiş, böylece Kırım ve Kuzey-batı Anadolu sahası arası ticarî bağlarını kuvvetlendirmişti. Kırım-Sinop arası ticarî münasebetler XIV-XV. yüzyıllarda kesif şekilde devam etmiştir. Cenevizlilerin Kırım ve Kefe'de ticaret kolonisi kurmaları ile bu bölgenin Sinop'la olan ticarî bağlantısı daha da artacaktır. Zira, Cenevizlilerin eskiden beri Sinop'ta kolonileri bulunmakta idi. Öyle ki, Cenevizlilerle bozuşan Trabzon-Rum İmparatoru, Sinop hükümdarı Gazi Çelebi'yi, Sinop'taki Ceneviz ticarethanelerinin yıkılması için tehdit ettiği halde Sinop beyinin buna hiç ehemmiyet vermediğini batı kaynakları yazmaktadır.[180] Aynı devirlerde Anadolu ve Kıpçak İli (Güney Rusya, Ukrayna) ve Kırım arasında büyük bir ticarî mübadele olduğunu, Sinop'tan gemiye binen Türk tüccarlarının Suğdak'a vardıklarını, pamuklu ve ipekli kumaşlar ve baharat götürüp, şimalden kürk, köle ve cariye aldıklarını biliyoruz.[181] Kırım limanları yalnız Uzak Şark'ın ipeği için değil, Bizansa buğday, Mısır'a Kıpçak köleleri, kürk, deri, balık, bal mumu ve tuz sevkiyatında da aracı oluyordu.[182] Dolayısıyla başta Sinop, Kastamonu ve çevresi olmak üzere Anadolu'nun bir çok ihtiyaç maddesi Kırım-Sinop ticaret yolu üzerinden karşılanmakta idi. İbn Fadlullah el-Ömerî Kastamonu beyliğinden bahsederken, burasının Kırım, Kıpçak, Bulgar, Rus ve Mısır ile olan deniz ticaretinin ehemmiyetini tebarüz ettirdiği gibi Canik'ten bahsederken de burasının Kıpçak (Kırım) sahasına en yakın bir kıt'a olduğunu anmıştır.[183]

---

[178] a.g.d., 56-60.

[179] İBN BİBİ:a.g.e.,I.,325-345;A.YAKUBOVSKİ:"İbn Bibi 'nin XIII.Asır Başında Anadolu Türklerinin Suğdak , Polovets (Kıpçak) ve Ruslara Karşı Yaptıkları Seferin Hikayesi (Kıpçak Sahrasında Cereyan Eden Ticarî Hayattan Bazı Safhalar)", Çev : İ. KAYNAK., A.Ü. DTCFD. (1954), XIII/1-2, 207-226.

[180] UZUNÇARŞILI : a.g.e., 246.

[181] TURAN : Selçuklu Zamanında Türkiye, 360.

[182] Mirza BALA : "Kırım Mad." İA., Cüz 55, 746.

[183] Z. Velidi TOGAN : Umumî Türk Tarihine Giriş I., İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay., (İstanbul, 1981), 319.

XIII. yüzyıl ortalarında Anadolu'da vuku bulan Moğol istilası buradaki ekonomik gelişmeyi ve canlılığı büyük ölçüde durdurmuştu.[184] Ancak fiilî olarak Moğol işgali görmeyen Kastamonu ve Sinop havalisinin Orta Anadolu'ya nazaran iktisadî itibarını fazla kaybetmediği görülmektedir. Zira Moğollara yaranmak için onların Anadolu'daki masraflarını çok fazla artıran ve Selçuklu devletini ağır borçların altında ezdiren Mahmut Tuğraî, Türkiye'de vezirliği ve mutlak iktidarı ele geçirdikten sonra Kastamonu'yu kendi geçim ve masraflarına tahsis (ikta) etmiştir. Yine Moğolların tasvibi ile Mücirüddin Emirşah Kastamonu Sinop ve Samsun sahillerinin malî idaresini üstüne almıştır.[185] Buna göre bölgenin, henüz Moğollar tarafından tahrip ve talan edilmediği, bol gelirli, mamur bir yer olduğu tahmin olunabilir. Buna rağmen Selçuklu emîr ve vezirlerinin bahsi geçen bölgenin ekonomik gücünü sömürmüş olması da bir gerçektir.

XIV. yüzyıl ortalarında Kastamonu'nun bir çok İslâm şehrinden ve Anadolu'nun bir çok kentinden daha ucuz ve geçim sağlamak için elverişli bir yer olduğuna dair ünlü seyyah İbn Batuta kıymetli bilgiler vermektedir: "Kastamonu (Anadolu'daki) şehirlerin en büyük ve en güzellerindendir. Mahsulü bol ve ucuzdur. Burada besili bir kuzunun yarısını iki dirheme satın alıyorduk. Keza iki dirheme ekmek, on kişilik kafilemize bütün gün yetiyordu. Bir dirhemlik Ceviz veya Kestane'yi hepimiz yiyorduk ve artıyordu. Soğuğu en şiddetli zamanında bir yük odunu bir dirheme alıyorduk. Hiçbir ülkede fiyatları bu şehirden daha ucuz bir yer görmedim."[186] Görüldüğü gibi ucuzluk şehri olarak gösterilen Kastamonu'da besili koyun ve kuzular, ekmek, bal helvası, ceviz ve kestane gibi yiyecekler ile yakacak odun en uygun fiyatlarla satın alınabilmektedir. Bu şehirdeki ucuzluğa ve her türlü ihtiyaç maddesinin bol miktarda bulunuşuna dair yine aynı seyyahın verdiği malumat kayda değerdir. Naklettiğine göre, devrin Kastamonu hükümdarı, I. Süleyman Paşa ona, kağıt renginde bir at (Kula?) ve elbise vermiş; yiyecek ve hayvan yemi tahsis etmiş; daha sonra da satması için buğday ve arpa vermişti. Bunları satmak için şehre yarım günlük mesafedeki bir

---

[184] SÜMER : Anadolu'da Moğollar., 144-145.

[185] TURAN: a.g.e., 492, 593.

[186] İbn Batuta Seyahatnamesi'nden naklen KOPRAMAN: a.g.m., 21.

köye gönderilen İbn Batuta, fiyatların düşük olması sebebiyle alıcı bulamamış ve yanında seyahat eden birine vermiştir.[187]

Aynı şehrin bir köyünde inşâ edilen zaviyeye vakfedilen gelirlerin miktarı ve çeşitliliği de Kastamonu'nun ekonomik gücünü aksettirmektedir. Bu zaviyenin güzel bir hamamı ve köyün çarşısı bulunup, İslâm dünyasının her bölgesinden gelen dervişlerin geldikleri gün için bir elbise ve yüz dirhem, gittikleri gün için de üç yüz dirhem tahsis edilmiş; ayrıca kaldıkları her gün için nafaka olarak ekmek, et, tereyağlı pirinç pilavı ve helva ayrılmış; Anadolu'dan gelen her bir derviş için de on dirhem ve üç gün müddetle bedava iâşe ve ibâte tahsis edilmiştir.[188]

O devirde İbn Batuta'yı şaşırtan bu ucuzluğun, bir bakıma ahi teşkilatının ekonomik hayatta kurduğu istikrarın sonucu olması gereği üzerinde duranlar vardır.[189] Şüphesiz bu doğrudur. Ancak bu ucuzluğu tek bir müsebbibe bağlamak da yanlış olur. Kastamonu ve civarının büyük çapta istila ve buhranlara uğramaması, üretimin gayet bol olması, zengin orman ürünlerine ve meyve bahçelerine sahip bulunması, kırsal alanlarda hayvancılıkla meşgul olan zümrelerin mevcudiyeti vb. bir çok unsur, bahsedilen ucuzluğun oluşmasında amil olmuş olabilir. Bu bölge uzun yıllar ekonomik istikrarını devam ettirmiş, tarım, hayvancılık, ticaret ve maden ürünleri sayesinde halkın refah seviyesi yüksekte tutulmuştur. Burada Candar-oğlu hükümdarlarının çaba ve gayretleri de önemli bir yere sahiptir. İsfendiyar Bey'in izlemiş olduğu ekonomik ve ticarî politika ise şüphesiz beyliğin iktisadî yapısının ayakta tutulmasına yönelik mühim bir icraattır.

Sinop'un Anadolu'nun Karadeniz'e açılan bir kapı mahiyetinde olduğunu daha önce kaydetmiştik. İsfendiyar Bey bu mühim ticaret ve liman kentini elinde bulundurmaya gayet özen ve gayret göstermiş, bilhassa Osmanlı Devleti ile olan mücadelesinde son savunma mevkii ve mercii olarak bu şehri kullanmıştır.[190] Onun Sinop'ta ve İnebolu gibi liman kasabalarında yaşayan gayr-ı müslim halka karşı, daha

---

[187] a.g.m., 22.

[188] İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler. Haz.: İ. PARMAKSIZOĞLU., 55-56.

[189] M. CUNBUR : a.g.m., 8.

[190] İsfendiyar Bey'in Osmanlı Devleti ile olan ilişki ve mücadeleleri ile Sinop muhasaraları hakkında geniş bilgi için bk. I. ve II. Bölüm.

önceki beyler ve Selçuklu Sultanlarının yaptığı gibi, iyi muamelede bulunduğu, bilhassa ticaretle uğraşan tüccar Venedikli ve Cenevizlilerle iktisadî-ticarî münasebet tesis ettiği anlaşılmaktadır.[191] Bu ticarî münasebetler vasıtası ile İsfendiyar Bey'in memleketinden elde edilen çeşitli ürünler, sof, bakır madeni ve sahtiyan gibi eşyaların ihraç edilmesi sağlanmış oluyordu.

İsfendiyar Bey Karadeniz ticaretinde söz sahibi olabilmek için Sinop limanından başka Samsun İskelesine de sahip bulunmak arzusunu göstermiş ve bir müddet bu emeline de ulaşmıştır. Yine orada bir kalesi bulunan Cenevizlilerle ticari muamelede bulunmuş olduğu[192] ve Samsun'la Sinop arasında bulunan Farya iskelesinden de istifade ettiği malumdur.

Karadeniz'in kuzeyinde bulunan ve çok önemli bir ticaret giriş-çıkış limanı olan Suğdak'la, dolayısıyla Kırım ile ve Avrupa'ya açılan kapı mesabesindeki Eflak prensliğiyle olan ilişkilerinin bir yüzünde hep ticarî gayeler yatmakta olan İsfendiyar Bey'in, kuzeyden güneye yani Kırım-Anadolu-Mısır istikametinde seyreden ticaret yolları üzerinde bulunan ülkesini, bu iktisadî menfaatlerden faydalandırma emeli açıkça görülmektedir. Mısır-Memlûk Sultanlığı ile olan siyasî ilişkilerinin altında da bu ticarî endişe yatmaktadır. Buna karşılık Memluk sultanlarının devamlı ihtiyaç duydukları, kuzeyin muhtelif eşya ve maddeleri ile kölelerin celbi için fevkalade mühim olup İsfendiyar Bey elinde bulunan Sinop limanından istifade maksadıyla bu hükümdarla münasebet tesisine ihtimam göstermeleri İsfendiyar Bey'in ekonomik politikasına uygun düşmektedir.

Anadolu'nun bakır ihtiyacının mühim bir kısmını karşılayan, hatta Sinop limanı vasıtasıyla Avrupa'ya dahi ihraç edilen Küre bakır madenlerine sahip bulunan İsfendiyar Bey'in, önemle devam ettirmeye çalıştığı ekonomik politikasının ağırlıklı yönlerinden biri de bahsi geçen maden yataklarının ülke sınırları dahilinde tutulması esasıdır. Küre-i nühas, Bizans, Selçuklu ve İsfendiyar Bey'in halefleri olan Candar-oğulları devirlerinde de zengin bakır madenlerinin mevcudiyetiyle tanınmış bir

---

[191] F. Thiriet, III, nr. 2294, 2391, 2349'dan naklen Y. YÜCEL: Anadolu Beylikleri, 98.
[192] M.Ç. VARLIK : a.g.m., 560.

yerdir.[193] Bu nedenle Anadolu'ya siyasî, askerî ve ekonomik olarak hakim olmak isteyen Osmanlılar da bahsedilen maden yataklarını elde etmek emelinde idiler. İşte bu nedenle İsfendiyar-Osmanlı mücadelesinin şekillenmesinde ve yapılan anlaşmaların özünde Küre bakır madeni bir çok defa ön plana çıkmıştır.

Ankara Savaşı'ndan hemen sonra Timur fermanı ile elde ettiği Küre-i nühas'ı, oğlu Kasım Bey'in, Osmanlı hükümdarı Çelebi Mehmed desteği ile elinden almak istemesine muhalefet eden İsfendiyar Bey, neticede Osmanlı hükümdarınca tedîbe uğramıştı. Vezirini göndererek anlaşma teklif eden Kastamonu hükümdarı, Çelebi Mehmet'ten, Kastamonu ve maişetine medar olan Bakır Küresinin kendisine bırakılmasını rica etmiş ve bu isteği kabul görmüştür.[194] Aradan birkaç sene geçtikten sonra (1423 sonları), II. Murad ile olan savaşı kaybeden İsfendiyar Bey yine aynı şekilde anlaşma yoluyla Kastamonu ile beraber Bakır Küresini elde etmeyi başarmış, ancak bakır hasılatından bir kısmını Osmanlı hazinesine vermeyi kabul etmiştir.[195] Görüldüğü üzere İsfendiyar Bey, bakır gelirlerinden bir kısmını gözden çıkarmayı kabul etse bile mühim hasılatın külliyetli miktarının kendi hazinesine kalmasını sağlamış bulunmaktadır.

Anadolu'nun bir çok yöresinde ve Kastamonu civarında bakırcıların işledikleri ham bakır Kastamonu'nun kuzeyinde ve Karadeniz'e paralel uzanan Küre (İsfendiyar) dağları üzerinde bulunan bakır madeni ocaklarından çıkarılmakta idi. XV. yüzyılda Türkiye bakır madeni ocaklarının ürettiği bakırın memleketin ihtiyacını karşıladığı gibi dış ülkelere, bilhassa kervanlarla İran'a yollanmakta bulunduğu ve Avrupa bakır madenciliğinin henüz Türkiye madenciliği ile rekabet edemediği bilinmektedir.[196] Buna göre Küre bakır madeni ya Sinop limanı vasıtasıyla Avrupa'ya veya İç Anadolu ticaret yolu vasıtasıyla İran'a kadar ihraç ediliyor olmalıdır. Ancak külliyetli miktarın, İsfendiyar memleketinin ve Anadolu'nun önemli şehirlerinin bakır mamullerinin yapımında kullanılıyor olduğu da bir gerçektir.

---

[193] T.M. YAMAN : Küre Bakır Madenine Dair Vesikalar., Maarif Matbaası, 1941, s.1.

[194] Bu konu hakkında geniş malumat için bk. I. Bölüm.

[195] Bk. II Bölüm.

[196] Macar bakırları ancak 16. Yüzyıl ortalarından itibaren Küre bakırlarına rakip olabilecektir. Bk. Mustafa AKDAĞ : Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi, II., Cem Yay. (İstanbul, 1995), 148.

İsfendiyar Bey'in hükümdarlığının ardından Küre-i nühas Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir. Devlet Küre'deki bakır madenine büyük bir ehemmiyet vermiş[197] ve çıkarılan bakırı gemilerle, İstanbul'un ihtiyacını karşılamak için oraya sevketmiştir.[198]

Uzak Doğu'dan başlayarak binlerce kilometre katederek Anadolu'ya ulaşan ve birkaç kol halinde batı istikametinde ilerleyerek Avrupa'ya kadar uzanan İpek Yolu'nun ehemmiyeti şüphesiz bütün Anadolu devlet ve beyliklerinin iştahını kabartmakta idi. Tebriz üzerinden Bursa'ya ulaşan kervan yolu biri kuzeyden Bolu-Kastamonu, diğeri güneyden Ankara-Çorum üzerinden iki istikamet takip ediyordu. İşte bu istikamet üzerindeki merkezleri ele geçirerek kervan yoluna sahip olmak isteyen Osmanlı Devleti fetihlerinin istikametini tayin eden bu amil Kuzey-batı Anadolu ticaret yolunu elinde bulunduran İsfendiyar Bey'in ekonomik politikası ile çakışmakta idi.[199] Daha I. Murad zamanında başlayan bu mücadelede Yıldırım Bayezid büyük başarı kazanmış ancak, Timur'un vurduğu darbe neticesinde İsfendiyar Bey tekrar eski topraklara ve ticaret yoluna sahip olmuştur.

Kastamonu hükümdarı aldığı yerlerle, Kalecik, Boyabat ve Durağan vasıtası ile Kızılırmak vadisine yaklaşmıştı. Bu kazalar bilhassa tarım faaliyetlerinin kesif şekilde yapıldığı arazilere sahip bulunmaktaydı. İsfendiyar Bey, Osmanlı şehzadeleri arasındaki taht mücadelesinden istifade ile Ankara'yı ele geçirmek istemişti. Onun bu hareketi her halde Tebriz'den Bursa'ya giden ve Ankara'dan geçen kervan yoluna sahip olabilme politikası ile sıkı sıkıya bağlı olmalıdır. Bunun yanında, Kastamonu'dan geçen ve Bolu üzerinden Bursa'ya ulaşan diğer kervan yolunun mümkün olduğunca büyük bir kısmına sahip olmak isteyen hükümdar İsfendiyar

---

[197] Geniş bilgi için AHMED REFİK, Osmanlı Devrinde Türkiye Madenleri (967-1200), Enderun Kitabevi (İstanbul, 1989), s. 9 vd.

[198] Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyıl sonlarında payitaht'tan Kastamonu ve Küre-i Ma'mure kadılarına gönderdiği ferman, o dönemki Küre bakırının işlerliliğini gösteriyor: "..... malum olaki haliyâ tophâne-i âmireme ve mühimmât-ı sâyine içün ziyade bakır tedariki lâzım ve mühim olmağla zikir olunan senelere mahsub olmak üzere (1100-1101) Küre-i Ma'mure eminlerinin zimmetlerinde olan mîrî bakırı muaccelen tedarik ü tahsîl..... sefinelere tahmîl ve mevsim-i deryâ ile âsitâne-i saâdetime irsâl ve mahalline edâ u teslîm ittirilmekte ziyade ihtimam eylesiz deyu fermânım olmuşdur...". Belge No: 179 (Ferman, 24. C. Evvel, 1101/5 Mart 1690). A. Rıfat GÜZEY : Kastamonu'nun 411/1 Numaralı Şeri'iyye Sicili H. 109-1100-1101/M. 1687-1888-1689 Yüksek Lisans Tezi (Ank, 1994), 284.

Bey, yine Osmanlı devleti içinde ortaya çıkan otorite boşluğundan yararlanarak Taraklı-borlu (Safranbolu?)ya ve hatta daha da ilerilere kadar ulaşmış ancak, II. Murad'a karşı tutunamayarak onunla barış yapmıştır.[200]

XIV. ve XV. yüzyıllarda Anadolu'dan harice çıkan başlıca kumaş, ipek, ehlî hayvanlar, av kuşları, şap halı, kilim (dokuma), pamuk, zamk, bakır, gümüş, kereste, bal, balmumu ve Kastamonu sahtiyanı gibi eşya ve mallardan bir kısmı doğal olarak İsfendiyar Bey ülkesi üzerinden, yani Sinop limanından ihraç edilmekteydi. Bu tarihlerde Anadolu'nun önemli ihraç emtiasından olan dokuma kumaşların bir bölümünün, Sinop üzerinden, Karadeniz çevresi memleketlere ulaştırılmış olduğu tarihî vesikalarca teyit edilmektedir[201] 1487-1490 tarihleri arasında Kefe iskelesi gümrük bakâyâ defterine göre Anadolu'dan bu limana gelen pamuklu kumaşlar listesi şöyledir:[202]

Tablo 3.55. Kuzey-batı Anadolu'dan Kefe İskelesine İhraç Edilen Bir Kısım Mallar

Malın Cinsi	Adedi	Getiren tacirin geldiği yer
Pamuk	9 tay (6300 parça)	Kayseri-Bursa-Kastamonu (hepsi Müslüman)
Bogasi	1000 parça	Tosya (Müslüman)
Kirbâs[203]	160 bin parça	Tosya-Küre-Kastamonu Sinop-Samsun
Döşek yüzü-	4 (parçası 37,5 akçe)	Kastamonu (Müslüman)
Mendil (Makrama)	246 parça (parçası 7 akçe)	Sinop (Biri Yahudi, diğerleri Müslüman tacirler)
Yorganlık	34 parça (parçası 50 akçe)	İstanbul ve Kastamonu (Müslüman)

---

[199] İNALCIK : "Bursa I. XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesîkalar." Belleten (1960),XXIV/93,51.

[200] Bu mücadeleler hakkında geniş bilgi için bk. I-II. Bölümler.

[201] H. İNALCIK : "Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü." ODTÜ, Gelişme Dergisi, Özel Sayı (1979-80), 1-66" Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi Üzerinde Arşiv Çalışmaları, İncelemeler, Eren Yay. (İstanbul, 1993).

[202] a.g.m., 260.

[203] Kirbâs, kaba bez olup pamuk, keten veya kenevirden yapılırdı. Bk. a.g.m., 261.

Tacirin geldiği yer genellikle getirdiği malın o yerde yapılmış olduğunu veya oradan yeniden ihraç olduğunu göstermektedir. Bursa, İstanbul, hatta Ankara menşe'li malların önemli bir kısmı, bu ticaret merkezlerine, Anadolu pamuklu sanayi merkezlerinden yerli tüccarın getirdiği mallardan ibarettir. İstanbul gibi yeniden ihraç yapan büyük pazarlar arasına Kastamonu ve Sinop'u da koyabiliriz. Bu merkezlere pamuklular çoğu ham olarak gelir, orada boyanır, cendereye çekilir ve sonra tam mamul olarak ihraç olunurdu.[204]

Pamuk üretim bölgelerine yakın önemli pamuk sanayi merkezleri arasında kuzeyde Merzifon, Zile ve Tokat'ın yanında Kastamonu, Küre ve Tosya özellikle anılmalıdır.[205] Kastamonu pamukluları bilhassa yastık imalinde de kullanılmaktadır.[206]

Tuna limanları, Akkerman ve Kili gümrük defterleri, yukarıda Kefe defterinde ortaya çıkan ihraç biçimlerini yinelemektedir. Daha kesin rakamlar veren bu defterlerden gelen veriler bu tarihlerde ve kuşkusuz İsfendiyar Bey devrinde hatta daha önceki dönemlerde, Tuna'dan Kafkasya'ya kadar kuzey memleketlerin, Anadolu ve Rumeli pamuklarını geniş ölçüde ithal ettiklerini ve bu ithalat sırasında yine aynı yolların kullanıldığını göstermektedir. Bu durum Kuzey-Anadolu bölgesi (Kastamonu-Sinop) ile Kırım, Boğdan ve Eflak arasında XIII. yüzyıldan beri var olan siyasî, kültürel bağların ekonomik yönünü oluşturmaktadır.[207]

Tezgahlarda pamuk ipliğinden dokunan bir nevi astarlık seyrek bez[208], bazıları ise ince kalite dokuma kumaş[209] olarak tarif edilen "Bogasi"ler de Kastamonu'da kırmızı renkte âlâ (en iyi kalite), evsat (orta kalite) ve edna (aşağı kalite) olmak üzere dokunmakta ve çok ucuz olarak halkın ihtiyacını karşılamakta idi. Başlıca erkek ve kadın kaftanları yapmada kullanılan bogasileri, Kefe'li tacirlerin, adamlarını Anadolu'ya göndermek suretiyle satın aldıkları bilinmektedir.[210]

---

[204] a.g.m., 261.
[205] a.g.m., 262.
[206] a.g.m., 280.
[207] a.g.m., 263.
[208] Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü, 238.
[209] H. İNALCIK : a.g.m., 283.
[210] a.g.m., 300.

Kaba pamuklu kumaş olarak bilinen "Astar" ve yine pamuktan imal edilen "İnce Tire" Anadolu'nun bazı yerlerinde yapıldıktan sonra Sinop-Samsun limanları vasıtasıyla Kefe'ye geçirilir ve oradan bütün Karadeniz bölgelerine dağıtılırdı.[211]

Orta-Kuzey Anadolu, Kastamonu'dan Tokat'a kadar uzanan bölge, XV. yüzyıl başlarında ve hatta daha sonraki bir kaç yüzyıl boyu kuzey bölgesinin pamuklu gereksinmesini karşılayan temel üretim bölgesidir. Özellikle çok harcanan kaba kumaşlarda yalnız şehir-kasabaların değil, kırsal bölgelerin de bu sınaî üretime katıldığı anlaşılmaktadır. Bölgede, İsfendiyar Bey'in hükümet merkezi Kastamonu başta olmak üzere Çorum, Merzifon, Amasya gibi dokuma ve boyacılık el sanayii merkezlerinin, Sinop-Samsun ihraç limanlarının ekonomik yaşantısı ve refahı bu ekonomik bağlantıya, özellikle bu pamuklu ihracatına dayanıyordu.[212]

İnce keçi kılından şali gibi dokunan bir nevi kumaş olan "Sof"ların[213] Kastamonu civarının ihraç ürünleri arasında ayrı bir yeri bulunmaktadır. İnce, kalın, muhayyer ve mevceli diye birkaç şekilde imal edilen bu kumaşların Anadolu'da en meşhuru Kastamonu ve Ankara sofları idi. Bunlar İtalyan tacirleri tarafından Bursa pazarında çok aranan bir mamuldü ve bu tacirler eliyle Avrupa pazarlarına sevk edilmekteydi. Bu sevkıyata ilaveten XV. asır gümrük defterlerine göre, Karadeniz limanlarından Şimal memleketlerine mühim miktarda Kastamonu sofu ihraç edildiği de tesbit edilebilmektedir.[214]

Ankara ve Kastamonu keçi tiftiği iyi olduğu için dokunan soflar ipek gibi parlamakta ve dayanıklılığı rüçhanına sebep olmaktaydı. Bu kumaşlardan erkeklere kürk, cübbe; kadınlara ferace yapılmaktaydı. Bu kumaşların ihracı ile memlekete yabancı paranın girmesi sağlanmakta[215] ve böylece İsfendiyar Bey'in hazine gelirleri artmakta, halkın yaşam seviyesi müsbet yönde gelişme göstermekte idi.

---

[211] a.g.m.,301-302.

[212] a.g.m.,303.

[213] Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III., 241

[214] H.İNALCIK: "XV.Asır Türkiye İktisadi ve İctimai Tarihi Kaynakları" İ.Ü. İFM. no 15/1-4 (1953-1954) 51-67", a.g.e.,199.

[215] Tarih Deyimleri III., 241.

XV. yüzyıl Kuzey-batı Anadolu'sunda, İsfendiyar Beyliği için, dışarıya ihraç edilmek suretiyle gelir getiren bir diğer mamul ise keçi derisinin boyanmış ve cilalanmış şekli olan[216] "Kastamonu Sahtiyanları"dır. Bu mamullerde yukarıda bahsi geçen kara ve deniz ticaret yolları vasıtasıyla Avrupa'ya ve Şimal memleketlerine ulaşmaktadır.

Anadolu'nun en zengin orman bölgelerinden birinde yer alan Kuzey-batı Anadolu havalisinin bu doğal yapısından, memlekete sahip bulunan İsfendiyar Bey hükümetinin ve buna bağlı olarak bölge ahalisinin ekonomik bakımdan istifade etmemesi elbette düşünülemez.

Karadeniz kıyısında 500-600 metreden başlamakta olan ormanlar kıyıya paralel olarak Sinop'tan batıya doğru tüm Kastamonu sahillerini katetmekte, bu dağ şeridinin güneyinde ve yine paralel uzanan Ilgaz Dağları da bölgenin İç Anadolu ile olan bağlantısına set teşkil etmektedir. Kastamonu ve Sinop ormanlarının büyük çoğunluğunu iğne yapraklı ağaçlar, bunların da yarıya yakınını karaçam ağaçları meydana getirmektedir. Sarıçam, köknar, kayın, meşe, gürgen, kestane gibi muhtelif ağaç cinsleri de mevcut olmaktadır.[217] İşte böylesine zengin doğal kaynaklar, İsfendiyar Beyliğinin hem teb'asının ihtiyaçlarını karşılamakta, hem Sinop tersanesinde inşa edilen gemilerin yapımında kullanılmakta, hem de adı geçen şehir limanından dışarıya ihraç edilmekte idi. Sinop tersanesi, daha Anadolu Selçukluları devrinde, gemi inşası için Kastamonu ormanlarından istifade etmekteydi. Denizciliğe önem vermek zorunda olduğunu hissetmiş bulunan İsfendiyar Bey devrinde de bahsedilen bölgeden Sinop limanına kereste sevkıyatının yapılmış olduğu bilinmektedir. İspanyol seyyah Clavijo, İnebolu çevresinde, o havalideki en güzel kerestelerin bulunduğunu ve bunlardan gemi ve sair eşyaların yapıldığını nakletmektedir.[218] Bölge dağlarından kesilen kerestenin bir kısmının su yolu (Kızılırmak'ın kolları) ile Sinop tersanesine nakledildiğine dair kayıtlar da vardır.[218a]

---

[216] Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat. Haz. Ferit DEVELİOĞLU. 11. Baskı, (Ankara, 1993),913.

[217] Fethi ACAR:Kastamonu. Birinci Baskı (Eylül 1991) 31-34.

[218] CLAVİJO:a.g.e.,75.

[218a] "İbn Said el-mağribî: Kitab Bast al- Arz, (Tetvan, 1958),104-128."den naklen O.TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye, 339.

Bu, Sinop tersanesi-Kastamonu ormanları bağlantısı Osmanlı devrinde de aynen devam etmiş görünmektedir.[218b]

Burada yeri gelmişken, donanma teçhizatında kullanılan kendir bezi için Kastamonu civarında imal edilen mamullerden istifade edilmiş olduğunu ve yine gemi teknesi için lazım olan Katran ve ziftin birinci derecede Kastamonu'dan temin edildiğini[219] belirtmekte fayda vardır. Kastamonu'da kendir işleri, keten ipliği yapımı ve keten bez dokumasının çok yaygın olduğu,[220] ve bölge ekonomisine de katkıda bulunduğu gerçeği şüphesiz İsfendiyar Bey dönemi için de geçerlidir.

Anadolu'da XIV. ve XV. yüzyıllar boyu nüfusun büyük çoğunluğu an'anevi besicilik, esnaf, zanaat sahibi, nakliyeci, işçi vb. olarak bütün ekonomi hayatına katılmakta idiler.[221] Kuzey-batı Anadolu bölgesi Türk halkı da bu dönemde mezkur iş sahalarında çalışarak geçimlerini temin etmekteydiler. Bilhassa besicilik kırsal kesimin iştigal ettiği en mühim geçim vasıtasıydı.

Kastamonu- Sinop- Çankırı üçgeninde ahalinin beslediği hayvanların başında koyun, keçi ve at gelmektedir. Koyun, keçinin yününden, kılından, derisinden, etinden ve sütünden yararlanılıyordu. Elde edilen yünden ve kıldan çadır çulu, halı, kilim, keçe, çuval, ip, heybe ile çeşitli kumaşlar imal ediliyordu. Deri ise sergi eşyası olarak değerlendirildiği gibi ayakkabı, çizme, çarık, tulum ve yayık gibi eşyaların imalinde de kullanıyordu. Bütün Anadolu'da olduğu gibi Kastamonu çevresinde de süt ve yoğurt, Türklerin tarihî besicilik an'anesine uygun olarak, yağ, peynir, kurut, çökelek ve ayran gibi çeşitli yiyecek maddelerine dönüştürülerek değerlendiriliyordu. Et ise Türk toplumunun en çok tüketilen yiyecek maddesi idi.[222]

Anadolu'da kurulan Türk devletlerinin tamamında olduğu gibi[223] İsfendiyar Beyliği ekonomisinde, ihracat önemli bir yer tutuyordu. İhraç malları başında, yine

---

[218b] Tuhfet-ül-Kibar fi esfar-il-bihar, varak 70'ten naklen UZUN ÇARŞILI: Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı. TTK (Ankara, 1988) 448-449.

[219] Mühimme Defteri 3, s.111 ve Cevdet Tasnifi (Bahriye), Numara 115, sene 1226'dan naklen UZUNÇARŞILI:a.g.e.,450-451.

[220] M.AKDAĞ:a.g.e.II,149.

[221] İbrahim KAFESOĞLU:Türk Milli Kültürü. Boğaziçi Yay.13.Baskı. (İstanbul, 1995), 360.

[222] Salim KOCA:"Türkiye Selçukluları'nda Ekonomik Politika" ,472.

[223] a.g.m.,469.

daha önce bahsi geçen Kastamonu sahtiyanı ve sofu yanında, bu işlenmiş mamullerin yapımında kullanılan ham maddenin temin edildiği keçi sürülerine ilaveten koyun ve at sürülerinin ihraç edilen mallar arasında bulunduğu anlaşılmaktadır.[224]

Çağdaş kaynaklarda verilen bilgilere göre, Anadolu'dan İran, Irak ve Suriye gibi İslam ülkelerine sürüler halinde canlı mal ihraç ediliyordu. Bu hayvanlar içinde sürat, çeviklik ve dayanıklılık bakımından çok ünlü olan Kastamonu atları yabancı tüccarlar tarafından aranan mallar arasında idi.[225]

At, şüphesiz Türk'ün kanadı mesabesindedir. Oğuz Türkleri yurd edindikleri Anadolu'da cins atlar yetiştirmekte idiler. Türkler'in Anadolu'da yetiştirdikleri atlar, Türkistan'dan getirdikleri atların neslinden idiler.Bu atlar XII. yüzyıl ikinci yarısında Suriye'ye ihraç edilmeye başlandı. Bunun yanında aynı atlardan armağan olarak hükümdarlara da gönderiliyordu. Anadolu atları Suriye ve Mısır kaynaklarında "İğdiş" adıyla anılıyordu.[226]

Marko Polo 1271 yıllarında "Türkmen Ülkesi" adını verdiği Anadolu'dan geçerken pek beğendiği Türkmen atlarını görmüştü. Onunla çağdaş İbn Said (Ö-1274) Kastamonu bölgesinde 100.000 çadır Türkmen'in yaşadığını kaydettikten sonra bu Türkmenlerden atlar (elhayl), İğdişler (el-egâdiş), katırlar (el-bigâl) ve köleler (el- memalik) satın alındığını bildirir. Memlûk müelliflerinden Şihabeddin el-Ömerî de (Ö-1348) Kastamonu- Sinop bölgesindeki Candar-oğlu beyliğinden söz ederken bu bölgede yetiştirilen atlar hakkında şunları yazmaktadır.[227] "Kastamonu melikinin ülkesinde Anadolu'nun iğdiş edilmiş atları[228](el-haylu'l-mehâsî'r Rûmiyye) yetiştirilir. Bunlardan bazıları Arap atlarının birinci gelenlerinden daha üstün ve değerlidir. Orada da Arap atlarında olduğu gibi atların soy kütüklerinin

---

[224] 20.yüzyıl sonlarına gelindiğinde Kastamonu'da hala hayvancılığın yaygın olarak uğraş sahası olduğu ve geçim temininde ön planda bulunduğu görülmektedir: 1970 yılı verilerine göre: Koyun-342.140, Kılkeçisi- 44.760, Tiftik Keçisi- 397.780. Bk. ACAR: a.g.e.,37.

[225] KOCA:a.g.m., 469.

[226] Faruk SÜMER: Türklerde Atçılık ve Binicilik I, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Yayın 5(1983),15.

[227] a.g.e.,17-18; Krş. YÜCEL: a.g.e., 186: KOPRAMAN:a.g.m.,27.

[228] "Bu atlara iğdiş denilmesi onların iğdiş edilmelerinden ileri gelmiş olabilir. Çünkü Türkler 4-5 yaşına gelmiş aygırlardan az bir kısmını damızlık için ayırdıktan sonra geri kalanlarını mutlak surette iğdiş ederler ve yine mutlaka iğdiş edilmiş atlara binerlerdi." SÜMER:a.g.e.,17.

tutulduğu ve meziyetlerinin yazıldığı ünlü evler vardır. Bu atların fiyatları bilhassa yerinde daha pahalıdır. Öyle ki, fiyatı 1000 altına ve daha fazlasına yükselebilir. Bu atları tanıyan bir kimse onlara ödenecek parayı pahalı görmez, bundan şikayet de etmez. Anadolu ülkesinde iğdiş buradan daha pahalıya satın alınır". Yine aynı müellif eserinin başka bir yerinde de[229] "Kastamonu bölgesi atlarını, soyunun en başta gelenleri ve hepsinin birincileri" şeklinde vasıflandırmaktadır.

Adı geçen müelliflerin kastettikleri bölge sadece Kastamonu ve çevresi olmayıp, şüphesiz, Sinop, Gerede, Bolu ve Çankırı yörelerini içine alan yerdir. Burası Orta- Anadolu kadar at yetiştirmeye elverişli bir bölge değildir. Buna rağmen Moğol baskı ve yayılışı yüzünden bu bölgeye dolmuş bulunan Türkmenler hem sayıca az olmayan hem de şöhretleri Mısır'a kadar ulaşmış atlar yetiştirmişlerdir.[230]

Uzun yıllar bölgede köklenmiş ve gelenek haline gelmiş olan şecereli at yetiştiriciliği sayesinde Kastamonu bölgesi ihraç ürünlerinin en başında gelen ve İsfendiyar Bey döneminde de hala önemini muhafaza eden Türkmen atlarından bin tanesinin, hükümdar İsfendiyar tarafından, Emîr Timur'a hediye olarak götürüldüğü tarihî kayıtlarda geçmektedir.[231] Özenle yetiştirdikleri ve yerli yabancı tacirlere yüksek fiyatlarla sattıkları bu atlar, bölge halkının ekonomik refahının yükselmesine vesile oluyordu. Ata verilen değerin Kastamonu halkı arasında uzun yıllar devam ettiğini gösteren ilginç kayıtlara da tesadüf edilmektedir.[232]

---

[229] Mesalikü'l-ebsâr. s.40'tan naklen a.g.e.,18.

[230] a.g.e.,18.

[231] NİZAMETTİN ŞÂMÎ :Zafernâme. Çev. N.LUGAL. TTK. (Ankara, 1949), 315.

[232] Kastamonu'da XVII. yüzyıl sonlarında düzenlenmiş şer'iyye sicillerinde geçen kayıtlara göre;

1 adet kır aygır at - 100 kuruş

1 adet kır doru çakal at – 70 kuruş

1 adet al at – 80 kuruş

1 adet Süleyman Ağa kır atı – 100 kuruş

1 adet Kır at – 200 kuruşa satılmasına rağmen; meyveli ve meyvesiz ağaçlarla donanmış, kenefi, kuyusu, fırını ve avlusuyla iki katlı bir ev 185 kuruş, bütün müştemilatıyla bir ev 60 kuruş, iki çift kara sığır öküzü – 16 kuruş 50 adet koyun 30 kuruşa satılabilmiştir. Bir atın 200 kuruşa kadar satılmış olmasıyla cins at yetiştiriciliği, buna verilen değer ve biniciliğin halen önemini koruduğunu söyleyebiliriz. Bk. GÜZEY:a.g.e.,76-79; 1970 yılında Kastamonu ili içinde halen 42.560 baş at mevcuttu. ACAR:a.g.e.,37.

El-Ömeri'nin naklettiğinden anlaşıldığı üzere Kastamonu yöresinde attan başka gayet iyi katırlar, doğan ve şahinler yetiştirilmekteydi. Kendi türleri içinde güzellikleri emsalsiz bulunan av kuşlarının bu bölgeden alınıp başka yerlerde satıldığını da bu kayıtlara göre söyleyebiliriz.[233] Av için beslenilen bu kuşların İç Anadolu, Suriye, Mısır, Irak, İran ve Orta Asya'ya götürüldükleri anlaşılmaktadır. Bu doğanların Trabzon-Rum İmparatorluğu'nun merkezinde de satıldığını ve ecnebi seyyahlar tarafından alındığını, Bratianu beyan etmektedir. Bu ifade ile el- Ömeri'nin mütalaası karşılaştırılınca bunların da Kastamonu yöresinde yetiştirilmiş doğanlardan başkası olmadığı görülür.[234] Eski Türklerde görülen av an'ane ve merasimlerinin avcı kuş yetiştiriciliğinin Candar-oğulları beyliğinde ve dolayısıyla İsfendiyar Bey devrinde de bütün teşkilatıyla muhafaza edildiğini söylemek yerinde olacaktır.[235]

Anadolu içine ve bilhassa dış ülkelere sevkıyatı yapılan bu av kuşları İsfendiyar Beyliği için elbette ekonomik bir menfaat temini sağlıyordu. Kastamonu şahin, doğan ve çakırları Osmanlı devrinde de Anadolu'da aranan seçkin avcı kuşlar olarak yerlerini muhafaza etmişlerdir.[236]

El Ömeri'nin kaydına göre Kastamonu yöresi, sarp ve kayalık olduğu için, devenin yaşamasına elverişli değildir ve bu nedenle buralarda deve bulunmamaktadır.[237] Ancak Osmanlılar döneminde has ahıra lazım olan develerin tedarik edildiği yerler arasında Kastamonu havalisinin de adının geçmesine[238]

---

[233] YÜCEL:a.g.e.,197.

[234] UZUNÇARŞILI:a.g.e.,251.

[235] TURAN:Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar II. Baskı, TTK (Ankara, 1988), 29.

[236] Kastamonu şer'iyye sicillerine göre bölgede şahin ve doğan yetiştiren eğiticiler (sayyad) bulunuyordu; "..... has şahincibaşı dame mecdehü Edirne'de der seadetime mühürlü tezkere gönderüb kazâ-i mezbûre tâbi Ilkaz Tağı nâm mahalde ziyade yarar u guzîde şâhinler ve çakırlar hâsıl olub üzerine mukayyed sayyâdları olmamağla hasıl olan toğanları zayi ü telef olub mahall-i mezbûre bir sayyâd tayin olunmak lâzımu mühim olmağın yine kaza-i mezbûre sakinlerinden Mustafa nâm kimesne avârız vire-gelen reayadan olmayub üstâd sayyâd olmağla mahall-i mezbûrede sayyad tayin olunub her sene sayd eylediği toğanları vaktü za manıyla rükâb-ı hümâyunuma teslim idüb edâ-i hidmet eyledikten sonra mezbûrun mahall-i mezbûrede gözetdüği yuvalarına ve vahşideh sayd eyledüği... şahin ve toğanlarına..." Belge No:219. Ferman.(20 Rabiu'l- âhir 1101/17 Ocak 1690) GÜZEY: a.g.e.,319.

[237] YÜCEL:a.g.e., 197.

[238] UZUNÇARŞILI:Osmanlı Devletinde Saray Teşkilatı. TTK (Ankara, 1988).495.

bakılacak olursa en azından engebesiz araziler üzerinde bu hayvanların az da olsa yetiştiricilerinin bulunduğunu söylemek mümkündür.

Anadolu'nun mühim kısmında olduğu gibi, Kastamonu Çankırı bölgesinin tarıma elverişli sahalarında konumuz olan yüzyılın ilk yarısında da buğday üretiminin ön planda olduğu aşikardır. Kayıtlara göre bazı görevlilerin maaşlarının hemen hemen yarısı buğday olarak ödenmekte idi.[239] İbn Batuta'nın naklettiğine bakılacak olursa bölge halkının bol miktarda buğday ve arpa yetiştirdiği ve fiyatının da çok ucuz olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra ceviz, kestane ve bal gibi yiyecekler de bol miktarda ve ucuza temin edilebilmektedir.

Devletlerin ekonomik seviyelerinin tespitinde şüphesiz bastırılan paralar, bu paraların ayarı, alım gücü, memleket içinde dolaşımı ve ülke dışından giren paraların miktarının bilinmesi önemli rol oynar. İsfendiyar Bey devri için de durum aynıdır. Ancak bu konuda, o dönem Anadolu beyliklerinde olduğu gibi fazla bir bilgiye ulaşılamamaktadır.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde altın, gümüş ve sair kıymetli maddeler için Venediklilere giriş serbestisi tanınırken, Orta Çağ iktisadî zihniyetine göre, memlekete para biriktirme gayesinin bahis mevzu olduğu ve dolayısıyla ihracatına müsaade edilmediği anlaşılmaktadır. Selçuklu Devleti'nin bütün idarî, iktisadî zihniyet ve an'anelerine tevarüs ederek onun yıkılışından sonra ortaya çıkan Anadolu beyliklerinde paraların hudut dışına çıkarılmasına karşı sıkı yasaklar konması böyle bir siyasetin neticesi idi. Beylikler döneminde artık Selçuklu altınları ortadan kaybolmuş, yerine Avrupa'dan gelen altınlar ve mesela Floriler kaim olmuştu.[240] Ancak bir kısım Türk beyleri kendi adlarına para bastırmaktan da geri kalmamıştır. İşte bunlardan biri de, tespit edilebildiği kadarıyla, sekizi gümüş biri bakır olmak üzere dokuz adet olarak günümüze ulaşmış bulunan paraları bastıran İsfendiyar Bey'dir. Kastamonu, Samsun ve Sinop'ta bastırılan bu paraların Kuzey-batı Anadolu Türk halkının elinde dolaşan ve ekonomik düzenin dengede tutulmasında rolü olan başlıca âmil olduğunu söylemek mümkündür.[241]

---

[239] KOCA:a.g.m.,471.

[240] TURAN:a.g.e.,130.

[241] İsfendiyar Bey adına bastırılan bu paralar hakkında geniş bilgi Paralar kısmında verilecektir. Bk.IV. Bölüm.

Son olarak İsfendiyar Bey hükümetinin hazinesine giren gelirlerden biri olan vergilere de kısaca temas etmek yerinde olacaktır. Şehirlinin devlete karşı en büyük yükümlülüğü üretim ve ticarete dayalı vergilerini ödemesi şeklinde kendini göstermektedir. Pazarlardan alınan vergilerden başka şehre giren ve çıkan muayyen eşyadan muayyen bir resm alınmaktadır ki bu, şehir vergisinin en önemli kısmını teşkil ederdi. Vergiler genellikle "mukata'a"ya verilerek toplanırdı. Yani kimi kişiler vergi toplama hakkını, belirli bir müddet için devlete belirli bir peşin ödemek suretiyle satın alırdı.[242]

B. Hükümet Teşkilatı Ordu ve Donanma

1. Hükümet teşkilatı

Karaman-oğulları, Germiyan-oğulları, Aydın-oğulları gibi İsfendiyar Beyliği de maddî kudretiyle mütenasip bir inkişaf gösteren idare teşkilatına malikti. Beylik, bu hususta Türkiye Selçuklu Devleti müesseselerini olduğu gibi iktibas ederek devam ettirmiş[243] olmasına rağmen merkez edindiği şehrin ve bölgenin tesiri ile, idare teşkilatında bazı değişikliklere uğramıştır.[244] Candar-oğlu hanedanının oluşturduğu bu teşkilatı aynen devam ettiren İsfendiyar Bey döneminin yönetim anlayışını açıklayabilmek için, Orta Asya eski göçebe Türk düzeninden itibaren çeşitli kaynaklardan beslenen ve bütün Anadolu hükümet yapılarını şamil olan devlet geleneğinin iyi bilinmesi gerekmektedir.

a) Hakimiyet anlayışı:

Diğer Anadolu beyliklerinde olduğu gibi Candar-oğulları ve dolayısıyla onun devamı olan İsfendiyar Beyliğinde de egemenlik anlayışı B. Selçukluların ve ondan önceki Türk devletlerinin aynı idi. Yani devlet hanedanın müşterek malı sayılıyordu. İlâhî bir temele dayanan bu hakimiyet anlayışında "kut" kavramı ile ifade edilen

---

[242] YÜCEL:a.g.e., 141-142.

[243] M.Fuad KÖPRÜLÜ:"Anadolu Selçuklu Tarihinin Yeri Kaynakları". Belleten(1943)XXVII, 402.

hükmetme ve hükümdarlık hak ve yetkisinin, yani siyasî iktidarın hükümdara Tanrı tarafından verildiği inancı hakimdir. Bu duruma göre hükümdar Tanrı'nın "kut" (siyasî iktidar) bağışı ile seçtiği kimseydi. Kut, hanedan üyeleri arasında, birinden diğerine kan yoluyla geçmekteydi. Bu düşünceden dolayı her hanedan üyesi kendisini taht üzerinde hak sahibi olarak görmekteydi. Bunun tabii sonucu olarak da, hanedan üyeleri arasında taht kavgaları kaçınılmaz ve adeta meşru bir vak'a olarak sık sık tekrarlanmaktaydı. Hatta, hükümdarın daha sağlığında şehzadelerden birini kendisine veliahd tayin etmesi bile diğer şehzadeleri durduramamaktaydı.[245]

Kastamonu tahtı için daha Candar-oğulları'nın ilk devrelerinde mesela, I. Süleyman Paşa'nın oğulları arasında iktidar mücadelesi olmuştu. Süleyman Paşa oğlu Çoban Bey'i veliaht ilan edince kardeşi İbrahim Bey isyan bayrağını açmıştı.[246] İsfendiyar Bey'in de daha gençlik yıllarından itibaren, hükümdarlığının ilerleyen senelerine dek, bu çeşit hanedan üyeleri arasındaki taht mücadeleleri içinde bulunduğunu bilmekteyiz. İsfendiyar Bey'in babası Celâleddin Bayezid Bey hükümdarlığının son yıllarında en sevdiği oğlu İskender'i veliahd yapınca bundan dolayı büyük oğlu Süleyman Paşa babasına kızarak kardeşi İskender'i öldürmüş, beyliği elde edebilmek için Osmanlılara iltica etmiş ve bu devletten de yardım görmüştü.[247] Bu hadiseden sonra Bayezid Bey, Süleyman Paşa'nın iki çocuğunu, yani torunlarını katletmekten çekinmemişti. İşte İsfendiyar Bey böyle nazik bir durumda, belki de çok genç olmasından dolayı, tek başına kardeşine karşı taht mücadelesine girişmemiş ancak babası ile beraber hareket ederek ağabeyinin Kastamonu'dan bir süre uzaklaşmasını sağlamıştır. İsfendiyar Bey, babası ölünceye kadar onunla iyi geçinmiş, ağabeyine karşı güç denemesinde bulunmamıştır. Babalarının ölümü ile II. Süleyman Paşa Kastamonu'ya, İsfendiyar Bey Sinop'a hakim olmuştur. Süleyman Paşa'nın Osmanlı hükümdarı I. Bayezid tarafından öldürülmesine kadar sabırla bekleyen İsfendiyar Çelebi önce müstakil Candar-oğlu

---

[244] M.C. Şehabeddin TEKİNDAĞ:Anadolu'da Türk Tarihi ve Kültürü Karadeniz Teknik Üniv. İnş. ve Mim. Fak. Yay. (Trabzon, 1967), 18.

[245] S.KOCA: "Tuğrul Bey'den Sonra Selçuklu Devletinde Yaşanan Otorite Bunalımı Alp Arslan Tarafından Nasıl Giderildi",s.1.

[246] UZUNÇARŞILI:Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal 2.baskı, TTK (Ankara, 1970)139.

[247] Geniş bilgi için bk. I. Bölüm.

Sinop beyi nihayet Ankara Savaşı sonrası yine müstakil Kastamonu beyi olarak ecdadının sahip olduğu bütün eski topraklara sahip olmuştur. Görülüyor ki, "Türk Veraset Usulü"ne uygun olarak babası tahtında hak iddia eden İsfendiyar Bey, silahlı mücadele yerine pasif mücadele ile yavaş da olsa emeline ulaşmıştır.

İsfendiyar Bey'in oğullarından Kasım Bey ise babasından farklı davranmış, daha onun sağlığında İsfendiyar tahtında hak iddia etmiştir. Neticede Osmanlı yardımlarıyla İsfendiyar Bey elinden bir kısım toprakları koparabilen Kasım Bey bu arazileri elinde tutup, müstakil bir beylik kuramamış, uzun yıllar Osmanlı hizmetinde yaşamak zorunda kalmıştır.[248]

aa) Ulu Beylik

Burada yeri gelmişken belirtilmesi gereken bir husus da, İsfendiyar Bey'in "Türk Veraset Usûlü" gereğince beylik topraklarını oğulları arasında taksim ederek içlerinden İbrahim Bey'i veliahd yapmasıdır. Diğer oğulları Hızır ve Murad beylere de mülkünden birer parça ikta' vererek, "Ulu Bey" yani aile reisi tayin ettiği İbrahim Bey'e itaat etmelerini vasiyet eden İsfendiyar Bey, böylece ölümünden evvel aile arasındaki hükümdarlık ihtilafını önlemek istemiştir.[249]

Anlaşıldığı üzere hükümdar veya veliaht olmanın, "Ulu Bey" ilan edilmenin İsfendiyar Beyliğinde de yaşa göre olmayıp, en nüfuzlu ve hususî ehliyeti olanın seçilmiş olduğu görülmektedir.

Ulu Bey seçilen şehzade dışındaki aile fertleri memleketin muhtelif yerlerinde valilik etmek ve geniş iktâ'lara sahip olmak suretiyle devlet idaresine iştirak haklarını gösterirlerdi.[250] I. Süleyman Paşa'nın oğullarından İbrahim Bey babasının sağlığında Sinop'ta, Ali Bey ise Taraklı-borlu (Safranbolu)'da valilik yaptıkları gibi, İsfendiyar Bey de babasının hükümdarlığının son yıllarında yine Sinop'ta görev yapmıştır. Samsun'un ele geçirilmesi ile İsfendiyar Bey şehrin yönetimini, oğlu Hızır Bey'e vererek bu an'aneyi devam ettirmiştir.

---

[248] Geniş bilgi için bk.I.Bölüm.

[249] UZUNÇARŞILI: Anadolu Beylikleri, 133-134; Türk veraset usulü için bk. YÜCEL: "Anadolu Beyliklerinde Devlet Teşkilatı ve Toplum Hayatı" Belleten(1990) LIV/210,s.805-823.

Taht boşaldığı zaman başa geçen "Ulu Bey" hanedanın ve beyliğin reisi sıfatı ile bu ünvanını muhafaza ederdi.

bb) Ünvan ve Lakaplar

Hakimiyet veya hükümdarlık sembollerinin en önemlilerinden biri hiç şüphesiz, hükümdarın aldığı ve kullandığı ünvanlar ve lakaplardır.[251]Anadolu beylerinin hükümdarlık resmî ünvanları hakkında kat'î bir klişe göremiyoruz. Memlûklarla muhabere edenlerin o devletçe elkâb ve dereceleri tespit edilmiş olup, içlerinden Karaman, Aydın, Menteşe beyleri gibi, Kastamonu beyleri için de, bazı Memlûk emirleri için kullanılan küçük tabirlerden "El- Meclisü'l-Âlî" tabiri yazılmakta idi.[252]

İsfendiyar Bey'in, "Bezm ü Rezm"in kaydına göre "Çelebi"[253] unvanını kullandığını biliyoruz. "Lehçe-i Osmanî" de okuma-yazma bilen, müeddeb, mükerrem, nazik manalarını ihtiva eden Çelebi tabirinin yerini daha sonraları "Efendi" tabirinin aldığı yazılıdır. Fatih devrine kadar Osmanlı padişahlarının erkek çocuklarının ünvanı olarak kullanıldığı da bilinmektedir.[254]

Halk ve aşîret efradı arasında câri olan ve yukarıda bahsi geçmiş bulunan Ulu Bey tabiri de, gayr-ı resmî biçimde İsfendiyar Bey'in almış olduğu bir unvan olmalıdır. Teşrîfat, tahrîrat ve fermanlarla, sikke, hutbe ve kitabelerde kullanılan resmî unvanlardan sayılan "Emîr-i Âzam", "Es- Sultan" ve "Sultan" tabirleri İsfendiyar Bey'in bastırmış olduğu paralar üzerinde görülmektedir[255] ki; bu çeşit unvanlar Candar-oğulları'nın kuruluşundan itibaren, bir çok beyin ve hatta diğer Anadolu hükümdarlarının çoğunun kullanmış olduğu unvanlardandır.

İsfendiyar Bey adına kaleme alınmış olan "Cevahirü'l-esdaf" adlı tefsîrin mukaddimesinden, "Ebu'l-Feth" künyesini almış olduğu anlaşılan hükümdar

---

[250] UZUNÇARŞILI: Medhal,133.

[251] Salim KOCA: "Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus'un Aldığı ve Kullandığı Hakimiyet Sembolleri" s.57.

[252] UZUNÇARŞILI:Medhal 134.

[253] AZİZ B.ERDEŞİR:Bezm u Rezm, 380-381.

[254] Tarih Deyimleri I.342

İsfendiyar Bey ve onun oğlu İbrahim Bey için kullanılan unvan ve lakaplar hakkında yine aynı eserin mukaddimesinde malumat bulunmaktadır.[256] Buna göre müellif İsfendiyar Bey'den; "Sultan-ı Âzam", "Padişah-ı Muazzam" "Mâlik-i Rikabi'l-Ümem", "Mevlâ Mülûkü'l- Arab-i ve'l- Acem", "Mevlâ'l– Eyyâdi'n-niam" ,"Sultan bin Sultan", "Es-Sultan" tabiriyle ve oğlu şehzade İbrahim Bey'den; "Sultan-zâde-i Âzam", "Sahibü's-Seyf ve'l- Kalem", "Memlûi'l- Vefâi fî Aktâri'l- Álem" , "Tacü't-devlet-i Ve'd-dîn" tabirleriyle bahsetmektedir. Burada henüz genç yaşta ve daha şehzade bulunan İbrahim Bey için kullanılan "Sahibü's- Seyf ve'l- Kalem" unvanının verilmiş olması bize, Türkiye Selçuklu Devleti zamanındaki unvanların halen kullanılıyor bulunduğunu göstermektedir.[257] Sinop- iç kale tamir kitabesinden anlaşıldığına göre İsfendiyar Bey'in "İzzü'd-dünya ve'd-dîn" unvanını aldığını görüyoruz.[258] Ayrıca "İftiharüddin" veya "İzzeddin" lakabını kullandığını belirtenler vardır.[259]

cc) Para

Para, bir cephesiyle manevî, öteki cephesiyle maddî bir hakîmiyet sembolüdür. Onun vasıtasıyla hem hükümdarın unvan ve lakaplarını, hem de zamanın ekonomik durumunu öğrenmek mümkün olur. Öte yandan, para hükümdarın siyasî statüsünü, yani bağımlı veya bağımsız bir hükümdar olmasını belirlemek bakımından da önemli bir belge sayılır.[260]

Yeni hükümdarın bazı hakimiyet sembollerini hemen kullanabilmesine karşılık, bazılarını kullanabilmesi belirli bir zamanı gerektiriyordu. Genellikle yeni hükümdarın para bastırması epey zaman alıyordu.[261] İsfendiyar Bey de "Ulu Bey" sıfatı ile hâkimiyetini pekiştirmek maksadıyla adına muhtelif şehirlerde gümüş ve

---

[255] Paralar ve üzerindeki unvanlar hakkında bak. IV.Bölüm, Paralar kısmı.

[256] YÜCEL: Anadolu Beylikleri, 29; Bu eser hakkında geniş malumat için bk. III. Bölüm, İctimai Hayat ve IV. Bölüm İlmi Eserler kısmı.

[257] Unvanlar hakkında bk. A. Sadık ERZİ: Belleten XIII/49 (1949),164 v.d.

[258] Kitabe için bk. IV.Bölüm, Mimari Eserler ve Kitabeler Kısmı.

[259] UZUNÇARŞILI:Anadolu Beylikleri, 128.

[260] S. KOCA:a.g.m., 58.

[261] a.g.m.

bakır paralar bastırmıştır ki, ileriki konularda bahsi geçeceği için burada detaya girmeyi uygun bulmadık. Ancak şunu da belirtmekte fayda vardır: Ankara Savaşı'nı müteakip Timur'un Anadolu'daki bütün hükümetlere yüksek hakimiyetini kabul ettirmesi ile beraber, İsfendiyar Bey de bu hükümdarı metbû olarak tanıdığını göstermek için, kestirdiği para üzerinde onun adını yazdırmıştır.[262]

dd) Hutbe

Hâkimiyet sembollerinden biri de hutbe okutmaktır. Hutbe, hükümdarın hakim olduğu ülkelerin camilerinde cuma ve bayram namazları esnasında kendi ad, unvan ve lakaplarının "hatip" tarafından zikredilmesi ve kendisine dua edilmesidir. Eğer hükümdar, tam bağımsız ise, devrin geleneğine uyarak, hutbede kendi ad, unvan ve lakaplarını zikrettiriyordu. Öte yandan tâbi bir hükümdarın okuttuğu hutbede ise, önce metbû hükümdarın ad, unvan ve lakabları, sonra kendinin ad, unvan ve lakapları yer alıyordu.

Para bastırmak ve hutbe okutmak sadece hâkimiyet sembolleri değil, aynı zamanda bağımsızlık sembolleridir. Zira tâbî bir hükümdarın bağımsızlığını ilan etmesi için bastırdığı paralardan ve okuttuğu hutbelerden metbû hükümdarın ad, unvan ve lakaplarını çıkararak sadece kendi ad, unvan ve lakaplarını zikretmesi kâfî geliyordu.[263] Kastamonu- Sinop hükümdarı İsfendiyar Bey uzun süren beylik yıllarında, bazı durumlarda metbû bir hükümdar adına hutbe okutmuş, para kestirmiştir. Onun Timur adına hutbe okuttuğuna dair belge yoktur, ama Osmanlı hükümdarı Çelebi I. Mehmed adına çok kısa bir süre de olsa hutbe okuttuğu bilinmektedir. Kasım Bey olayının akabinde, iki taraf arasında yapılan mücadeleyi kaybeden İsfendiyar Bey, onun yüksek hâkimiyetini kabul ettiğini göstermek için Kastamonu'daki camilerde hutbede I. Mehmet'in adını zikrettirmiştir. Ancak burada bir tezatlık ortaya çıkmaktadır. Çünkü İsfendiyar Bey'in veziri Hondsâlâr Ali'nin, kendi yaptırmış olduğu camide yalnız İsfendiyar adına hutbe okutmuş olduğunu biliyoruz. Çelebi İsfendiyar'ın büyük bir ihtimalle bu hadiseden haberdar olduğu ve dolaylı yollardan tâbilikten kurtulmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

---

[262] Bk. IV. Bölüm, Paralar kısmı.

[263] S. Koca: a.g.m.,58-59.

b) Saray Teşkilatı

Saray da bir hakimiyet alameti sayılır. Mahiyeti hakkında elimizde pek az şey olmasına rağmen, İsfendiyar Bey devrinde Kastamonu'da hükümet işlerinin yürütüldüğü bir sarayın mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Hatta birçok dönemler ikâmet ettiği Sinop'ta da bir hükümet sarayının var olması akla ve tarihî gerçeklere uygun düşmektedir.

Türkiye Selçuklu hükümdarlarının saraylarını taklit eden Anadolu beylerinin saray teşkilatları, beyliğin küçük ve büyük oluşuna göre, değişik yapılara sahip bulunmasına rağmen, bu saraylarda Hacip, Mirâhur, Çaşnigir, Candar, Şaraptar, İnak, Rikâptar, Musahip isimleri altında maiyetleri ve Türklerde pek ziyade ehemmiyet verilen av tertibat ve teşkilatının var olduğu tarihî kaynaklarca teyit edilmektedir.[264]

İbn Batuta meşhur seyahatnamesinde, Anadolu beylerinin saray tezyinat ve teşrifatından bahsederken, Kastamonu hükümet sarayında Candar-oğlu I. Süleyman Paşa'nın, her gün adeti vechile ikindi namazından sonra meclis kurarak yemek getirttiğini, kapıları açtırarak, şehirli, göçebe, garip veya yolcu kim olursa olsun herkesin bu yemeklerden yemesini sağladığını nakletmektedir[265] ki, şüphesiz bu kadîm Türk geleneğinin sonraki yıllarda ve İsfendiyar Bey devrinde de hükümet sarayında sürdürülmüş olması icabetmektedir.

Oğuz töresine göre, hükümdarlar babalık vazifesine, milletin hukukuna saygı göstermeye ve ziyafet vermeye mecbur idi. Bu hukuk ihlal olduğu zaman, Türkistan seferinde Çiğil ve Yağma uluslarının Melikşah hakkında " Biz onun sofrasında bir lokma yemek yemedik" diye açıkca söylendikleri gibi, halk hakkını talep ederdi.[266] Aşık Paşazâde, Osmanlı padişahlarının, ikindi vaktinde, halka yemek yedirdiklerini anlattıktan sonra, Orhan Gazi, I. Murad, Yıldırım Bayezid gibi padişahların halka ziyafet verme sebebinin Oğuz töresi olduğunu kaydetmiştir.[267] Buna göre eski Türk

---

[264] "Mesalik-ül-ebsar" (Teşner tarafından basılan nüsha, s.35) ten naklen, UZUNÇARŞILI:a.g.e.,201.
[265] KOPRAMAN; a.g.m.,22; Krş. PARMAKSIZOĞLU:55.
[266] O.TURAN:Türk- Cihan Hakimiyeti I.., 105-107.
[267] a.g.e,107.

Hakanlarının babalık vazifesi ve "Yağma-Toy" geleneğinin Anadolu devlet-beyliklerinde XIV. ve XV. yüzyıllarda da halen devam ettirilmekte olduğunu söyleyebiliriz.

İbn Batuta'nın nakline göre, Kastamonu sarayında uygulanan resmi kabul'den birisi de; hükümdarın sabahleyin erkenden hususî bir mecliste oturması, oğlunun gelip elini öpmesi meclisteki yerini alması, sonra devlet erkânının gelerek onunla birlikte yemek yemeleri şeklinde icra edilen merasimdi.[268] Bu mecliste muhtemelen devlet erkânı, kendi aralarında gündelik devlet meselelerini de görüşüyor olmalıdırlar. Yine aynı seyyahın bahsettiklerinden, hükümdarın cuma günleri özel bir merasimle ve her hafta aynı camiye gitmek suretiyle, belli kurallar çerçevesinde namazını kıldığı, şehzadelerin ve devlet erkânının da bu merasime iştirak mecburiyetleri olduğu anlaşılmaktadır.[269]

İsfendiyar Beyin seleflerinden kalan sarayda mı ikamet ettiği yoksa kendisine yeni bir saray mı yaptırmış olduğu bilinmemektedir.

aa) Divan Teşkilatı

Anadolu beyliklerinin, dolayısıyla İsfendiyar Beyliğinin birinci derecedeki merkezinde Selçuklu Divanı'nı andıran, küçük tarzda bir divanın bulunduğunda şüphe yoktur. Fakat bu hususta henüz bir belgeye sahip değiliz. Ancak devlet yönetimi için gerekli olan böyle bir teşkilatın o tarihlerde mevcut bulunması tabii görülmelidir.[270]

Divandaki reise ekseriyetle vezir veya "Sahib-i Azam" denilirdi. Divan âmirleri askeri işlere bakmayarak devletin kanun ve nizamlarının tatbikiyle uğraşır ve maiyetinde bir "Kalem Heyeti" bulunurdu. Devletin malî işleri "İstifa Divanı"nın, hükümdarın emir ve fermanlarını yazma işi de "Nişan Divanı"nın vazifesi idi.[271]

---

[268] KOPRAMAN;a.g.m.,22.

[269] a.g.m., 22-23; Bu "Cuma merasi"minden daha önce teferruatla bahsedildiği için burada kısaca değinilmiştir. Bk.I.Bölüm. İsfendiyar Bey'in yetişmesi ve eğitimi.

[270] YÜCEL;a.g.m., 810.

[271] UZUNÇARŞILI:a.g.m., 200.

Teferruatını bilemediğimiz İsfendiyar Beyliği divan teşkilatı bünyesinde, vezirlik makamının câri olduğuna dair tarihî kayıtlar bulunmaktadır. Daha önce de bir kaç defa bahsi geçen ve kendi yaptırmış olduğu camide Çelebi Mehmed adına hutbe okutmayı reddederek, İsfendiyar Bey'in adını zikrettiren Hondsâlâr Ali, Makrizî'nin naklettiğine göre İsfendiyar Bey'in veziridir.[272] Çelebi Mehmet ile barış görüşmelerini gerçekleştirmek için gönderilen Mehmed Bey adında başka bir vezirden de bahsedilmektedir. Ancak Osmanlı kayıtları burada ulemadan Vaiz Mehmed adında biriyle adı verilmeyen başka bir vezirden de söz ederek birbiriyle çelişmektedir.[273] İsmi her ne olursa olsun, İsfendiyar Bey döneminde böyle bir veya birkaç vezir adının geçmesi, elbette bizlere, bu bey zamanında bir divan teşkilatının mevcudiyetini ve bünyesinde vezirlik makamının varlığını göstermesi açısından önemlidir.

İsfendiyar Beyliğinde diğer Anadolu beyliklerinde olduğu gibi, vilayetleri idare etmek ve bu suretle devlet işlerine alışmak için buralara ekseriyetle hükümdar çocukları gönderiliyordu. Şehzadeler henüz küçük iseler, yanlarına hükümdarın itimat ettiği beylerden biri "Ata Bey" veya "Lala" unvanıyla tayin olunur ve şehzade yetişinceye kadar hükümet işlerini bu "Lala" idare ederdi. [274] İsfendiyar Çelebi'nin şehzadeliği sırasında Sinop'ta görev yaptığını biliyoruz. Ancak onun yanında hükümet işlerini öğretmek ve kendisine yardım etmek için bir "Ata Bey"in bulunduğuna dair açık bir kayıt yoktur. Önemli olan İsfendiyar Bey'in eski Türk devlet geleneğine uygun olarak, şehzadelik eğitimini Sinop gibi önemli bir ticarî şehirde almış olmasıdır ki, bu sırada adet olduğu üzere, yanına bir "Ata Bey" verilmiş olması ihtimal dahilindedir.

Şehzadelerin vali olarak vilayetlere gönderilmesi an'anesini devam ettiren İsfendiyar Bey, oğullarından Murad ve Hızır beyleri bu şekilde görevlendirerek gerekli devlet yönetme eğitimini almalarını sağlamıştır.

---

[272] a.g.e., 131.

[273] Bk. a.g.e.,131; Krş. YÜCEL: Anadolu Beylikleri I, 93.

[274] UZUNÇARŞILI;a.g.e.,200; aynı müelif: Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı, 110-121.

Vilayetlerin idaresi validen sonra Kadı ve Sübaşı'lara bırakılırdı. Kadılar şer'î işlere bakar ve eşhâs arasındaki hukukî davaları hallederlerdi. Merkezden hükümdar beratı ile atanan kadılar, şeriatı uygulayarak anlaşmazlıkları çözmek yanında, hükümdarın emrettiği her hususta hüküm vermekle yetkili kılındıklarından idarî, malî, askerî ve beledî işlerle uğraşmakta idiler.[275]

bb) Av Tertibatı

En eski Türk adetlerinden olan ve harp harekatını andıran av tertibat ve teşkilatının Anadolu beyliklerinde muntazam surette tatbik edildiğini biliyoruz. Mesela Aydın-oğlu Mehmed Bey'in, oğulları ile beraber tertip ettiği bir av eğlencesinde suya düşerek vefat ettiği rivayeti vardır.[276] Anadolu beyliklerinin güçlülerinden olan ve bilhassa hükümet teşkilatı açısından derin bir tecrübeye sahip bulunduğu anlaşılan İsfendiyar Beyliğinde de bu çeşit av merasim ve tertibatının tatbik edilmemiş olması elbette düşünülemez. Ancak hükümdar İsfendiyar Bey'in, böyle bir av teşkilatına sahip bulunduğuna dair açık bir kayıt da bulunmamaktadır. Dışarıya ihraç edilen bol miktarda ve kaliteli av kuşlarının yetiştiği bir bölgeye sahip bulunan İsfendiyar Bey'in, elbette bu imkanı değerlendirdiğini ve eski Türk an'anelerini devam ettirdiğini söylersek herhalde yanılmamış oluruz.[277]

2. Askerlik İşleri ve Ordu

İsfendiyar Beyliğinde askerlik usûl ve kaideleri, bir çok kurumda olduğu gibi, Türkiye Selçuklu Devleti'nden alınmıştır. Buna göre, beyliğin hakim olduğu arazi bölümlere ayrılarak asker ve emirlere verilmiştir. Bilindiği gibi bu usûle "Iktâ' " denmektedir. Ikta', bir yerin vergi gelirinin, devlete asker beslemek veya görevler yüklenmek karşılığı emîr ve sipahilere bırakılması demektir.[278] Beyliğin asker gücünün temelini, bu ıkta' sahibi sipahiler oluşturuyordu. Sipahiler, savaş zamanında askerleri ile birlikte sefere katılmak zorunda oldukları gibi, ıkta' sahibi emîrler de

---

[275] YÜCEL:a.g.m.,812

[276] "Düsturnâme-i Enverî"s.35'ten naklen, UZUNÇARŞILI;a.g.e.,202.

[277] Türkler'de av tertibatı ve av hayvanları hakkında bk. F. SÜMER: Oğuzlar, 296.

[278] YÜCEL: a.g.m., 814.

ıkta'larının büyüklüğüne göre belli sayıda asker beslemekle yükümlü idiler. İsfendiyar Bey, ordusu ile sefere çıkmazdan evvel, mesela Osmanlı şehzadelerinden Süleyman Çelebi ile harbe gitmezden önce, teminine çalıştığı askerlerin büyük bir kısmını, muhakkak ki Kastamonu-Sinop-Çankırı arasında bulunan araziler üzerinde yerleşmiş olan bu ıkta' sahibi sipahi kuvvetlerinden meydana getiriyordu.

İsfendiyar Bey'in askerî gücünün temelini oluşturan tımarlı sipahilerin bir kısmı, durumuna göre, oğullarına tahsis edilmiş bulunan ıkta' arazileri üzerinde besleniyor olmalıdır. Bu şehzadelerin maiyetlerinde de elbette kuvvetleri vardı. Mesela Müslüman Samsun ve Bafra şehirleri kendine babası tarafından mülk olarak verilmiş bulunan İsfendiyar-oğlu Hızır Bey'in emrinde, bu şehirleri müdafaa etmek ve gerektiğinde merkez ordusuna göndermek amacıyla asker bulunuyordu. Yine, babası İsfendiyar Bey'le hasım olmazdan evvel, Kasım Bey'in de maiyetinde bir miktar asker bulunduğu ve hatta Osmanlıların Eflak seferine Kasım'ın bu kuvvetlerle katılmış olduğu biliniyor. İsfendiyar Çelebi'nin yeğeni Kara Yahya'nın, Ankara Savaşı akabinde, müstakbel Osmanlı hükümdarı Çelebi Mehmed üzerine yaptığı taarruzlar sırasında emrinde kuvvetler bulunduğu tarihî kayıtlarda geçmektedir.

İsfendiyar Bey, henüz şehzadeliği sırasında, Sinop'u yönetirken emrine bağlı kuvvetleri vardı. Hatta Amasya emîri Ahmed'e yardım maksadıyla bu kuvvetleri ile seferber bile olmuştu.[279]

Bütün Türk devlet ve beyliklerinde olduğu gibi, İsfendiyar Beyliğinde de ordu devletin esası idi. Orduyu tımarlı sipahilerin yanında hükümdarın maiyet kuvvetleri teşkîl ediyordu. Bunların daha ziyade atlı olması muhtemeldir.[280]

İsfendiyar Bey ordusunun savaş düzeni ve muharebe yönteminin diğer Müslüman-Türk devletlerininki ile aynı olduğu sanılıyor. Türk adetleri gereği, İsfendiyar Bey bir çok muharebeye ordusunun başında bizzat iştirak etmiştir. Yine eski Türk uygulamaları gereği hükümdar İsfendiyar Bey, ordunun merkezinde bulunur ve yetişmiş şehzade yahut güvenilir beylerini kanatlara kumanda ettirirdi.[281]

---

[279] Geniş bilgi için bk. I. Bölüm.

[280] UZUNÇARŞILI: Medhal, 142.

[281] İsfendiyar Bey'in katıldığı muharebeler hakkında bk. I. Bölüm.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Hatta, Osmanlı hükümdarı II. Murad ile yapmış olduğu "Borlu Savaşı"nda başına yediği bir bozdoğan (çomak) darbesi ile bir kulağı sağır olmuştu ki; bu olay, onun muharebelerde bizzat silah elde savaşa katıldığına delil teşkil etmektedir.

Sinop-Kastamonu hükümdarı Candar-oğlu İsfendiyar Bey'in askerî kuvvetlerinin sayısı hakkında kesin bir bilgimiz yoktur. Onun, atlı ve yaya maiyyet kuvvetleri ile beylerinin ve emîrlerinin, tımarları dolayısıyla beslemeye mecbur oldukları askerleri yekûn ordu kuvvetini oluşturuyordu. Bu kuvvetlerin sayısını biraz netleştirmek istersek, XIV. yüzyıl ilk yarısında Kastamonu memleketinden, dolayısıyla Candar-oğullarından bahisle, bu beyliğin asker sayısı hakkında değerli malumat veren Şihabeddin Fazlullah el-Ömerî'nin rivayetini burada nakletmek yerinde olacaktır.[282] "Rum diyarından Şeyh Haydar Uryan'ın ona rivayet ettiğine göre; Kastamonu memleketi sahibi İbrahim Bey'in askeri otuz bin civarında veya daha ziyade atlıdan ibarettir. Ceneviz'li Balaban'ın zikrettiğine göre ise Kastamonu sahibi İbrahim Şah'ın askeri yirmi beş bin atlıdan ibarettir."[283]

Yaklaşık yarım asırlık bir dönem için, Kuzey-batı Anadolu arazisine sahip bulunan İsfendiyar Bey'in asker miktarının, büyük çoğunluğu atlı olmak üzere, 30 bin neferden daha fazla olabileceğini, yukarıdaki rivayeti göz önünde bulundurmak suretiyle söyleyebiliriz.

1404 yılı Mart ayında İnebolu ve Sinop'a uğrayarak Timur nezdine elçi olarak giden İspanyol seyyahı ve sefiri Clavijo, hatıratında İsfendiyar Bey elinde bulunan Sinop'tan bahsederken; "Burası İsfendiyar'ın hükmü altındadır. Şehre çıktığımız zaman İsfendiyar'ın orada bulunmadığını anladık. İsfendiyar, üç günlük mesafede bulunan Kastamonu'ya gitmiş bulunuyordu. Haber aldığımıza göre, İsfendiyar, Süleyman Çelebi[284] ile harp etmek üzere 40 bin kişilik bir ordu toplamakta idi."[285]

Seyyahın naklettiğini doğru kabul edecek olursak İsfendiyar Bey, gerçekten o dönem için büyük bir orduya sahip görünmektedir. Neticede İsfendiyar Bey'in ordu

---

[282] ŞİHABEDDİN FAZLULLAH EL-ÖMERÎ: "Mesaliku'l-ebsar". Çev: YÜCEL: Anadolu Beylikleri I, 183-203; Krş. KOPRAMAN: a.g.m., 27.

[283] Y. YÜCEL: a.g.ç., 186, 196; Krş. Z.V. TOGAN: Giriş, 317-318.

[284] (Süleyman Çelebi'den kastı Çelebi I. Mehmet olmalıdır). Bk. I. Bölüm.

[285] CLAVİJO, 75.

miktarının 30 ila 40 bin arasında, beyliğin sınırlarının küçülüp büyümesine göre, değiştiğini kabul edebiliriz.

Umum Anadolu beyliklerindeki orduların kullandıkları ok, yay, kılıç, kargı, hançer, zırh, süngü, çomak, balta, nacak, muhasara için arrade ve mancınık gibi Orta Çağ devri klasik silahlarından[286] hangilerinin İsfendiyar Bey ordusunda da kullanıldığını söylemek güçtür. Ama aynı askerî kültürü ve savaş teknolojisini paylaşan Anadolu-Türk beyliklerinin muharebelerde aynı silahları kullandıkları da bir gerçektir.

3. Donanma

İsfandiyar Bey'in devrinde, ecdadından miras kalan Sinop limanında, tersane ve donanmanın varolduğu malum ise de bu donanmanın miktarına ve faaliyetine dair fazla bilgi bulunmamaktadır. Sinop, Selçuklular elinde iken burada donanma faaliyeti olduğunu biliyoruz. Selçuklu hükümdarı I. Alâaddin Keykubad (1220 – 1237)'ın emriyle Hüsameddin Çoban'ın gerçekleştirdiği deniz-aşırı "Suğdak Seferi" bu liman üzerinden yapılmıştı. Sinop'un fethinden takriben 12 yıl gibi kısa bir süre geçmiş olmasına rağmen, orada vücuda getirilen Türk donanmasının böyle bir sefere girişecek bir kudrete sahip bulunması,[287] bu limanın, İsfendiyar Bey'den çok önceleri, Anadolu-Türk denizciliğindeki yerini almış olduğunu göstermektedir.

Sinop ve tersanesi Karadeniz'in en önemli deniz faaliyeti yapılan yeri idi. Pervane-oğlu Gazi Çelebi, donanması ile Rumlar'a ve Cenevizliler'e karşı muvaffakiyetli muharebeler yapmıştı.[288] Bundan dolayı Gazi Çelebi'den sonra Candar-oğullarına geçen Sinop'ta donanma faaliyeti olacağı tabiidir. Nitekim Candar beyliği donanması, Sinop hakimi İbrahim Bey zamanında, 1341 yılında, Venedik ve Ceneviz ile bir deniz savaşı yapmış; 12 gemiden mürekkep Sinop donanması kuvvetli bir Venedik-Ceneviz filosunu mağlup etmiş; bir çok düşman teknesini zaptetmişti. Ağır zayiat vererek güçlükle kurtulabilen Ceneviz amirali Simon de

---

[286] UZUNÇARŞILI: Medhal, 144.; SÜMER: "Oğuzlar'a Ait Destanî Mahiyette Eserler", 432-433.
[287] O. TURAN: Selçuklular Zamanında Türkiye, 359.
[288] KOPRAMAN: a.g.m., 24.

Quarto canını Kırım sahillerine zor atmış ve oradan temin ettiği yeni kuvvetlerle tekrar beyliğin donanmasına karşı çıkmışsa da ancak bir çok teknesini batırmaktan başka bir şey yapamamıştır.[289]

İsfendiyar Bey'in babası Kötürüm Bayezid'in hükümdarlığı yıllarında da Sinop'ta güçlü bir donanmanın varlığına dair deliller vardır. Bu tarihlerde Karadeniz'de barışın devamlılığının önemini anlayarak sulhçu bir politika takip eden Cenevizliler, Kefe'deki istihkâmlarını kuvvetlendirmeye çalıştıkları bir sırada (1362), Sinop donanmasının buraya yaptığı ani bir çıkarma neticesi denizden ve karadan yapılan hücumlarla ağır zayiat vermişlerdir.[290] Yine bir Venedik vesikasına göre bu tarihte aynı donanmanın Karadeniz'de Venedikliler'e karşı da faaliyette bulunmuş olduğu anlaşılmaktadır. Aynı vesikaya göre Venedikliler, Sinop donanmasının bu tecavüzlerine son vermek amacı ile, Candar-oğulları'na karşı Bizans ve Cenevizliler'in dahil olacağı siyasî bir ittifak vücuda getirmek için gayret sarf etmişlerdir.[291]

İsfendiyar Bey'in hükümdarlığı yıllarında da Sinop'taki beylik donanmasının gücünü korumuş olması gerekir. Çünkü aradan fazla uzun bir zaman geçmemiş ve Sinop aleyhinde önemli bir hadisenin cereyanı görülmemiştir. Zaten halen daha Karadeniz'de siyasî ve ekonomik bir güce sahip Venedik ve Ceneviz donanmalarına karşı tutunabilmek için güçlü bir donanmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Buna ilaveten Avrupa'da, Eflak'la veya başka yerlerle devamlı muhâberatta bulunan İsfendiyar Bey'in Sinop tersane ve donanmasının gücüne ve işlerliğine ihtiyacı vardır. İsfendiyar Bey'in, İzmir seferinde bulunan Timur'un yanına deniz yolu vasıtası ile gitmiş olduğu daha önce kaydedilmişti.

İsfendiyar Beyliğinin güçlü bir donanmaya ve hatta gelecekte Osmanlı donanmasına örnek olacak büyük gemilere sahip olduğuna dair elimizde bilgi bulunmaktadır. 1443 yılında İsfendiyar Beyliği tahtına çıkan İsmail Bey zamanında,

---

[289] YÜCEL: Anadolu Beylikleri I., 66.

[290] Heyd II, s.204'ten naklen YÜCEL: a.g.e., 70.

[291] F. Thiriet, Régestes des délibérations du Sénat de Venise.I., Paris 1961, s.95, nr. 360,'tan naklen YÜCEL: a.g.e., 70.

Sinop limanındaki donanması içinde o zamanki, dünyanın 900 tonilatoluk en büyük harp gemilerinin varlığı bu bilgiler arasındadır.[292] İsfendiyar Bey'in Sinop hakimiyetinden çok kısa bir süre sonra böyle güçlü ve büyük gemilere sahip bir donanmanın vücuda getirilmesi elbette bir anda mümkün olmamıştır. Nasıl ki, İsfendiyar Bey, babasından devraldığı güçlü bir donanmaya sahip olmuşsa o şekilde, bu donanmanın gücünü artırarak oğlu ve torununa miras bırakmıştır.

Bahsi geçen yüzyıllarda donanma komutanına "Reisü'l-bahr" denmekteydi. Gemiler ise çoğunlukla kadırgadan oluşuyordu. "Azap" denilen yaya bekarlar donanma kuvvetleri arasında bulunan askerlerdendi. Bunlar başlarına "çubuk börk" giyerlerdi.[293]

Donanma yapımı için lazım olan kerestenin, daha önce bahsi geçtiği üzere, Kastamonu çevresinden temin edildiği ve yine donanma teçhizatında kullanılan kendir bezi, gemi teknesi yapımı için lazım olan katran ve ziftin de yine Kastamonu gibi yakın memleketlerden temin edildiği malumdur.[294]

---

[292] UZUNÇARŞILI: İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,291.

[293] UZUNÇARŞILI; Medhal, 146.

[294] UZUNÇARŞILI: Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, 448, 450, 451.

IV. BÖLÜM
İSFENDİYAR BEY DÖNEMİNE AİT MADDİ KÜLTÜR BAKİYYELERİ

A. Paralar-Mimarî Eserler ve Kitabeler

1. Paralar

İsfendiyar Bey'in ilk olarak hangi tarihte para bastırdığı hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Meskûkât işleriyle uğraşanların ellerindeki kolleksiyonlarında ve şimdiye kadar neşredilmiş olan kataloglarında, onun adına basılmış paralar arasında sadece bir tanesinde darp tarihine tesadüf olunmaktadır. H. 804/1401-1402 M. tarihli ve Kastamonu'da basılmış olduğu görülen bu gümüş sikkeye istinaden, İsfendiyar Bey'in Ankara Savaşı'nın hemen akabinde ilk parasını bastırmış olabileceğini söyleyebiliriz. Ancak onun diğer paralarında tarihe rastlanamaması daha önceki hükümdarlık dönemlerinde para bastırmadığı anlamına gelmez. Nitekim, İsfendiyar Bey, babası Kötürüm Bayezid'in ölümünü müteakip Sinop'ta müstakilen yedi yıl ve bunun ardından kardeşi, Kastamonu hakimi II. Süleyman Paşa'nın, Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid tarafından katli üzerine yine Sinop'ta, adı geçen Sultanı metbû tanımak üzere yaklaşık on yıl hükümdarlık yapmıştır. İşte bu süre içinde onun, tam bir istiklâle sahip olmasa bile, kendi adına para bastırmış olabileceği kuvvetle muhtemeldir.

Şimdiye kadar yapılan incelemelerde ve yayınlanan eserlerde İsfendiyar Bey'e ait olarak gösterilen paralardan bir kısmının basıldığı yer bilinmemekte, diğerlerinden üçünün Kastamonu, birer tanesinin de Samsun ve Sinop'ta darp edildiği müşahede edilmektedir. Bahsi geçen bu sikkeler toplam dokuz adet olup sekizi "gümüş", bir tanesi "bakır" dır. Kuturları ve ağırlıkları ise farklı farklıdır.[1]

Şimdi bu paraları sırası ile görelim:

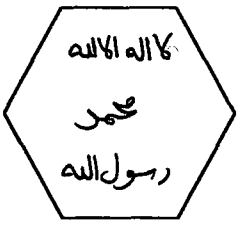
[1] Paralar için bk. Ekler kısmı.

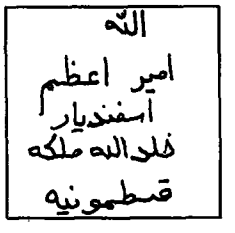
a) Kastamonu'da basılan paralar

Nu. 1- Gümüş olarak, 16 mm. kutrunda ve 5 kırat ağırlığında basılan bu sikkenin tarihi bilinmemektedir. İbrahim Artuk, "İslâmi Sikkeler Kataloğu"nda aynı parayı 14 mm. kutrunda, 1.10 gr. ağırlığında ve basılış yerini göstermeden vermiştir.[2]

Yüzünde: altı köşe içinde Arkasında:

ve

yazılıdır. Kenarlarındaki yazılar siliktir.[3]

Bu paranın arka yüzündeki "Emîr-i A'zam" ibaresinden İsfendiyar Bey'in adı geçen unvanı kullandığını görüyoruz. Çağdaşı olan Türk beyliklerinde de aynı unvana rast gelinmekte ve hakimiyet sembolü olarak paralar üzerine yazdırılmaktadır.[4] Buna göre İsfendiyar Bey'in bu parayı, en azından Timur'un ölümünden sonra ve beyliğinin Osmanlılar tarafından parçalanışından önce bastırmış olabileceği düşünülebilir.

Nu. 2- Gümüş olarak 13 mm. kutrunda ve 5,5 kırat ağırlığında kesilmiş bu sikke İsfendiyar Bey'e ait tek, tarihli sikke olup, kesim tarihi H. 804/1401-1402M.dir.

Yüzünde: Arkasında:

ve

---

[2] İbrahim ARTUK ve Cevriye ARTUK: İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmi Sikkeler Kataloğu I. (İstanbul, 1970), 450.

[3] YAMAN: Kastamonu Tarihi I: 146; YÜCEL: a.g.e., 148.

[4] UZUNÇARŞILI: Medhal, 135.

yazılıdır.[5]Bu para gayet güzel sülüs yazı ile yazılmış ve arkasının ortasındaki çizgilerin uçları arabî nakışlarla birleştirilmişlerdir. Yüzü de güzel çizgiler ve nakışlarla süslüdür.[6]

Nu. 3- İsfendiyar Bey'e ait tek bakır sikke de Kastamonu da basılmış görünüyor. Ancak İbrahim Artuk, yukarıda adı geçen eserinde numara: 1375'te verdiği İsfendiyar Bey parasını, bakır, 2,75 gr. ağırlığında, 15 mm. kutrunda ve Sinop'ta basılmış olarak göstermektedir.[7]

Yüzünde: Arkasında:

ve

yazısına istinaden Y. Yücel ve T. Mümtaz Yaman Kastamonu'da basıldığını kabul etmişler; bu sikkeyi 22 mm. kutrunda vermişlerdir. Etrafı silik olan bu emsalsiz bakır üzerinde başka yazı bulunmamaktadır.[8]

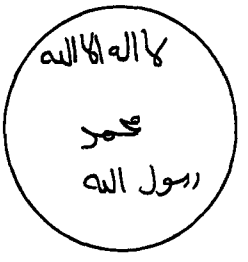
b) Sinop'ta Basılan Para

Nu. 4- Sadece gümüş olarak basıldığı bilinen bu paranın ağırlığı, kutru verilmemiştir ve tarihsizdir. İ. Artuk'un Sinop'ta basılmış olarak gösterdiği, ağırlık ve kutrunu verdiği bakır paranın, buradaki gümüş para olması ihtimal dahilindedir.

Yüzünde: Arkasında:

ve

yazılıdır.[9]

---

[5] YAMAN: a.g.e., 147; ABDULAHAD NURİ: "İsfendiyar oğulları'nda Meskûkat", Doğu Mecmuası3, (Kastamonu, 1329), 17.

[6] YAMAN: a.g.e., 147.

[7] İ. ARTUK ve C. ARTUK: a.g.e., 451.

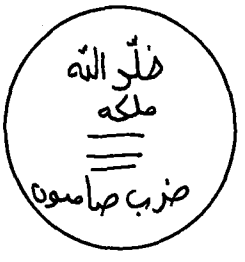
[8] YAMAN: a.g.e., 148; YÜCEL: a.g.e., 149.

c) Samsun'da Basılan Para

Nu. 5-Gümüş olarak kesilmiş bu sikkenin de ağırlığı ve kutru verilmemiştir. Aynı zamanda tarihsizdir.

Yüzünde: Arkasında:

ve

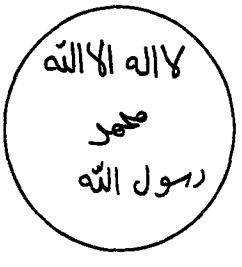
yazılıdır.[10] Buradan, paranın Samsun'da darp edildiği kesin olduğuna göre, basılış tarihi hakkında, net olmasa da yaklaşık bir hüküm çıkarılabilir. Çünkü İsfendiyar Bey'in Samsun'a hakim oluşu 1417'den sonradır. Osmanlı Sultanı I. Mehmed ise bu şehri (Müslüman Samsunu) İsfendiyar oğlu Hızır Bey elinden 1420 yılında geri almıştır.[11] Buna göre Samsun'da yaklaşık iki-üç yıl babası İsfendiyar Bey adına beylik eden Hızır Bey zamanında mezkur sikke kesilmiş olmalıdır.

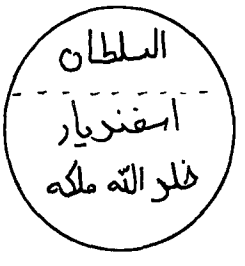
d) Basıldığı yer bilinmeyen paralar

Nu. 6- Gümüş olarak basılmış, 14mm. kutrunda ve 6 kırat ağırlığındaki bu para tarihsizdir.

Yüzünde: Arkasında:

ve

---

[9] YAMAN: a.g.e., 146; YÜCEL: a.g.e., 148; Kastamonu Müzesi Sikke Bölümü.

[10] Gös. Yer.

[11] Bu konuda geniş bilgi için bk. II. Bölüm.

yazılıdır. İki tarafının da etrafı silik olup, arkasının kenarlarında " ضر " harfleri görülüyorsa da başka yerleri okunamamaktadır. Bu silik kısımda basılış yerinin yazılı olduğu tahmin olunabilir. Yüzü kûfî, arkası nesih yazı ile yazılıdır.[12]

Nu. 7- Bu para da gümüş ve tarihsiz olarak darp edilmiştir. Kutru 12 mm., ağırlığı 5 kırattır.

Yüzünde: Arkasında:

ve

yazılıdır.[13]

Nu. 8- Yine gümüş olan bu paranın ağırlığı 5 kırat ve kutru 12 mm. dir. Basıldığı yer ve tarihi görülememektedir. Yüzü kûfi yazı ile kelime-i tevhide benziyorsa da silik olduğundan ancak bir kaç harfi okunabilmektedir.

Arkasında:

yazılıdır.[14] İsfendiyar Bey'in buradan, "Sultan" unvanını kullandığını çıkarmaktayız.

Nu. 9- İsfendiyar Bey tarafından bastırılmış olan son para hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Basıldığı yer, tarihi, kutru ve ağırlığı bilinmemektedir.

---

[12] YAMAN: a.g.e., 147; YÜCEL: a.g.e., 149.

[13] Yaman bu paranın ağırlığını 5,5 kırat, kutrunu 13 mm. Olarak veriyor. YAMAN: a.g.e., 148; YÜCEL: a.g.e., 149.

[14] YAMAN: a.g.e., 148.

Sadece gümüş olduğu kesindir. Ancak bu sikkenin bir yüzünde bulunan bilgiler İsfendiyar Bey dönemine az da olsa ışık tutmaktadır.

Türkiye Selçukluları Devleti'nin dağılması üzerine ortaya çıkan ve daha sonra Osmanlı istilasına uğrayan Anadolu Türk beylikleri, Timur'un Osmanlılara galebesiyle tekrar eski topraklarına sahip olmuşlar ve onun ölümüne kadar sikkelerine, bir şükrâne olarak, ismini yazdırmışlardı.[15] İşte İsfendiyar Bey'in bastırdığı, ancak kendi isminden önce metbûu Emîr Timur'un adını yazdırdığı bu paraya istinaden, onun 1402 Ankara Savaşı'nı müteakip, Timur'un ölümüne kadar yaklaşık üç yıl bu hükümdara tâbi olarak beyliğini devam ettirdiğini söyleyebiliriz. Adı geçen bu paranın üzerinde tarih olmamasına rağmen, Timur'un Ankara galebesinden (1402) ölümüne kadar olan süreyi göz önünde bulundurarak, mezkur paranın basılış tarihine yaklaşmamız mümkündür: 1402'nin sonları ile Timur'un ölüm yılı olan 1405 tarihleri arasında darp edilmiş olmalıdır.[16]

Yüzünde: Arkasında:

ve

yazılıdır.

İsfendiyar Bey'in bu gümüş sikkesi şimdiye kadar ne görülmüş ve ne de neşredilmiştir.[17]

---

[15] O. Ferid SAĞLAM: "Şimdiye Kadar Bilinmeyen İslâmi iki Madalya ve Birkaç Sikke. V. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 1960), 206.

[16] İsfendiyar Bey'in Timur adına para bastırdığını teyid eden İspanyol seyyahının verdiği malumat için bk. CLAVİJO: a.g.e., 75.

[17] SAĞLAM: a.g.t., 206.

2. Mimarî Eserler ve Kitabeler

İsfendiyar Bey devrine ait olarak kabul edebileceğimiz mimarî eserlerin başında türbeler, mezarlar, camiler, çeşmeler ve bunların üzerinde bulunan kitabeleri söyleyebiliriz. Bu eserler, Kastamonu ve Sinop şehir merkezleri başta olmak üzere, çeşitli kasaba ve köylerde bulunmaktadır. Ancak hükümdarlığının büyük kısmını geçirdiği Kastamonu'da ve yine bazen beylik merkezi olarak kullandığı Sinop'ta kendi adına izafe edilmiş olan bir eserine rast gelinememiştir. Sadece, bu gün Kastamonu'da saat kulesinin cenûbundaki mahalleye "İsfendiyar Mahallesi" ve içindeki ahşap camiye de "İsfendiyar Camii" denilmektedir.[18] Bir de Sinop'ta, başta kendisi ve babası olmak üzere hanedan neslinden gelenlerin yattığı türbe "İsfendiyarlar Türbesi" diye anılmaktadır. Bu devre ait eserler aşağıda gösterilmiştir.

a) Camiler ve mescidler

aa) İmâret Camii

Çankırı merkezinde bulunan bu caminin, kapısının üzerindeki kitabeye göre, H. 800/1397-1398 M. tarihinde İsfendiyar Bey'in oğlu Kasım Bey tarafından yaptırılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bulunduğu mahalleye de adını veren bu cami, moloz taşından harçla yapılmış, çatısı ahşap ve üzeri kiremitlidir. Döşemesi ve tavanı tahta olup, minber ve mihrap ise basit görünümlüdür.[19]

Kitabesindeki tarihe göre o dönemde İsfendiyar Bey, Sinop'ta hükümdarlık yapmakta ve Kastamonu Osmanlıların elinde bulunmaktadır. Kasım Bey'in 1464'te hayatta olduğu düşünülürse bu tarihte onun küçük yaşta olması lazım gelir. Buna ilaveten Çankırı da Yıldırım Bayezid'in Kastamonu seferi sırasında Osmanlıların eline geçmiş olmalıdır. Dolayısıyla, camiinin kitabesinin yeni bir tetkikine ihtiyaç vardır.

---

[18] YAMAN; a.g.e., 133.

[19] Ahmet GÖKOĞLU: Paphlagonia I. (Kastamonu, 1952), 239.

bb) Frenkşah (Küçük Atabey) Mescidi tamir kitabesi

Kastamonu merkezinde, Atabey Gazi Mahallesinde bulunan ve halk arasında Frenkşah ya da Küçük Atabey Mescidi olarak anılıp H. 688/1289 M. tarihli vakfiyede adı geçen bu mescid, aynı yıldan daha önceki bir tarihte Frenkşah Cemaleddin isimli Selçuklu emîri tarafından yaptırılmıştır.

Vakfiyenin tetkikinden bu zatın, yaptırmış olduğu kendi adıyla anılan hamam ve yakınındaki dokuz dükkanın gelirlerinin yarısını, bu mescide ve vefatından sonra gömüleceği türbesinin masraflarına harcanmak üzere, vakfettiği anlaşılmaktadır.[20]

İşte ilk olarak Çoban-oğulları döneminde yaptırılmış olan bu mescidin, kapısı üzerindeki kitabeye dayanarak, İsfendiyar Bey tarafından H. 806/1403-1404 M. tarihinde tamir ettirilmiş olduğunu görüyoruz.

Kitabesi, 0,40 X 0,68 metre eb'adındadır. Selçukî neshi olan yazısı da 13 santimetre irtifaındadır ve aşağıda gösterildiği şekildedir.[21]

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Sübhane'l-lezî esrâ bi abdihi leylen min
el mescid'il-harâmi. İmâreti hâzihi'l-mescidi'l-mubareketi Hoca Salahaddin
bin Hasan El-Ma'denî. Zeheb fî sene sitte ve semâne mie, fî ğurrati Rabîu'l-âhir."

Kitabede ismi geçen Hoca Salâhaddin bin Hasan'ın kim olduğu hakkında malumat yoktur. Ancak isminin sonunda geçen "el-Ma'denî" tabirinden onun Amasya civarında bulunan Maden kasabasından olabileceğini çıkarmamız mümkündür.Günümüzde bu küçük mescid yıkılmış olup yerine başka binalar yapılmıştır.

cc) Kubbeli (İbn-i Neccar) mescid

Kastamonu İbn-i Neccar Mahallesi Kefeli Yolu üzerinde ve Atlanbaç mevkiinde bulunan mescidin bânisi ve yapılış tarihi hakkında belge mevcut değildir.

---

[20] F.ÇİFCİ: a.g.e., 159; ayrıca caminin vakıfları için bk. 438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530) II., 600, 608, 633.

Mimârî tekniğine bakarak mescidin XVI. yüzyıl eseri olduğunu söyleyenler vardır.[22] Ancak mescid halk tarafından "İbn-i Neccar Mescidi", doğu bitişiğindeki türbe de "İbn-i Neccar Türbesi" adıyla bilinmektedir. İç mekan düzeni açısından, H. 754/1353 M. tarihinde Murat oğlu Hacı Nusret tarafından inşa edilmiş olan ve yine Kastamonu'da bulunan, İbn-i Neccar Camisi'yle benzerlik arzetmektedir. Buna göre bu küçük mescidin de aynı zat tarafından bina edilmiş olması imkan dahilindedir. F. Çifci, mescidin yapılış dönemini 1400 M. yıllarda göstermektedir.[23] İki tarih arasında kırk beş-elli yıl bulunduğuna göre bu mescidin banisinin uzun süre yaşaması gerekmektedir. Sonuç olarak adı geçen mescidi, XIV. yüzyılın sonlarında yapılmış bir eser olarak kabul edebiliriz.

dd) Honsalar Köyü Camii

Kastamonu'ya bağlı Daday'da, Honsalar Köyünde bulunan camiinin, kitabesine göre, İsfendiyar Bey döneminde yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. H. 810/1407-1408 M. yılında Ali Paşa bin Tavrut? Bey el-merhum tarafından bina edilmiştir. Cami, moloz taşından, harçla ve çatısı ahşap olarak yapılmıştır.[24]

Burada adı geçen Ali Paşa'nın İsfendiyar Bey'in emirlerinden birisi olması icap eder. Hatta köyün adından hareketle (Honsalar) İsfendiyar Bey'in veziri olan ve Kastamonu'da da kendi ismiyle anılan (Honsalar-Hünsalar) camiinin banisi Hond Sâlâr Ali ile bu Ali Paşa'nın aynı zat olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Hond Sâlâr (Hand Sâlâr) 1417 M. yıllarda İsfendiyar'ın veziri olarak görülüyor. İki camiinin de aynı tarihlerde ve aynı şahıs tarafından yaptırılmış olması tarihî gerçeklere uygun düşmektedir.

ee) Honsalar (Hond Sâlâr) Camii

Kastamonu merkezi Honsalar Mahallesinin aynı isimli caddesi üzerinde bulunan eserin kitabesi ve vakfiyesi olmadığı için yapılış tarihi ile bânisi

---

[21] YAMAN: a.g.e., 134.
[22] GÖKOĞLU: a.g.e., 215.
[23] ÇİFCİ: a.g.e., 155.
[24] GÖKOĞLU: a.g.e., 233.

bilinmemektedir. Mimarî karakteri ve bilhassa minare şekli ile Selçuklu dönemi tarzı özelliklerini göstermektedir.

Giriş ve minare kapısının önünde sonradan eklendiği anlaşılan 4.10x4.25 m. Eb'adındaki bölmeye üç basamaklı merdivenle inilmektedir. Duvarları moloz taşından harçla yapılmış olup çatısı ahşap üzeri kiremitlidir.

Duvar kalınlığı 110 cm. olan cami, 15x19 m. yüz ölçümü ile büyük camiler arasına girmektedir. Döşeme kısmı tahta ve tavanı ahşap olup çubuklarla karelere bölünmüştür. Tavanın ortasında ise süslü bir göbek vardır. Minber ahşap, mihrap alçıdan yapılıdır ve geometrik motiflerle süslüdür.

Minare kapısının süveleri kesme taş olup üzerinde basık bir kemer vardır. Kemerin üzerindeki niş itinalı bir işçilikle süslenmiştir. Minarenin kaidesi kesme taş, gövdesi tuğladandır. Petek ve külah kısmı ise çok kısadır.[25]

Camiinin bânisini ve yaklaşık olarak yapılış tarihini bulabilmemize, Memlûk tarihçisi el-Makrizî'nin H.819/1417 M. yılı Şevval ayı olaylarını anlatırken verdiği değerli bilgiler ışık tutmaktadır.[26] Bu malumata göre İsfendiyar Çelebi'nin Hondsâlâr Ali[27], adında bir veziri bulunmaktadır ve Kastamonu merkezinde kendi adına bir cami inşa ettirmiştir. Bu camide I. Mehmed yerine İsfendiyar Bey adına hutbe okuttuğu anlaşılan Hondsâlâr Ali'nin bu faaliyeti 1417 yılında vuku bulduğuna göre o, bu tarihten önce Kastamonu'da kendi adına bir camii ve hatta, daha evvel bahsi geçen Daday Honsalar köyü camiini inşa ettirmiş olmalıdır. Yapılış tarihini en erken tarihle Ankara Savaşı (1402) sonrası ve en geç tarihle 1417 yılı olarak kabul etmek gerekir. Çünkü İsfendiyar Bey 1402 yılına kadar Kastamonu'ya hakim değildi. Cami Osmanlı kayıtlarında İsmail Bey İmâreti Evkâfı arasında, hamam ile bir kısım dükkanların kiraları vakfedilmiş olarak geçmektedir.[28]

---

[25] ÇİFCİ: a.g.e., 155.

[26] KOPRAMAN: a.g.m., 19.

[27] UZUNÇARŞILI: Anadolu Beylikleri, 131; Sayit UYSAL: Kastamonu Camilerindeki Bezeme Ahşap Eserler. Yüksek Lisans Tezi (Ankara, 1991) 101-102.

[28] "Vakf-ı Mescid-i Honsâlâr", bk. a.g.d. 602.

ff) İsfendiyar Bey Camii

Kastamonu'da İsfendiyar Mahallesinin aynı isimli sokağında bulunmaktadır. Meyilli bir arazi üzerinde bulunduğundan batı yüzündeki kapıya sağlı sollu merdivenlerle çıkılmaktadır.[29] Kitabesi ve vakfiyesi bulunmadığından kesin olarak ne zaman ve kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Ancak camiinin kendisi, bulunduğu mahalle ve sokak aynı isimle anıldığına göre, bânisi olarak İsfendiyar Bey'i kabul edebiliriz. Bu bey'in vefat tarihi olan H.843/1439-1440 M. yılından önceki ve Ankara Savaşı (1402)'ndan sonraki bir tarihi de, adı geçen camiinin yapılış yılı olarak alabiliriz.

Duvarları moloz taşından harçla yapılmış olan caminin çatısı ahşap, minber tahta, mihrap ise alçıdandır.Bazı kayıtlara göre burada aynı bey tarafından yapılmış imâret ve medrese binalarının bulunduğu öğrenilmekte ise de günümüzde bunlara dair bir iz yoktur.

Kastamonu merkezde "Bey Hamamı" adıyla maruf hamam ile Kuzyaka-İbişler ve İhsangazi-Hocahacip gibi bazı köylerdeki bir kısım arazi İsfendiyar Bey Camii'ne vakfedilmiştir. Ayrıca İsfendiyar Bey Zaviye'si vakıfları arasında, Kastamonu, Taşköprü kazası Uğrugözü (Eğri-göz) köyünde "İsfendiyar Mescidi Vakfı"na tesadüf olunmaktadır.[30]

Mimarî açıdan fazla bir kıymeti olmayan camiinin, İsfendiyar Bey'in adını ve hatırasını yaşattığı için, tarihî bir değeri vardır.[31]

gg) Şâdi-Bey Camii

Kastamonu merkezde Akmescit Mahallesi, Hamza Ağa Sokağı'nın batı ucunda, 1915 yılına kadar var olan camiinin bânisinin, Honsalar Mahallesinde bir de Rufâî Zaviyesi inşa ettirmiş olan Bahtiyar-zâde İlyas-oğlu Şâdi Bey adında bir zatın olduğu zannedilmektedir.

---

[29] ÇİFCİ: a.g.e., 104.
[30] a.g.d., 627.

Vakfiyesi ve kitabesi bulunmayan bu camiinin, H. 817/1414-1415M. tarihli, yukarıda bahsi geçen zaviye ile aynı yıllarda inşa edilmiş olması muhtemeldir. Zaviye kitabesinde geçen "Emirü'l-kebîr" unvanından bu zatın hükümdara yakın bir bey veya komutan olduğu anlaşılmaktadır.[32]

Camiinin bulunduğu mahalle eski kayıtlarda, Kastamonu'da XVI. yüzyıl başında tespit edilmiş olan 46 mahalleden birinin adı olarak "Şadi-Bey" şeklinde geçmektedir.

Göl Kazası Kabaluca köyünde Murad Bey Toygar Validesi Evkâfı arasında zikredilen bir çiftlik Şadi-Bey Mescidi'ne vakfedilmiş olarak görülmektedir.[33]

hh) Bey Köyü Camii

Kastamonu-Taşköprü kazasının 10 km. kadar kuzeyinde bulunan Bey Köyü'nde bulunan bu camiinin bânîsi, Abdullah Bey oğlu Büyük Emîr Efendi Bey tarafından yaptırılmıştır. Kapısı üzerinde bulunan kitabesine göre H.834/1430-1431M. tarihinde inşa edilen bu cami, koyuca renkte, irili ufaklı, yontma ve moloz taşlarla yapılmıştır. Camiinin döşemesi, minberi ve mihrabı ahşaptır.[34] İçi 8,70X12 metre eb'adında bulunmaktadır.

0,32X0,42 metre eb'adındaki kitabesinin üst kısmı mukavves bir biçimdedir. Yazı boyu dokuz santimetre olup, 4 satır üzere, Selçukî neshiyle yazılmıştır:[35]

1) "Emera hâzihi'l-mescidi'l mubarek

2) Es-seyyid el-emîru'l-kebîr Efendi Bey ibn

3) Abdullah Bey dâme devletehü târîhan fî şehr-i safer

4) Senete erba'a ve selâsîne ve semâne-mie el hicriyye"

---

[31] GÖKOĞLU: a.g.e., 197; (Kaleden atıldığı söylenen bir okun minare aleminin alt kısmına saplanmış olarak günümüze kadar gelmesi, bu camiye halk arasında "Oklu Minare Camii" denilmesine sebep olmuştur.)

[32] ÇİFCİ: a.g.e., 166,167.

[33] a.g.d., 591, 609.

[34] GÖKOĞLU: a.g.e., 223; YÜCEL: a.g.e., 167.

[35] YAMAN: a.g.e., 138-139; YÜCEL: a.g.e.

Bu kitabede adı geçen bâninin, İsfendiyar Bey devrinin büyüklerinden birisi olduğunu "Emîrü'l-kebîr"; halen hayatta ve mevkide bulunduğunu "Dâme Devletehu"; İsfendiyar Bey ailesinden olduğunu da "Efendi" tabirinden anlamaktayız.[36]

Kastamonu Bey Köyü Camii sanatsal yönden, bazilikal tipte direkli camilerin, mihrap ekseninde yer alan sütunlarla, sadece iki sahna bölünen örneklerinden olması ve kalem işi, süsleme tekniği açısından kayda değer görülmesi dolayısıyla önemli bulunmaktadır.[37]

ıı) Deveci Sultan Camii

Cami Kastamonu merkezinde Deveciler Mahallesi'nin aynı adlı sokağındadır. Adını, önündeki türbede medfun olan Deveci Sultan'dan almıştır.

Kitabede ilk bâni olarak adı geçen Toma Hatun hakkında bilgi ve belge elde edilememiştir. Ancak bu hanımın aslında Tura olan adının yanlış telaffuz neticesinde Toma olarak nakledildiği zannedilmektedir. Tura Hatun, İsfendiyar Bey'in kardeşi İskender Bey'in kızıdır. Sinop'ta "Hatunlar Türbesi"nde medfun olup vefat tarihi belli değildir.[38]

Camiinin İsfendiyar Bey zamanında yapılmış olduğu kesin değildir. Ancak Tura Hatun'un İsfendiyar Bey himayesinde Kastamonu ve Sinop'ta hayat sürerken bu camiyi yaptırmış olabileceği akla uygun gelmektedir. Camiinin Kastamonu merkeze bağlı Terzi ve diğer bazı köylerde vakıf arazileri vardır.

ii) Sinop Ulu Camii veya Sultan Alâaddin Camii tamir kitabesi

Sinop merkezinde bulunan bu cami, kuzey kapısı üzerindeki kitabeye göre, H.666-1267M. tarihinde Süleyman Pervâne tarafından yaptırılmıştır.

Kuzeyinde bulunan orta kapının iç yanındaki yuvarlak mermer levha üzerine girift nesihle yazılmış kitabeden, bu camiinin İsfendiyar Bey tarafından, H.833/1429-

---

[36] YAMAN: a.g.e., 139.

[37] Gönül ÖNEY: Beylikler Devri Sanatı (XIV.-XV.yy) TTK (Ankara, 1989), 11,45-46.

[38] ÇİFCİ: a.g.e., 94-95; Tura Hatun'un mezar kitabesi için bk. YÜCEL: a.g.e., 170.

1430M. yılında tamir ettirilmiş ve camii mihrabının da yine aynı tarihte, aynı hükümdar tarafından yaptırılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Alâaddin Camiinin daha önce, İsfendiyar Bey'in babası Kötürüm Bayezid devrinde de tamir ettirilmiş ve genişletilmiş olduğunu gösteren, H.787/1385M. tarihli bir kitabe batı kapısı üzerinde bulunmaktadır.[39]

İsfendiyar Bey'in yaptırdığı ve böylece beyliğinin sanat anlayışını gösteren mermer mihrab; iç içe iki mukarnas nişin köşelerinde süs sütuncukları, birinci bordürde "Ayete'l-Kürsi" ile bir kitabe kuşağı, ikinci bordürde kaval silmelerden altıgenler ve bunları birbirine bağlayan uzatılmış altıgenlerden ibaret bir süsleme, en dışta ise palmet ve rûmîlerle süslü geniş bir bordür vardır. Sekizgenler içine ve bunları birbirine bağlayan kaval silmelerin boşluğuna geometrik yıldızlardan süslemeler işlenmiştir. Kaval silmelerin en alt boşluklarında, sağda ve solda birer küçük niş yer almaktadır. Bu mihrap kompozisyonu sonraları Kastamonu'da İsfendiyar-oğulları mimarîsinde devam etmiş olup, H.858/1451M. tarihli İsmail Bey Camii porteli örnek olarak gösterilebilir.[40] Böylece orjinal bir İsfendiyar-oğlu üslûbu ve mimarî taş süsleme sanatı meydana gelmiştir.[41] Aynı süsleme kompozisyonu Bursa Yıldırım Camii son cemaat yerinin iki penceresinde bordür olarak kuvvetli kaval silmelerle tekrarlanmıştır. Neticede İsfendiyar Bey zamanında ortaya çıkan, beyliğin karakteristik süslemelerinin, Osmanlılar tarafından da XV. yüzyıl başlarında ele alınan bir devir üslûbu olduğu görülmektedir.[42]

Camiinin tamir kitabesi, beş satır üzerine Selçukî neshi ile girift ve 0,20X0,20 eb'adında yazılmış olup aşağıdaki gibidir:[43]

1) "Emera

2) Haza'l-minber-i ve'l-mihrabi ve'l-mescid

---

[39] Oktay ASLANAPA: Türk Sanatı (Başlangıcından Beylikler Devrinin Sonuna Kadar) I.II. I. Baskı, Kültür Bakanlığı Yay. (Ankara, 1990), 184-185.

[40] a.g.e., 185.

[41] a.g.e. 339.

[42] a.g.e. 341.

3) Sultan İsfendiyar bin Bayezid

4) Sene

5) Selâse ve Selâsîne ve Semâne-mie"

b) Türbeler-kabirler ve kitabeleri

aa) Sinop-İsfendiyarlar Türbesi

Türbe, Sultan Alâaddin Camii'nin avlusunun kuzey-doğu köşesinde ve etrafı demir parmaklarla çevrili olarak, Sinop merkezinde bulunmaktadır. Türbenin hangi tarihte ve kimin tarafından yapıldığına dair bilgi yoktur. Mimarî bakımdan değeri az olmasına rağmen, bu türbenin içine girildiği zaman, gerçekten nefis birer sanat eseri olan mermer sandukalar dikkate değer görünmektedir. Etrafları ayetler ve dualarla süslenmiştir. Pek ince zarif nakışları ihtiva eden baş ve ayak şahideleri, adeta çiçeklere temessül etmiş olan bu mermer taşları, Türk "Taş işleme ve oymacılığı" sanatının eşsiz örnekleri arasında sayılır. Türbe içinde sekizi büyük, biri orta, ikisi küçük onbir sanduka vardır. Bir tanesi tahtadan yapılmıştır.[44]

İsfendiyar Beyliği hanedanı fertlerinin bir kısmının ve bihassa İsfendiyar Bey'in kendisinin, babası Kötürüm Bayezid'in oğlu II. İbrahim Bey'in ve yine İsfendiyar Bey'in Hanımı Esen Kutlu Hatun'un, kızı Said Baht Hatun'un kabirlerini bünyesinde barındıran bu türbenin tarihî ehemmiyeti de elbette fazla olacaktır.

1. Sanduka: İsfendiyar Bey'in zevcesi ve II. İbrahim Bey'in annesi Esen Kutlu Hatun'a aittir. Kitabesinden bu hatunun H. 849/1445 M. tarihinde Rabiu'l-evvel ayının 20. cumartesi günü vefat ettiği anlaşılmaktadır. Sandukasının iki tarafında "Ayete'l-Kürsî" yazılıdır ve üstü açıktır.[45]

---

[43] YÜCEL: a.g.e., 166; Krş. HÜSEYİN HİLMİ: Sinop Kitabeleri, Sinop Matbaası (Sinop, 1339-1341), 15-16, M. Şakir (ÜLKÜTAŞIR): Sinop'ta Candar-oğulları'na Ait Tarihî Eserler (İstanbul, 1934), 27,28.

[44] M.Ş. ÜLKÜTAŞIR: a.g.e. 7.

[45] H. HİLMİ : a.g.e., 36.

Kabir kitabesi : baş taşı:[46]

1) "İntekalet min dâri'l-fenâ ilâ dâri'l-bekâ

2) El-merhûme el-mağfûre el-mestûre

3) Ümmü'l -emîr'ül-kebîr İbrahim Bey

4) Tevekkelî a'la hâlikî"

Ayak taşı:

1. "Nevverallâhü kabrehâ

2. Ve ce'ale'l-cennete makâmehâ"

1. "Yevmü's-sebti min 'ışrîn şehr-i rabî'u'l-evvel fî

2. Senete tis'a ve erba'îne ve samâne-mie"

2.Sanduka: İsfendiyar Bey'in oğlu olup kendisinden sonra beylik tahtına geçip yaklaşık üç yıl hükümdarlık yapan II. İbrahim Bey''in kabridir. H. 847/1443 M. tarihinde vefat etmiş olduğu ayak taşından anlaşılmaktadır.

Kabir kitabesi : baş taşı: [47]

1. "İntekalet min dâri'd-dünyete'l-fâniye

2. İlâ dâri's-seniyyete'l-bâkiye el-merhûm

3. El-mağfûr es-saîd eş-şehîd el-vasıl ilâ

4. Rahmete rabbihî el-melikü'l-kadîr el-gaffâr

5. Es-sultan İbrahim bin Sultan İsfendiyar."

Ayak taşı:

1. "Nevvera kabrehû ve ca'ale'l-cennete makâmehû

---

[46] UZUNÇARŞILI: a.g.e., 135; YÜCEL: a.g.e., 172.

[47] YÜCEL: a.g.e; UZUNÇARŞILI: a.g.e., 134.

2. Fî evâhiri Muharremü'l- harâm senete seb'a ve erba'îne ve semâne mie min hicriyyeti'n-nebeviyye".

3. Sanduka: H. 864/1459 M. tarihinde vefat eden İsfendiyar Bey'in kızı Said Baht Hatun'a aittir.

Baş şahidesi dış yüzü: [48]

1. "İntekalet min dâri'd-dünyeti'l-fâniyye
2. İlâ dâri's-seniyyete'l-bâkiyye el-merhûme
3. El-mağfûre eş-şehîde es-sa'îde el-vâsıla
4. İlâ rahmeti'r-rabbi'l-kadîr el-gaffâr
5. Sa'id Baht Hatun binti es-Sultan İsfendiyar."

İç yüzü:

1. "Reftîm ve bağıyyete râ bekâ bâd
2. Lâbüd berved her ân ki âverâd."

"Nevverallâhü kabrehâ ve ce'ale'l-cennete makâmeha

1. Amet meyamine evâili şehr-i muharremü'l-harâm
2. A'la cemî'il-enâm senete min şuhûri erba'a ve sittîne ve semâne-mie.
3. Mine'l-hicriyyeti'n-nebeviyye 'aleyhi efdali's-salavât ve ekmeli't-tahiyyât."

4. Sanduka: H. 843/1440 M. tarihi Ramazan ayının 22'sinde vefat eden Celâleddin Bayezid Bey oğlu İsfendiyar Bey'e aittir. Ellibeş yıl gibi çok uzun bir süre beylik tahtında oturmayı başarabilmiş bir hükümdar olan İsfendiyar Bey'in kabir taşları, taş oymacılığının güzellerindendir.

Baş taşı:[49]

1. Nakli min dâri'l-fenâ ilâ dâri'l-bekâ

---

[48] H. HİLMİ: a.g.e., 37; YÜCEL: a.g.e., 178, M.Ş. ÜLKÜTAŞIR: a.g.e., 11.

[49] UZUNÇARŞILI: a.g.e., 133; YÜCEL: a.g.e., 169; M.BEHÇET; "Sinop Kitabeleri". TTEM. Yeni Seri I/2 (İstanbul, 1929), 40-41.

2. El-merhûm el-mağfûr es-sa'id eş-şehîd
3. El-mevlâ el-mu'azzam ve'l-mahdûmü'l-a'zam el-a'dal el-a'la
4. Es-Sultan İsfendiyar bin Bayezid Han
5. Nevverallâhü te'alâ kabrehumâ ilâ yevmi'l-hisâb amin."
6. Her âşikî ki âyed ber şoh selâm âred
7. Târîhî çün .... cennet - makâm dâred."

Ayaktaşı:

1. Fî leyleti'l-cum'ati's-sâniyyeti ve'l-ışrîn
2. Min şehr-i ramazâni'l-mubârek
3. Senete selâse ve erba'îne ve semâne-mie."
4. "Şeb cum'a rovhaş ber eflâk şod
5. Şeb kadr cismeş derîn hâk şod
6. Sûre-i Kadr munis kabrem
7. Şod be-târîh leyletü'l-kadrem."

Sandukanın sağ tarafı: İkişer satır üzerinde "Ayete'l Kürsî" ve bazı âyet-i kerîmeler vardır. Alt tarafında Farisî mısralar bulunmaktadır.[50]

Sandukanın sol tarafında: İki satır üzerinde âyet-i kerîmeler vardır. Ondan sonra Arabî dört mısra mevcuttur.

5. Sanduka ve 6. Sanduka: Kitabesizdir.

7. Sanduka:H. 864/1460 M. tarihinde vefat eden İsmail Bey-oğlu Yahya Bey'in mezarıdır.[51]

8. Sanduka: H. 787/1385 M. tarihinde vefat eden İsfendiyar Bey'in babası hükümdar Kötürüm Bayezid'e ait mezardır.[52]

---

[50] Bk. M. BEHÇET: a.g.m., 41; Krş. H. HİLMİ: a.g.e., 38-39; YÜCEL: a.g.e., 169.

[51] Yahya Bey'in mezar kitabesi için bk. YÜCEL: a.g.e., 179; M.Ş. ÜLKÜTAŞIR: a.g.e., 12.

[52] H. HİLMİ: a.g.e., 40; 9. Sanduka olduğunu söyleyenler de vardır. Bk. M.Ş. ÜLKÜTAŞIR: a.g.e., 8-9.

Mezar taşı: iç taraf:[53]

1. "Tevaffâ el-merhûm
2. El-mağfûr Bayezid bin Adil Bey tâbe serâhümâ"

İç kısım

1. Fî târih
2. Senete seb'a ve semânîne ve seb'a-mie."

Sandukanın üst kısmı, sol tarafı:

1. " Allahü lâ ilâhe illâ hûve
2. Men ze'l-lezî yeşfe'u
3. Kâlellâhü tea'lâ ve leneblüvenneküm
4. Ed-dünya sicnü'l-mü'ninîn ve cennetü'l-kâfirîn
5. Ekser ve ezker hadem el-lezzâtül-mevtü kâs küllü nâsi şâribe ve'l-kabrü bâbü küllü nâsi dahile."

9. Sanduka ve 10. Sanduka: Kitabesizdirler. Kimlere ait oldukları bilinmemektedir.[54]

bb) Sinop-Sultan Hatun (Aynalı Kadın) Türbesi:

Sinop merkezindeki bu türbe halk arasında "Aynalı Kadın" olarak bilinir. Kapısının üzerindeki kitabeye göre, H. 797/1394-95 M. tarihinde vefat eden ve Osmanlı hükümdarı I. Murad' ın kardeşi Süleyman Paşa'nın kızı olup, İsfendiyar Bey'in kardeşi II. Süleyman Paşa'nın zevcesi bulunan Sultan Hatun'un bu türbe derûnunda medfun bulunduğu anlaşılmaktadır.[55]

Selçukî neshi ile 3 satır halinde 0,72 x 0,40 eb'adındaki türbe inşa kitabesi,[56] türbenin tam kapısının üzerinde bulunmaktadır.

---

[53] YÜCEL: a.g.e., 162
[54] H. HİLMİ: a.g.e., 40; Krş. M.Ş. ÜLKÜTAŞIR: a.g.e., 12.
[55] H. HİLMİ: a.g.e., 35; M.Ş. ÜLKÜTÜŞIR: a.g.e., 15-16.
[56] YÜCEL: a.g.e., 163.

cc) Şeyh Hüsameddin Türbesi ve Mezar Kitabesi

Kastamonu-Taşköprü kazasının merkezinde Tabakhane Mahallesinde "Şeyh (veya Seyyid)[57] Hüsameddin Türbesi" adıyla anılmakta olan türbe içinde, Kuvaddar-oğlu İlyas Bey namında bir zatın iki oğlunun mezarları bulunmaktadır. Türbenin en dikkate değer mezarı, 1,71 metre uzunluğunda ve sanduka biçiminde bir taş ile iki şahideden mürekkep alan, Hüsameddin mezarı diye bilinen mezardır. Sandukanın üzerindeki yazılar, ikişer satırdan dört satırdır. Sandukanın üst kısmında 0,12 metre derinliğinde "Ayete'l-Kürsî" vardır. Kitabesine göre, bu mezar, H. 825/1421-22 M.de vefat etmiş görülen İlyas Bey oğlu Ali Bey'e aittir.

Kitabesi:[58]

Sandukanın yanları, üst : "Bismillâhirrahmânirrahîm-Şehidâllâhü ennehû lâ ilâhe illâ hüve ve'l-melâiketü ve ulü'l-'ilmi kâimen bi'l-kısti lâ ilâhe illâ hüve'l-azîzü'l- hakîm. İnne'd-dîne 'indâllâhi'l-islâm. Amîn yâ rabbe'l-âlemîn."

Sandukanın yanları, alt :

"Ermeye yahtûme dîrîken halel -Nâke nâke erdi çenkâl ecel

Çün ecel çenkâline oldum esîr- Kimse bulmadı bana destgîr."

Baş taşı, dış yüz: **Baş taşı, iç yüz :**

"Hüve'l-gafûr "Eş-şehîd

İnşâ hâzihi'r-ravzati El-muhtâc ilâ rahmeti'l-

Eş-şerîfeti'l-münevvereti iftihâr Allâhi te'alâ bi-'afvihî ve gufrânihî."

El-şân hülâsatü'l-insan

El-merhûm el-mağfûr es-sa'îd."

Ayak taşı, iç yüz : Ayak taşı, dış yüz :

"Ali Bey ibn "Ve hurrire fî nısfı

---

[57] Bk. M.BEHÇET: a.g.e., 70; Krş. B. GÖKOĞLU: a.g.e., 296.

[58] YÜCEL: a.g.e., 164-165; Krş. YAMAN: a.g.e., 135-137.

İlyas Bey ibn Kuvaddâr Leyletü'l-isneyn sânî

Nevverallâhü kabrehüm." 'Aşere Cumadi'l-ahirete li-seneti

Hamse ve 'işrîne ve semâne-mie"

Aynı türbe içinde, yine Kuvaddar-oğlu İlyas Bey'in oğullarından olan, Sevindik Bey'in kabri bulunmaktadır.

Kitabesi:[59]

Baş taşı, içyüz :

"Hüve'l-bâkî

Hâze'l-merkadi sülâletü'l-ümerâi

Netîcetü'l-küberâi nevcivân vefâtü el-merhûm el-mağfûr

Es-sa'îd eş-şehîd el-muhtâc ilâ rahmeti'l-lâhi te'alâ."

Ayak taşı, dış yüz :

"Sevindik Bey İbn

İlyas Bey İbn Kuvaddâr

Enârallâhü burhânehümâ bi-civârı hak

Ve hurrire fî vakti sülesâni şeb-şenbe."

Ayak taşı iç yüz :

"Saferü'l-muzaffer li- seneti sitte

Ve 'ışrîne ve semâne-mie."

Bu kitabeden anlaşıldığı üzere Sevindik Bey kardeşinden bir sene sonra H. 826/1422-23 M. tarihinde vefat etmiş ve bu türbeye defnedilmiştir.

Türbenin adı "Şeyh Hüsameddin" olarak bilinmesine rağmen iki mezarda da bu isme rast gelinememiştir. Muhtemelen eskiden varolan bu Hüsameddin türbesine, İsfendiyar Bey zamanında, yukarda bahsi geçen iki kardeş defnedilmiştir.

---

[59] Gös. yer.

dd) Selçuk Hanım Türbesi ve Kitabesi

Kastamonu'ya bağlı Duruçay(Kemah) köyünde bulunan bu türbe yıkık vaziyette olduğundan mezar şahideleri Kastamonu Müzesine nakledilmiştir.[60] Mezar taşları boy itibariyle birbirinden farklı, fakat yazı şekli itibariyle birbirinin aynıdır.

Birinci Şahide:[61]

Allâh

1. "İntekalet el-merhûme el-mağfûre
2. Es-sa'îde eş-şehîde Selçuk binti Kasım Bey

İkinci şahide

1. "Min dâri'l-fenâi ilâ dâri'l-bekâ
2. Fî evâsıtı şehr-i Zilhicce
3. Li-seneti selâse ve selâsîne ve semâne-mie."

Bu yazılardan anlaşıldığı üzere, bu mezar, İsfendiyar Bey'in oğlu Kasım Bey'in kızı Selçuk Hanım'a aittir. H. 833/1429-30 M. tarihinde vefat etmiştir.

ee) Hatun Sultan (Selçuk Hatun) türbesi-Mezarlar ve Kitabeler

Kastamonu merkezinde Kırkçeşme Mahallesinde Selçuk sokağındaki Selçuklu Camiinin önündeki meydanın köşesinde şahsa ait bir evin bahçesinde bulunan türbenin, kapısı üzerindeki H.840/1436-37M. tarihli kitabesine göre, İsfendiyar Bey'in oğlu II. İbrahim Bey'in hanımı ve Osmanlı hükümdarı Çelebi I. Mehmed'in kızı olan Selçuk Hatun Sultan tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. İsfendiyar Bey, Osmanlı hükümdarı II. Murad ile yapmış olduğu muharebeyi kaybederek onunla bir anlaşma yapmış ve torununu II. Murad'la evlendirilmişti. Aynı günlerde hükümdarın kız kardeşi de İsfendiyar Bey'in oğlu II. İbrahim Bey'le evlendirilmişti. İşte, 1425 yılında yapılan bu düğün merasiminden[62] sonra Kastamonu'da ikâmet eden Hatun

---

[60] Kastamonu Müzesi Kayıt Numarası 23-25.

[61] YÜCEL: a.g.e., 166; YAMAN: a.g.e., 138; ÇİFCİ: a.g.e., 205.

[62] İsfendiyar Bey'in II. Murad'la savaşı ve bu düğün hakkında bk. II. Bölüm.

Sultan, vefat eden çocuklarını defnetmek gayesi ile bahsi geçen türbeyi inşa ettirmiştir.

Eni boyu 6,5 metre ölçüsünde kare planlı olan türbede sekiz adet mermer lahit vardır. Zaman zaman duvarları ve kubbesi tamir görmüş, 1997-98 döneminde ise esaslı bir şekilde restore edilmiştir. Ancak kapı ve üzerindeki kitabesi orjinalitesini muhafaza etmektedir.[63]

İnşa Kitabesi

1. "Emera bi-'imareti hazihî't-türbeti'ş-şerîfe
2. İsmetü'd-dünya ve'd-dîn Hatun Sultan binti es-Sultan Mehmed
3. Bin Bayezid Han bevveehümallâhü fi dâri's-Selâm fî seneti erba'îne ve semâne-mie".

Türbe İçindeki Mezarlar ve Kitabeleri :

1. II. İbrahim Bey'in kızı Paşa Melek (H.840/1436-37M.)

1. "Hâzihi türbetü el-merhûme el-mağfûre
2. El-ma'sûme Paşa Melek binti
3. Emîr-i Kebir İbrahim Bey
4. Nevverallâhü kabrehâ
5. Fî seneti erba'îne ve semâne-mie."

2. Yine Paşa melek Hanım adına yapılmış bir mezar (H.840/1436-37M.) Baş ve ayak şahidelerindeki yazılar yukarıdakilerle aynıdır.[64]

3.II. İbrahim Bey'in oğlu Orhan Bey (H. 833/1429-30M.) Kabir kitabesi[65]

1. "Hâzâ Kabrü el-merhûm el-mağfûr

---

[63] YÜCEL: a.g.e., 168-169; YAMAN: a.g.e., 139; ÇİFCİ: a.g.e., 196.

[64] Aynı kişi için iki mezarın bulunmasının muhtemel sebepleri hakkında bk. ÇİFCİ: a.g.e., 198; MEHMET BEHÇET: Kastamonu Âsar-ı Kadîmesi. Haz Musa S. CİHANGİR: Kastamonu eski Eserleri. Kastamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yay. (Kastamonu, 1988); 79.

[65] YÜCEL: a.g.e., 167; YAMAN: a.g.e., 141.

2. Orhan Bey bin İbrahim Çelebi
3. Fî tarîh şehr-i Saferü'l-mübarek
4. Senete selâse ve selâsine ve semâne-mie."

Orhan'ın türbenin yapılmasından yedi sene önce vefat etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Sandukanın kenarlarında okunması mümkün olmayan yazılar bulunmaktadır.

4. II. İbrahim Bey'in oğlu Emir Yusuf Bey (H.845/1441M.)

İnce bir sanat anlayışıyla yapılmış mezarın mermer şahidelerinde bulunan yazı sülüs ve kabartma olarak yazılmıştır.[66]

Baş Şahidesinde

1. "İntekalet min dâri'l-fenâi ilâ dâril-bekâ
2. El-merhûm el-mağfûr es-seyyîd eş-şehîd
3. Emîr Yusuf Bey bin İbrahim Bey
4. Nevverallahü kabrehû."

Ayak şahidesinin dışı

1. "Fî evâhiri Rabî'u'l-âhir senete
2. Hamse ve erba'îne ve semâne-mie
3. "Nakli târîh" şâh-zâde kalem
4. Kerd der bülbül behişt dilem."

Beytin manası: Şehzadenin vefat tarihini kalem, "gönül cennetinin bülbülü" diye yazdı.

Lahdin sağ yanından başlayıp ayak şahidesinin içinde bitecek şekilde "Ayet e'l-Kürsi" yazısı kuşak halinde yazılmıştır. Kenar yüzlerinde ise sülüs, kabartma ve büyük hurufat ile Farsça beyit yazılıdır:[67]

---

[66] YÜCEL: a.g.e. 171; YAMAN; a.g.e.; 141-142; GÖKÇEKOĞLU: a.g.e.; 277-78.

1. Ey cân-ı cihân cüste-i eflâk şüdî
2. Mihmân-ı Azîz, Hâlik-i Pak şüdi

Manası:"Ey cihanın sevgilisi olan kıymetli vücut! Göklere yükseldin ve Allah'ın misafiri oldun".

5. II. İbrahim Bey'in kızı Hafsa Hatun (H.846/1442M.)

Gerek mezar ve gerekse üzerindeki yazılar bakımından sanat değeri yüksek olan bu sandukanın şahideleri üzerinde sülüs ve kabartma olarak şu yazılar vardır:[68]

Baş şahidesinde

1. "İntekalet min dâri'l fenâi ilâ dâri'l-bekâ
2. El-merhûme el-mağfûre es-sa'îde

6. Hafsa Hatun binti İbrahim Bey

Baş şahidesi iç yüzü

Allah

Tevekkelî alâ hâlikî

El-hamdü li'llahi te'alâ

Ayak şahidesi

1. "Nevverallâhü kabrehümâ
2. Fî sehr-i Muharrem
3. Senete sitte ve erba'îne ve semâne-mie."

Ayak Şahidesi iç yüzü[69]

"Berdellahu mazceaha"

Manası:"Yattığı yeri Allah musibetlerden korusun" yazısı vardır.

---

[67] ÇİFCİ: a.g.e., 199, YAMAN: a.g.e., 142; M: BEHÇET: a.g.e., 81-82.
[68] YAMAN: a.g.e., 143-144; YÜCEL: a.g.e., 171; ÇİFCİ: 199-200.
[69] ÇİFCİ: a.g.e., 200.

Aynı lahdin kuzey yüzünde Farsça: "Bu köhre dünyaya gönül bağlaman doğru değildir. Dünyanın saltanatını, zinetini götürdü. Menzilini orada kurdu."

Bunun altında yine Farsça olarak:[70] "Yazık ki gençlik gitti ve devlet bağının gülü soldu. Bir bahardır ki, cihan bahtının gülü gitti. Hafsa cennete uçtu." manalarına gelen beyitler yazılıdır.

7. Adı meçhul küçük bir çocuğa ait mezar

Mermerden olan bu mezarın baş şahidesi ve sandukası olmasına rağmen, adı ihtiva eden ayak şahidesi yazısıdır. Yanlardaki yazılar da yıpranmıştır ve okunamamaktadır. Sadece baş şahidesinde şu yazı bulunmaktadır:[71]

"Kad intekalet el-merhûme

Es-sa'îde eş-şehîde el-ma'sûme."

Bu yazıya bakarak, bu mezarın, yine İbrahim Bey'in küçük yaşta vefat eden bir kızına ait olduğunu söylemek mümkündür.

8. Mehmet b. Lütfullah mezarı (H.868/1463M.)

Sonradan tamir gördüğü ve üzeri sıvandığı için yazıları okunamayacak hale gelen bu kabrin baş şahidesinde burmalı bir kavuk vardır.

Ayak Şahidesinde:"Mehmet bin Lütfullah bin el-Muttalib" yazısı ile sandukanın kuzey yüzünde:"Dârü'l-ğurûr ilâ dâri's-Sürûr fî evâhiri Ramazan sene 868" yazıları sayesinde bu zatın 1463 yılında vefat etmiş olduğunu görüyoruz. İsfendiyar-oğulları ailesinden olmamasına rağmen onun, ilmine hürmeten bu aile türbesine defnedilmiş bir alim olduğunu söyleyebiliriz.

9. II. İbrahim Bey'in torunu Sitti Nefise Hanım (H.898/1492M.)

Sülüs ve kabartma yazı ile yazılmış olan baş şahide:[72]

1. "Kad intekalet el-merhûme el-mağfûre
2. Es-Sa'îde eş-şehîde el-ma'sûme el-muhtâce."

---

[70] : a.g.e.

[71] a.g.e., 199; YAMAN: a.g.e., 143.

[72] YÜCEL: a.g.e., 181, YAMAN: a.g.e., 142, ÇİFCİ: a.g.e., 199.

Ayak şahidesi

1. "İla rahmetillâhi te'alâ Sittî Nefîse binti
2. (İki kelime okunamadı)–Murad- (Bir kelime okunamadı.)
3. Fî senete semâne ve tis'îne ve semâne-mie."

Kitabeye göre 1492'de vefat ederek hala ve dayılarının yanına gömülen Sittî Nefîse Hanım'ın İbrahim Bey'in torunu olduğu anlaşılmaktadır.

İsfendiyar Bey devrinin ve hatta sonrasının tarihî, mimarî ve sanat anlayışı hakkında malumat veren bu türbenin büyük bir önemi haiz bulunduğunu görüyoruz.

ff) Hatunlar Türbesi – Mezarlar ve Kitabeleri

Sinop'ta Seyyid Bilal Camii (Cezayirli Ali Paşa)'[73] nin Kuzey-batı tarafına düşmektedir. Kesme taştan yapılmış, tek kubbeli küçük bir binadır. Kitabesinin yokluğundan inşa tarihi ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Türbe içinde iki tane mezar bulunmaktadır.

1. Adı meçhul bir kadının mezarı (H.843/1440 M.)

Mermer sandukanın sağ ve sol yüzlerinde Arabî dualar yazılıdır. Baş şahidesinin iç yüzündeki Türkçe ibare:[74]

"Lütfundan eyle anı sen(Bir kelime okunamadı)

Her kim hatûmı hayır duası ile eyleye yâd"

Ayak şahidesinin iç tarafında:

1. "İntekalet min dâr
2. El-fena ilâ dâri'l-bekâ el-merhûme
3. Es-sa'îde eş-şehîde... Hatun..."

Sandukanın dış yüzünde:

---

[73] YÜCEL: a.g.e., 170; Krş. M.Ş. ÜLKÜTAŞIR: a.g.e., 16-18.
[74] M.Ş. ÜLKÜTAŞIR: a.g.e.,16.

1. "Fi aşr-ı Şevvali'l-mükerrem
2. Senete selâse ve erba'îne ve semâne mie."
3. El-hicriyye en-nebeviyye."

İsfendiyar Bey'le aynı yılda vefat eden ve Hatun lafzıyle anılan bu kadının İsfediyar Bey'in kardeşi İskender Bey'in zevcesi olma ihtimalı vardır.[75]

2. İsfendiyar Bey'in kardeşi İskender Bey'in kızı Ture Hatun

Ayak şahidesinde H.828/1425M. tarihi varsa da bu taşın başka bir kadının mezarına ait olup dışarıdan nakil suretiyle buraya yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Ture Hatun'un vefat tarihi bilinmemektedir.[76]

Mezar Kitabesi:[77]

1. "İntekalet el-merhûme
2. Ture Hatun binti İskender."

gg) Abdal Hasan Türbe-Tekke ve Hamamı

Taşköprü'ye bağlı Abdal Hasan köyünde harabe halinde bulunan bu türbe, tekke ve hamamın İsfendiyar Bey devrine ait olduğuna dair yazılı bir vesika yoktur. YAMAN, araştırmasında bu binaların, Y. Bayezid'in emriyle inşa ettirilmiş olduğunu yazmaktadır.[78]

hh) Kız Evliya Türbesi

Tosya merkezinde Hacı Pir Mahallesinde bulunan bu türbede H.826/1422M. tarihinde vefat ettiği anlaşılan Çelebi'nin oğlu Mehmed'in medfun bulunduğu görülmekte olup, tarih itibariyle, bu türbe İsfendiyar Bey devrine tesadüf etmektedir.[79]

---

[75] a.g.e., 17.
[76] a.g.e., 18.
[77] YÜCEL: a.g.e., 170.
[78] YAMAN: a.g.e., 144-145.
[79] GÖKOĞLU: a.g.e., 300.

ıı) Hızır Bey Türbesi

Bafra'ya bağlı Mordar Köyünde bulunan türbe, moloz taşından harçla yapılmış olup üzerinde tuğladan bir kubbesi bulunmaktadır. Kapısının üzeri yuvarlak kemerlidir. Rivayetlere göre İsfendiyar Bey'in oğlu Hızır Bey'in yattığı söylenen[80] bu türbenin gerçekte ona ait olup olmadığı bilinmemektedir. Hızır Bey, Bafra'yı babası adına bir süre idare etmiş ve sonunda Osmanlılar'a devretmek zorunda kalmıştı. Onun ne zaman, nerede vefat ettiğini bilemiyoruz. Belki de bahsi geçen bu türbe onun mezarı üzerine inşa edilmiş ve yahut halk, Hızır Bey'in hatırasını canlı tuttuğundan, böyle bir inanış doğmuş olabilir.

c) Tekke ve Zaviyeler

aa) Rufai Tekkesi (H. 817/1414-15 M.)

Kastamonu merkezinde Honsalar Mahallesinde Honsalar Camii yakınlarında bir yerde Bahtiyar-oğlu İlyas'ın oğlu Emîr-i Kebîr Şadi Bey tarafından yaptırılmış olduğu kitabesinden anlaşılmaktadır. Ancak bu tekkenin çok önceleri yıkıldığı tahmin olunmaktadır. Çünkü eserin, günümüze sadece, Halk arasında "Dayı Sultan Zaviyesi" diye maruf türbenin karşısındaki evin cephesindeki duvara yerleştirilmiş olan, kitabesi ulaşmıştır.[81] 0,53X0,57 eb'adında üç satır Selçukî neshi ile yazılan bu kitabe:

1. "Emera bi-'imareti hazihi'z-zaviyeti el-mubareketi
2. El-Ahmediyye er-rufâ'iyye resmi emîrü'l-kebîr
3. Şadi bin İlyas ibn Bahtiyar Fî târîhi senete sitte aşere ve semâne-mie. Mi'mar: İbrahim bin Hasan."

Buna göre tekke Şadi Bey emriyle mimar İbrahim b. Hasan tarafından M.1414-15 tarihinde inşa edilmiştir.

---

[80] a.g.e., 308; M.Z. ORAL: "Durağan ve Bafra'da iki Türbe." (Belleten XX/79 , Temmuz, 1956)'dan Ayrı Basım , TTK, (Ankara, 1956), 410.

[81] YÜCEL: a.g.e., 164.

bb) İsfendiyar Bey Zaviyesi

Kastamonu merkezinde İsfendiyar Bey'in ismine izafe edilen mahallesindeki camiinin hemen yanında inşa edilmiş olduğu anlaşılan bu zaviyenin şu anda yerinde başka binalar bulunmaktadır. Zaviyeden, günümüze her hangi bir iz ve vesika ulaşmamıştır. Muhtemelen, camii ile birlikte İsfendiyar Bey'in emriyle yaptırılmıştır.

d) Çeşme ve Hamamlar – Kitabeler

aa) Kastamonu'da H.797 Tarihinde İnşa Edilen Çeşme

Kastamonu merkezinde Şeyh Şaban-ı Veli Külliyesi'ne giden cadde üzerinde bulunan çeşme, El-Hac Emir b. Ali'nin emriyle H.797/1394-95M. tarihinde yaptırılmıştır. Kitabesi:[82]

1. "Emera bi-binâi haze'l-aynu'l hâc
2. Emîr bin Ali ahsenallâhü mesvâhu
3. Fî seneti seb'a ve seb'îne ve seb'a mie."

bb) Taşköprüde Kornapa Köyündeki Çeşme

Taşköprü'nün Kornapa köyünde H. 811/1408-09 M. tarihli bir kitabenin, aynı köy içindeki Şeyh Musa Türbesi mihrabı üzerinde bulunması ve bu kitabenin türbeye sonradan konulmuş olduğunun bilinmesi, bize adı geçen köyde bir çeşmenin, daha önceden mevcut bulunduğunu göstermektedir.

Üç satır Selçukî neshi ile yazılmış inşa kitabesi:[83]

1. "Nasrun minellâhi ve fethun karîb ve beşşir
2. El-mü'minîn ya Muhammed vakfet hazihi
3. El-ayn Datlu Hatun ahade aşere ve semâne-mie."

---

[82] a.g.e., 163.

[83] a.g.e., 163; YAMAN: a.g.e., 134.

Kitabede verilen bilgilere göre çeşme, M.1408-09 yılında İsfendiyar Bey'in hanımı Tatlu(Kutlu) Hatun tarafından yaptırılmıştır. Hayır işlerinde kocası ile yarışan Tatlu Hatun'un aynı köydeki Şeyh Musa Türbesini de yaptırmış veya tamir ettirmiş olma ihtimali vardır.

cc) Emir Şehabeddin (Şahabeddin Ağa) Çeşmesi

Sinop merkezinde bulunan aşağı hamamın arkasındadır. İsfendiyar Bey'in, ileri gelen devlet adamlarından olduğu[84]anlaşılan Şahabeddin Tavaşi tarafından H.833/1429-30 M. tarihinde yaptırılmıştır.

Beş satır üzere girift Selçukî neshi ile yazılmış olan kitabesi 0,45 cm kutrunda taş bir daire içindedir:[85]

1. "Emera bi-imâreti hazihi's-sikâyete
2. El-mübarekete ve ... istihrâc mâehâ
3. El-'azebu... Şehabeddin el-memlûk (el-emîr)
4. "Tekabbelalâhü te'alâ minhü ve radîye anhü fî şehr-i Şa'ban
5. Senete selâse ve selâsîne ve semâne-mie."

dd) Bey Hamamı

Cebrail Mahallesi Okuma Odası sokağında bulunan hamam, İsfendiyar Bey tarafından yaptırılmış ve kendi adiyle anılan camiye vakfedilmiştir.

Ahşap olan giriş ve soyunma kısmından sonra, kare planlı ve iki tarafında küçük kubbelerle örtülü odacıklar bulunan bölüme ulaşılmakta, buradan ikinci bir geçiş dehlizi ile yıkanma salonuna girilmektedir. Salon 9.60x9.60 m. eb'adında ve T şeklinde plana sahip olup üzeri ana kubbe ile örtülüdür. Ortasında göbek taşı, köşelerinde ise 3,20x3.65 m. eb'adında halvet yeri vardır.[86]

---

[84] H. HİLMİ: a.g.e., 10; Krş. M.Ş. ÜLKÜTAŞIR: a.g.e., 25,26.
[85] YÜCEL: a.g.e., 165; M.Ş. ÜLKÜTAŞIR: a.g.e., 26.
[86] ÇİFCİ : a.g.e., 284.

Bu hamamın, İsfendiyar Bey'in adını taşımasından tarihî ve aynı zamında mimârî kıymeti vardır.

e) Diğer Bazı Kitabeler

aa) Sinop-İç Kale Tamir Kitabesi

Sinop'ta iç kalenin kuzey ve batı kısımlarının birleştikleri büyük burcun güneye açık olan kapısının üzerindeki kitabeye göre, İsfendiyar Bey'in hükümdarlık günlerinde ve Şahin-oğlu Şahabeddin El-Mülûk El-Tavaşî nezaretinde iç kalenin tamir edildiği anlaşılmaktadır. Adı geçen Şahabeddin'in Sinop merkezinde bir çeşme yaptırmış olduğunu daha önce belirtmiştik. H. 838/1434-35 M. tarihli, üç satır üzere ve 1x0,35 m. ebadında sülüs olarak yazılmış **kitabe:**[87]

1. "İttefeka bi-tevfîkillâhi te'alâ fî eyyâmi es-Sultan el-gâlib
2. 'İzzü'd-dünya ve'd-dîn es-sultan İsfendiyar bin Bayezid Han emera hâzelburcu
3. Şehabeddin ibn Şâhîn el-mülûk Tavaşî senete semâne ve selâsîne ve semâne-mie."

bb) İsfendiyar Bey'in zevcesi Esenkutlu (Tatlı) Hatun'un Vakfettiği Kur'an-ı Kerîm'in Kabındaki Kitabe

Uzunçarşılı'nın naklettiğine göre[88]yakın zamanlara kadar Çankırı Ulu Camiinde bulunan ve bu araştırmacı tarafından 1926 yılında bizzat görülen bu K. Kerîm'in, üzerindeki kitabesine bakarak, İsfendiyar Bey'in hanımı Esenkutlu Hatun tarafından H. 844/1441 M. tarihinde vakfedilmiş olduğunu anlamaktayız.

Mushaf Kabı üzerindeki Kitabe[89]

"Vekafet hâze'l-mushafu'ş-şerîfü el-mükerrem meliketü'l-havâtîn tâcü'l-mukadderât seyyîdetül-mestûrât Esen Kutlu Hatun binti Abdullah ez-zevcetü Emîr u'l-ümerâi Sultan İsfendiyar nevverallâhü kabrehû ve hiye ümmü melek-zâdei azam

---

[87] YÜCEL: a.g.e., 168.
[88] UZUNÇARŞILI: a.g.e., 134.
[89] a.g.e., dipnot 4. s.134.

Sultan İbrahim Bey edamallâhü devletehû fî târîhi sene erba'a ve erba'îne ve semâne-mie."

B. İlmî ve Edebî Eserler

Türk kültür hayatının günümüzdeki boyutlarına ulaşmasında, Anadolu-Türk beyliklerinin faaliyetlerinin ilim, irfan ve sanat kapılarını açmada, teşvik ve himayede, beylerin kendi aralarında yarışırcasına gayretlerinin rolü büyük olmuştur. Bu dönemde telîf tercüme faaliyetlerine hız kazandırılarak nice eserler meydana getirilmiştir. Hatta beylerden eser sahibi bile olanlar vardır.[90]

Türkçe'nin ilim ve edebiyat dili olarak Arapça ve Farsça karşısında üstünlük kazanması ancak "Beylikler Devri"nde olmuştur.[91] Anadolu Türkmen Beylikleri mutaassıp bir şekilde Türk an'anelerine dayanmış ve Selçuklular'ın İran kültürü tesirindeki medeniyetlerinden farklı bir medenî tezahür göstermişlerdir. Böylece Anadolu'nun ırken olduğu gibi, kültür bakımından tamamen Türkleşmesinin de yeni bir devresine girilmiştir.[92]

Anadolu Türkmen Beyleri Selçuk-oğulları gibi Arap ve Fars edebiyatına vâkıf şahsiyetler değildi. Ekserîsi Türk halk kültürü ile yetişmiş harp adamları idi. Farsça ve Arapça bilenleri çok azdı. Onun için Anadolu Türk âlim ve san'atkârları kendilerine Arapça ve Farsça eser takdim edemezlerdi. Bu hal XIV. asırda Türkçe edebiyata büyük bir genişlik kazandırmıştı.[93]

Anadolu'da XV. asrın ilk yarısında Osmanlılar, Karaman-oğulları ve İsfendiyar Beyliği büyük devlet olma emelinde idiler. Bu sebeple o çağlarda büyük

---

[90] ABDULKADİROĞLU: "Hulviyyât" a.g.e., 434.

[91] Daha fazla bilgi için bk. Hasibe MAZIOĞLU; " Selçuklular Devrinde Anadolu'da Türk Edebiyatı'nın başlaması ve Türkçe Yazan Şairler", Malazgirt Armağanı, TTK, (Ankara, 1972), 300.

[92] Yılmaz ÖZTUNA: Büyük Türkiye Tarihi (Başlangıcından Zamanımıza Kadar), II. Ötüken Yay. (İstanbul, 1983), 68.

[93] a.g.e., 77.

devlet olmanın şartı haline gelen kültür hayatına kıymet veriyorlardı. Bu yıllarda bütün beylikler bölgesinde esaslı bir sanat ve medeniyet faaliyeti vardı.[94]

Türkçe'nin hemen bütün Anadolu beyliklerinde aynı zamanda itibara kavuşmasına bakılacak olursa bu hadise, her hangi bir devlet büyüğünün arzusu veya emriyle olmaktan ziyade millî vicdandan ve halk varlığından doğan sosyal bir hareket olarak cereyan etmiştir.[95] O dönemde dilde Türkçe'ye yöneliş hareketinin hız kazanmasının sebeplerinden biri halkın dinî bilgileri, kaynağından direkt alma ihtiyacı hissetmesidir.[96] Edebî ve ilmî sahada dilin Türkçe olarak yaygınlık kazanması, millî birliğin sağlanması açısından büyük yere sahiptir.[97] Öyle ki, XV. yüzyılda Andolu Türk beylerinin saraylarının yanında Kahire, Tebriz, Herat, Semerkant saraylarında da Türkçe konuşulmakta, halkın ekseriyeti Türkçe'ye rağbet etmekte idi.[98]

XV. yüzyıl başlarında bir taraftan, yazılan eserlerin daha ziyade Türkçe olmasına itina gösteren beyler, diğer taraftan tahsil gören çocuklarına Arapça ve Farsça eğitimi verdirmekten de kaçınmamışlardır. Böylece hem kendilerinin ve teb'alarının Türkçe eserlerden istifade etmelerine imkan hazırlamışlar, hem de Anadolu muhitinde hep etkisini hissettiren ve çoğu ilmî eserin telif dili olan Arapça ve Farsça'ya aşina mustakbel beyler yetiştirmişlerdir.

Kendi adına Türkçe eser yazdırmak suretiyle Türçe'nin ilim dili olmasına her bakımdan itina gösteren ve Kastamonu, Sinop gibi şehirlerini birer kültür ve sanat merkezi haline getiren hükümdar İsfendiyar Bey, devrinde, yüksek ilim adamlarını ülkesinde toplamaya çalışmış; böylece siyasî kudretini, ilmî ve kültürel kuvvetle desteklemek istemiştir. İki asır önce memleketinde başlayan ve ecdadı tarafından geliştirilerek devam ettirilen ilim hareketlerine olan katkısını açıklayabilmek için, İsfendiyar Bey döneminde kaleme alınmış bir takım ilmî ve edebî eserlerden bahsetmek yerinde olacaktır.

---

[94] N. Sami BANARLI: Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, I., M.E.B. (İstanbul, 1971), 417.
[95] a.g.e., 377.
[96] CEBECİOĞLU: Hacı Bayram-ı Veli., 161.
[97] a.g.e., 159.
[98] SÜMER: Oğuzlar., 14.

1. Cevâhiru'l-esdaf

Cevâhir'l-esdaf muhtasar bir tefsirdir. İsfendiyar Bey'in emriyle oğlu İbrahim Çelebi için, adı bilinmeyen bir alim tarafından XIV. yüzyıl sonları veya XV. yüzyıl başlarında yazılmıştır. Eser "satır-arası" Kur'an tercümeleriyle tefsirler arasında ayrı bir grup teşkil etmektedir.[99]

K. Kerim'in Anadolu Türkçesine tercümeleri, Beylikler Devri'nde başlamıştır. İlk tercümeler tefsirli tercüme şeklinde yapılmıştır. Anadolu'da Türkçe büyük tefsîr ve tercüme faaliyetlerine XIV. yüzyıl sonlarında başlanmış olduğu tahmin edilmektedir. Bu faaliyet iki koldan ilerlemiştir.

1. Kur'an'ın uzun tefsîrlerle Türkçe'ye çevrilmesi, yani bütün bir ayetin uzun cümlelerle açıklanması esas alınmıştır.
2. Kur'an'ın "satır-arası" kelime kelime tercümeleri. Bunlar Arapça bir kelimeyi Türkçe tek kelime ile karşılayan tercümelerdir.[100]

İşte İbrahim Bey'in, daha küçük yaşlarda okuması için yazdırılan bu eser "satır-arası" Kur'an tercümeleriyle, tefsirler arasında ayrı bir grup teşkil etmektedir. "Cevâhiru'l-esdaf", ayetlere önce kelime kelime mana verilmesi bakımından "satır-arası" tercümelere, yer yer uzun tefsir parçaları ihtiva etmesi bakımından da tefsîrlere benzemektedir. Fakat tercümelerden daha geniş ve tefsirlerden çok daha muhtasardır. Bu bakımdan bu esere "tefsirî tercüme" diyebiliriz.[101]

"Cevâhir u'l-esdaf"dan ilk defa Kâtip Çelebi bahsetmiştir.[102] Katip Çelebi eseri şöyle tanıtır: "Cevâhirü'l-asdâf fi't-tefsîrî Türkî. Ellefehû racülün min ulemâ'i asri'l-emîr İsfendiyar bin Bâyezîd bi-iltimâsihâ: "Cevahirül-asdâf-Türkçe tefsir. Emir

---

[99] Ahmet TOPALOĞLU: Cevâhir'ül-Asdaf üzerinde Yapılan Çalışmalar ve Zajaczkowski'nin Eseri, Türklük Araştırmaları Dergisi II.(1986) dan ayrı basım. (İstanbul, 1987). 161.

[100] Muhammed b. Hamza. XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış "Satır-arası" Kur'an Tercümesi, I., Haz. A. TOPALOĞLU, Kültür Bakanlığı Yay., (İstanbul, 1976), 2-3; Türkçe tercümeler hakkında geniş bilgi için bk. A. TOPALOĞLU: Muhammed b. Hamza'nın Kur'an Tercümesi, I., Doktora Tezi (İstanbul, 1973), 2-3.

[101] TOPALOĞLU; Çalışmalar, 161.

[102] Kâtip Çelebi: Keşfü'z-zunûn, I., 2.Baskı (İstanbul, 1971), 612.

İsfendiyar bin Bayezid devri âlimlerinden bir zat tarafından, İsfendiyar'ın isteği üzerine telif edilmiştir".[103]

Bursalı Mehmed Tahir, "Delîlü't-tefâsîr" adlı risalesinde bu tefsir hakkında şu bilgiyi vermektedir: "Cevahirü'l-asdâf lisân-ı Türkî üzere muharrer olup İsfendiyar Bey zamanında yazılmıştır ki bu cihetle târih-i tahrîrî 797 (1394) ilâ 833(1429) olmak lazım gelir."[104] Bu bilgilere göre eserin, İsfendiyar Bey'in emriyle ve o devir ulemasından biri tarafından kaleme alınmış olduğunu kesinlikle kabul etmemiz mümkünken, tefsirin kim tarafından ve kaç tarihinde yazıldığını söyleyebilmemiz ise imkan dışı görünmektedir.

İbrahim Bey'in doğum tarihi bilinse idi, belki telif tarihi hakkında bir fikir yürütülebilirdi. Eski eğitim sistemine göre bir çocuğun eğitim ve öğretimi dört yaşını geçe başlatıldığına göre, İbrahim Bey'in doğum tarihinden sonra gelen ilk beş-on yıl içinde, yani çocukluk döneminde, eserin telifinin gerçekleşmiş olması akla uygun gelmektedir. 55 yıl beylik süren İsfendiyar Bey'den sonra 1440'da bey olan İbrahim Bey'in, üç sene sonra vefatı ile oğlu İsmail Bey' in tahta çıkması bir hususu açığa çıkartmamızda yardımcı olacaktır. Sadece üç yıl hükümdarlık yapan İbrahim Bey'in evli, çoluk çocuk sahibi biri olduğunu dikkate alırsak ve oldukça ileri yaşta bey olmasını da düşünürsek,[105] söz konusu tarihi 1400'lü hatta 1390'lı yıllara çekebiliriz.

İslam ulemâsından bazısı bilhassa K. Kerîm'i ilgilendiren konulardaki eserlerinin nihayetine, edeblerinden dolayı isimlerini yazamamışlardır. Burada söz konusu edilen eser de böylesi kıymetli bir Kur'an meâlidir. Kıymetli olduğu içindir ki, asırlar boyu sahası elemanlarının zihinlerini işgal eden müellif veya mütercimi konusunda, tahminler yürütülmüştür. Uzunçarşılı, Ali Emirî Efendi'den, bu tefsir sahibinin Çankırı'lı olup, İsfendiyar Bey'in hocası olduğunu naklederken; kendi görüşü olarak da "Kastamonu'da Tefsîrî Alaeddin denilen Müfessir Alaeddin[106]

---

[103] TOPALOĞLU: a.g.e., 163.

[104] Delîlü't-tefâsir, Bursalı M. TAHİR, İstanbul, 1325 (1907), 2. Tab'ı, s.48'den naklen, a.g.e., 163.

[105] ABDULKADİROĞLU: "Cevâhiru'l-esdaf'ın Müellifi veya Mütercimi Meselesi" Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler, Ankara, 1989, s.35-42. Kültürümüzden Esintiler, 469.

[106] Bkz. "Kastamonu'da Medfun Evliyadan Bazısı Hakkında Yeni Bir Vesika", Türk Yurdu Dergisi, c.8, S.1 (Şubat 1987), s.38-42. Sıra numarası 3'de söz konusu edilen zat; Gültekin CAYMAZ: "Kastamonu'da Işık Saçan Türbe", Karacan, c.1, S.4, s.81-83.

olması pek muhtemeldir" demektedir.[107] Ancak bu zatın, İsfendiyar Bey devrinden yaklaşık 40-50 yıl önce yaşamış olduğu kabul edilmekte ve böylece bahsedilen eserin müellifi olma ihtimali zayıflamaktadır.

"Cevahirul-esdaf"ın müellifi hakkında A. Topaloğlu' da, daha değişik ve ilginç bulunabilecek malumat vermektedir. Ona göre, bu Kur'an tercümesinin sonundaki ketebe kaydına göre, mushaf ve tercüme, Muhammed b. Hamza' nın eliyle tamamlanmıştır. Sadece ketebe'den, eserin müellifi mi, yoksa müstensihi mi olduğu hakkında kesin hükme varılamayan Muhammed bin Hamza ile, Molla Fenarî diye tanınmış olan, ilk Osmanlı şeyhülislamı Şemseddin Muhammed bin Hamza el-Fenarî'nin aynı adı taşıdığı görülmektedir.[108]Molla Fenarî, 1350 yılında doğmuş, Bursa'da kadılık ve müderrislik yaptıktan sonra, II. Murad döneminde şeyhülislam olmuştur (1424). Bu âlimin Kur'an ilimlerini, Arapçayı iyi bilmesi ve tefsirle meşgul olması itibariyle böyle bir tercümeyi yapmasının imkan dahilinde olduğunu belirten Topaloğlu; Fenarî'nin 18 yaşlarında Türkistan'dan Anadolu'ya gelmiş olması ve doğup yetiştiği muhitin "satır-arası" Kur'an tercümeleri geleneğine sahip olması, tercümenin ketebesindeki tarihin H.827/1424 M. yılına müsadif olması, yani onun XV. yüzyıl başlarında yaşadığının görülmesi gibi ipuçlarının da bu ihtimali kuvvetlendirdiği görüşünü ileri sürmektedir.[109]

Bütün bunlara ilaveten bu değerli tefsirin, aslında ilk önce Farsça yazıldığı, sonra Arapça'ya tercüme edildiği ve en son Türkçe'ye tercümesinin yapılmış olabileceği ihtimalinin de düşünülebileceğine dair bir diğer görüş daha vardır. Böyle bir ihtimal üzerinde duran değerli araştırmacı A. Abdulkadiroğlu daha sonra bu görüşünü zayıflatan delilleri de yine kendisi sunmuştur.[110] Ona göre, "Farsça'dan Arapça'ya, daha sonra Türkçe'ye nakil ve tercümede bir çok dil ve imla hususiyetlerinin asliyetini kaybedeceği düşünülmelidir. Halbuki bu eser dil bakımından çok önemlidir. Buradan hareketle Kur'an'ın doğrudan Türkçe'ye tefsir

---

[107] UZUNÇARŞILI: Anadolu Beylikleri, 143, Dipnot 2; ABDULKADİROĞLU; "Cevâhiru'l-esdaf" a.g.e., 463.

[108] TOPALOĞLU: Satır-arası Kur'an Tercümesi, 13.

[109] a.g.e., 15-16.

[110] ABDULKADİROĞLU: a.g.e., 465-468.

ve tercümesinin yapıldığını söyleyebiliriz. Mukaddime'de geçen "... Kelâmu'llah denizinde balık gibi yüzem ve anı mıkdaruma göre tefsir idem..." ifadesi de manalıdır. Bu derece sıcak bir ifadeyi, tercümelerden sonra ortaya çıkacak bir metinde bulmak kolay değildir. Kur'an'ın metni Arapça olduğuna göre başka hangi dil olursa olsun o dile nakli için tercüme ifadesinin kullanılması tabiidir."

Türkçe Kur'an tefsiri "Cevâhiru'l-esdaf", ister XIV. yüzyıl sonlarında, isterse XV.yüzyıl başlarında yazılmış olsun; ister müellifi bilinsin, isterse bilinmesin, bizim için değişik açılardan ehemmiyet arzetmektedir. İsfendiyar Bey zamanının, hatta tekmil Anadolu Beylikleri döneminin ilim ve kültür faaliyetlerini ortaya koyması bakımından Türk tarihi ve edebiyat tarihi için önemlidir. Dili öztürkçedir. İfadesi mükemmeldir. Tefsir ilminde "satır-arası" mealli tefsir grubundan üzerinde durulması icabeden bir eserdir. Bu tefsir içinde Türkçe kelimelerin küçümsenemeyecek derecede çok olması dikkati çekmektedir. Nitekim söz konusu bu eserden 225 Türkçe kelime alınmış olması, bu konuda yeterince bir fikir vermektedir.[111]

Eserin dil hususiyetleri ile ilgili bir değerlendirmesini yapan M.Cl. Huart[112], bu tefsirin Osmanlı şivesiyle olmayıp XV. yüzyılda Sinop ve Kastamonu'ya has bir lehçe ile yazıldığını ve bu lehçenin eski Osmanlı lehçesine bağlanabileceğini zikrederken; F. Köprülü[113] ise, "47 muhtelif nüshaları mevcut olan bu eser, XV. yüzyılda bütün Anadolu ve Rumeli'deki umumî edebiyat lisanı ile yazıldığı cihetle bunu Kastamonu lehçesi mahsulü saymak tamamıyla yanlıştır" hükmünü vermektedir.

"Cevâhiru'l-esdaf" üzerinde bugüne kadar yapılan çalışmaların en değerlisi, Polanya'lı Türkolog Prof. A. Zajackovski tarafından bu Türk dili yadigarı için neşredilen müstakil eserdir.[114]Yazar, eserinin giriş kısmında (s.V-XXI) "Cevâhiru'l-esdaf"ın Türk dili bakımından ehemmiyetine temas etmektedir. Teferruata girmeden

---

[111] a.g.e., 461-462; Bu kelimelerden bir kısmı daha önceki konularda verilmişti. Bk. III. Bölüm, İctimaî Hayat konusu.

[112] M.Cl. HUART: a.g.m., 161-216'dan naklen TOPALOĞLU: Çalışmalar, 164.

[113] F. KÖPRÜLÜ: Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken yayınevi, (İstanbul, 1980), 355.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

yaptığı bazı karşılaştırmalar neticesinde bu tefsîrin, Taberî ve Sa'lebi tefsirlerinden başka "Zemahşerî'nin Keşşaf'ından da faydalanılarak yazıldığı görüşüne varmıştır.[115]

2. Hulviyyât-ı Sultânî

XV. yüzyıl Anadolusunda ilmî ve edebî faaliyetler açısından mümtaz bir yere sahip bulunan İsfendiyar Beyliğinde, kaleme alınmış eserlerden biri de İsfendiyar Bey'in hükümdarlığı yıllarında torunu İsmail Bey tarafından kaleme alınan mezkur eserdir.[116] Bir fetva mecmuası olan "Hulviyyât", Hanefî fıkhının fürûuna dair 1525 fetvayı 77 bab üzere derlenmiş olarak hazırlanmıştır. Burada eserin adı üzerinde kısaca durmak, İsmail Bey'in ortaya koyduğu edebî bir inceliği göstermek yanında, hem Türk Edebiyatı tarihi açısından hem de İsfendiyar Bey devri edebî üslup anlayışına küçük bir örnek vermek bakımından yerinde bir hareket olacaktır.

"Hulviyyat" kelime anlamı olarak "Tatlılar" demektir. İsmail Bey kitabına bu ismi koyarak, iman edenlere, bu dünyada yaşarken hayatın manevî zevkine ermelerini ve kaçınılmaz olan öbür dünyaya ait yatırımlarını bu dünyada iken yapmalarını; böylece iki dünya saadetinin tatlı yönlerine ulaşmalarını tavsiye etmiş olmaktadır. Tesbitlere göre Türk Edebiyatı tarihinde kitap adı olarak "Hulviyyât" tabirini kullanan ilk yazar İsmail Bey'dir. Böylece yazarımız eser adlandırma işinde bir çığırın da sahibidir.[117]

"Hulviyyat", ortalama 350 yaprak yani 700 sayfalık hacimli ve dil hususiyetleri taşıyan bir eserdir. Meselâ "şahid" yerine "tanık" kullanılmıştır. Arapça, Farsça ve Türkçe'den ölçülerin bulunduğu bu eser, bu konuda oldukça zengin olup, incelemeye

---

[114] (Etudes Surla Langue Vieille-Osmanlie, II. Chapitres Choisis de la Traduction Turgue Anatolienne du Qur'ân, Krakow 1937, XXI + 108 s.)

[115] TOPALOĞLU: a.g.e., 166-167.

[116] Bu eser hakkında geniş malumat ve dinî muhtevası hakkında bir takım bilgi önceki konularda geçtiği için burada sadece edebî yönü üzerinde durulacaktır. Bk. III. Bölüm. Dini Yaşayış ve Düşünce Konusu.

[117] ABDULKADİROĞLU: "Notlar", a.g.e., 427-428.

değerdir.[118] Hatta, Türk dili açısından, hazırlanacak tarama sözlüklerinin kaynakları arasında yer alabilecek hacim ve muhtevaya sahiptir.[119]

3. Tezkiretü'l-evliya

Hakkında bilgi edinemediğimiz bu eser İsfendiyar Bey adına yazılmıştır. Ancak yazarı meçhuldür. Nüshasının Raif Yelkenci'de olduğuna dair A. Sırrı Levend'in Türk Edebiyatı Tarihi adlı eserin 440. sayfasında bilgi mevcuttur.[120]

4. Miftahu'n-nur ve Hazainü's-sürûr

Sinop'lu hekim Mukbil oğlu Mü'min tarafından İsfendiyar Bey adına yazılmış tıbbî mahiyette değerli bir eserdir. Türkçe kaleme alınan eser göz hastalıklarıyla ilgilidir. Mü'min zaten göz hekimi olarak şöhret bulmuştur. İlkin göz ağrılarını ele almış ve göz hastalıkları ile onlar arasında münasebet kurmuştur. Bazı göz ağrılarının sebeplerini izah etmiştir. Göz tabakaları, görme fonksiyonu ve gözün dış kısmındaki göz kapakları ve diğer kısımlarının hastalıkları ile ilgili bilgi vermiştir. Müellif, kendinden önce yapılmış çalışmalardan yararlanmış, diğer yazarlardan farklı olarak eserine kendi çalışmalarını da eklemeyi ihmal etmemiştir. O, genellikle bir hastalık konusunda tek bir tedavi şekli vermekle yetinmemiş, mümkün olduğunca tedavi yollarının sayısını artırarak, böylece hastanın gösterdiği özellikler ve de hastalığın seyrini gösterdiği niteliklere göre hekimi tercih konusunda serbest bırakmıştır.[121]

Mü'min b. Mukbil eserini Türkçe kaleme almakla sadece daha geniş bir hekim kitlesinin ondan istifadesini sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda Türkçe tıp terminolojisinin gelişmesi açısından da önemli bir katkıda bulunmuş olmaktadır.[122]

A.Ateş, eserin, elde bulunan Antalya, Tekeli-oğlu Ktp., nr. 459. daki nüshasına göre II. Murad'a ithaf edildiğini, ancak F. Köprülü'nün Paris'te Bibl. Nationale'de

---

[118] Gös.Yer.

[119] ABDULKADİROĞLU: Hulviyyât", a.g.e., 447.

[120] ABDULKADİROĞLU: "Notlar", a.g.e., 419-420.

[121] Esin KAHYA: "Onbeşinci Yüzyılda Yaşamış Bir Bilim Adamımız: Mümin b. Mukbil", X. Türk Tarih Kongresi, V. cilt (1986), TTK., Ankara 1994, 2257-2259.

[122] a.g.m., 2260.

bulunan diğer bir nüshaya bakarak, onun İsfendiyar Bey namına yazılmış olduğunu söylediğini bildirdikten sonra "Her halde Mü'min b. Mukbil eserini bir hükümdara takdim etmiş, ondan ayrılınca mukaddimeyi değiştirip bir başka hükümdara daha vermiş olmalıdır" görüşünü belirtmektedir.[123] Filhakika Blochet de Paris'teki nüshanın İsfendiyar Bey'e ithaf olunduğunu teyid etmektedir.[124]

5. Aynü'l-hayât fî Tefsîr-i Kelâm-ı Haliki'l-beriyyât bi-irâd-ı Ahseni'l-i'tirâzât

A. Ateş'in şahsî kütüphanesi (nr.25)'nde bulunan ve mukaddimesi de kendisi tarafından nakledilen bu eser İsfendiyar Bey namına yazılmış bir tefsîrdir. Müellifinin adını tesbit mümkün olmamıştır. Eldeki nüsha H. 970 tarihinde istinsah edilmiş olup Kur'ân'ın yarısına kadar gelmektedir.[125] İlk nüshanın Kur'an'ın tamamını mı yoksa istinsahında olduğu gibi yarısına kadar olan kısmını mı hâvî bulunduğu ve ne şekilde İsfendiyar Bey'e sunulduğu da meçhulümüzdür.[126]

6. Miracnâme

İsfendiyar Bey'in oğlu Bafra valisi Hızır Bey adına yazılmış bulunan eserin kaleme alınış tarihi, H. 814 (1411 M.) yılına tesadüf etmiş olduğundan, bu eser de İsfendiyar Bey dönemine ait sayılmaktadır. "Miracnâme" tercümesi Kütahya'da Vahid Paşa Kütüphanesinde 638 numarada bulunmaktadır. "Miracnâme"nin aslı Arapça olup Kâtip Fahreddin isminde biri Hızır Bey'in emriyle bunu Farsça'ya çevirmiştir.[127]

---

[123] Ahmet ATEŞ:Burdur - Antalya ve Havalisi Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe Arapça ve Farsça Bazı Mühim Eserler" Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, II, 3-4 (1948), s. 171-191; Adnan Sadık ERZİ: Belleten XIII/49(1949), 169.

[124] Bk. Catologue dest ManuscriptsTurs, I.,Paris,1932,s.71-72. den naklen A.Sadık ERZİ: a.g.m.,169.

[125] a.g.m., 168.

[126] Eserin mukaddimesi hakkında bk. YÜCEL: a.g.e., 30.

[127] UZUNÇARŞILI: Anadolu Beylikleri., 143; Eserin mukaddemesi için bk. a.g.e., 143, not 5.

7. Hulâsatü't-tıbb

Dört fasıl üzerine tertip edilmiş olan ve müellifinin ismi bilinmeyen Türkçe bu eser, her ne kadar İsfendiyar Bey'in oğlu Kasım Bey adına yazılmış olsa da, XV. yüzyıl ilk yarısı Kuzey-batı Anadolu sahası ilmî vaziyetini aksettirmesi açısından İsfendiyar Bey devri eseri olarak da kabul edilebilir.[128]

Bahsi geçen bu ilmî ve edebî eserlerden başka elbette, İsfendiyar Bey döneminde bir çok eser daha kaleme alınmıştır. Ancak tesbit edilebilenler bunlardan ibarettir. Türk kültür ve ilim hayatı açısından ehemmiyet arzeden eserlerin gün ışığına çıkarılabilmesi için yeni araştırma ve çalışmaların yapılması elzemdir.

[128] Eserin mukaddimesi için bk. a.g.e., 144, not 1.

SONUÇ

Türkler'in Orta Asya bozkırlarından kalkarak, binlerce kilometre mesafedeki, Anadolu topraklarını ele geçirip kendilerine yurt edinmeleri ve bu saha üzerinde önemli siyasî teşekküller oluşturmaları tarihte bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bu siyasi güçlerden en önce kurulanı, en güçlüsü ve sonraları bütün Anadolu'ya hakim olanı şüphesiz Türkiye Selçukluları idi. Ancak yine Orta Asya bozkırlarından batıya akan yeni bir siyasi güç, sonunda Anadolu kapılarına dayanmış ve Türkiye Selçuklu Devleti'ni kuvvetten düşürmüştü.

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kurulan Türkmen beyliklerinin her biri, kadîm Türk-cihan devletinin yeniden canlandırılması görevi, icazeti, güç ve kabiliyetinin kendi uhdelerinde olduğu inancına sahiptiler. Bu Türkmen beyliklerinden bazısı epey mesafe kaydederek Anadolu'da mühim bir siyasî güç haline gelmişti. Bunlardan, Osman-oğulları, Germiyan-oğulları, Karaman-oğulları, Eretna Devleti ile onun varisi Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti ve de Candar-oğulları beyliği Anadolu hakimiyeti için uzun seneler mücadele ettiler.

Anadolu'nun kuzeyinde, Batı Karadeniz bölgesinde kesîf Türkmen nüfusu üzerinde kurulmuş olan Candar-oğulları beyliği hükümdarları kendilerini bahsedilen mücadelede en önlerde görüyorlar ve fırsat buldukça topraklarını genişletiyorlardı. XIV. yüzyıl başlarından, bu yüzyılın son çeyreğine kadar olan süre içinde Candar-oğulları'nın sınırları, doğuda Kızılırmak'tan batıda Bolu yakınlarına, kuzeyde Karadeniz sahillerinden güneyde Ankara'nın kuzeyine kadar ulaşmış bulunuyordu. Ne var ki bu süre içinde, Bursa merkezli Osmanlı Devleti batıda, Konya merkezli Karaman-oğulları güneyde ve Sivas-Kayseri merkezli Kadı Burhaneddin Ahmed devleti doğuda hayli güç kazanmış; Candar-oğulları beyliğinin sınırlarını tehdit eder hale gelmişti. Hatta, Candar-oğlu Celâleddin Kötürüm Bayezid Bey (1362-1385) Osmanlı Devleti'ne karşı koymayı becerememiş ve payitaht şehri Kastamonu dahil, beylik topraklarının büyük kısmını Osmanlı lehine elinden çıkarmıştı.

Bayezid'in ölümü ile yerine Sinop'ta beyliğin başına geçen oğlu Çelebi İsfendiyar Bey'in hükümdarlık yılları (1385-1440) işte böyle nazik bir zamana

tesadüf ediyordu. O halde İsfendiyar Bey nasıl hareket etmeli ve nasıl bir siyaset takip etmeli idi?

Araştırmamızın birinci bölümünde gösterdiğimiz, bu beyin yetişme şartları, genç yaşta elde ettiği askeri ve siyasî tecrübeleri ile kişiliğinde mevcut bulunan engin sabrı ve takip ettiği devletler-arası denge politikası, İsfendiyar Bey'in, tekrar Anadolu'nun siyasi birliği yolunda yapılan mücadelede aktif olarak rol almasını sağlamıştır.

Orta Anadolu'nun demir pençeli hükümdarı Kadı Burhaneddin' in ortadan kalkması ve Türkistan Hakanı Emîr Timur'un Anadolu'ya girerek, bu toprakların en mühim gücü olan Osman-oğlu Yıldırım Bayezit'i saf dışı bırakması, bazı Türkmen beyleri gibi, İsfendiyar Bey'in de rahat şekilde hareket etmesine ve tekrar eski topraklarına kavuşmasına neden olmuştur.

XV. yüzyıl başlarından bu yüzyıl ortalarına gelinceye dek Osmanlı Devleti, Balkanlarda geniş topraklara sahip olmayı başarmış ve Karaman-oğulları ile İsfendiyar Beyliği haricinde Anadolu'nun büyük kısmına hakim hale gelmiştir.

İşte konumuz olan "İsfendiyar Bey" 1400'lü yıllarda Anadolu siyasi teşekkülleri arasında mevcut bulunan, Türkiye Selçuklu ve dolayısıyla B. Selçuklu Devleti'nin topraklarına-en azından bir kısmına-sahip olma sevdası ve ülküsünün canlı tutulmasında, Osman-oğulları ve Karaman-oğulları yanında, üç âmilden birisi durumundadır.

"Ankara Savaşı"ndan sonra zuhur eden siyasî ortama hızlı bir şekilde intibak eden İsfendiyar Bey, tarihî fonksiyonunu icra etmiştir. Nitekim bu hükümdar; kendini kolayca yutmak isteyen Osmanlı padişahları, Anadolu'daki siyasî hadiselere devamlı suretle yakın durmak isteyen Memlûk sultanları ve yine Anadolu üzerinde nüfuz kurmak emelinde olan Timur-oğulları arasında oluşan siyaset üçgeninde muvazene noktasını oluşturmak için çaba sarfetmiştir. Neticede hükümdar İsfendiyar Bey; bütün Batı Anadolu ve hatta Orta Karadeniz beyliklerinden daha uzun bir hükümet sürmeyi başarabilmiştir.

***

Anadolu'nun içinde bulunduğu siyasî ortamda her zaman sıcak çatışmalara, gizli muhaberâta, olağanüstü gelişmelere hazır olan ve içine girmekten çekinmeyen İsfendiyar Bey'in devrinin özellikleri şüphesiz bunlarla sınırlı değildir.

Türk tarihinde askerî-siyasî hadiselerin yanında ilmî, ictimaî, iktisadî ve idarî hayat ve faaliyetler de mühim bir yer tutmaktadır. Anadolu'yu, dolayısıyla Kuzey-batı Anadolu bölgesini ve İsfendiyar Bey devrini bunun dışında tutmak mümkün değildir. O nedenle üzerinde çalıştığımız araştırmanın en önemli bölümü bahsi geçen gayr-ı siyasî faaliyetlere ve müesseselere ayrılmıştır.[1]

XIV. yüzyıl başlarından itibaren oluşan ve XV. yüzyıl boyunca varlığını koruyan Anadolu beyliklerinin ekserinde olduğu gibi İsfendiyar Bey, döneminde bütün siyasî gürültülere rağmen memleketinde mükemmel bir irfan hayatı uyandırmaya muvaffak olmuş, ilim müesseseleri olan medreselere önem vermiş; Anadolu'nun en parlak ilim merkezleri ile rekabet edecek derecede beyliğini ilmen inkişaf ettirmiştir.

Yine bu bey döneminde cami, zaviye hamam ve çeşme gibi bir çok binalar ve ictimaî tesisat yapılmak suretiyle beyliğin şehir ve kasabaları imar edilmiştir.

Kuzey-batı Anadolu bölgesinde yetişen mamul, mahsul ve eşyanın memleket haricine sevki, ticaretin emniyet altında cereyanı, memleketteki sanatkârların, ilim adamlarının himayesi, mimarî, dokumacılık, hayvan ürünleri, av kuşları, madenlerin pazarlanması vs. gibi faaliyetler, ticaret ve sanayii inkişaf ettirmiştir.[2]

XV. asır başlarındaki Timur istilâsının, memleketini menfî yönden etkilemesini engellemek isteyen İsfendiyar Bey, bunda muvaffak olmuş ve bir tek teb'asının burnu kanamadan tehlikeyi bertaraf etmiştir.

Bu gün, Kuzey-batı Anadolu'da, İsfendiyar Beyliğinin hüküm sürdüğü topraklar üzerindeki Sinop, Kastamonu, Çankırı gibi şehirler ile Taşköprü, Tosya gibi kazalar ve bir kaç köyde bakayasını gördüğümüz miktarı hayli yekûn tutan eserlerle, muhtelif sınıflara mahsus olup tahrip ve kaybolmaktan kurtularak bize

---

[1] Bu konu hakkında geniş bilgi için bk. III. Ve IV. Bölüm.

[2] İ. Hakkı UZUNÇARŞILI: Anadolu Beylikleri, 256.

kadar gelebilen eşya, kitap ve vesikalar, İsfendiyar Bey'in ilim hayatında ve memleketi îmar hususunda, sanatkarları korumada ne derece alaka ve kadirşinaslık gösterdiğini ispat eden en belirgin şahidlerdendir.[3]

Döneminde, Türk-İslam medeniyeti içinde mühim yer tutan, dini nitelikteki eserlere örnek olabilecek bir kaç değerli kitap kaleme alınmıştır ki, bu kitapların bazısı İslam-dinî eserlerinin özelliklerini çok güzel yansıttığı gibi aynı zamanda İslam-edebî ve hatta İslâm-tıbbî mahiyette olanları da dallarında orjinal nitelikte birer numûne görünümündedirler.

İsfendiyar Bey yalnız kendi devri için refah düzeyini artırıcı tedbirler almakla kalmamış aynı zamanda haleflerinin eğitim ve yetişme tarzlarına etki edebilecek çalışmalarla, teb'asının gelecekte bilgili, dirayetli, alim hükümdarlar tarafından yönetilebilmesinin hesabını yapmıştır. Bunun sonucunda Türk-islam tarihinde parmakla gösterilebilecek, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Uluğ Bey gibi, âlim hükümdarlardan biri olan torunu İsmail Bey (1443-1461)'i Anadolu-Türk siyasî ve medeniyet tarihine kazandırmıştır. Gerçekten İsmail Bey çocukluk ve gençlik yıllarını dedesi İsfendiyar Bey'in hükümdarlık yıllarında geçirmiş, onun vasıtasıyla aldığı eğitim sayesinde eser yazabilecek ilmî kapasiteye sahip bir Türk Sultanı haline gelmiştir.[4]

XV. yüzyıl ilk yarısında Anadolu Türkmen beyliklerinin gerçekleştirdiği en güzel faaliyetlerden biri, himayeleri altında bulunan ilim adamlarını Türkçe eser vermeleri doğrultusunda yönlendirmeleridir. Türk millî kimliğinin Anadolu'da yerleşme sürecinde bu çok önemli bir hadisedir. Yazılan Türkçe kitaplar ve oluşturulan millî nitelikleri haiz muhtelif eserler Anadolu'nun Türkler tarafından tapusunun sonsuza kadar alındığının belgesi görünümündedir.

İsfendiyar Bey'e ve onun sağlığında oğullarına sunulan eserlerin çoğu Türkçe kaleme alınmıştır. Üçyüz yıldan beri bölgesinde biriken ve yerleşen Türkmen nüfusa, Türk diline, gelenek ve töresine sahip çıkan, halkına yakınlaşmış bir hükümdar

---

[3] a.g.e., 257.

[4] A. ABDULKADİROĞLU: a.g.e., 429.

vasfını taşıyan Çelebi İsfendiyar Bey bu tavrıyla, elbette Türk millî kültürünün Anadolu topraklarına işlenmesinde ve kazınmasında üzerine düşeni yaptığını göstermiştir.

Ülke sınırları içinde seyahat eden İspanyol seyyah Clavijo'nun, İnebolu'da İsfendiyar Bey'in adamları tarafından engin bir dinî hoşgörü ile karşılanmaları ve dinsel geleneklerine göre tören-kutlama ve eğlencelerini serbestçe yapabilmeleri, bu hükümdar ve ona bağlı devlet adamlarının gayr-ı islâmî düşünceye karşı ne derece saygılı olduklarının delilidir.

Ellibeş yıllık beylik süresi boyunca hanedan topraklarının bütünlüğünü savunan ve bu uğurda her yola baş vuran İsfendiyar Bey gelişen Osmanlı tehlikesini elbette farketmiştir. Hükümdarlığının son yıllarında takip ettiği denge ve barış politikası ile en azından oğul ve torunlarına hükümran olabilecekleri mühim ve stratejik topraklar bırakabilmesini, hatta beyliğinin ömrünü uzatarak, ileride bin yıllık Bizans'tan sonra tarih sahnesinden çekilmesini başarabilmiş sayılmaktadır.

Onun, Osmanlı Devleti'ne karşı bir takım muvaffakiyetsizliklere uğraması hadisesini, geleceğin cihan devleti olacak Osmanlı siyasî gücünün o ana kadar ve o sırada içinde bulunduğu şart ve imkanların değerlendirilmesiyle birlikte ele almak tarihî gerçeklere uygun düşecektir.

KAYNAKÇA

(ALTINAY) AHMED REFİK. Osmanlı Devrinde Türkiye Madenleri (967-1200), Enderun Kîtabevi, İstanbul, 1989.

(YINANÇ) Mükrimin Halil. Türkiye Tarihi: Selçuklu Devri I., Anadolu'nun Fethi, İstanbul, 1934.

438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530) II. Haz. Ahmet ÖZKILIÇ, Ali ÇOŞKUN ve Başk., BDAGM Yay., Ankara, 1994.

ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim. "Cevahirul-Esdaf'ın Müellifi veya Mütercimi Meselesi", Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler, (Ankara, 1989), s.35-42.

ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim. "Hulviyyât-ı Sultânî veya Şâhî", Türk Kültürü, (Eylül,1994), s.377, s.542-548.

ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim. Kültürümüzden Esintiler. I. Baskı, Ankara, 1997.

ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim."Candaroğlu İsmail Bey ve Hulviyyât-ı Sultânî Adlı Eseri Üzerine Notlar", Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler, (Ankara, 1989), s.43-54

ACAR, Fethi. Kastamonu. I. Baskı, Kastamonu, 1991.

AHMEDİ. "Dâstân ve Tevârîh-i Mülûk-ı Al-i Osman", Haz. N. ATSIZ. Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1949.

AHMET TEVHİD. "Kadı Burhaneddin Ahmed", TOEM, V-VI s.25-30,(1330)

AKA, İsmail. Timur ve Devleti, TTK., Ankara, 1991.

AKDAĞ, Mustafa. Türkiye'nin İktisadî ve İctîmaî Tarihi (1243-1453) I., 3. Baskı, İstanbul, 1979.

AKDAĞ, Mustafa. Türkiye'nin İktisadî ve İctîmaî Tarihi II., Cem Yay., İstanbul, 1995.

AKIN Himmet. Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma, 2. Baskı, Ankara, 1968.

AKOK, Mahmut. "Kastamonu'nun Kasaba Köyünde Candaroğlu Mahmud Bey Camîî", Belleten, X/38 (1946), 293-301.

Ali "Candar-oğlu Hükümeti", TTEM I/78, (İstanbul, 1340)

ALPTEKİN, Coşkun. "Türkiye Selçukluları", DGBİT., VIII, Çağ Yay. (İstanbul, 1992), s.209-357.

ANHEGGER, Robert. "Mehmed b. Hacı Halîl ül-Kunevî'nin Tarih-i Âli, Osman'ı". İÜEF. Tarih Dergisi II/3-4 (İstanbul, 1952), s.51-66

ARTUK, İbrahim ve Cevriye ARTUK. İstanbul Arkoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu I. MEB. Yay. İstanbul, 1970.

ASLANAPA, Oktay. Türk Sanatı(Başlangıcından Beylikler Devrinin Sonuna Kadar) I.II. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990.

ÂŞIK PAŞA-ZÂDE. Tevârih-i Âl-i Osman, Haz. N.N. ATSIZ, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1000 Temel Eser Dizisi, I. Baskı, Ankara, 1985.

ATEŞ, Ahmet. "Burdur-Antalya ve Havalisi Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe-Arapça ve Bazı Mühim Eserler"" EFTDED II/3-4 (1948) s.171-191.

ATSIZ, Nihal. "Fatih Sultan Mehmed'e Sunulmuş Tarihî Bir Takvim", İED, III, (İstanbul,1957), s.17-23.

ATSIZ, Nihal. "Hicri 858 Yılına Ait Takvim", Selçuklu Araştırmaları Dergisi IV, (Ankara, 1975), s.223-283.

ATSIZ, Nihal. Osmanlı Tarihi'ne Ait Takvimler. Osmanlı Tarihi'ne Ait Takvimler. Küçükaydın Matbaası, İstanbul, 1961.

AZİZ BİN ERDEŞİR-İ ESTERÂBÂDÎ. Bezm ü Rezm. Çev. Mürsel ÖZTÜRK, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 198.

BANARLI, N. Samî. Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I. M.E.B., İstanbul, 1971.

BARKAN, Ö. Lütfi. Kolonizatör Türk Dervişleri. (VD II, İstanbul, 1974'ten Ayrı Basım), Hamle Yay., (Tarihsiz).

BARKAN, Ö. Lütfi. Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihî. (TM, X'dan ayrı basım), İstanbul, 1953.

CAHEN, Claude. Osmanlı'dan Önce Anadolu'da Türkler. Çev. Yıldız MORAN, İstanbul, 1979.

CAHEN, Claude. Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi, (XI. Yüzyıl ikinci yarısı). Çev. Yaşar YÜCEL ve Bahaeddin YEDİYILDIZ. TTK, Ankara, 1992.

CEBECİOĞLU, Ethem. Hacı Bayram Velî ve Tasavvuf Anlayışı. Ankara, 1994.

CENGİZ, Halil Erdoğan ve Yaşar YÜCEL. Rûhî Tarihî. TTK, Ankara, 1992.

CLAVIJO, Ruy Gonzales de. Embajada a Tamor lân. Çev. Ö.R. DOĞRUL, "Anadolu-Orta Asya ve Timur: Timur Nezdine Gönderilen İspanyol Sefiri Clavijonun Seyahat ve Sefaret İzlenimleri", Ses Yay., İstanbul, 1993.

CLAVIJO. Timur Devrinde Kadis'ten Semerkant'a Seyahat I. Çev. Ö.R. DOĞRUL. Kanaat Kitabevi, 1938.

CUNBUR, Müjgân. "Kastamonu Tarihinde Ahiler ve Esnaf Kuruluşları", Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler, (Ankara, 1989), s.7-15.

ÇİFTÇİ, Fazıl. Kastamonu Camileri- Türbeleri ve Diğer Tarihî Eserler. TDV, Ankara, 1995.

DANİŞMENT, İ. Hamî. İzahlı Osmanlı Tarihî Kronoloji I. Türkiye Yay., İstanbul, 1971.

DARKOT, Besim. "Kastamonu", İA, VI. MEB, (İstanbul, 1967).

DEMİRTAŞ, Faruk. "Osmanlı Devrinde Anadolu'da Kayılar", Belleten, VII/47, s.575-615.

DEVELİOĞLU, Ferit. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi Yay. Ankara, 1993.

DİLCİMEN, Kâzım. Canik Beyleri. Samsun, 1940.

DUKAS. Bizans Tarihî, Çev. VI. MİRMİROĞLU. İstanbul Enstitüsü Yay., İstanbul, 1956.

EDİRNELİ ORUÇ BEY. Oruç Bey Tarihi. Haz. H.N. ATSIZ. Tercüman, 1001 Temel Eser- 5, Ankara, 1972.

ERZİ, Adnan Sadık, "Bibliyografya" Belleten, XIII/49 (1949).

GÖKOĞLU, Ahmet. Paphlogonia I. Doğrusöz Matbaası, Kastamonu, 1952.

GÖKTÜRK, Hilmi. Anadolu'da Oğuz Boyları II. Türk Dünyası Yay., İstanbul, 1979.

GÜZEY, Ahmet Rıfat. Kastamonu'nun 411/1 Numaralı Şer'iyye Sicili, H.1099-1100/M.1687-1688-1689. (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1994.

HALİL EDHEM. Düvel-i İslâmiye. İstanbul, 1345 (1927).

HOCA SADEDDİN EFENDİ. Tâcü't-tevarih I-II. Haz. İsmet PARMAKSIZOĞLU. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1992.

HÜSEYİN HİLMİ. Sinop Kitabeleri. Sinop Matbaası, 1339-1341.

HÜSEYİN HÜSAMEDDİN. Amasya Tarihi III. İstanbul, 1927.

İBN BATUTA. Seyahatnâme. Haz. İ. PARMAKSIZOĞLU, "İbn Batuta Seyahatnâmesinden Seçmeler", Kültür Bakanlığı Yay., 1000 Temel Eser Dizisi, Ankara 1981.

İBN BİBİ. El Evâmiru'l-Alâiyye Fil-umûri'l-Alâiyye I-II, Çev. M. ÖZTÜRK, Ankara, 1996.

İNALCIK, Halil. "Bursa I: XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar", Belleten, XVIV/98, (1960).

İNALCIK, Halil. "Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolu1", ODTÜ, Gelişme Dergisi, Özel Sayı, (1979-1980), Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi Üzerinde Arşiv Çalışmaları, incelemeler, Eren Yay., İstanbul, 1993.

İNALCIK, Halil. "XV. Asır Türkiye İktisadî ve İctimâî Tarihi Kaynakları", İÜİFM, XV/1-4 (1953-1954), s.51-67.

İNALCIK, Halil."Murad II", İA, VIII/79, (İstanbul,1968)

İSMAİL GALİB. Takvim-i Meskûkât-ı Selçûkiyye. İstanbul, 1309.

İstanbul'un Fethi'nden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler. Haz. O.TURAN, 2. Baskı, TTK, Ankara, 1984.

KAFESOĞLU, İbrahim. Türk Milli Kültürü. Boğaziçi Yay., 13.Baskı, İstanbul, 1995.

KÂHYA, Esin. "On beşinci Yüzyılda Yaşamış Bir Bilimadamımız: Mümin Bin Mukbil", X. Türk Tarih Kongresi V (1986) TTK, Ankara, 1994.

KARAMANÎ MEHMET PAŞA. "Tevarihü's Selâtini'l-Osmaniyye", Çev. İ.H. KONYALI, Karamanlı Nişancı Mehmet Paşa, Osmanlı Tarihleri I, Haz. ATSIZ, İstanbul, 1949.

KOCA, Salim. "Tuğrul Bey'den Sonra Selçuklu Devleti'nde Yaşanan Otorite Bunalımı Alpaslan Tarafından Nasıl Giderildi?"

KOCA, Salim. "Türkiye Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus'un Aldığı ve Kullandığı Hakimiyet Sembolleri", Belleten, LIV/224 (Nisan,1995), 55-74.

KOCA, Salim. "Türkiye Selçukluları'nda Ekonomik Politika", Belleten, s.465-484.

KOPRAMAN, K. Yaşar. "Memlûk Kaynaklarına Göre XV. Yüzyılda Kastamonu ve Çevresi", Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler, (Ankara, 1989), s.17-28.

KÖPRÜLÜ, M, Fuad. "Alp", İA, I, MEB, (İstanbul, 1961),

KÖPRÜLÜ, M, Fuad. "Anadolu Beyliklerine Ait Notlar", TM, II, (İstanbul, 1926).

KÖPRÜLÜ, M, Fuad. "Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları", Belleten, XXVII, (1943) s.379-485.

KÖPRÜLÜ, M, Fuad. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Etnik Menşei Meseleleri", Belleten, XXVIII/25-28, s.219-303.

Köylerimiz. T.C. İçişleri Bakanlığı, Ankara, 1968.

MANSUROĞLU, Mecdut. "Cândâr", İA, III.

MEHMED SÜREYYA. Sicill-i Osmanî I, İstanbul, 1308-1316.

MEHMET BEHÇET. TTEM, Yeni Seri/1-2 (1929).

MEHMET BEHÇET. Kastamonu Asâr-ı Kadîmesi. İstanbul, 1341, Haz. Musa S. CİHANGİR. Kastamonu Eski Eserleri. Kastamonu Valiliği İl Özel idaresi Yay. Kastamonu, 1998.

MEHMET NEŞRİ. Neşrî Tarihi I-II, Haz. M. A. KÖYMEN. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1000 Temel Eser Dizisi, I. Baskı, Ankara, 1983-84.

MİROĞLU, İsmet. "Fetret Devrinden II. Bayezit Devrine Kadar Osmanlı Siyasî Tarihî", DGBİT., X, Çağ Yay., (İstanbul,1992), s.167-252.

MİRZA BALA. "Kadı Burhaneddin", İA, VI, (İstanbul, 1967).

MORTMANN, J.H. "İsfendiyâr-oğulları", İA, V.

MUHAMMED BİN HAMZA: XV.Yüzyıl Başlarında Yapılmış Satır-arası Kur'an Tercümesi I. Haz. Ahmet TOPALOĞLU. Kültür Bakanlığı Yay. İstanbul, 1976.

MÜNECCİMBAŞI Ahmed Dede Efendi. Sahaifü'l fî Vekayi ü'l asâr. Çev. İsmail ERÜNSAL. Müneccimbaşı Tarihi I. Tercüman 1001 Temel Eser Dizisi.

NİZAMÜDDİN ŞÂMÎ. Zafernâme. Çev. Necati LUGAZ, TTK, Ankara, 1949.

OĞUZ, Mevlûd. Taceddinoğulları. (A.Ü. DTCFD, VI/5'ten Ayrı Basım), TTK, Ankara, 1948.

ORAL, M. Zeki. Durağan ve Bafra'da iki Türbe. (Belleten VX/79(1956)'dan Ayrı Basım), TTK, Ankara, 1956.

OSTROGOSKY, George. Bizans Devleti Tarihi. Çev. Fikret IŞILTAN. TTK, Ankara, 1981.

ÖNEY, Gönül. Beylikler Devri Sanatı (XIV-XV. Yüzyıl). TTK, Ankara, 1989.

ÖZAYDIN, Abdulkerim, "Danişmendliler", DGBİT.VIII, Çağ Yay. (İstanbul, 1992), s. 121-138.

ÖZTUNA, Yılmaz, Devletler ve Hanedanlar I-IV. Kültür Bakanlığı Yayı Ankara, 1989.

ÖZTUNA, Yılmaz. Büyük Osmanlı Tarihi I. Ötüken Yayı, İstanbul, 1994.

ÖZTUNA, Yılmaz. Büyük Türkiye Tarihi (Başlangıcından zamanımıza kadar)II. Ötüken Yay. İstanbul, 1983.

PAKALIN, M. Zeki. OsmanLı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-III, MEB., İstanbul, 1993.

SAĞLAM, O. Ferit. "Şimdiye Kadar Bilinmeyen İslamî iki Madalya ve Birkaç Sikke", V. Türk Tarih Kongresi, (Ankara, 1956), TTK, Ankara, 1960.

SÜMER, Faruk. "Ağaç-Eriler", Belleten, XXVI/103, (1962), s.521-28.

SÜMER, Faruk. "Anadolu'da Moğollar", SAD I, (Ankara,1970).

SÜMER, Faruk. "Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türklermi Geldi", Belleten, XXIV /96 (1960) s.580-592.

SÜMER, Faruk. "Bozoklu Oğuz Boylarına Dair", A.Ü. DTCFD, XI/1 (1953), s.65.

SÜMER, Faruk. "Oğuzlara Ait Destanî Mahiyette Eserler", A.Ü. DTCFD, XVII/3-4, (1959), s.337-455.

SÜMER, Faruk. "Türkiye Kültür Tarihi'ne Umumî Bir Bakış", AÜ, DTCFD, XX/3-4, (1962).

SÜMER, Faruk. Karakoyunlular I. (Başlangıcından Cihanşah'a Kadar), 2.Baskı, TTK, Ankara, 1984.

SÜMER, Faruk. Oğuzlar(Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları. TDAV, İstanbul, 1992.

SÜMER, Faruk. Türklerde Atçılık ve Binicilik I. TDAV. Yay. 1983.

ŞEKER, Mehmet. Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması. TDV, 3.Baskı, Ankara, 1991.

ŞİHABEDDİN FAZLULLAH EL- ÖMERİ: "Mesaliku'l-ebsar." Çev. Y. YÜCEL:Anadolu Beylikleri I. , s.183-203. (TTK,Ankara,1991).

ŞÜKRULLAH. "Behçetü't-tevârih", Çev. H.N. ATSIZ, Osmanlı Tarihleri I. Türkiye Yay., İstanbul, 1948.

Tarama Sözlüğü (XIII.Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla) V. 2.Baskı, TDK. Yay., Ankara, 1996.

TEKİNDAĞ, M.C. Şehabeddin. Anadolu'da Türk Tarihi ve Kültürü. KTÜİMF. Yay., Trabzon, 1967.

TEKİNDAĞ, M.C. Şehabeddin. Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış, (Tarih Dergisi Sayı 25'ten Ayrı Basım), İ.Ü. E. F. Matbaası, İstanbul, 1971.

TEKİNDAĞ, M.C. Şehabeddin."Karamanlılar", İA, VI, İstanbul, 1967.

TOGAN, Z. Velidi. Umumî Türk Tarihine Giriş, İÜEF. Yay., İstanbul, 1981.

TOPALOĞLU, Ahmet. Cevahirü'l-Asfad Üzerinde Yapılan Çalışmalar ve Zajaczkowski'nin Eseri. (Türklük Araştırmaları Dergisi II'den Ayrı Basım), İstanbul, 1987.

TOPALOĞLU, Ahmet. Muhammed Bin Hamza'nın Kur'an Tercümesi(Giriş ve Metin) I., (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1973.

TURAN, Osman. "II. Kılıçarslan", İA. Cüz 55, MEB., (İstanbul, 1952).

TURAN, Osman. Selçuklular ve İslamiyet. 3.Baskı, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1993.

TURAN, Osman. Selçuklular Zamanında Türkiye, 3.Baskı, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1993.

TURAN, Osman. Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihî I-II. 6. Baskı, İstanbul, 1993.

TURAN, Osman. Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar. 2.Baskı, TTK, Ankara, 1998.

TURAN, Refik. "Selçuklular Döneminde Kastamonu", Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler, (Ankara, 1989), s.1-6.

TURAN, Refik. Türkiye Selçukluları'nda Hükümet Mekanizması., MEB. Yay., Düşünce Dizisi:9, İstanbul, 1995.

Türkiye'deki Meskûn Yerler Kılavuzu. I-II. İçişleri-Bakanlığı. Ankara, 1946.

ULUÇAY, M. Çağatay. Padişahların Kadınları ve Kızları. 2.Baskı, TTK, Ankara, 1985.

UNAT, F.Reşit. Hicrî Tarihleri Milâdi Tarihe Çevirme Kılavuzu, 7.Baskı, TTK, Ankara, 1994.

UYSAL, Sayit, Kastamonu Camilerindeki Bezemeli Ahşap Eserler. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1991.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı. "Murad I", İA, VIII/79, (İstanbul, 1968).

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı. "XIV. Ve XV. Asırlarda Anadolu Beyliklerinde Toprak ve Halk İdaresi", Belleten, II/5-6.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı. Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri. 2.Baskı, TTK, Ankara, 1988.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı. İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul, 1971.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı. Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal. 2.Baskı, TTK, Ankara, 1970.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı. Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı. TTK, Ankara, 1998.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı. Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı. TTK, Ankara, 1988.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı. Osmanlı Tarihi I. 5.Baskı, TTK, Ankara, 1998.

UZUNÇARŞILI, M. Fuad. Çelebi Sultan Mehmed'in Kızı Selçuk Hatun Kiminle Evlendi. (Belleten, XXI/82 (1957)den ayrı basım), TTK, Ankara, 1957.

ÜLKÜTAŞIR) MEHMET ŞAKİR. Sinop'ta Candaroğulları'na Ait Tarihi Eserler. İstanbul, 1934.

ÜNVER, A.Süheyl. "Anadolu Selçukluları'nda Sağlık Hizmetleri", Malazgirt Armağanı, 2. Baskı, TTK, Ankara, 1993.

VARLIK, M.Çetin. "Candar-oğulları Beyliği", DGBİT, VIII, Çağ Yay., (İstanbul, 1992), s.550-562.

VARLIK, M.Çetin. Germiyan-oğulları Tarihî. A.Ü.E.F. Yay., Ankara, 1974.

WITTEK, Poul. Menteşe Beyliği. Çev. O.Ş. GÖKYAY, Ankara, 1994.

YAMAN, Talat Mümtaz. Kastamonu Tarihi (XV. Asrın Sonlarına Kadar) I., İstanbul 1935.

YAMAN, Talat Mümtaz. Küre Bakır Madenine Dair Vesikalar. Maarif Matbaası, 1941.

YINANÇ, M. Halil. "BAYEZIT I.", İA, II, MEB, (İstanbul, 1961).

YINANÇ, M. Halil. "Danişmendliler", İA, III, MEB, İstanbul, 1952.

YİNANÇ, Refet. Dulkadir Beyliği. TTK, Ankara, 1989.

YÜCEL, Yaşar. "Anadolu Beyliklerinde Devlet Teşkilatı ve Toplum Hayatı", Belleten, LIV/210 (1990), s.805-823.

YÜCEL, Yaşar. "Timur Tarihi Hakkında Araştırmalar I: Timur'un Türkiye ve Yakın-doğu ile İlişkilerine Dair Gözlemler (1934-1400)", Belleten,XL/158, (1976).

YÜCEL, Yaşar. "Timur Tarihi Hakkında Araştırmalar I: Timur'un Türkiye ve Yakın-doğu ile İlişkilerine Dair Genel Gözlemler", Belleten, XLII/166 (1978) 239-299.

YÜCEL, Yaşar. Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I-II, TTK, Ankara, 1991.

YÜCEL, Yaşar. Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402), TTK, Ankara, 1989.

EKLER

EK 1.

İsfendiyar Bey'le Çağdaş Hükümdar ve Beyler

Sıra no	Devletin veya Beyliğin Adı	Hükümdar veya Bey'in Adı	Hükümdarlık Yılları
1	Osmanlı Devleti	I. Murad	(1362-1389)
"	"	I. Bayezid	(1389-1402)
"	"	Emir Süleyman	(1402-1410)
"	"	İsa Çelebi	(- 1405)
"	"	Musa Çelebi	(1410-1413)
"	"	I. Mehmed Çelebi	(1413-1421)
"	"	II. Murad	(1421-1451)
2	Karaman oğulları	I. Alaaddin Ali Bey	(1361-1397)
"	"	Şeyh Hasan Bey	(1397-1402)
"	"	II. Mehmed Bey	(1397-1399) (1402-1419) (1421-1423)
"	"	II. Alaaddin Ali Bey	(1419-1421) (1423-1424)
"	"	II. İbrahim Bey	(1424-1464)
3	Germiyan oğulları	II. Yakup Bey	(1387-1390) (1402-1429)
4	Aydın oğulları	İsa Bey	(1360-1390)
"	"	Musa Bey	(1402)
"	"	II. Umur Bey	(1402-1403)
"	"	Cüneyd Bey	(1403-1425)
5	Menteşe oğulları	Mehmed Bey	(1370?-1390) (1402-1403)
"	"	Ahmed Bey	(1390-1391)
"	"	İlyas Bey	(1403-1421)
"	"	Üveys Bey	(1421-1424)
6	Hamid oğulları	Hüseyin Bey	(1370?-1391)

7	Saruhan oğulları	Hızır-Bey	(1388-1390) (1402-1410)
"	"	Orhan Bey	(1402-1404)
8	Ramazan oğulları	Ahmed Bey	(1383-1417)
"	"	II. İbrahim Bey	(1417-1418)
"	"	Hamza Bey	(1418-1425)
"	"	I. Mehmed Bey	(1425-1435)
"	"	Eylük Bey	(1435-1439)
9	Dulkadır oğulları	Süli Bey	(1386-1398)
"	"	Mehmed Bey	(1398-1443)
10	Taceddin oğulları	Mahmud Çelebi	(1387-1423)
"	"	Hasan Bey	(1423-1425)
11	Amasya Beyleri (Kutluşahlar)	Hacı Şadgeldi oğlu Ahmed Bey	(1381-1393)
12	Teke oğulları	Osman Bey	(1380?-1392) (1402-1423)
13	Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti	Kadı Burhaneddin Ahmed	(1381-1398)
14	Timur Devleti	Emir Timur	(1370-1405)
"	"	Sultan Halil	(1405-1409)
"	"	Sultan Şahruh	(1409-1447)
15	Erzincan Beyleri	Mutahharten	(1379-1401) (1402-1403)
"	"	Ali Bey	(1403-1409)
"	"	Hasan Bey	(1409-1410)
"	"	Yar Ali Bey	(1410-1420)
16	Artuk oğulları(İlgaziler)	İsa Bey	(1376-1407)
"	"	II.Ahmed Bey	(1407-1409)
17	Bayram oğulları	Süleyman Bey	(1386-1392)
18	Ca'ber Türkmen Beyleri	Salim Bey Döğerli	(1371-1398)
"	"	Dımeşk Hoca Bey Döğerli	(1398-1404)
"	"	Gökçe Musa Bey Döğerli	(1404-1436)
"	"	Hasan Bey Döğerli	(1436-)

19	Karakoyunlular	Kara Mehmed Bey Durmuş	(1380-1389)
"	"	Kara Yusuf Bey Bahadır	(1389-1420)
"	"	İskender Bey	(1420-1437)
20	Akkoyunlular	Ahmed Bey	(1389-1397)
"	"	Kara Yülük Osman Bey	(1397-1435)
"	"	Ali Bey	(1435-1438)
21	Celayirliler	Ahmed Bahadır	(1382-1410)
"	"	Şah Mahmud	(1410-1411)
22	Kırım Hanları	Taştimur	(1393-1399)
"	"	Gıyaseddin Giray Han	(1419-1427)
"	"	Seyyid Ahmed Han	(1436)
"	"	I.Hacı Giray Han	(1436-1456)
23	Mısır-Memluk Devleti	Sultan Berkuk	(1382-1389) (1390-1399)
"	"	Sultan Ferec	(1399-1412)
"	"	Sultan Seyfeddin Şeyh	(1412-1421)
"	"	Sultan Ahmed	(1421)
"	"	Sultan Seyfeddin Tatar	(1421)
"	"	Sultan Muhammed	(1421-1422)
"	"	Sultan Barsbay	(1422-1438)
"	"	Sultan Yusuf	(1438)
24	Bizans İmp.	VII. Ioannes	(1390)
"	"	II. Manuel	(1391-1425)
"	"	VIII. Ioannes	(1425-1448)
25	Eflak Beyleri	I. Mircea	(1386-1418)
"	"	I. Michai	(1418-1420)
"	"	II. Don	(1420-1431)
"	"	II. Basarab	(1431)
"	"	II. Alexandru	(1431-1435)
"	"	II. Vlad Drakul	(1435-1446)

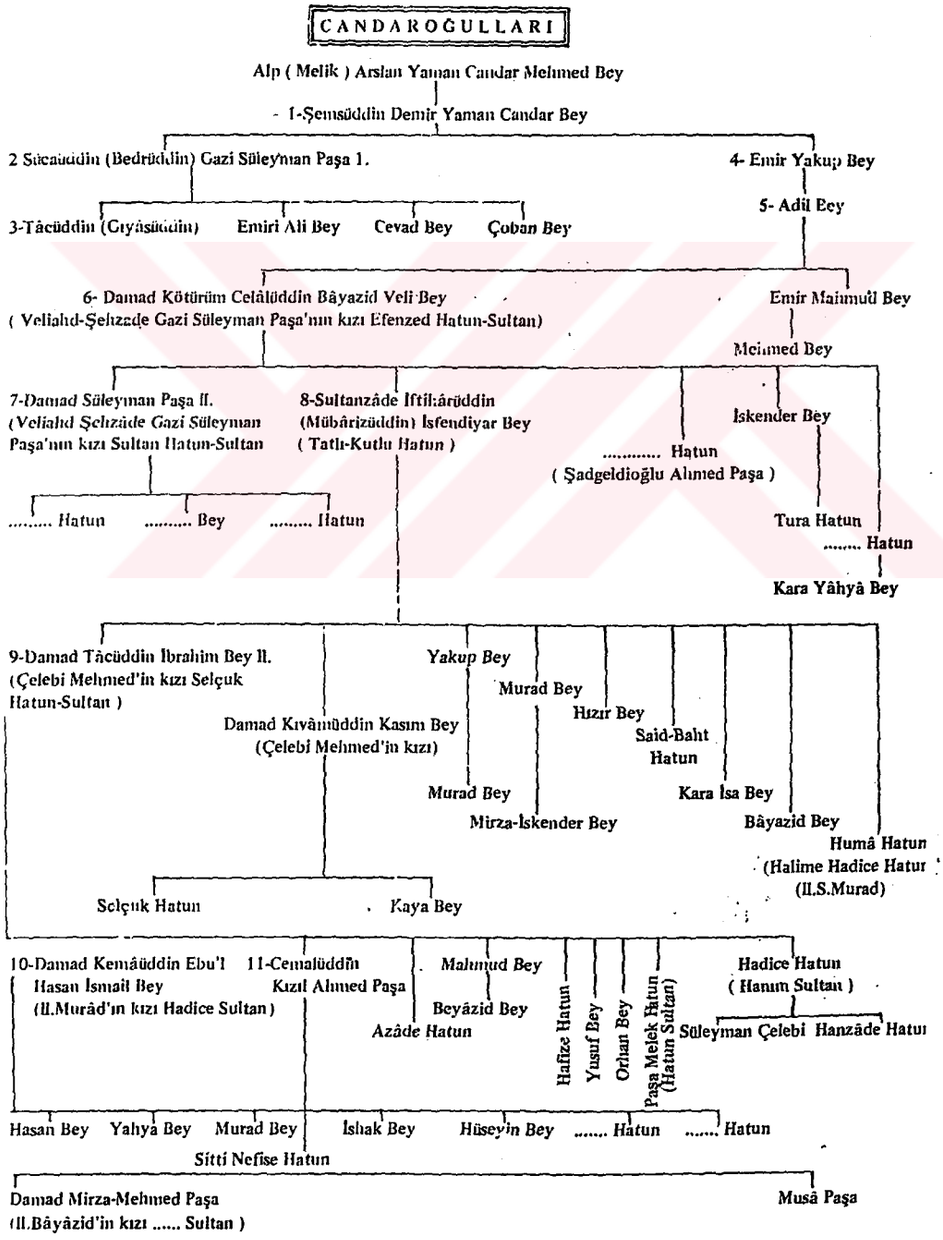
EK 2.

İsfendiyar Bey Adına Bastırılmış Paralar

No	Basıldığı Yer	Cinsi	Ağırlığı	Kutru	Basılış Tarihi	İsfendiyar'ın Aldığı Unvan
1	Kastamonu	Gümüş	5 Kırat	16 mm.	Tahmini (1405-1417)	"Emir'i Azam"
2	"	"	5,5 Kırat	13 mm.	H.804 M.1401-1402	"Han"
3	"	Bakır	2,75 gr. ?	22mm.(15)	?	"Es-Sultan"
4	Sinop	Gümüş	?	?	?	–
5	Samsun	"	?	?	Tahmini (1417-1420)	–
6	?	"	6 Kırat	14mm.	?	"Es-Sultan"
7	?	"	5 Kırat (5,5)	12mm(13)	?	–
8	?	"	5 Kırat	12mm.	?	"Es-Sultan"
9	?	"	?	?	Tahmini (1402-1405)	–

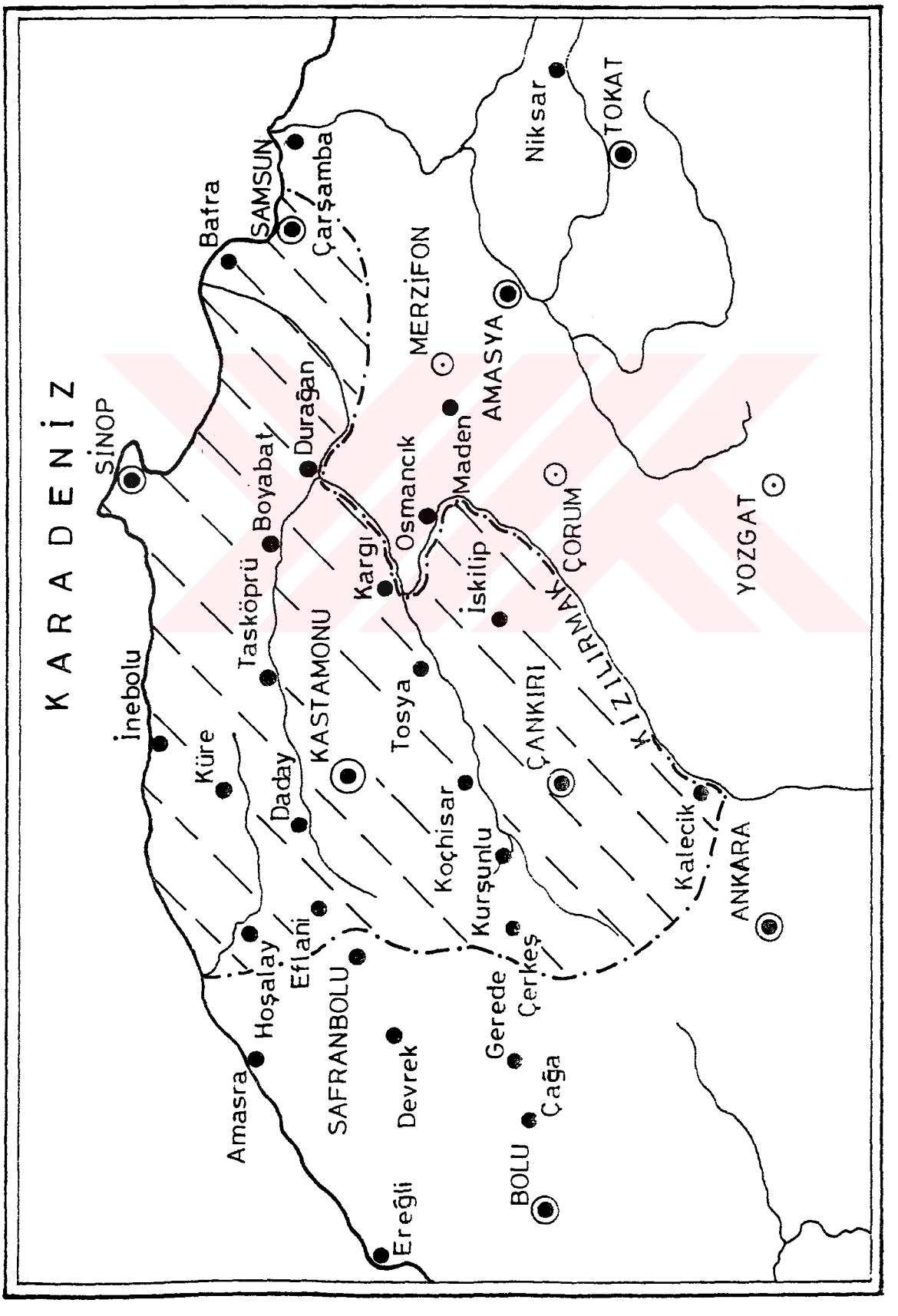
EK 3.

İsfendiyar Bey'in Hânedan Şeceresi ve Soyundan Gelenler

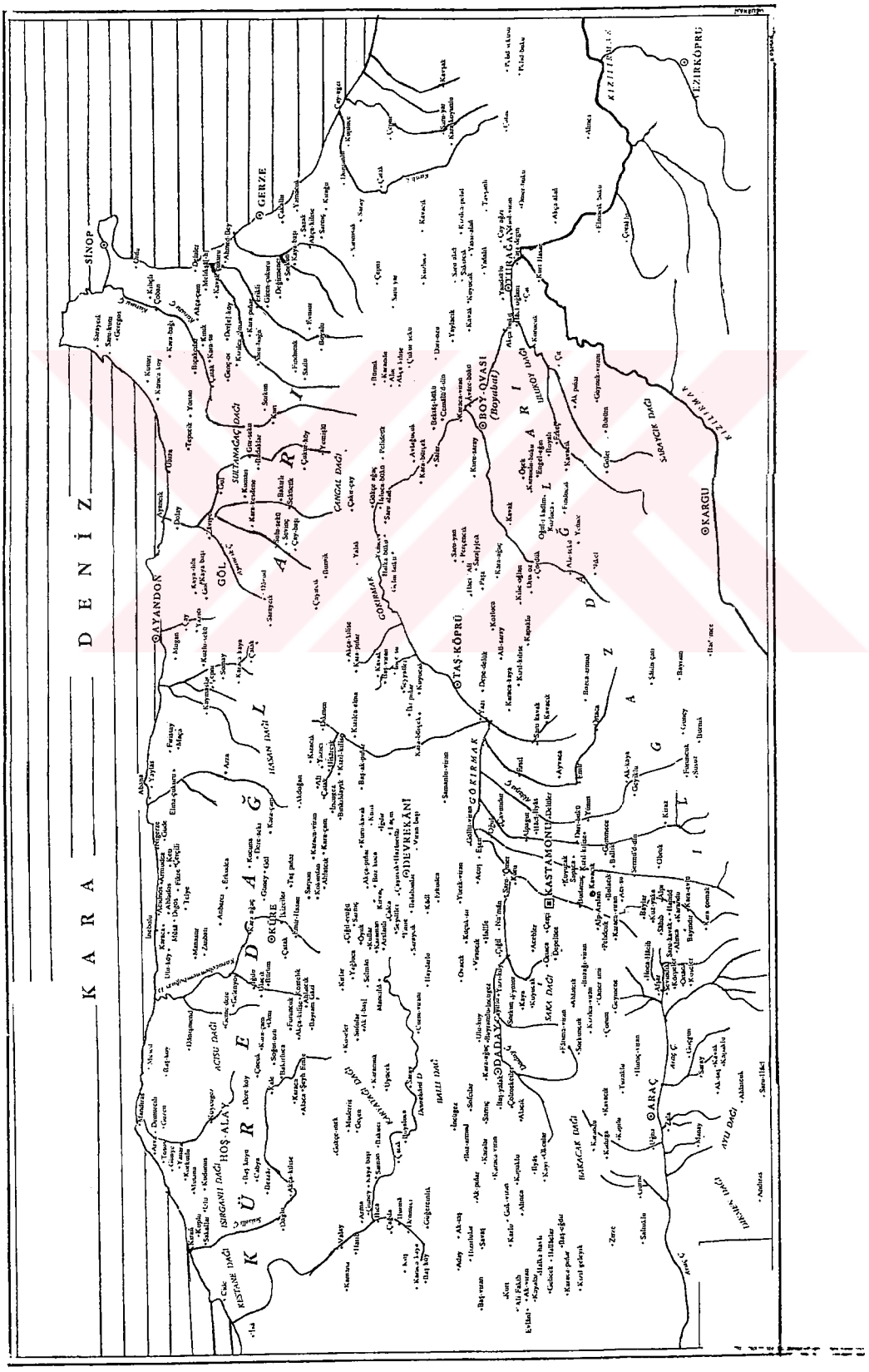
EK 4.

En Geniş Şekliyle İsfendiyar Bey'in Hâkim Olduğu Topraklar

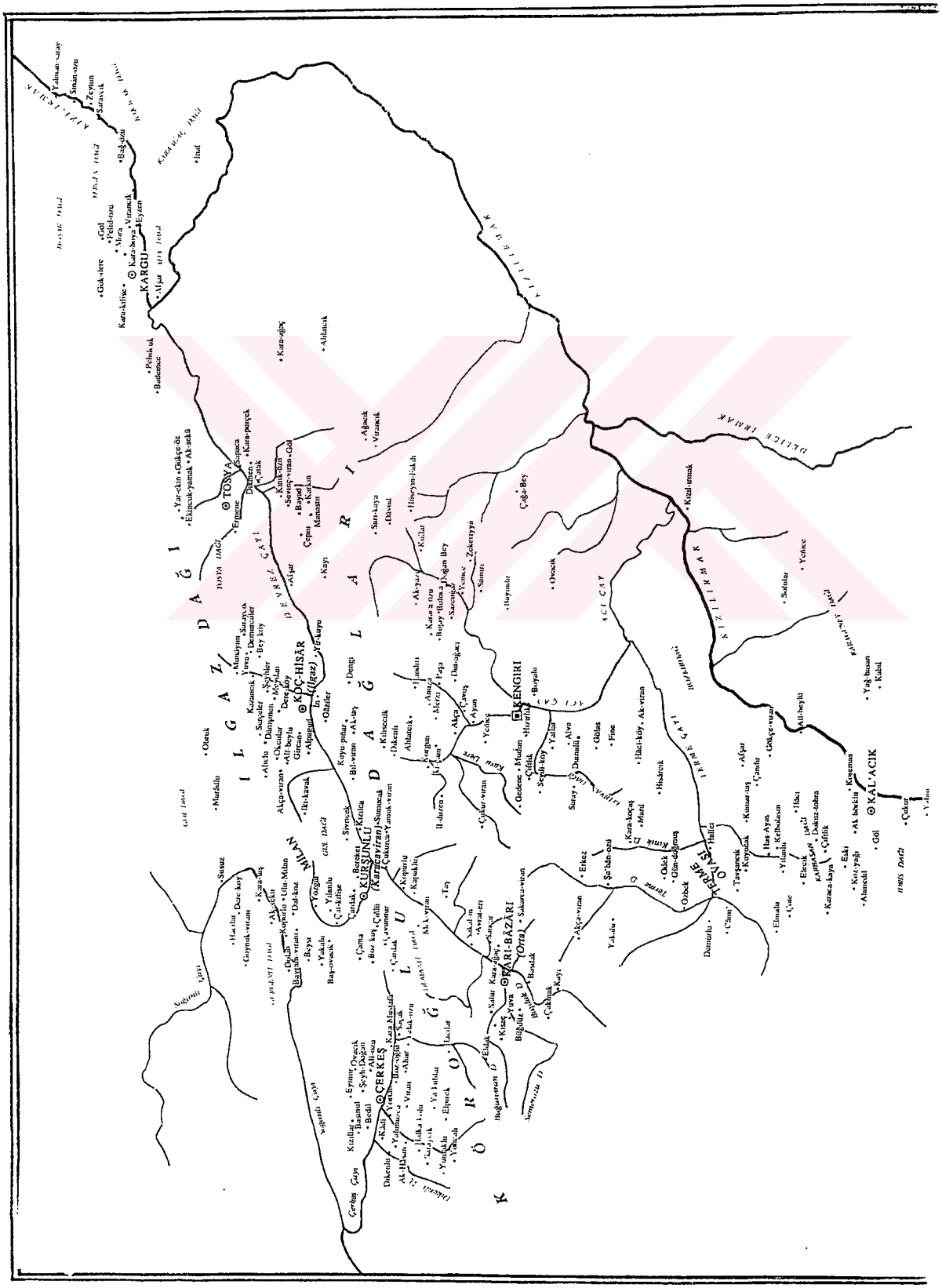
EK 5.

İsfendiyar Beyliğinin Hâkim Olduğu Kuzey-batı Karadeniz Sahası (Kastamonu-Sinop) Şehir-Kazâ ve Köy Yerleşim Adları

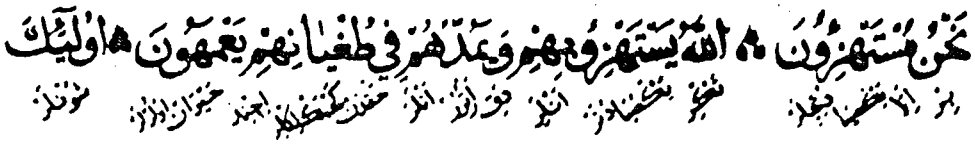
EK 6.

İsfendiyar Beyliğinin Hâkim Olduğu Kuzey-batı Karadeniz Sahası (Çankırı-Kalecik) Şehir-Kazâ ve Köy Yerleşim Adları

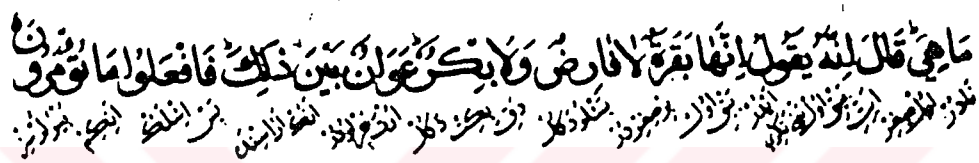

EK 7.

Cevahiru'l-esdaf'tan Örnek Sayfalar

(2b - 10)

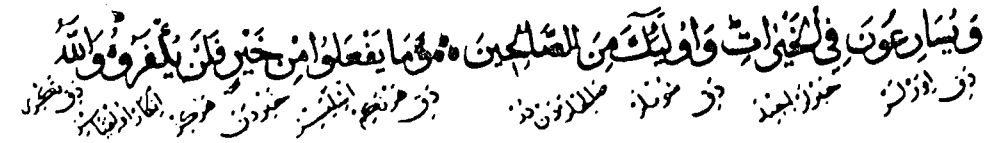
(6a - 4)

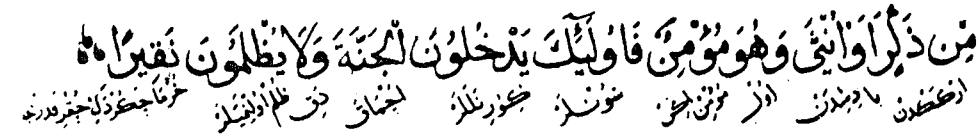
(7b - 1)

(18a - 6)

(29b - 7)

(44b - 6)

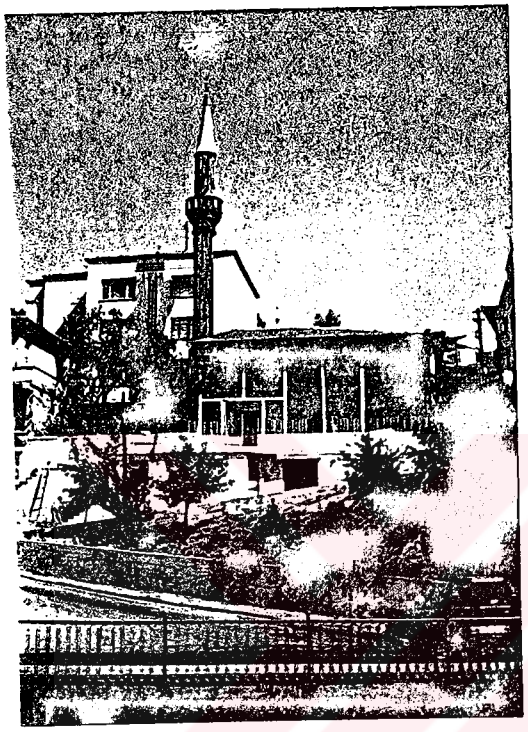
Fotokopi VIII

بيورديكم بسم الله يا ذي فيهكم قل ادعوا الله او ادعوا الرحمن ايدي
بسم الله الرحمن يا ذي فيهكم انه من سليمان وانه بسم الله الرحمن الرحيم
ايدي بيوردي تمام يا ذي شيخ جويني رحمة الله عليه بسم الله ايشاردن
حقيقت حقه اكا عاقل تورك عقلي ارمز زيرا ازلدن ديمي اله دور ابددن ديمي اله دور
اندن خلايقي يراتدي رحمتيله پس رحمان در بوجهتدن تكوردن غيريه
رحمان ديمزلر ديرلر الوندق يراتق كلمز بوكز مخلوقات جهاندن ديرلك
تنكري رزقيله دور پس رحيم لكندن رزق ويردي چون يراتدي لر اوه
كريمك رزق يدرر پس شكر ايلك وشكر ايلمك لازم اولدي ايلدا اولسه
قولله رنه تعليم اچون الحمد لله رب العالمين ديدي اندن صكره بوكز ديمي
حق تعالى خلقه اندن دكره كره ديلدر سره اخرت ايتلرندن بديسردن
رحمان لغندن دليل كتورر پس رحيم لغنه پس الرحمن الرحيم ديدي وقتا
كه اكنجي دنيا ايچون رزق ويرمك بوفا في دنيه متعلق دكلدي بلكه
اول باقي اوه متعلقدي كم اكا دين كونى ديرلر پس مالك يوم الدين ديدي
دقيقي كه ظاهر اولدي كم خالق اول ايش اوله لا واخر ارازق ديمي اولسه
ايش پس عبادت اولمز الا اولحضرته بوكز اياك نعبد ديدي دقيقي
كه نعمت برنعمت اولسه كم بزم كبي ضعيفلر نيازي كالايق اولسه زيرا
دنيه رب العالمين اخرتده مالك يوم الدين اولسه واجب اولا كم اولون
سكن بنده عالم تكريسنه دنيه رحمن اولوب يراتدقدنه رحيم اولوب
ورزق ويرنه اخرتده يرديغي ثوابه رزق ويرنه قيامت كنى مالك
اولنه عبادتي شدرمق انك عونيله اولور پس واياك نستعين

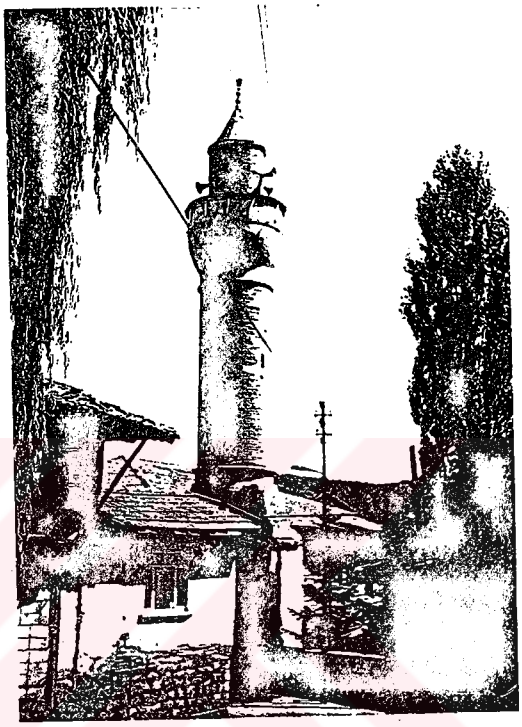
ن پیغامبر علیه السلام اوقدی صندلر پترلرنی مدح ایدرخندکوسوبنی چیقدلر
چونکم اصحاب اشیدلر پیغامبر علیه السلام مملول اولدی حق تعالی آیت اینا
ذه جبرئیل دیدی بدی کد واذا قرءت القرآن فاستعذ بالله من الشیطان الرجیم
دیدی قچنکه قرآن اقوندیلیسه سن اعوذ بالله من الشیطان الرجیم دیکل
دیدی بعضیلر ایدرلر تلک الغرانیق العلی شیطان دکلدر بلکه رسول حضرت
علیه السلام اوقدی لکن کافرلر کوکلندن چون اول خیالی کچیردی حق تعالی
نسخ ایدی آنا اعوذ بالله من الشیطان الرجیم دیمک سزی قرآن اوقوندو
غندن اولدرکم شیطان لعنه الله قچنکم اشیته یحیی باشلرچقار یانلرینه
ملاءلکدن پادشاه اولور یورودی رسول علیه السلام دیدکرموده سلوک
سلاحی شیطانیلعینک اتمکه آلت نبندرا اوقی اعوذ بالله من الشیطان الرجیم
دیمکدرا وینچی صنعی ترک اتمکدر دردنجی طول امیلی ترک ایتکدر بنجی دنیه
سوکی ترک اتمکدر آلتنجی بسم الله الرحمن الرحیم دیمکدر اعوذ بالله من
الشیطان الرجیم دن صکره بسم الله الرحمن الرحیم دیدی کویاکه حق
تعالی ایدرای بنم قولم سنک بودشمانک واردی شیطان الرجیم دیر بودو
سنک فاردی الرحمن الرحیم دیر اکر دشمنک سنی ازدرمق دیلرسه توقه
کم دوستک اوکاردمق دیلر بو نظردنچی قچنکم بو تاجر اولسه انک بوقیمتی
طاشی اولسه یولدنچی توره اولسه اکا بدرقه قوشرلر کیمسه اولکدک
امیدی باردکان موءمن درالیده کی خوفدن ایمان دچون دشمان شیطان الرجیم
دیر بدرقه بسم الله الرحمن الرحیم دیر پیغامبر علیه السلام بسم الله ایمان
بیوردی کاتبنه باسمک اللهم یزاردی قچنکم بسم الله مجریها ومرسیها ان ربی

EK 8.

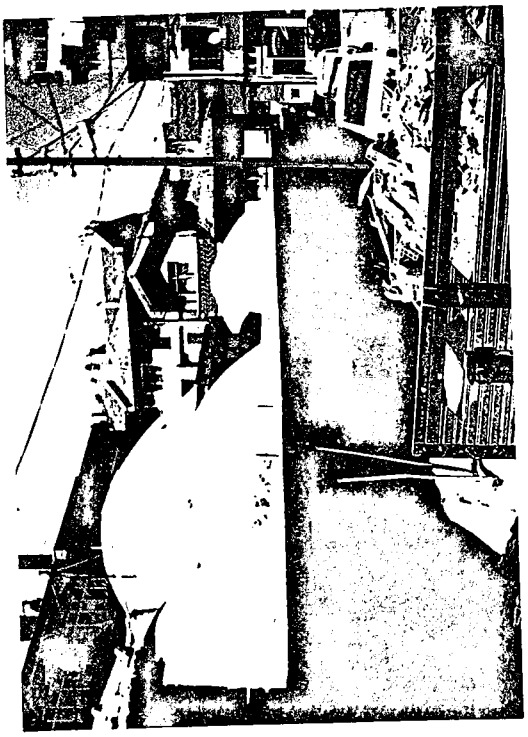
İsfendiyar Bey Dönemine Ait Bazı Tarihî Eserlerin Resimleri

Resim I. İsfendiyar Bey Camii
Kastamonu

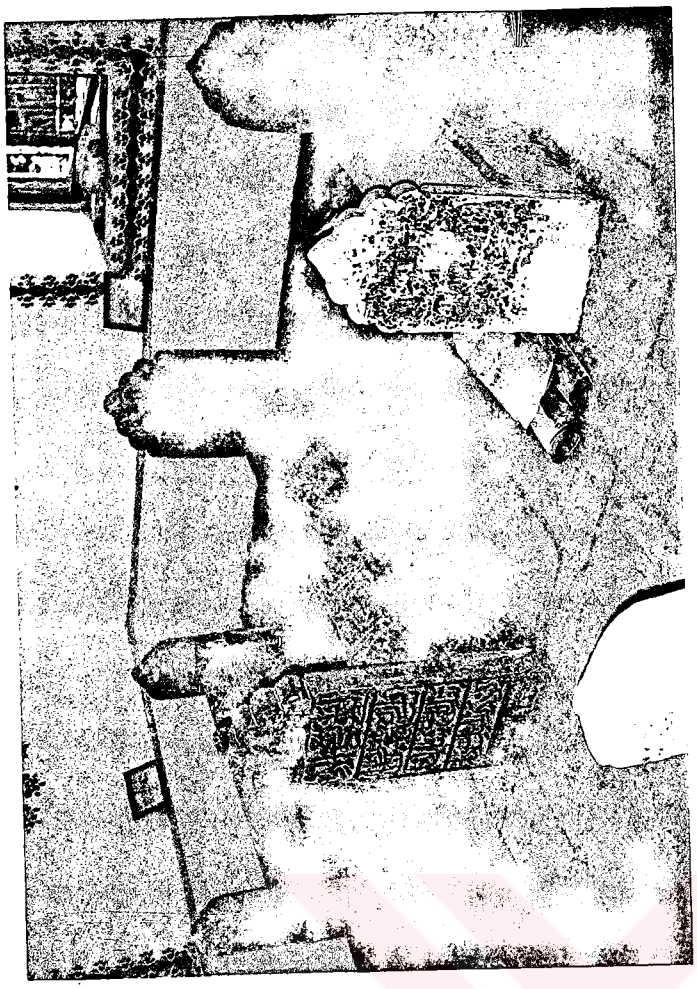
Resim II. Hondsâlâr Camii ve Minaresi
Kastamonu

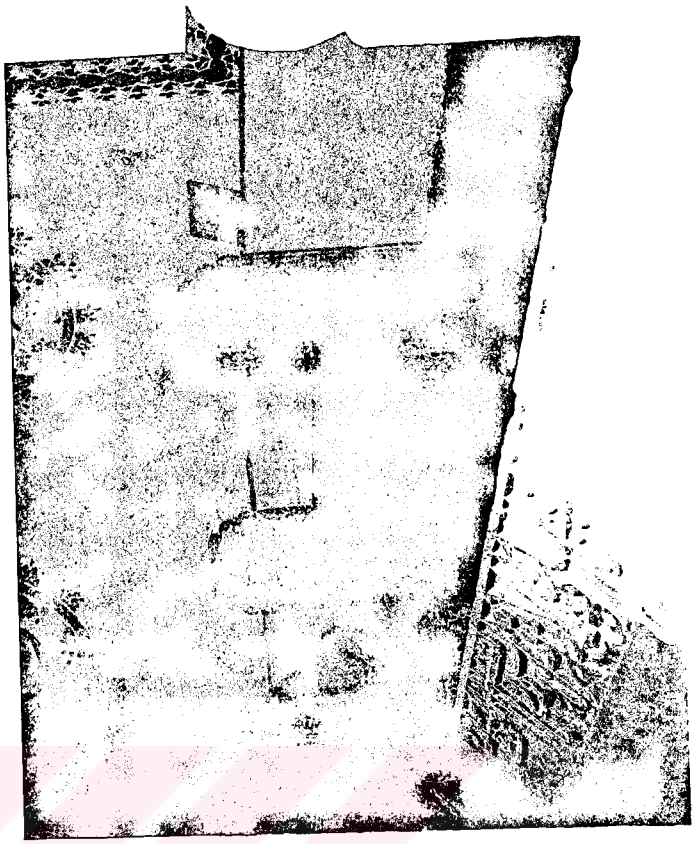
Resim III. İsfendiyar Bey Hamamı
Kastamonu

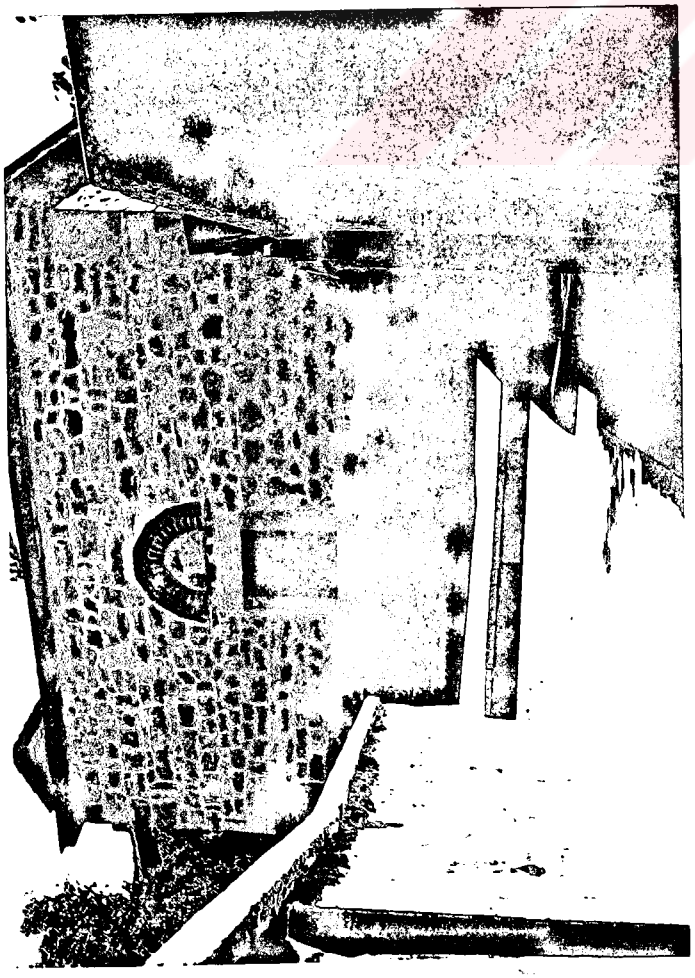
Resim IV. Hamam Girişi(Ev Bölümü)
Kastamonu

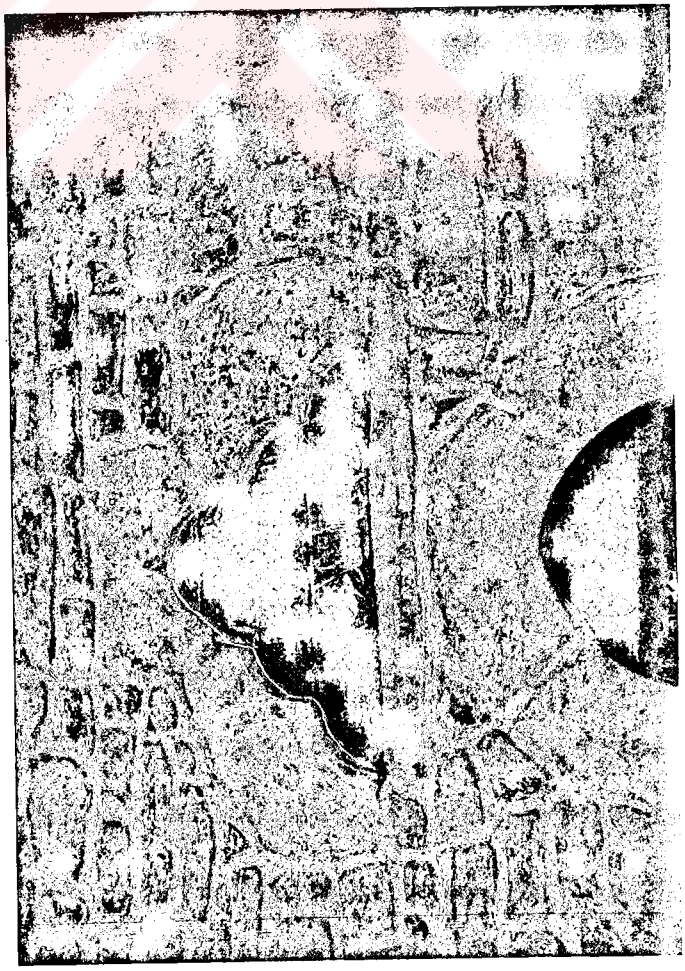
Resim V. Selçuk Hatun Türbesi
Kastamonu

Resim VI. Türbeden İç Görünüş
Kastamonu

Resim VII. Selçuk Hatun Türbesi
Genel Görünüş

Resim VIII. Selçuk Hatun Türbesi
Kitabesi

ÖZET

Türkler'in Anadolu'yu Türkleştirme ve İslamlaştırmada sarf ettikleri çaba, tarihin anlatamayacağı kadar büyük sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuçlara ulaşılmasında bir çok Türk beyinin emeği bulunmaktadır.

İşte bunlardan biri de, Anadolu'nun kuzeyinde Kastamonu-Sinop tahtına sahip bulunan ve yarım asırdan fazla (1385-1440) "Candar-oğulları" hükümdarı olan "Çelebi İsfendiyar Bey" dir. O, içinde bulunduğu yetişme şartları, elde ettiği siyasi tecrübeleri, kişiliğinde gizli engin sabrı ve takip ettiği devletler-arası denge politikası sayesinde, Anadolu-Türk siyasi birliği mücadelesinde öne çıkmış bir Türkmen beyidir.

"Türkiye Selçukluları" toprak mirasına sahip olma sevdası ve ülküsünün canlı tutulması yolunda "Osman-oğulları" ve "Karaman-oğulları" ile yarışma cesareti gösterebilmiş olan İsfendiyar Bey, devamlı sıcak çatışmalar, gizli muhaberat ve olağanüstü hadiseler içinde bulunmasına rağmen, memleketinde mükemmel bir irfan hayatı uyandırabilmiştir. Anadolu'nun parlak ilim merkezleri ile rekabet edebilecek derecede beyliğini inkişaf ettirmiştir. Döneminde, Türk-İslam medeniyetine hizmet gayesiyle ilim adamları ve sanatkarlar himaye edilmiş, memleketin imarına, ticaretin gelişmesine gayret sarf edilmiştir.

Bu bey adına yazılmış Türkçe kitaplar ve vücuda getirilmiş milli nitelikleri haiz eserler, Anadolu'nun Türkler tarafından tapusunun sonsuza kadar alındığını gösteren belgelere güzel bir misal oluşturmuştur. O,Türk milli kültürünün, İslam düşünce ve yaşayışının Anadolu topraklarına işlenmesinde üzerine düşeni yaptığını göstermiştir.

Bu araştırma, beyliği süresince topraklarının bütünlüğü için mücadele veren İsfendiyar Bey'in, takip ettiği savaş ve barış politikasını; Anadolu Türk tarihinde " Candar-oğulları" yerine "İsfendiyar-oğulları" şeklinde kendi hanedan adını yazdırabilme başarısını, hakim olduğu sahanın sosyal,iktisadi, etnik ve dini yapısını; aynı zamanda bu Türkmen beyinin ve teb'asının ruh halini aksettirmeye yönelik yapılmış olan bir çalışmanın ürünüdür.

ABSTRACT

The Turks' struggle for settling in and introducing Islam to Anatolia have had so many consequences that even history may fail to describe these results thoroughly. It is evident that many Turkish leaders had contribution to these consequences.

One of these leaders is Çelebi İsfendiyar Bey who ruled Kastamonu and Sinop, in the north of Anatolia , for more than a half century (1385-1440). Given the conditions in which he grew up, his political experiences, his personal strength and the ingenuity that he revealed in establishing a balanced international political synthesis for his state, he was a very important Turkish leader.

İn order to keep the unity of the "Turkish Seljuks" and maintaining the ideals inherited from them, İsfendiyar Bey showed brovenes in competing with "Osman-oğulları" and "Karaman-oğulları" with whom he was always in fiery and close struggles. Despite these obstacles, he succeaded in improwing scientific studies during his government, his state developed so much as to compete with the bright scientific centers of Anatolia. During his leadership, he made the country a home for scholars and artists in order to keep and develop the Turk-İslam civilization. Also ,he worked for building and improwing trade.

The books published in Turkish, about this leader and the studies that bear a national character are a good sign that show Anatolia had been taken by the Turks for ever. He showed that he had done what he could to render Anatolia.

This study is on İsfendiyar Bey's defense and war politicy, who strove to keep the border lines of his state and who wrote his family name, "İsfendiyar-oğulları" in Turkish history, instead of blending with and getting lost in "Candar-oğulları". Also, this study cantains the lifestyle of Turkoman folk in this area, their social, economical, demographic and religions lives, whic reflected their social mood and character.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ